LUSTGÅRDEN

DENDROLOGI OCH PARKVÅRD

ÅRSSKRIFT 1929

LUSTGÅRDEN

ÅRSSKRIFT

FÖR

FÖRENINGEN FÖR DENDROLOGI OCH PARKVÅRD

ÅRG. 10. 1929.

EXP. & KASSA: VANADISVÄGEN 43, STOCKHOLM 6.
TEL. 844 33.

REDAKTÖR OCH ANSVARIG UTGIVARE NILS SYLVÉN
KLICHÉERNA FRÅN A.-B. MALMÖ GRAFISKA ANSTALT, MALMÖ, OCH GROHMANN & EICHELBERGS ZINKOGRAFISKA KONSTANSTALT, STOCKHOLM
TRYCKERI: NYA TRYCKERIBOLAGET, STOCKHOLM
1929

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

Försättsplanscher:

1. Jätteal vid Österby bruk.
2. Lönnen vid Alsike gästgivaregård. Efter teckning av Olof Thunman.
3. Parkanläggningarna vid Lövsta i början på 1900-talet.
4. Från Vårdsätra naturpark.
5. Från Linnéträdgården i Uppsala.
6. Österby bruk. Herrgårdsbyggnaden från parksidan.
7. Från Forsmarks park.
8. Steninge. Slottet från parksidan.

Uppsatser:

Rosersberg. Av Nils G. Wollin ..... 1—86
Uppländska parker och märkesträd. Minnen och sammanställningar från dendrologföreningens exkursion juni 1928. Av Rutger Sernander ..... 87—104
Träd och buskar i Upplands vegetation. Av Erik Almquist .. 105—140
Tre uppländska sol- och sommardagar. Föreningens för Dendrologi och Parkvård nionde sommarexkursion. Av Nils Sylvén ..... 141—190

Smärre uppsatser och meddelanden:

Dendrologiska notiser. 1. En egendomlig aspform. 2. Ask med dubbelnatur. Av Nils Hylander. S. 191—193. — Småländsk jättehassel. Av A. S. Trolander. S. 194. — Meddelande från Kronobergs läns Naturvetenskapliga Förening. Utdrag ur föredrag om olika granformer 20 oktober 1928. Av A. S. Trolander. S. 195—196. — En småländsk »trollbjörk».

Av Nils Sylvén. S. 197—199. — Några intressanta skånska träd. Av Bertil Lindquist. S. 199—200.

In memoriam:

Ludvig Beissner. S. 201.
Carl Axel Magnus Lindman. (Av R. E. Fr.) S. 202—204.
Karl Johansson. (Av Selim Birger.) S. 205—207.
Anders Wahlgren. (Av Nils Sylvén.) S. 208—210.
Theodor Adelswärd. (Av Carl G. Dahl.) S. 211—213.

Litteratur:

Sveriges Natur. Svenska Naturskyddsföreningens årsskrift. Årg. 20. 1929. Ref. av N. Sylvén. S. 214. — Svenska Turistföreningens årsskrift. 1929. Ref. av N. Sylvén. S. 215. — Thore Lindfors: Sjukdomar hos våra odlade växter. Ref. av C. H—d. S. 215. — Carl Linnæus Wästgöta-Resa. Nytryck efter originalupplagan 1747 med textkommentar av Natanael Beckman. Ref. av N. Sylvén. S. 216—219. — Carl G. Dahl: Pomologi. Beskrivningar över de viktigaste i Sverige odlade fruktsorterna. I. Äpplen och päron. Ref. av N. Sylvén. S. 219—221. — Paul Herring: Studier i Rosens Kulturhistoria. Ref. av R. S. 221—222. — Peonies. The Manual of the American Peony Society. Edited by James Boyd. Ref. av C. G. D. S. 222—224. — The Lilac. A monograph by Susan Delano McKelvey. Ref. av Carl G. Dahl. S. 225—230. — Die Gartenstauden. Ein Handbuch der in Mitteleuropa kultivierten und winterharten Blüten- und Schmuckstauden für Gärtner, Staudenzüchter und Gartenfreunde von H. R. Wehrhahn. Ref. av C. G. D. S. 230—231. — The new Flora and Silva. Edited by E. H. M. Cox. Ref. av C. G. D. S. 231—232.

Litteratur rörande dendrologi och parkvård utkommen under år 1928. Förteckning utarbetad av Hellen Améen-Malmström.... 233—254

Föreningen för Dendrologi och Parkvård ..... 255—268

Föreningens för Dendrologi och Parkvård styrelse 1928 269

Artförteckning 270

PL. 1.

Jätteal vid Österby bruk.
Foto: PERCY H:SON TAMM 18 juni 1928.

Lönnen vid Alsike gästgivaregård.
Efter teckning av OLOF THUNMAN 31 aug. 1923.

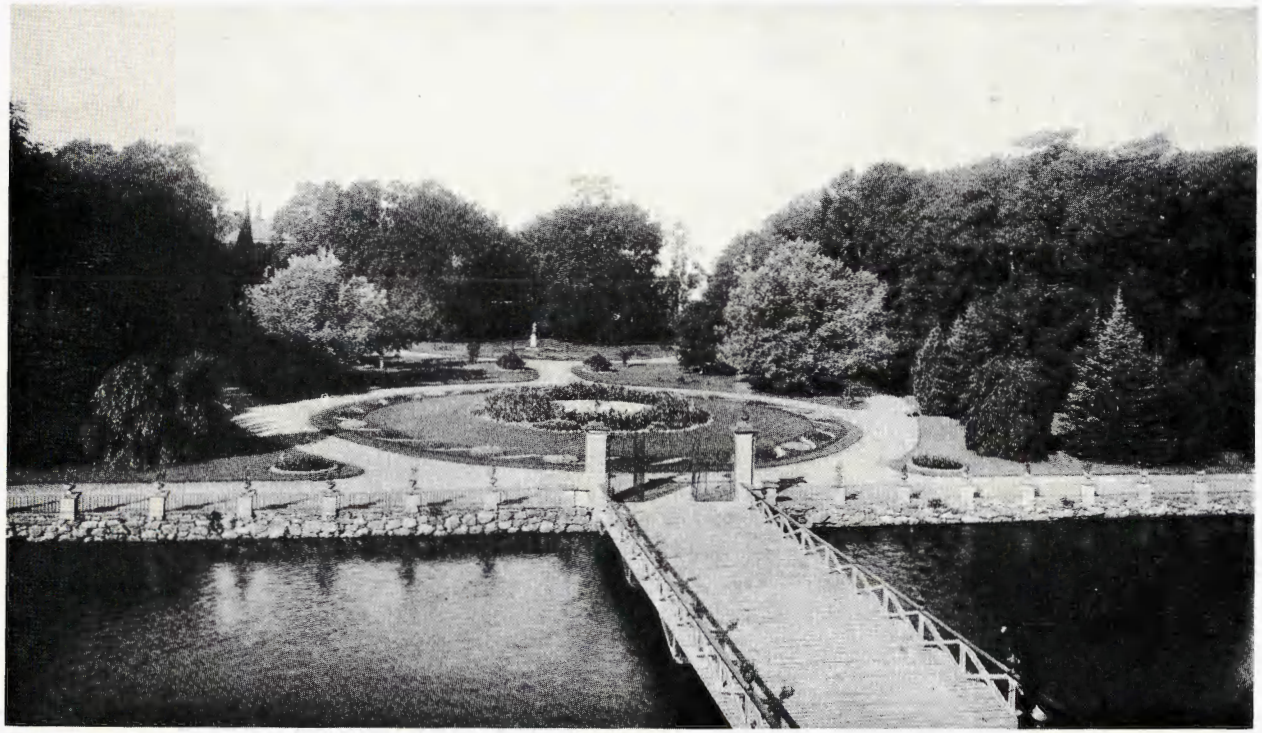

Parkanläggningarna vid Lövsta i början på 1900-talet.

PL. 4.

Från Vårdsätra naturpark.

Från Linnéträdgården i Uppsala.

Från Forsmarks park.
Foto: PERCY H:SON TAMM 18 juni 1928.

PL. 8.

Steninge. Slottet från parksidan.
Foto: PERCY H:SON TAMM 19 juni 1928.

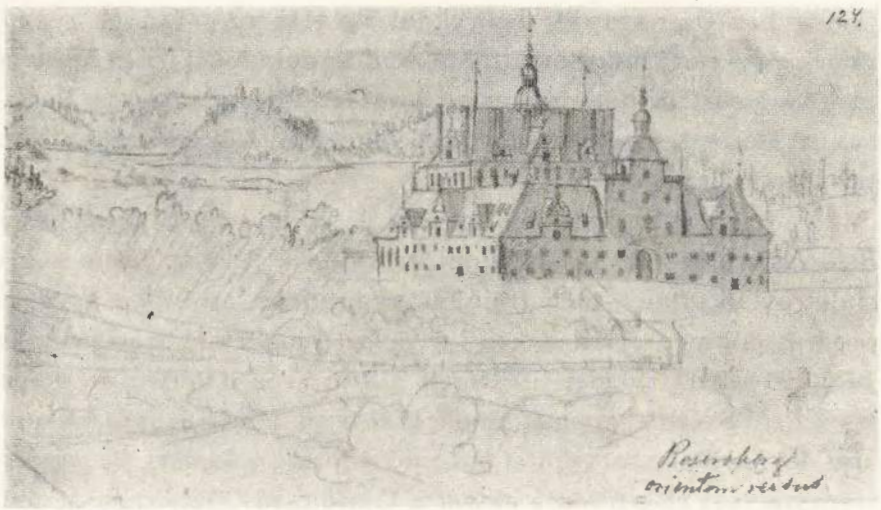

Fig. 1. Slottet sett från nordost.

Teckning av Erik Dahlbergh. Kungl. Biblioteket.

ROSERSBERG.

AV *NILS G. WOLLIN.*

Oxenstiernska perioden.

Riksskattmästaren i förmyndarestyrelsen för drottning Kristina, greve Gabriel Bengtsson Oxenstierna († 1656) var den förste ägaren till Rosersberg. Denna egendom uppstod omkring 1620 tack vare sammanslagning av bl. a. Norsa och Svartsätra gårdar. En del hade övergått till greve Oxenstierna genom hans far Bengt Gabriel Oxenstierna och hans mor Sigrid, som hörde till släkten Tre Rosor. Från henne fick den nya domänen sitt nuvarande namn.[1]

Oxenstierna fortsatte de närmaste åren att utöka Rosersberg. Sålunda äro t. ex. den 7 december 1635 och den 4 april 1636 data för nya markförvärv.[2] Handlingen för den sistnämnda transak-

tionen har OXENSTIERNA dagtecknat Rosersberg. Två år senare uppgjordes en rågångsförrättning, som är dokumentariskt bevarad tack vare en 1667 daterad karta.[3] År 1641 utfärdade ANDERS ERIKSSON på Rosersberg ett intyg, enligt vilket han sålt en skatteutgård till OXENSTIERNA.[4]

Vad som intresserar oss mer än detta, är frågan när GABRIEL BENGTSSON OXENSTIERNA lät uppföra slottet. AUGUST HAHR anger slutet av 1650-talet, men framhåller samtidigt att stilen närmast överensstämmer med den som var gängse i mellersta Sverige under 1620—30-talen.[5] Skälet till HAHRS alltför sena datering är säkerligen LARS SALVIUS' uppgift i hans 1741 tryckta arbete om Uppland, vari det meddelas, att slottet uppfördes först av GABRIEL BENGTSSON OXENSTIERNAS efterträdare, GABRIEL GABRIELSSON OXENSTIERNA, som blev herre till Rosersberg efter den förstnämndes död 1656.[6] Men SALVIUS är ej ofelbar. Sålunda uppger denne bland annat, att det var GABRIEL GABRIELSSON OXENSTIERNA, som 1620 köpte egendomen. Detta avtal skulle han följaktligen, eftersom han var född 1619, ha gjort vid ett års ålder.

Lyckligtvis ha vi ej endast stilistiska skäl utan även dokumentariska till att förlägga borgens uppförande till några decennier tidigare än HAHR enligt SALVIUS framkastat. I en handling anges, att GABRIEL OXENSTIERNA våren 1621 »lehrer bygga säthegårdh i Noorsa i Norsunda sockn».[7] All önskvärd precisering äger följande uppgift: GABRIEL OXENSTIERNA BENGTSSON samt fru ANNA BANÉR begynte att bygga detta hus 1634 och fullbordade det 1638.[8]

Tyvärr äro handlingarna rörande Rosersberg de närmast följande åren ävenledes synnerligen få. Lägga vi pussle med de små rester, som ännu bevarats, blir arbetet dock ej utan resultat. Sålunda finna vi t. ex. bland undertecknarna till ANDERS ERIKSSONS ovan nämnda på Rosersberg 1641 utfärdade intyg namnet DAVID POLE, som var dekoratör. Från hans ungefär samtida verksamhet känna vi bland annat till en plafond (1640-talet) i nuvarande Lantmäteristyrelsens hus i Stockholm.[9] Är det ej antagligt, att han 1641 vistades på Rosersberg just för att dekorera det nya slottet?

Några år senare finna vi en första förteckning på det folk, som dagligen skulle »spisas her ved min gård Rosersberg». Denna liksom ett antal tidigare handlingar tyda på att OXENSTIERNA periodvis bodde på Rosersberg. Personalförteckningen är dock ej på något sätt imponerande. Den upptar en fogde, en smed med dräng, en snickaredräng, en humlegårdskarl och en humlegårdsdräng, »en trägårdz karll» och två trädgårdsdrängar, en fiskare med hans dräng, en »oxedreng», »hustrun Ingrid» samt slutligen två ladugårdspigor.[10]

År 1656 dog som bekant riksskattmästaren och godset ärvdes av hans son (ej sonson såsom det står i Nordisk Familjebok 1916, Rosersberg, sp. 927) riksrådet och riksmarskalken GABRIEL GABRIELSSON OXENSTIERNA († 1673). Till följd av dåliga affärer nödgades han pantsätta godset både 1661 och 1669. Han ägnade emellertid, när han därtill hade råd, ett ej obetydligt intresse åt slottet och dess omgivningar, vilket några dokument lämna upplysningar om. Inga av dessa handlingar omnämna emellertid annat arbete än det som gällde smärre byggnader, såsom »Kiölnehuset» samt trädgården, till vilken vi senare återkomma.

Från GABRIEL GABRIELSSON OXENSTIERNAS tid härröra de första bilderna av det nya slottet i samband med ERIK DAHLBERGHS besök på platsen i april 1661. Här liksom beträffande så många andra mellansvenska slott få vi dessa för våra nordiska förhållanden tidiga topografiska-arkitektoniska förstahandsskisser tack vare förarbetena till Suecia Antiqua et Hodierna. Besvära vi oss med en jämförelse mellan blyertsskisserna, förlagsbilderna och gravyrerna, kunna vi komma fram till nog så trovärdiga resultat.

Rosersbergs slott hade en för sin tid ganska vanlig utformning med rektangulär huvudbyggnad samt sluten borggård (jfr fig. 1—3, 12, 13).[11] Flyglarna voro dock ej sammanbyggda med huvudbyggnaden utan förbundna med denna genom bågöppningar. Motsvarigheter härtill finna vi t. ex. i Suecians bilder av Sätuna och Ulvsunda. Inget av dessa slott ägde dock den pittoreska och medeltidsartat tunga karaktär, som var egen för Rosersberg. Bäst

tyckes mig denna komma till uttryck i den fängslande blyertsritning, som återgivits i fig. 1.[12] Hela byggnadsmassan med sina tornspiror, skorstenar, höga takfall och gavlar liksom kryper ihop på höjden, arkitektoniskt isolerat som slottet ligger i terrängen. Karaktäristisk för tiden var också kontrasten mellan detta och de små uthusbyggnaderna samt den frugala naturen med kuperad, trädbevuxen terräng och vänligt blått vatten runt omkring. Det är en rent medeltida stämning, som strömmar emot oss från detta blad, utfört 1661, visande svensk smakriktning några årtionden tidigare. Men denna smak är, det måste vi tillstå, till största delen importvara, om också i stor utsträckning utnyttjad i Sverige under ifrågavarande tid. Förebilderna finna vi, vilket Hahr redan framhållit, närmast i Tyskland.[13] Beträffande borggården med det dominerande tornet över huvudingången vilja vi påpeka den liknande anordningen å slottet Windhaag i Österrike ej långt norr om Linz.[14]

För att närmare studera arkitekturen förbigå vi lämpligen Suecians dekorativa »försättsplansch», som graverades av N. Perelle 1670—74, och den med Dahlberghs påskrift försedda förlagan (fig. 3 och 2) och fästa uppmärksamheten på de mera omedelbart återgivna exteriörerna. Sålunda återger efter all sannolikhet blyertsteckningen i fig. 4[15] huvudbyggnadens verkliga utseende. Ovanför en stenfot höjer slottet sig i tre våningar med rustikkedjor i hörnen, avlastningsbågar ovanför fönstren och ankarslutar livande murytorna.[16] Från takfoten skjuta sirliga gavlar och skorstenar högt upp mot himlen. I hörnen sticka vattenkastarnas drakar ut sina grinande, nyfikna huvuden. Det gotiskt höga sadeltaket prydes av ett klocktorn. Den rikaste skulpturala utsmyckningen utgöres av sidoportalerna med sina brutna gavelfält samt av huvudportalen, som har samma rustica-motiv men äger i gavelfältet en uppsats med det oxenstiernska släktvapnet krönt av en stående friskulptur. Imponerad av portalens utseende tecknade Erik Dahlbergh av den på ett särskilt blad (fig. 11).[17]

I detta sammanhang vilja vi även fästa uppmärksamheten

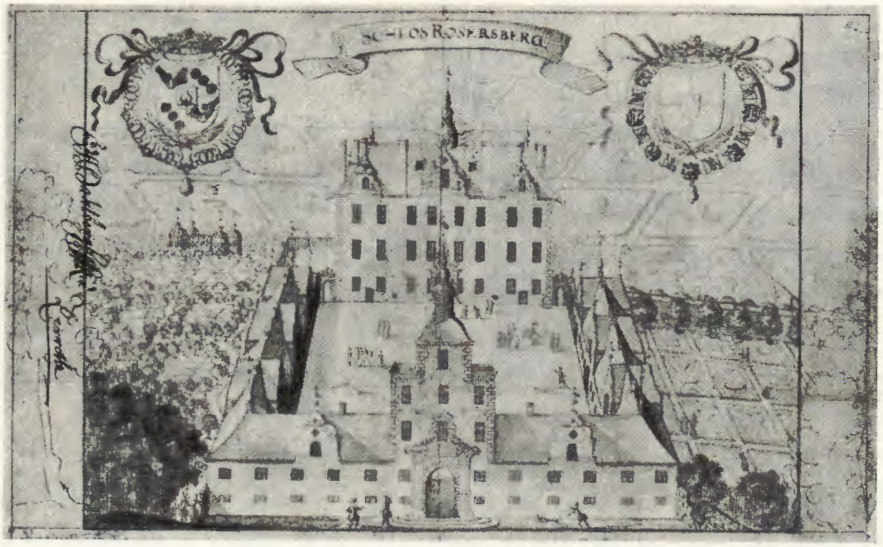

Fig. 2. Slottet sett från norr.

Förlaga till gravyren i fig. 3. Tuschlavyr med Dahlberghs och Perelles namnteckningar. Kungl. Biblioteket.

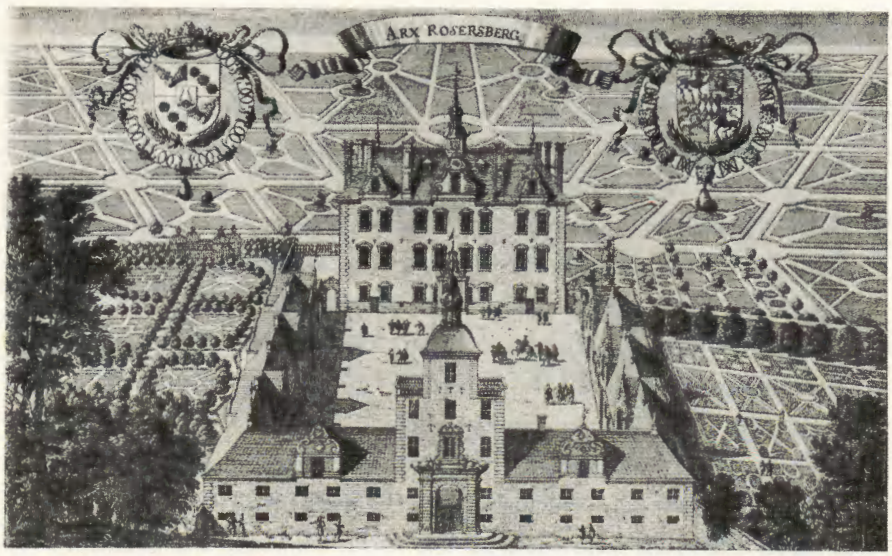

Fig. 3. Slottet sett från norr. Gravyr utförd av N. Perelle 1670—74.

på den portal, som ledde in till borggården (fig. 2 och 3 synas i denna detalj vara trovärdiga). Stilistiskt står den huvudportalen nära. Men gavelfältets två sidopartier ha utbytts mot två väldiga oxar, och ovan entablementet är inkomponerat ett fönster.[18] Slående är likheten mellan dessa praktfulla portaler och de två, som LENNART TORSTENSSON lät uppföra under 1640-talet för sitt hus i Stockholm och vilka ännu äro bevarade.[19] GUSTAF UPMARK D. Y. har hypotetiskt föreslagit KRISTIAN PFUNDT som utförare av de Torstenssonska portalerna. Såframt detta är rätt, skulle vi även kunna föra Rosersbergsportalerna till PFUNDTS œuvre. Men konstnärens namn står i vida fältet.

Emot söder (trädgårdssidan) hade Rosersberg en terrassformad utbyggning, som låg i plan med första våningen. Denna anordning, som ej på något sätt var samkomponerad med omgivningen, finna vi (enl. Suecia) motsvarighet till på bland annat Krusenberg och Öster Malma.

Förlagan (fig. 6) och gravyren, graverad av A. PERELLE 1670—74 (fig. 7), ange denna terrassbyggnad som en med fönster och dörrar försedd till ytterlighet symmetrisk skapelse. Skissens version (fig. 5)[20] tyckes emellertid mera sanningsgill.

Jämföra vi vidare de tre bladen, skola vi lägga märke till, att endast på blyertsskissen finnes å slottets västgavel en två våningar hög utbyggnad. Såsom varande mindre representativ har den uteslutits i den slutgiltiga versionen. I slottet finnes emellertid ännu spår efter en port, som ledde ut till denna trappbyggnad.[21]

Borggården inneslöts av längor, som in emot denna hade en våning och två åt andra sidan. Vittnesgilla härvidlag äro blyertsteckningarna mera än kopparsticken. Av särskilt intresse är DAHLBERGHS teckning inifrån borggården med blick mot väster och (genom delvis felaktigt perspektiv) även mot norr (fig. 8).[22] Hur tidstypisk är ej denna länga med sina vindskupor och av glest placerade stenar infattade portaler. (Flygelutbildningen på Salnecke från 1640-talet må nämnas som en mellansvensk motsvarighet.[23]) Vi lägga märke till att det tre våningar höga porttornet är något

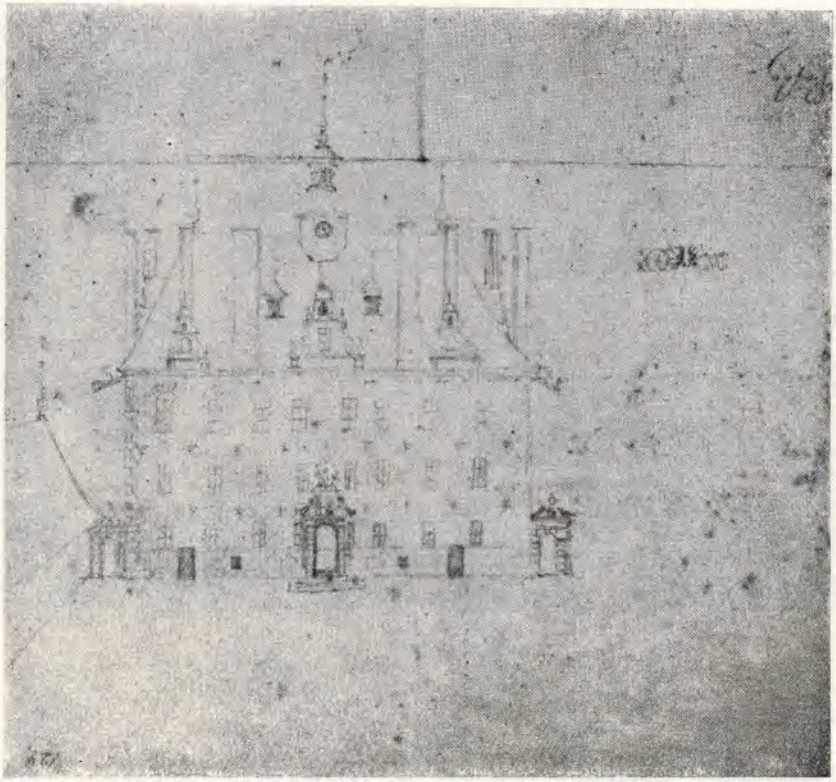

Fig. 4. Huvudbyggnaden sedd från norr.
Teckning av Erik Dahlbergh. Kungl. Biblioteket.

indraget in mot borggården, men mot norr löper det i flykt med flygelmuren (fig. 1).

Den östra flygeln inrymde slottskyrkan, vilket framgår av de tre höga fönstren (fig. 1 och 10).[24]

Efter denna korta beskrivning av slottets exteriör vilja vi övergå till slottets närmaste omgivning.

I sin Trädgårdskonstens historia i Europa fäster CARL W. SCHNITLER uppmärksamheten vid den enligt Suecia renässansmässigt uppdelade trädgården med träd kring de fyrkantiga kvarteren.[25] I själva verket göra vi nog klokast i att ytterst kritiskt taga upp denna detalj av Suecias Rosersbergsbilder. Nordisk

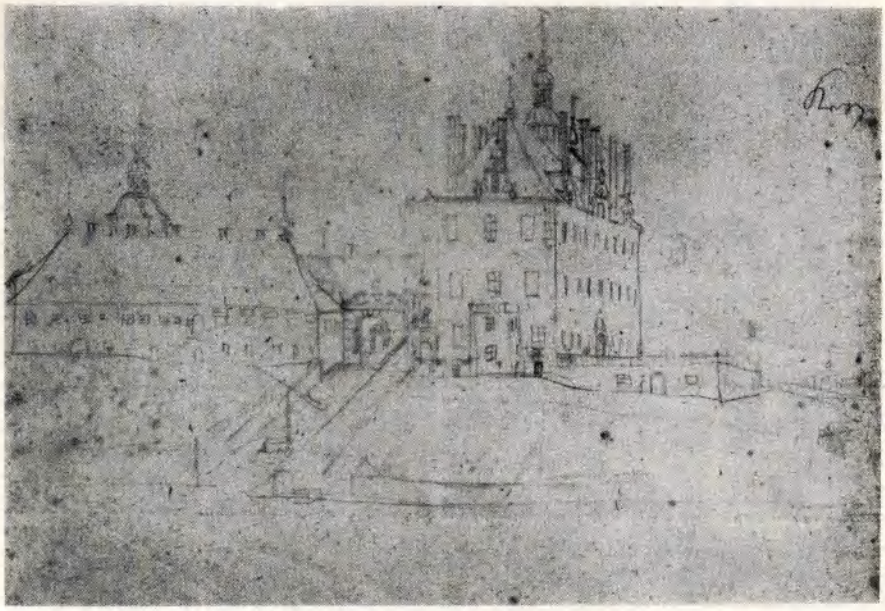

Fig. 5. Slottet sett från väster.
Teckning av Erik Dahlbergh. Kungl. Biblioteket.

Familjeboks populära uppgift att GABRIEL GABRIELSSON OXENSTIERNA skulle ha omgivit slottet »med präktiga trädgårds- och parkanläggningar» grundar sig ej på någon realitet.

För att få uppfattning om karaktären hos slottets närmaste omgivning studera vi med fördel ERIK DAHLBERGHS blyertsskisser, vilka ej voro ämnade att ses av andra än honom själv eller av någon hans medhjälpare.[26]

Den i hög grad omedelbart verkande teckningen i fig. 1 visar, att ett plank utgick från den norra borggårdslängan i nordlig riktning och vek av mot öster runt en obetydlig uthusbyggnad. Någon trädgårdsanläggning kunna vi ej upptäcka där. I den april 1661 daterade teckningen med ungefär samma blick över slottet, men med huvudbyggnadens östra gavel synlig, lägga vi även märke till planket och uthuset, fig. 9.[27] Kopparsticket, som förevigat denna vy, visar däremot en symmetrisk bebyggelse nedanför huvud-

Fig. 6. Slottet sett från väster.
Förlaga till gravyren i fig. 7. Tuschlavyr. Kungl. Biblioteket.

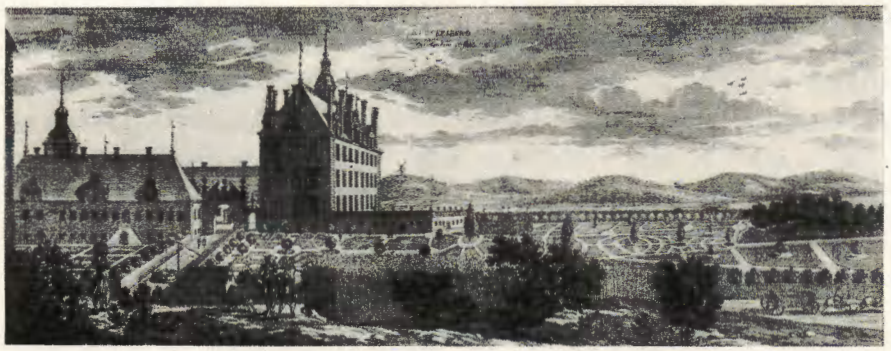

Fig. 7. Slottet sett från väster. Gravyr av A. Perelle 1670—74.

ingången till borggården, med andra ord en anordning, som var tillräckligt representativ för att offentliggöras. Planket har där också givits en annan sträckning och sluttningen nedanför den östra flygeln har planterats på ett sätt som den dåtida borgherrn nog knappast drömt om. På blyertsteckningen i fig. 9 finna vi visserligen en svag artikulering å sluttningen, vilken skulle tyda på trädgårdsanläggning. Säkerligen utgör denna dock endast DAHLBERGHS första utkast till en värdig utformning av området på kopparsticket.

För övrigt äro de där gjorda figurationerna olika mot trädgården på sticket. En tredje version ger bilden med Rosersberg i fågelperspektiv (fig. 2 och 3).

Bland ändrade detaljer i teckningen och gravyren, lägg även märke till kvarnen och dess inställning i terrängen. Ett mellanstadium representeras av skissen i fig. 11.

Vad fig. 5 beträffar ha vi redan påvisat det realistiska i återgivandet av vissa arkitekturdetaljer. Därför kunna vi med desto större tillförsikt anamma det förhållandet, att DALHBERGH återgivit området nedanför västra gaveln i det närmaste som oplanerat. Förlagan (fig. 6) och sticket (fig. 7) underhålla oss däremot med en renässansmässigt indelad trädgård, vars kvartersystem dock ytterst oklart övergår i anläggningens södra parti. (Påfallande är bibehållandet i sticket av enkla detaljer, såsom brunnen och stugan i förgrunden.)

En fyrlängd trädgårdsbyggnad med paviljongartade utformningar i hörnen är angiven strax intill slottets sydöstra hörn både å skissen, förlagan och sticket. Ävenledes i den förra bildserien (fig. 9 och 10) och i fågelperspektivet (fig. 2 och 3) se vi den. Antagligen var det ett fågelhus. Ett liknande fanns på Ulriksdal och avritades av ERIK DALHBERGH, då han 1661 besökte slottet.[28]

Även söder om slottet nedanför terrassen tyckes marken ha varit oplanerad, när DAHLBERGH utförde sina ritningar. På en teckning, utgörande fortsättning åt söder av den i fig. 5 meddelade bilden, har han nämligen återgivit området och strax intill fågelhuset skrivit med blyerts: wiesen.

Något framför slottet har han angivit en kulle. Därifrån bevara vi en utsikt över slottet med påskriften: Die Antiquitaet im Lustgarten zu Rosersbergh (fig. 14).[29] Vi observera i förgrunden ett antal stensättningar. Ursprungligen var det meningen att den bilden, vilken som helhet påminner om en skogstapet i hautelisse, skulle intagas i Suecia.[30] Trädgården, som vi skymta mellan träden, har en stereotyp karaktär, liknande den vi sett i de nämnda Rosersbergssticken. Angivandet av axialiteten med slottet är emellertid av intresse. Samma tendens finna vi i planritningen fig. 13[31], som kanske får uppfattas som ett projekt. Antagligen förverkligades också under 1660-talet i samband med en, om också

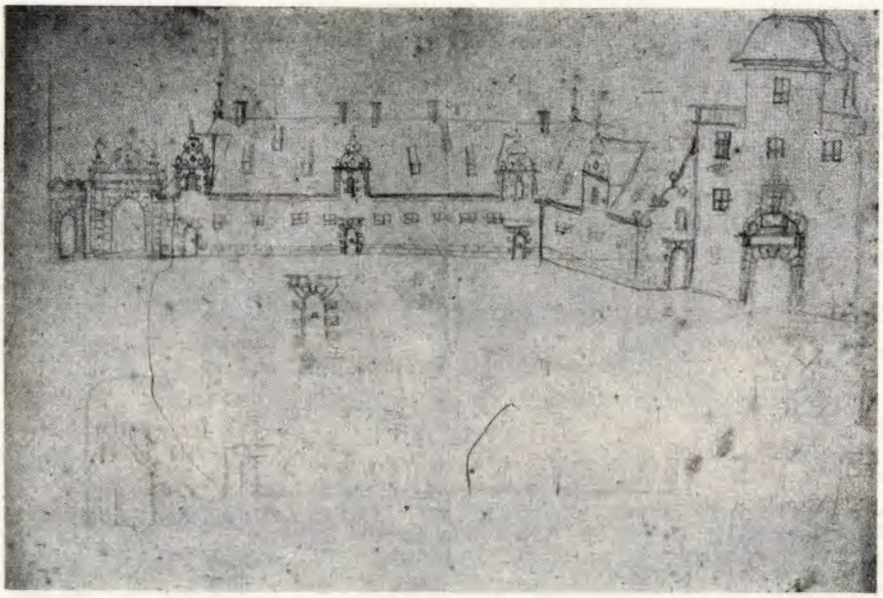

Fig. 8. Slottets borggård, sedd mot nordväst.

Teckning av Erik Dahlbergh. Kungl. Biblioteket.

blygsam, trädgårdsanläggning en mittgång söder om slottet. Särskilt aktuell var »den långa gången» våren 1664, då greve OXENSTIERNA önskade den färdig »till helgen».[32] Den 28 maj kunde vederbörande också inrapportera, att gången är »fuller uppfylld men ännu utan sand». Arbetet utfördes av dalkarlar och stundom, när dessa tyckte att arbetet var för tungt, av soldater. Invid slottet hade man vid samma tid ordnat mindre kvarter. För att pryda dessa med buxbomsritningar vände man sig till den då trädgårdstekniskt väl duktigaste mannen i Sverige, nämligen »MOLLET», såsom han rätt och slätt kallas i handlingarna, med vilken grevinnan OXENSTIERNA personligen ackorderade i Stockholm den 17 april 1664.[33] Det gällde utförandet av »nampnet, som skall komma i den ena parteren».

Ifrågavarande MOLLET är ej den berömde ANDRÉ MOLLET, som inkallades till Sverige av drottning KRISTINA och under här

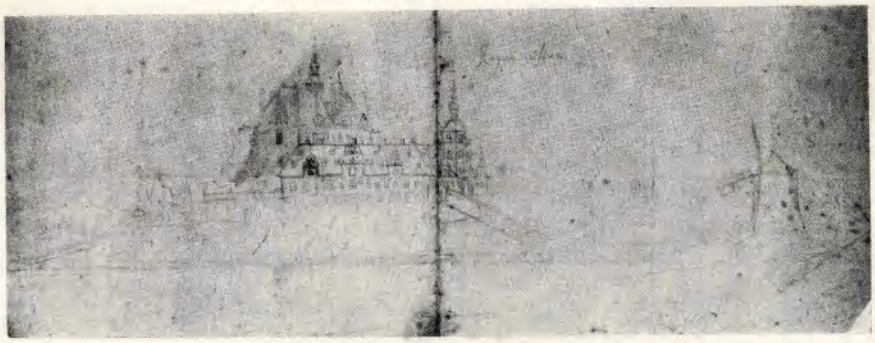

Fig. 9. Slottet sett från nordost.
Teckning av Erik Dahlbergh 1661. Kungl. Biblioteket.

Fig. 10. Slottet sett från nordost. Gravyr av A. Perelle 1670—74.

nämnda tidpunkt befann sig i England, utan hans son JEAN, som på sin tid hade hand om bland annat Kungsträdgården och Humlegården i Stockholm samt trädgårdarna på Svartsjö.[34] Denne lovade att utresa till Rosersberg redan dagen efter avtalet. Han åtrade sig emellertid, skyllande på att han måste »sättia sina meloner». Sedan han något längre fram ombesörjt detta och gjort ritningen färdig, skulle han resa ut.[35] Om MOLLET verkligen kom att utföra anläggningen känna vi icke till. Huvudsaken är emellertid det förhållandet, att man vid denna tid kommit så långt på Rosersberg, att man ville anlägga broderi-

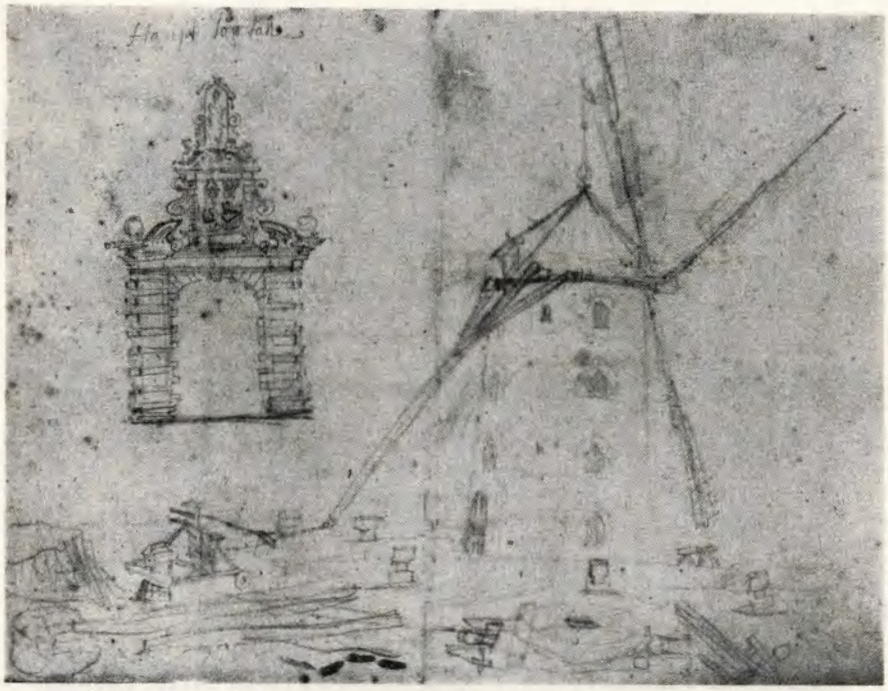

Fig. 11. Slottets huvudportal samt slottskvarnen.
Teckning av Erik Dahlbergh. Kungl. Biblioteket.

kvarter med namnschiffer. En bland många analogier till detta slags prydnad finna vi i Nik. Tessin d. ä:s andra förslag till ordnandet av Kungsträdgården.[36]

Våren 1664 klagade man över den svåra kölden, som skadade de planterade träden. Nya träd köptes därför, både lövträd och granar, men antagligen ej många i taget.[37]

Man får sluta sig till de ungefärliga proportionerna av memorialboken 1667, som nämner om frösändningen i mars: 2 lod mejramsfrö, 3 lod rosenmari, 6 lod rädisfrö, 1 lod melon, 6 lod ärtskockor, ¼ skålpund lökfrö och 1 lod blomkål.[38]

Invid trädgården låg en djurgård. År 1664 funnos där 49 dovhjortar.

Man levde i ganska små omständigheter. Det var ej endast

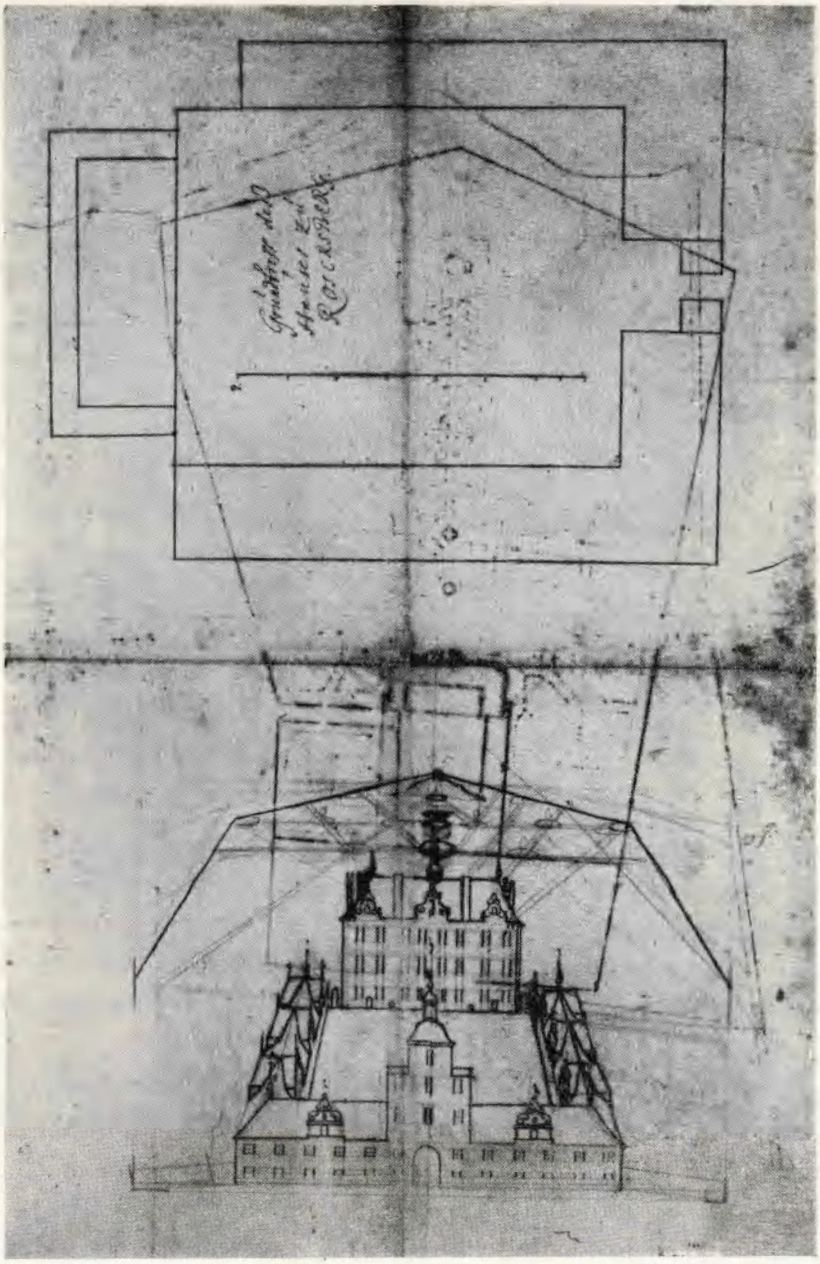

Fig. 12. Perspektiv och plan av slottet.
Tuschritning i Kungl. Biblioteket.

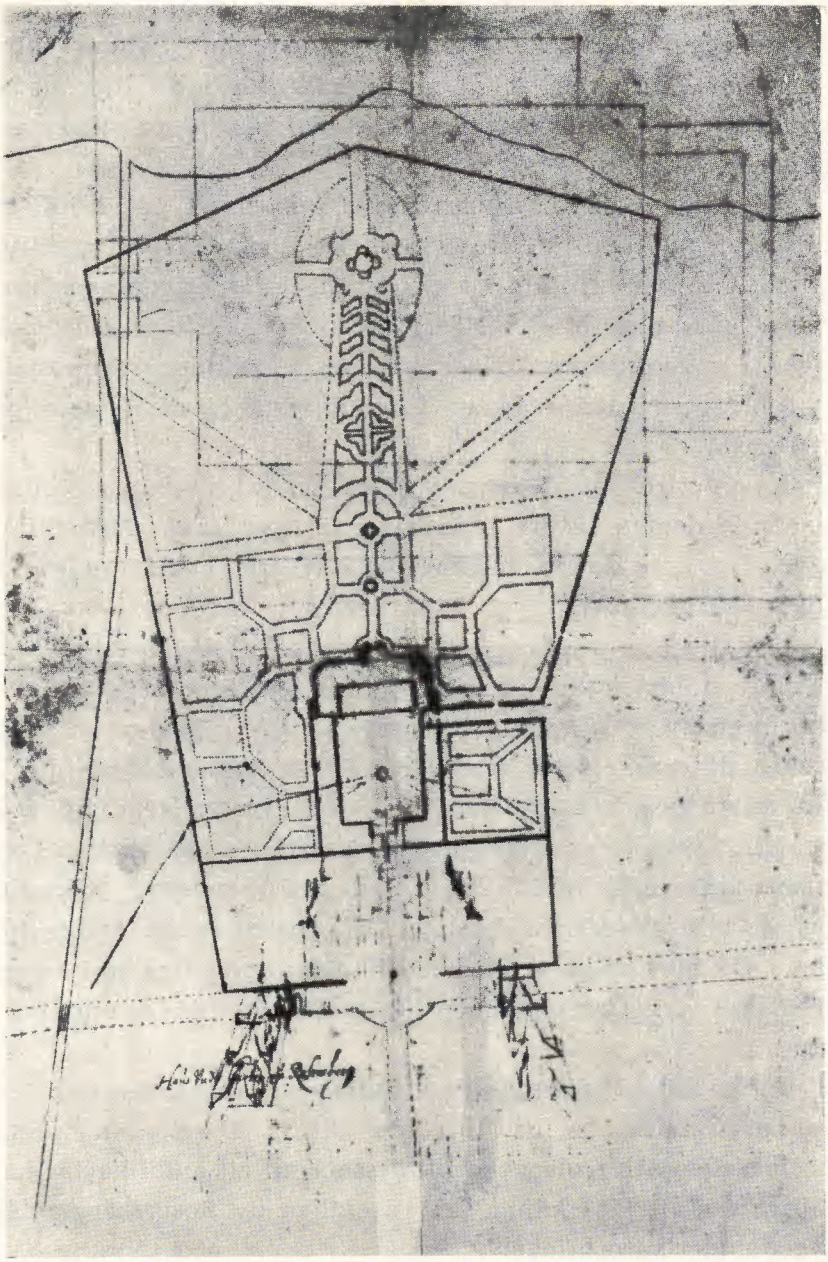

Fig. 13. Perspektiv och plan av slottet. Baksidan av ritningen i fig. 12.

svårt att få god arbetskraft utan också materialier, det må nu ha varit till trädgården eller byggnaderna. Sålunda kunde Oxenstierna i maj 1671 ej få någon kalk, tillföljd därav att Nils Bielke upptingat allt, »emedan han skal låta mura stenhuus på sin gård Salsta».[39]

Riksrådet Gabriel Gabrielsson Oxenstierna avled 1673 och hans arvingar pantsatte Rosersberg 1675 och 1677 till grevinnan Katarina Stenbock, född De la Gardie. Att anläggningen under denna depressionstid ej var föremål för förändring till det bättre ligger i sakens natur. Några bevarade räkningar, uppställda av trädgårdsmästaren Johan Pärsson, äga ej något som helst intresse.

I och med att Garriel Gabrielsson Oxenstiernas broder, kanslipresidenten Bengt Gabrielsson Oxenstierna, 1682 tillbytte sig gården, kom denna emellertid in i ett nytt och i hög grad betydelsefullt skede.

Enligt i litteraturen gängse uppgifter skulle de största förändringarna av slottet och trädgården ha ägt rum 1696—98 under Nik. Tessin d. y:*s* ledning. I själva verket utfördes nydaningsarbetet tidigare. Detta framgår dels av Rosersbergsbilden på Gripenhjelms karta 1689 med de två södra flyglarna tillbyggda (fig. 15)[40], dels av en 1695—96 förd korrespondens mellan Oxenstierna och residenten i Paris Johan Palmquist.[41] Säkerligen började utläggandet av den nya trädgården redan under 1680-talet. Härmed vilja vi dock ej förneka uppgiften, att arbeten företogos även efter 1696, men dessa voro av mindre omfattande natur.

Tack vare den nämnda brevväxlingen, vilken tidigare ej varit beaktad beträffande här berörda detalj, Dahlberghs skisser, Sueciasticken och förlagorna till dessa samt ett antal kartor ha vi möjligheter att lära känna det väsentliga av Rosersbergsanläggningen under barocktiden.

Tidigare har man nog så allmänt a priori ansett Suecians trädgårdsskildringar vara till stor del fantasier. Vi ha emeller-

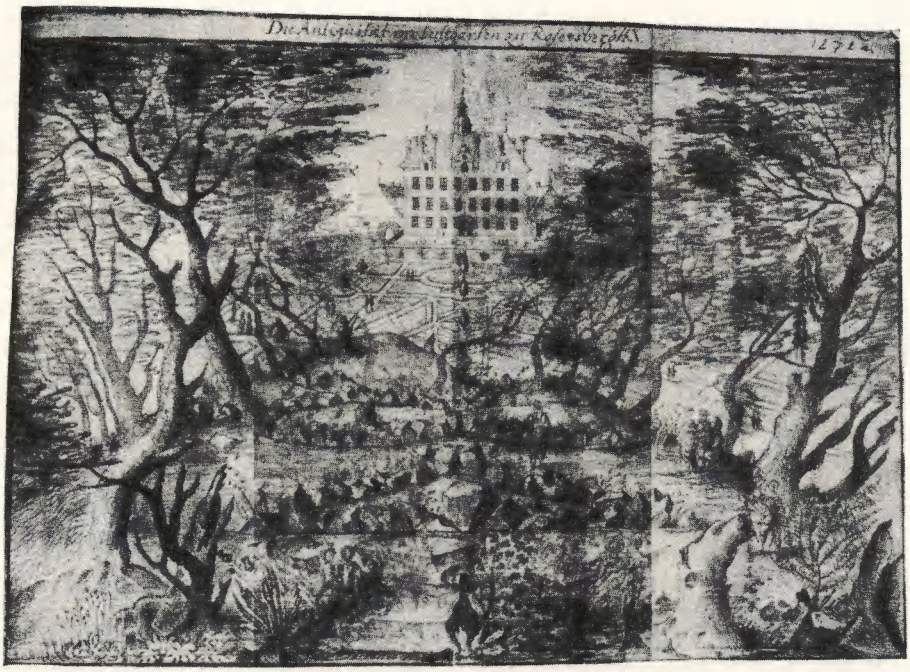

Fig. 14. Slottet sett från söder. Teckning i Uppsala universitetsbibliotek.

tid kunnat konstatera t. ex. angående Drottningholm och Kungsträdgården i Stockholm, att sticken äro trovärdiga, ofta in i minsta detalj. Men undersökningen av t. ex. Ulriksdal gav vid handen vissa idealiseringar, varför man ej generellt kan yttra sig om Suecians bilder utan måste kontrollera dem i varje särskilt fall. Vad Rosersberg beträffar skola vi i det följande, tack vare nämnda dokument, kunna ge klart besked om det mesta, huruvida det verkligen existerat eller ej. Så mycket vilja vi meddela redan här, nämligen att Suecians skildringar knappast längre kunna uppfattas som ett skrytsamt förhärligande av kanslipresidentens slottsanläggning. Tvärtom skänka sticken en i flera fall mindre rik bild än den som verkligheten gav.

Den ovannämnda korrespondensen om Rosersberg under barocktiden har sin orsak däri, att Erik Dahlbergh sände till

Oxenstierna de första avdragen till de plåtar, som han ämnade medtaga i Suecia-verket.[42] Oxenstierna var emellertid ej alltid säker i sitt omdöme utan skickade vidare ett av avdragen, allt eftersom de anlände, till sin vän residenten Johan Palmquist i Paris i och för utlåtande.

Det är nog så typiskt för tiden detta levande intresse, som Oxenstierna hyste för sin trädgård in i minsta detalj. Men politiken tog hans huvudsakliga tid, varför han ofta använde helgdagarna till detta sitt privata intresse. Sålunda slutar han ett av breven (den 21 mars 1696): »Som det är i dag heligt så hafuer jag något tidh att amusera mig medh en sådan occupation som denna.» Ett annat brev, ett av de tidigaste, det längsta och innehållsrikaste, daterat Stockholm den 22 maj 1695, författade Oxenstierna för att ge Palmquist en karaktäristik av Rosersbergsträdgården, till vilken han skulle söka skaffa en trädgårdsmästare.

Till följd av att kanslipresidenten var så ytterligt upptagen, glömde han under stundom bort i sina brev, att han redan nämnt om en sak, varför upprepningar förekomma. Att kronologiskt återge deras innehåll skulle därför ej vara till fördel, utan utgå vi från kartor och stick och inskjuta Oxenstiernas anmärkningar och meddelanden, där det så passar.

Att kanslipresidenten Oxenstierna, när han 1682 tillträdde sin broders f. d. egendom, ej gärna kunde känna sig till freds med slottets och trädgårdens utseende är naturligt. Knappast någonsin har nämligen en strömkantring inom smaken varit större i Sverige än den, som ägde rum kring 1600-talets mitt. Att det gamla Rosersberg varit representativt för sin tid, framstod ej som någon bärande synpunkt för Oxenstierna. Pietet och fornminnesvård kände barocktiden i denna mening ej till. Antagligen var det ej heller många år efter 1682, som slottet fick det utseende, vilket fig. 16[43] och 17 återge. Den tunga tyska smaken efterträddes av den mera förfinade och strama franska uppfattningen. Den undre våningen fick genom rusticabehandling karaktär av sockel. Fasaden indelades med lisener, sedan ankarslutarna överputsats

Fig. 15. Slottet sett från sydväst.
Detalj av inramningen till Gripenhjelms Mälarkarta 1689. Kungl. Biblioteket.

eller borttagits. Den gotiskt höga takresningen slopades till förmån för ett brutet tak. Mittornet byggdes om till en lanternin. Mittgaveln utökades till en fronton med segmentformat krön. De höga skorstenarna slopades och nya pipor leddes upp till nocken. De grinande drakarnas ärgade kroppar smältes antagligen ned. Den enda utsmyckningen, som fick vara kvar, var den präktiga portalen.

Byggnadens fasader togo sig emellertid rikare ut, sedan lisenerna 1696 omformats till pilastrar och festoner utförts under fönstren.[44] Men då hade Willem Swiddes gravyr redan färdigtryckts.

De långa flyglarna höjdes enligt fig. 16 med en våning. Huruvida den fasadutbildning, som sticket återger, överensstämmer med verkligheten kan ej kontrolleras. — Observera att endast en

genomgångsport på vardera sidan om huvudbyggnaden bibehölls efter ombyggnaden på 1680-talet.

Slottets nya arkitektoniska karaktär betonades ytterligare genom de två flyglar, som OXENSTIERNA lät NIK. TESSIN D. Y. uppföra på båda sidor om den gamla altanen. Var och en består av en länga, som i norr och söder fått en paviljongartad karaktär (fig. 17 och 18)[45]. Utomordentligt väl proportionerade visa de den stil, som OXENSTIERNA genom TESSIN försökte anpassa det gamla slottet efter. Själv omnämner han flyglarna i ett brev dat. maj 1695. Den östra flygeln, »den iag anlagdt haf:r å nya» (TESSIN nämnes ej), innehöll ett galleri »ornerat medh Stuccador arbete, Collomner och Statuter». I den östra paviljongens undre våning inrättades en grotta, »som hålles för wara ogemen». Denna ännu bevarade grotta (fig. 21) har form av ett fyrsidigt välvt rum med nischförsedda hörn. Interiören pryddes med rusticerade bårder och musselprydda fält av en karaktär, som man finner både under renässansen och barocken. Egendomlig är kontrasten mellan den rustika ytans liksom mera tillfälligt tillkomma epidermis och de med detaljskärpa formade antikicerande listverken. Färgerna äro hållna i brunt, rött, blått etc.

Den västra flygeln inrymde »en stor schön dome at äta vtj om somarn, medh stuccador arbete, och kostliga målningar zierat». Vidare funnos en salong, en »bastufukammar» samt ett Balnium veneris — — der om mången wet at tala», grevinnan OXENSTIERNAS kök samt ett »stort prunck köck, det af luter der til gort rart portzelin formerat är och giör en surprennant aspect». Ett rum var ägnat åt drickande av »chocquelade, The och Coffe». »Detta kalla de främmande som komma sanctum sanctorum: Ty alt huadh där vtj är består vtj fynt ostindischt portzelin, vtj en schön ordning rangerat a la chinese medh mycken dauruse där i blant. — — Där vtur går man i en metzagråtta, som brillerar mycket när man där j kommer. Om aftnarne är mycket angenembt at äta der vtj för den wackra prospect där runt om kring är». Säkerligen hänsyftar man på det rum som

motsvarar grottan i den östra flygeln och som senare gjorts till en kopia av densamma.

De båda södra flyglarna springa fram lika långt som den mellan dem befintliga terrassen. Denna pryddes av en blindarkad på båda sidor om en monumental dubbeltrappa med en grotta mellan vilplanen. Trappan, som OXENSTIERNA kallade för »stor och mycket reguliert anlagdh» (maj 1695), fick några år senare så gott som en replik i Stockholms slott mot Logården. Jfr. fig. 19 och 20.[46]

Vid framgrävandet av trappan (1922—24, se sid. 79 f.), som under 1790-talet täcktes av en kulle (fig. 41 och 64), lade man märke till, att den gamla terrassmurens pilastrar hade en stuckartad beklädnad i mitten och på sidorna band med små granitflisor, omväxlande med gulfärgad stuck. Runt mittfältet löpte ett band av rödfärgad stuck.[47] I GUSTAF AF SILLÉNS »Facade af Rosersbergs Slott, åt Trägården» (fig. 40) finna vi, att en liknande anordning fanns ännu under 1790-talet. Dessutom tyckas de rundbågade fälten då ha varit täckta med målade klassiska arkitekturmotiv. Denna iakttagelse får än större intresse, när vi tack vare OXENSTIERNAS beskrivning kunna föra nämnda anordning tillbaka till hans tid. Han skriver nämligen maj 1695 att »arcaderna — — ära invti medh mosaiqut arbete konstigt vtharbetade, och där hos på sambliga ställen zierade medh basrelief af Stuccador arbete som repræsentera rujnerna af Rom, och det mädh sina lefuandes färior, som giör een étonant effect, då det ansees hälst när solan eller månan derpå skiner, då det så brillerar at man tager hela dena facturen an för diamanter och ädliga stenar. — — Dät är så min egen invention och fanthesie som lell winner approbation af alla.»

Denna blindarkad fortsattes på den östra och västra sidan av öppna arkader (»reala arcader som formera licka som en amphiteatre») med ett »wattu språng» i varje båge. Tillsammans inramade de en terrass med två »piaisses coupees — — en forme de broderie» med den för tiden typiska, franskinfluerade karaktären.

Fig. 16. Slottet sett från borggården. Gravyr av W. Swidde 1695.

De voro prydda med »alla handa färgade steenar — — j et artigt mönster, som giör en ogemeen parade hälst vppe vtur huset» (maj 1695). I ett senare brev (jan. 1696) återkommer Oxenstierna till denna terrass och framhåller, att stenarna, som inramades av buxbom, voro av glas och särskilt gjorda för ändamålet. Från slottsfönstren verkade det hela som sammet.

Han beklagar, att det är omöjligt att återge dylika effekter i kopparsticken.

Nedanför terrassen utbredde sig den stora parterren, utgörande trädgårdens välproportionerade centrum och anläggningens ur arkitektonisk synpunkt märkligaste parti. Att Nik. Tessin d. y. bidragit även till dettas utformning kan ej betvivlas, trots konseljpresidentens upprepade försäkringar, att han aldrig hade någon kvalitativ hjälp och att trädgården var resultatet av hans reseintryck under 1650-talet.[48] Självfallet kunna vi ej frånhända slottsherrn hans konstnärliga äganderätt till vissa detaljer och uppslag såsom blindarkadens ruinbilder. Kanske i vissa fall också till trädgårdens disposition, vilken ej äger någon arkitektoniskt genomarbetad helhet. Men parterren med dess sällsynt ädla proportioner kan endast tillskrivas en man av facket och därtill det dåtida Sveriges främsta kraft på området, nämligen Nikodemus Tessin d. y.

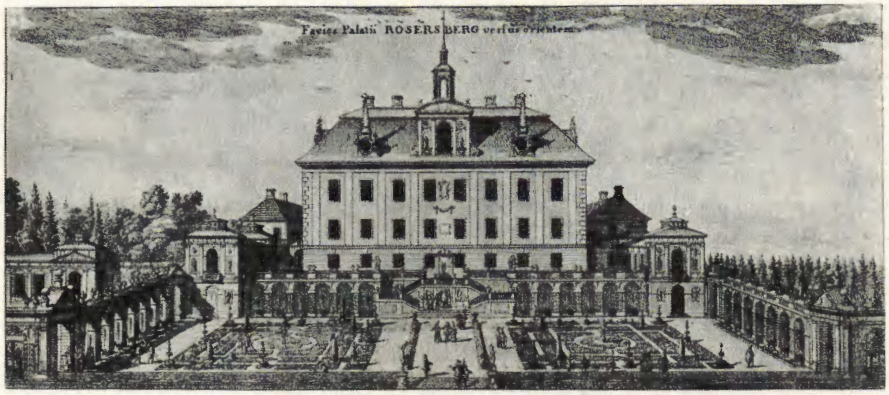

Fig. 17. Slottet sett från trädgården. Gravyr av W. Swidde 1695.

Fig. 18. Slottet sett från trädgården.
Förlaga till gravyren i ovanstående bild. Kungl. Biblioteket.

Såsom det framgår av Sueciasticken (fig. 22 och 23)[49], Oxenstiernas brevväxling samt i tillämpliga delar även av Jakob Brauns Rosersbergskarta 1708 (fig. 25 och 26)[50] fick parterren sin särkaraktär huvudsakligen tack vare den halvcirkelformiga, arkitektoniska skärmbyggnaden i söder (fig. 24). Motsvarighet därtill finna vi i flera italienska renässansvillor. Mest närliggande är vattenteatern i den av Tessin så beundrade Villa Aldobrandini. I båda anläggningarna är skärmbyggnaden ⌒-formad. I

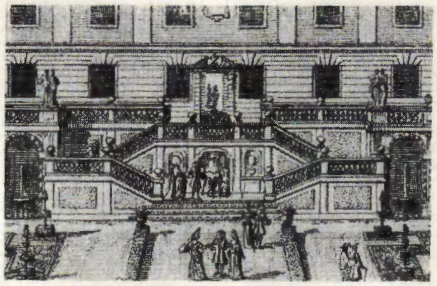

Fig. 19. Rosersbergs slottstrappa mot trädgården. Detalj av gravyren återgiven i fig. 17.

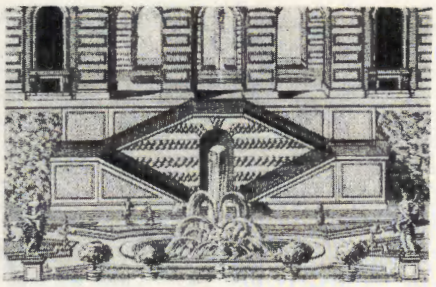

Fig. 20. Trappan mot Logården å Stockholms slott. Detalj av Claude Hatons gravyr.

villa Aldobrandini genombrytes dess centrala parti av en vattenkaskad. På Rosersberg har TESSIN däremot begagnat sig av utsikten mot vattnet, och perspektivet har stegrats tack vare utnyttjandet av den bergiga terrängen på motsatta stranden. Studera vi arkitekturen närmare, skola vi finna samma schema genomfört i de båda byggnaderna: kopplade pilastrar (resp. kolonner) inramande byster ovanför en stående plastisk anordning, omväxlande med en öppen nisch. Den krönande balustraden ovanför entablementet prydes av blomsterkrukor och skulpturer.

Ett liknande motiv möter oss något senare än på Rosersberg i Stockholms slott med de halvcirkelformiga flyglarna på västra förgården.

Angående fondanordningen på Rosersberg, av vilken nu endast grunden i kallmur återstår, skrev OXENSTIERNA följande maj 1695: »Ex opposito mit emot Stora huset är en elevation som formerar en rond och terminerar Trägården medh en agreabel half rundh structur, der stora wattusprång komma och en hop statuer dee der stå vtj dee der til giorde stora nicher, sampt colonner, det een mycket anseenligh prospict gifuer vthur huset efter det är stort anlagt och består af en godh architectur.»

Parterren är enligt dåtida estetiska krav indelad med fyra broderikvarter, inramade av »platbander, ornerade medh wackra fleurs och allahanda zierliga wäxter som hollas vnder saxan i alla

Fig. 21. Interiör av grottan i Rosersbergs sydöstra flygel.

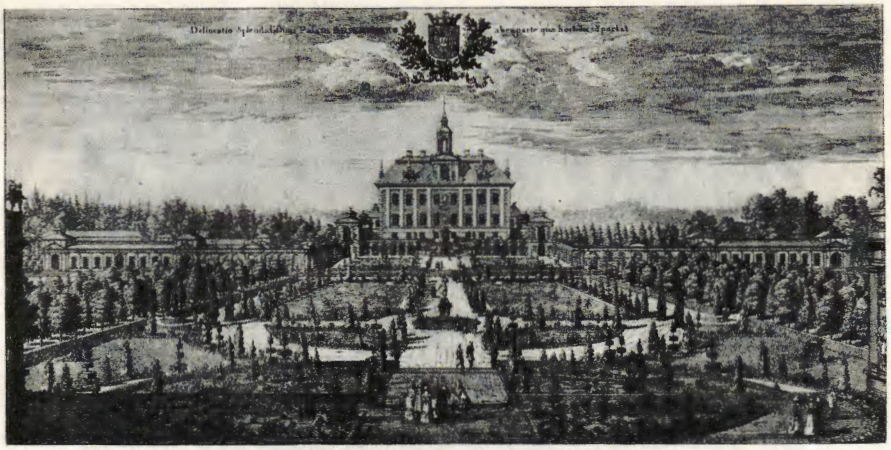

Fig. 22. Slottet sett från söder. Gravyr av W. Swidde 1695.

handa wackra figurer». Hur broderimönstret var utformat 1701 i de två större kvarteren framgår av fig. 27, där NIK. TESSIN D. Y:S medhjälpare JOHAN HÅRLEMAN ritat en »Copie du Parter fait pour son Exel. Le Comt Bengt à Rosenberg Aº 1701 le 25mes mars».[51] Han tillägger följande observandum: »est fait pour 100 annes du distansce de la majson.» Mönstret är ju i hög grad tidsbetonat.

Mellan de fyra kvarteren står, såsom god ton fordrade, en skulptur, enligt OXENSTIERNA utformad som en fontän med Herkules som huvudfigur. Han skriver (maj 1695): »en stor bassein medh en rar Hercules och andra Statuer vtj». Gravyren (fig. 24) visar endast en Herkulesskulptur på en plint. — Likaledes skulle det ha varit två fontäner i kvarteren på sidorna om den stora vattenkonsten, vilka tillsammans gjorde »een heel wacker effect». I ett inventarium från 1741 anges de som »blinda» och prydda med var sin stora blyskulptur.

Huruvida vattnet någonsin spelat i dessa vattenkonster veta vi intet utöver OXENSTIERNAS yttranden. Mars 1695 skrev han till PALMQUIST: »En som wet at vmbgås medh fontainerj, war mig wäl hög-nödig.» Svårigheterna i Sverige att tillfredsställa tidens

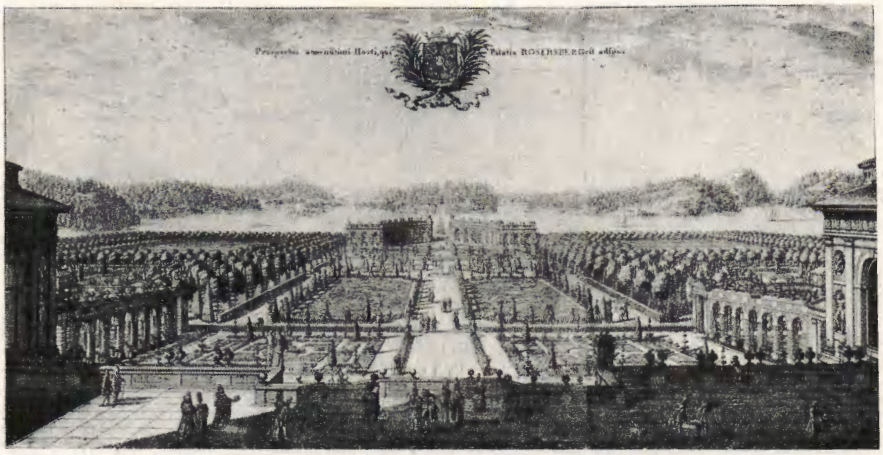

Fig. 23. Trädgården sedd från slottet. Gravyr av W. Swidde 1695.

Fig. 24. Parterrens fondparti.

Detalj av gravyren, återgiven i den övre bilden.

Fig. 25. Detalj av J. Brauns karta över Rosersberg 1708.

Lantmäteristyrelsens arkiv.

krav på vattenkonster känna vi till bland annat från Kungsträdgården, Ekolsund, Ulriksdal och Drottningholm.

I den stora tvärgången se vi ett par pyramider. Att dessa verkligen funnos till kunna vi sluta därav, att OXENSTIERNA anmärkte på det sätt, som de återgivits i det första plåtavdraget för Suecia.[52]

Hur den närmast hemicykeln varande platsen var indelad, kan ej exakt avgöras. Jämför Sueciasticken med BRAUNS karta!

På långsidorna var parterren begränsad av »en pallisade holdna eller skurn[a] Ehnehäckar» (maj 1695) och 4-radiga alléer med i nord-sydlig riktning alternerande lindar och granar. Denna ovanliga trädsammanställning tilltalade OXENSTIERNA i hög grad. Det var enligt hans uppfattning ej endast skönt med skillnaden mellan de två slagen av grönska utan också tilltalande med formkontrasten. Granarna, som våren 1695 redan voro omkring 14

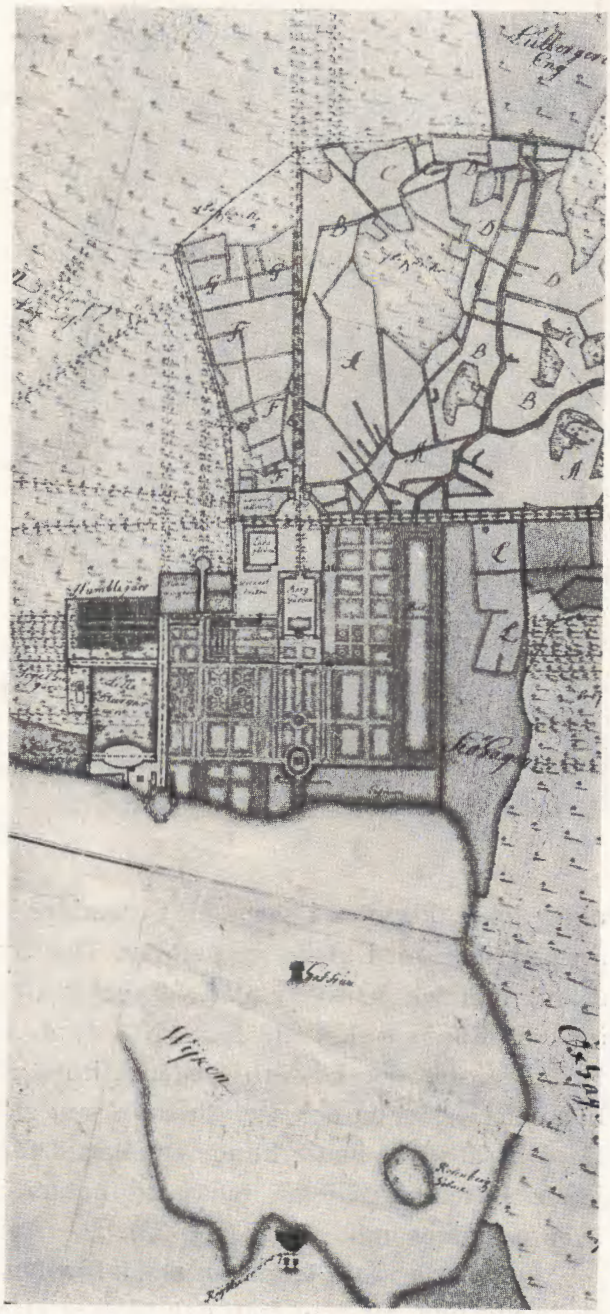

Fig. 26. Detalj av J. Brauns karta över Rosersberg 1708.

Lantmäteristyrelsens arkiv.

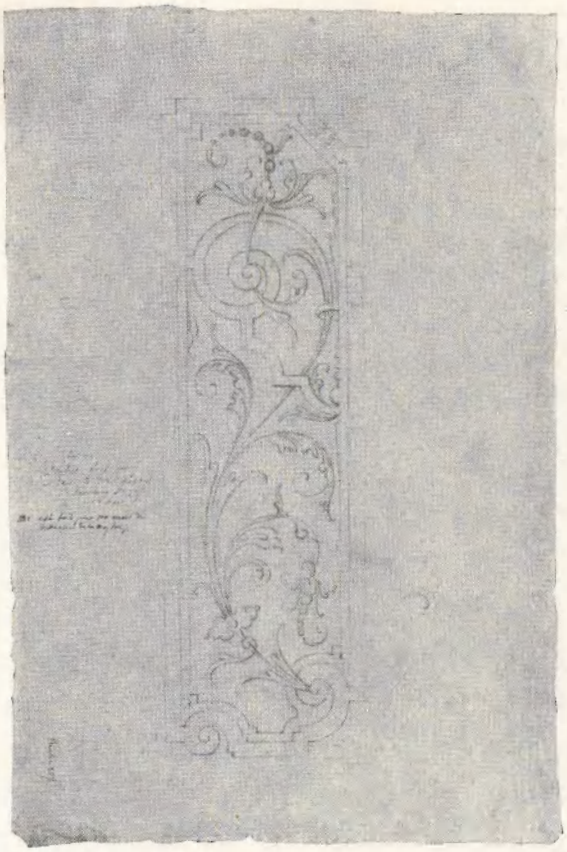

Fig. 27. Parterrmönster å Rosersberg.

Teckning av Johan Hårleman. Nationalmuseum.

alnar höga, klipptes i form av pyramider. Detta framgår ej av Sueciabilden med utsikt mot slottet. OXENSTIERNA anmärkte också, när han fick det första plåtavdraget, på förhållandet: Granarna äro »på Kåparstycket illa förestälta, ty de står der helt spetziga tecknade, der dee lell äro fyrkanta klifta en forme pyramidale täta som en bårsta och see vth släta som et sammet» (jan. 1696). Hans berättigade kritik kunde emellertid först i den närmast följande Rosersbergsbilden tagas ad notam, nämligen i utsikten över parterren mot söder (fig. 23).

Återvända vi till terrassen nedanför den stora dubbeltrappan, skola vi finna, att man från den platsen ej endast hade en utom-

ordentlig överblick över parterren utan också intressanta och fantasieggande perspektiv genom de västra och östra arkadlängorna. Dessa förde nämligen å båda sidor in till särskilda gårdar. Kompositionens arkitektoniska helhet kom monumentalt till sin rätt, när man såg slottet från söder såsom i Sveciasticket fig. 22. Men, såsom OXENSTIERNA framhöll i ett brev oktober 1695, hade alléträden på bilden gjorts alltför stora, så att de kommit i oriktigt proportionsförhållande till slottet. Dessutom skymde de flygellängorna. Därmed hade man spolierat en arkitektonisk ensemble, som åsyftade att göra »een wacker parade och een stor front».

Anordningen med dessa hus och gårdar på båda sidor om huvudbyggnaden är ej ägnad att förvåna, även om någon absolut överensstämmelse knappast funnits i Sverige. Men principiellt var denna gruppering av byggnader vanlig i Sverige alltifrån 1660-talet tack vare inflytelser från Frankrike. Två ytterlighetsexempel ge Östanå med sina uthuskomplex samt Noor, där flyglarna utbildats till växthus.

Även om från söder betraktad anläggningen på Rosersberg uppfyllde tidens krav på symmetrisk avvägning, så var det västra partiet betydligt rikare utbildat än det östra. Det förra utgjorde, vilket framgår av Sueciabilderna (fig. 28, 29, 31—33) och BRAUNS karta, en helt inbyggd rektangulär gård. Den mot väster terrassformigt stigande terrängen hade såväl hortikultärt som arkitektoniskt lyckligt utnyttjats. Pomeranträden fingo en utmärkt placering mellan häckarna.

De en våning höga byggnaderna voro delvis utbildade som paviljonger. TESSIN hade därmed tagit upp och fört ut i trädgården den rytm han slog an vid utbildandet av de två slottsflyglarna. Detta framgår kanske bäst av ERIK DAHLBERGHS i fig. 28 återgivna teckning. Den ritningen tyckes också liksom tuschlavyren i fig. 29 ge oss en mera verklighetstrogen bild av anläggningen än motsvarande kopparstick (fig. 33). Sålunda har t. ex. blomsterhuset i teckningen och lavyren sin med glas typiska ut-

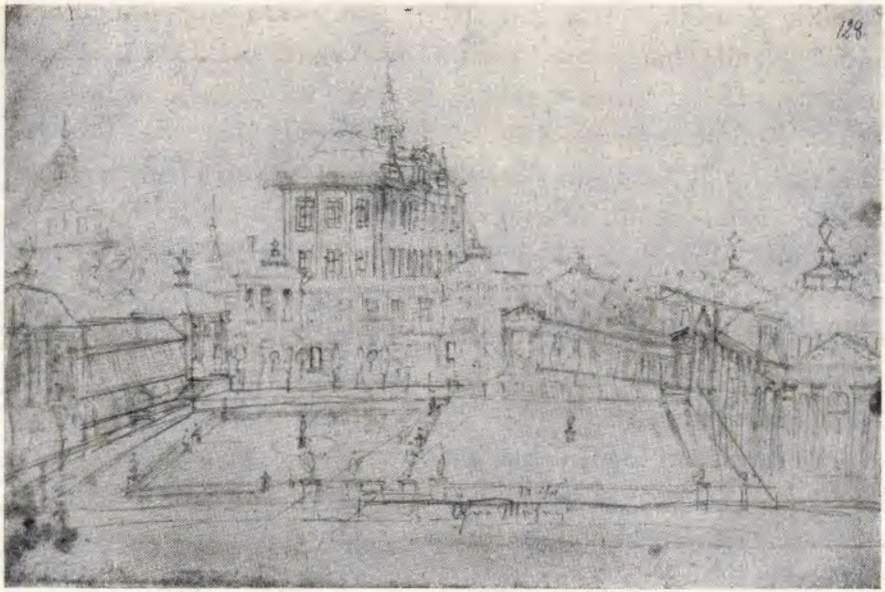

Fig. 28. Slottet sett från väster med en del av orangerigården i förgrunden.

Teckning av Erik Dahlbergh. Kungl. Biblioteket.

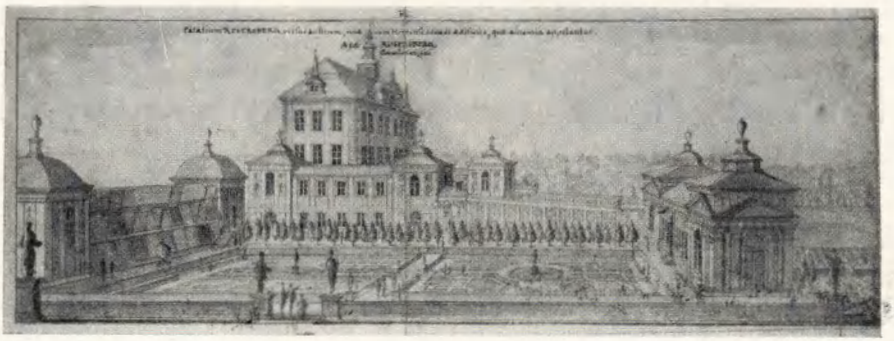

Fig. 29. Samma utsikt som å ovanstående bild.

Tuschlavyr. Kungl. Biblioteket.

Fig. 30. Trädgårdsurna av Delftfajans, tillhörig Rosersberg under Bengt Oxenstiernas tid. Tillhör grevinnan Siri Oxenstierna.

formning, som för symmetrins skull slopats i den slutgiltiga versionen.[53]

Detta blomsterhus var ett av OXENSTIERNAS ömma punkter. Den svenske magnaten under storhetstiden hade ej sällan växthuset som hobby. OXENSTIERNA framhåller också med stolthet, att han år 1694 »förutom pommeranser och citroner hade abricoser, Pfersicer, mandl[ar] sambt muhlbär i en stoor abondance, och så goda, at gr. D'AVEAUX[54] måste tilstå dem äij bätter, större och schönare i frankr. wäxa». När kanslipresidenten i mars 1695 omnämnde detta bestånd, hade han även »allahanda rara Fleurs, mogna ärter, aspargis som gröna ära, artichauch och derhos mogna kiörseber» etc.

Den jämna planen mellan växthusen var indelad av fyra

Fig. 31. Slottet sett från väster med orangerigården i förgrunden. Tuschlavyr. Förlaga till gravyren i fig. 33. Kungl. Biblioteket.

Fig. 32. Orangerigården sedd från slottet.
Tuschlavyr. Förlaga till den nedre delen av gravyren i fig. 33. Kungl. Biblioteket.

kvarter med en rikare utbildning i Suecia-ritningarna och -sticken (fig. 28, 29, 31—33) än i BRAUNS karta 1708 (fig. 26). En här ej publicerad blyertsskiss av ERIK DAHLBERGH ger vid handen, att kvarteren till stor del bestodo av grästorv. De pryddes med skulpturer och blomkrukor. Möjligen var det här som dessa senare hade den förnämliga karaktär, som framgår av Delfturnan i fig. 30, prydd med det OXENSTIERNSka vapnet.[55]

För att hålla det dyrbara växtbeståndet i kultur fordrades en kunnig trädgårdsmästare. Liksom t. ex. HEDVIG ELEONORA sökte OXENSTIERNA att få kompetent kraft från Frankrike.. I flera brev

Fig. 33. Orangerigården. Gravyr av W. Swidde 1696.

behandlade han detta ämne med JOHAN PALMQUIST, dock utan att det lände till något resultat.[56]

Den anläggning, som på östra sidan om slottet arkitektoniskt vägde mot orangerianläggningen, bestod endast av en arkad och en byggnadslänga, vilka voro lika med motsvarande partier på den västra sidan. Här odlades dock inga blommor utan huset inrymde ett tavelgalleri. Paviljongerna i såväl detta hus som i dess västra pendang (fig. 22) innehöllo däremot »alla de spehl», som »ärtenckias kuna at förnöija dem medh som orten besöckia» (oktober 1695). Det smala, plana område, som utgick från det parti, som här sysselsätta oss och som sträckte sig utmed slottets hela östra parti, användes antagligen även för idrottsliga lekar. Under 1800-talets början var en karusell förlagd dit (fig. 44).

Det perspektiv, som leddes från orangerigården och över slottsterrassen, fick mot öster en stegrad verkan. Efter den närmaste på två sidor arkadomslutna gården fördes man in i en boské, vars enkla plankaraktär framgår av Brauns karta (fig. 26). Sitt rika intryck fick boskén tack vare höga treillagehäckar och plastisk utsmyckning. Från Italien hade Oxenstierna inköpt blykopior av förebildliga antiker. Även såg man där »wattesprång och les fables d'Esope som iag (Oxenstierna) immiterat hafuer efter versallie (Versailles) (mars 1696).[57] Denna endroiten charmera alla dem som dijt komma», konstaterade Oxenstierna maj 1695.

Suecia meddelar två bilder av boskén med utsikt mot väster och öster (fig. 34).[58]

Fortsätta vi i den redan angivna tväraxelns riktning, vilken anges av den sistnämnda dubbelgravyren, komma vi ut på en terrass, varifrån leder en »magnifique Trappa», i vilken är inkomponerad en grotta (okt. 1695). Trappan var färdig, när Oxenstierna skrev sitt långa brev den 22 maj 1695. Då var det hans mening att utnyttja den från dubbeltrappan svagt sluttande terrängen som en »fontaintrappa», vilken också angivits i kopparsticket (fig. 35).[59] Efter all sannolikhet utfördes den aldrig.

Slutperspektivet utgjordes av en paviljongbyggnad i den 2,000 (2,500) fot långa och 200 fot breda kanal, som anlagts utmed trädgårdens östra gränslinje. Oxenstierna var ej den ende svensk, som lät pryda sin trädgård med en väldig kanal. Den förste var Claes Tott på Ekolsund, där en dylik utfördes under 1660-talet efter ritning av Nik. Tessin d. ä.[60] Oxenstierna hade inga möjligheter att följa det franska idealet med kanal i längdaxeln, varigenom perspektivet från slottsfönstren hade intensifierats. Men han lyckades i alla fall att realisera ett stycke storhetsdröm, som ej haft sin like i Norden. Missnöjd konstaterar han därför 1696, att man vid utformandet av Sueciagravyrerna (fig. 35) ej anlagt rätt perspektiv, varigenom måtten blivit mindre än i verkligheten. Han hoppades, att utförandet av bilden skulle uppdragas åt en

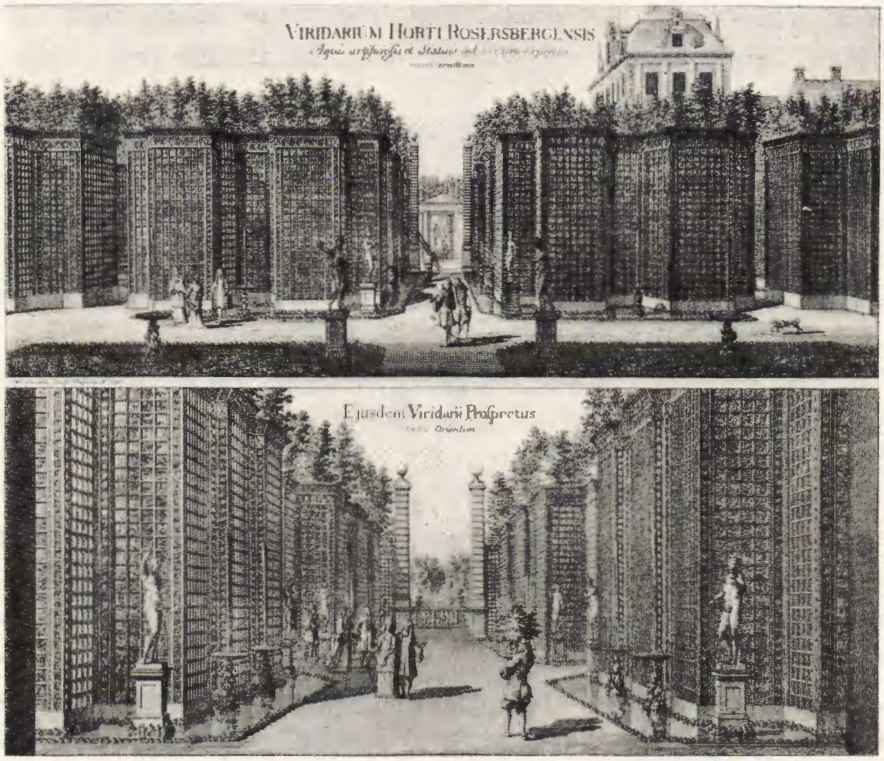

Fig. 34. Treillage-boskén. Gravyr av W. Swidde 1696.

mera kompetent kraft än WILLEM SWIDDE. Helst tänkte han sig LE PAUTRE. När DAHLBERGH nästa sommar skulle besöka Rosersberg, ämnade OXENSTIERNA också framhålla denna sin önskan. Någon ändring kom dock ej till stånd.

Kanalen omgavs, vilket framgår av SWIDDES kopparstick, av alléer och »höga espalies af bocketrä, som hollas vnder sax och se wäl vth». Häckarna voro genombrutna och prydda dels med »Statuer och termer» (hermer), dels med »een» och »ståckrosor» (maj 1695).

OXENSTIERNA utnyttjade kanalen till förmån för pittoreska effekter. Sålunda skriver han mars 1696: »Vtj siälfua Canalen hafuer iag små wackra och rät zierliga gallairer dee der kuna

roos, seglas medh och dragas som treckskutor (fagra bild!) af hästar. Så ära der och swanor och alla handa rara wattefuglar vtj».

Belåten och med skäl något självberömmande tillägger han: »Och om iagh må säija, så är denna Canalen medh sina plantager som ära alla af huit bock wäl wärt at sees. Dock hade förmodligen alt kunat blifua fulkombligare, om iag hade haft någon expert architect som hade hulpet mig. — — Här ära intet många som hafue le goust delicat i detta fallet.»

Pricken över i-et, när det gällde kanalen, var dock den lilla paviljong, som angivits i dubbelgravyren (fig. 35). Där har den emellertid ej placerats mitt i kanalen utan är mot det verkliga förhållandet förskjuten något åt ena sidan. Ej heller har den, vilket är betydligt mera att beklaga, återgivits med tillförlitlighet. Oxenstierna anmärker nämligen (mars 1696), att gravören »förgätet at föreställa den gången medh sina ballustrader som är runt om huset». Likaledes har man uteslutit de broar, som förbundo paviljongen med stranden. En från renässansen ärvd förkärlek för putslustigheter finna vi i den omständigheten, att dessa broar kunde medelst särskilda anordningar skjutas bort från lusthuset och »förlora sigh vnder iorden at ingen dem seer.» »Detta är så en liten min speculation», tillägger Oxenstierna, »at arrestera dem man wil giöra skalkhet så at de äij kuna komma af denna öön för än man dem släppa will.»

Tack vare Oxenstierna få vi också följande intressanta detalj- och materialupplysningar. Endast kolonnerna, som 1696 voro huggna, bestodo av marmor. Allt annat vad såväl exteriör som interiör beträffa utfördes av »Portzelin». När Oxenstierna skrev det brev, vari detta meddelas, hade sistnämnda material redan anlänt. Tydligen ha vi här inflytanden från Frankrike, från Trianon de porcelain, som 1687 fått skatta åt förgängelsen. Oxenstiernas håg för denna »moderiktning» att använda porslin kommer desto tydligare fram, när vi erinra oss hans porslinskök i slottets sydvästra flygel. Detta intresse, som under 1700-talet

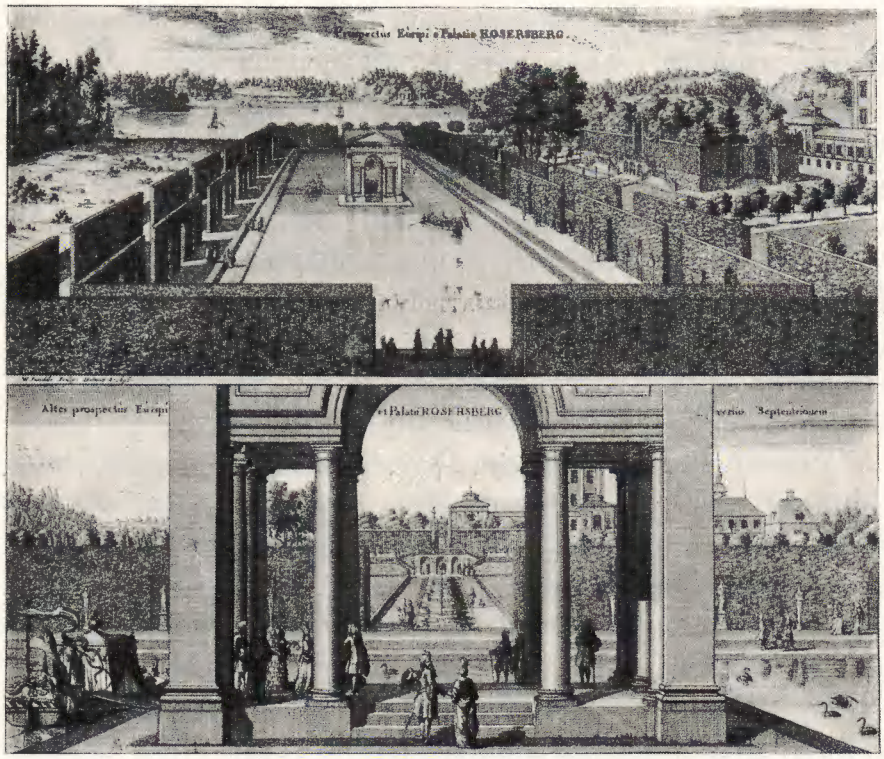

Fig. 35. Kanalen. Gravyr av W. Swidde 1696.

skulle övergå till en vurm för många, finna vi här ett mycket tidigt exempel på. Beträffande paviljongen i kanalen är den den första och veterligen också det enda exemplet inom svensk trädgårdskonst.

Att detta porslinshus hade ganska stora mått framgår av OXENSTIERNAS uppgift, att ett sällskap om 24 personer mycket väl kunde få plats kring ett bord utan att därför upptaga hela utrymmet. Gärna använde man paviljongen för att intaga måltider. Även »kan fruentimbret spela kort der vtj» (maj 1695). Man ger oförbehållsamt OXENSTIERNA rätt, när han säger, att man särskilt under sommaren hade »en angenem veue på alla sidorna» från den matsalen.

En annan matsal, som användes om middagarna, var den tidigare nämnda grottan, vars tre arkader man ser å fig. 35 i trappan ovanför den projekterade fontäntrappan. Därifrån hade man enligt OXENSTIERNA (mars 1696) också en »mycket angenem prospect», nämligen »åt canalen, portzelinhuset och alla de wackra environs, som ära der runt om kring». Bland dessa framhåller han den surbrunn, vilken låg mellan treillageboskén (fig. 34) och kanalen och som enligt OXENSTIERNA »fournerar et mycket gåt, clart och sundt watten, det holler alla prober, och hafwer mången fåt der af sin hälsa igen». Den syns å den övre gravyren i fig. 35 och är angiven å flera kartor (fig. 26, 36, 38, 44).

Bland övriga anläggningar i lustträdgården vilja vi fästa uppmärksamheten på ett dubbelkvarter väster om huvudparterren med en indelning bestående av en rundel mellan fyra oregelbundna kvarter samt väster därom på något högre marknivå »een boscette, som är mycket angenem och en forme d'un Labyrinth anlagdh» (fig. 26). »Där ära berseaur, fontainer och alla handa små inventioner, som är, Snäckehuus, musique af glasklåckor och des lickest, huilket gifuer åt de dijt kommande mycket divertissement» (maj 1695). Den sistnämnda boskéns planutformning, vartill vi finna en viss motsvarighet på Madame DE MONTESPANS Clagny, tyckes ha haft att bjuda på förströelser, vilka under 1600-talet voro närmast utmärkande för nederländska och tyska trädgårdar.[61]

Förutom här särskilt nämnda boskéer utgjordes slottsträdgården av kvarter, »vpfylta medh den raraste frucht, som iag hafuer kunat få ifrån främmande örter» (maj 1695).

Detta att stora delar av lustgården voro upplåtna åt rena nyttoodlingar med kvarter av närmast kvadratisk utsträckning karaktäriserar denna barockanläggning som en övergångstyp. Studera vi t. ex. Drottningholm, så finna vi att områdena för lust- och nyttokvarteren voro bestämt avgränsade. Men det var endast få givet att kunna anlägga en trädgård såsom den på Lovön. Även i de renodlade svenska adliga barockträdgårdarna finna vi nämligen stora partier upplåtna åt nyttoodlingar. Östanå, Noor och till och

med den förnämlige greve Carl Gyllenstiernas av Nik. Tessin d. y. uppförda Steninge visade exempel därpå. Den svenska »fattigdomen» gav här tydligen upphov till en viss typ av barockträdgård. Men där voro samtliga kvarter underordnade en gemensam rektangulärt betonad rytm. Rosersbergsträdgården däremot hade både rytmiskt livliga och renässansmässigt vilande former.

Det för en barockanläggning synnerligen typiska längdperspektivet ha vi angående Roserberg redan framhållit på tal om parterrens i mitten öppna fondbyggnad. I Sueciasticket fig. 23 (jfr fig. 24) finna vi, att utblicken är förstärkt genom en fontän ute på vattnet och genom en i skogen upphuggen gata, inramad mot slottet av en arkaduppställning. Oxenstierna nämner också (den 22 maj 1695) att »mit igenom denna amphitheatern, pour le nomer ainsi, så går en allé den der är mycket lång och nästan a perte de veu». Vad vattenkonsten och arkaderna beträffa, säger han intet, varför man härvidlag tvivlar på gravyrens sanningshalt. Att ett visst verklighetsunderlag dock funnits, framgår emellertid av Brauns karta 1708, som icke endast visar en markering ute på vattnet (Gatfrun) utan även en fondanordning på Ryttareberget (fig. 26).

Norr om slottet leddes centralaxelns perspektiv genom slottsbyggnadens hall och porttornet, som ännu stod kvar (fig. 28), över den nedre borggården mellan två under Bengt Oxenstiernas tid uppförda små flyglar (fig. 26). Härifrån fördes blicken vidare genom en desslikes av honom planterad allé mot en avlägsen fondbyggnad (jfr fig. 37).

Närmast väster om lustträdgården voro anlagda kryddgård, hundgård, fågelhus, en liten djurgård med djurhus samt en mindre sjögård. Längre mot väster utbredde sig den stora djurgården med alléer radierande från en åttsidig plats (fig 25). Vari de »många aggreementz», som Oxenstierna anger, bestodo, veta vi ej.

Efter att ha läst igenom kanslipresidentens brev till residenten PALMQUIST, får man den uppfattningen, att även om han beundrade DAHLBERGHS organisation av Sueciaverket och han med välvilja såg att hans Roserbergs blev så fylligt representerat i det monumentala samlingsverket (man hade ursprungligen tänkt sig 18 bilder; brev den 12 okt. 1695; men det blev endast 10 stycken) så tyckte han knappast, att avbildningarna gjorde anläggningarna full rättvisa. I det föregående ha vi nämnt flera av hans anmärkningar, tack vare vilka vi fått värdefulla positiva upplysningar om trädgården. Men det var även annat som stötte honom. DAHLBERGH, som på platsen utfört flertalet ritningar (brev jan. 1696), tadlade han ej direkt, men väl gravören. Indirekt får emellertid DAHLBERGH också taga emot en del kritik. Sålunda skrev OXENSTIERNA: »Perspectiv puncten är för högh tagen» i utsikten över slottet mot norr, varav följer att »partairena och alt huadh der bör repraesenteras är alt för stubbot. Och see intet så reelt och vast vth som det i sigh sielf sigh beinner», lägger han missbelåtet till (okt. 1695). Allt efter som provtrycken sändes till honom, blev hans önskan livligare, att »den fameuse» LE PAUTRE måtte anställas av DAHLBERGH i stället för WILLEM SWIDDE. Ja, det gick så långt, att han, sedan samtliga Rosersbergsstick för Suecia utförts, sände till fransmannen en av gravyrerna (20 mars 1697) för att se om icke denne skulle kunna återge Rosersbergs trädgård på ett mera tillfredsställande sätt. Enligt upplysning skulle LE PAUTRE »sigh vthlåtet at wela — — sticka» efter ett av de avdrag, som han fått tillhanda. OXENSTIERNA mottog med tillfredsställelse meddelandet från residenten PALMQUIST och sade sig »gärna betala» kostnaderna. För övrigt fanns det på Rosersberg »så många wackra endroiter som wäl meriterade att blifua a part aftagna, så wähl de haut, som en de dans. Så at det skulle formera en bock, der wäl så många plåtar som vtj Versalies ära, kunde komma vtj. Si parva licet componere magnis.» OXENSTIERNA motiverar sin önskan att få sitt slott presenterat på bästa sätt med att »dee främmande som komma dijt, finna der en sär-

deles goust vtj, hälst fransoserna som för skrifwna ära, huar iblant een sulpteur är som heter CHAUVAU (RENÉ CHAUVEAU d. 1722) en rätt habil man, som förstår architecturen rät wäl. — — — Män iag tror at han talar mycket par complaisance, ty den nationen kan det», tillägger den i politiken föga franskvänlige kanslipresidenten.

Till något resultat lände ej underhandlingarna med LE PAUTRE. OXENSTIERNAS kritik kom emellertid hans anläggnings renommé till större nytta än han någonsin tänkt sig. Genom hans här för första gången offentliggjorda brev har nämligen hans bedömning kunnat tjäna som underlag för en saklig karaktärisering av anläggningarna. Med hans kritiska kommentarer ha desslikes Sueciasticken fått sin rätta valör.

Kultur- och personhistoriskt ge dessa brev flera intressanta aspekter. Beundransvärd är den entusiasm, med vilken den av ut- och inrikespolitiska värv upptagne diplomaten och ämbetsmannen ägnade sig åt sin slottsanläggnings förskönande. Trots 18 barn och därav försämrad ekonomi ägde han alltjämt storhetstidens äktsvenska monumentala sinnelag och räddes ej för svårigheter. Även på ålderns dagar ägde han denna spänstighet. Samtliga de brev vi här citerat härröra från hans 70-årsålder. Ovanligt ihärdig, men lugn och försiktig samt utpräglat estetisk har han karaktäriserats. Vi finna hur dessa drag gå igen i hans brev om Rosersberg, hans barocka skapelse.

I eminent grad kunna vi kalla Rosersberg för BENGT OXENSTIERNAS Rosersberg. Kort efter kanslipresidentens död 1702 gick det nämligen över i andra händer och förföll alltmer år från år, tills det under seklets andra hälft övertogs av svenska staten. Men då rådde andra smakriktningar och Rosersberg ikläddes en ny dräkt, som ej överensstämde med dess verkliga psyke.

Under en kort tid vårdades ännu traditionerna av kanslipresidentens änka, grevinnan MAGDALENA STENBOCK. En odaterad handling upptager flera reparationer. Sålunda renoverades

slottets exteriör och den stora trappan åt trädgårdssidan »är aldeles af grunden upmurad och med nyhuggen sten beklädd».[62] Till trädgården hade inköpts 400 à 300 fruktträd och flera nya kvarter voro »uparbetade til vaker inkomst». Förtjänsten därav var dock minimal och änkegrevinnan fann sig snart så ekonomiskt utblottad, att det lilla hon hade med svårighet räckte till dagens nödtorft. Till Konungen skrev hon den 11 december 1714 och begärde hjälp — — »som nu nöden som hårdast tränger i dhet Ers Maj:ts alernådigst tillordnade pension, som det endaste jag och dhe faderlösa mina skulle lefva utaf, jag nu i många årh ej fåt niuta til godo — — —» »Jag har», skriver hon vidare, »nödgats alt det lilla jag ännu öfrig haft att föryttra». Sex år senare meddelade hon Konungen, att hon ännu ej fått ut sin pension.[63]

Får man ej här såsom i blixtbelysning den skriande kontrasten mellan storhetstidens obändiga levnadslust och solskenslynne och den stora ofredens och nödtecknens svältvinter med sammanbitna läppar under änkedok! Blev ej Rosersbergs trädgård med sina tuktade, skulpturprydda boskéer och sina arkader med mosaikbilder från antikens skönhetsvärld som en teatralisk, bitter overklighet för änkan, när hon skådade ut från slottsfönstren!

Perioden 1726–1762.

Efter Magdalena Stenbocks död 1726 påbörjade en arvstvist med utredning av de fordringar, som voro tagna på egendomen — ett kapitel, som här lyckligtvis ej behöver sysselsätta oss. Rosersberg övergick emellertid redan 1728 till generalmajoren friherre Axel Löwen[1] och 1733 eller 1734 från honom till greve Ernst Johan Creutz,[2] som 1741 försålde »Rosersbergs sätesgård med all den nu för ögonen stående åbyggnad, härligheter» etc. till Hedvig Katarina Lillie, änka till den samma år avlidne marskalken greve Magnus Julius De la Gardie.[3]

Härmed ha vi kommit fram till det år, då Lars Salvius utgav sin ovan nämnda beskrivning över Uppland. Angående Rosersberg framhåller han, att det på hans tid »med skäl räknas ibland de största härligheter i Sveriget». En 1741 utförd situationsplan över Rosersberg, vilken tillhör samlingarna på Fullerö[4], visar emellertid, att trädgårdsanläggningen i vissa fall ändrats till det sämre (fig. 36). Sålunda ha arkaderna vid terrassen nedanför stora trappan tagits bort liksom de mot söder vettande byggnadslängorna samt växthuset närmast väster om slottet. Den långa kanalen har lagts igen till sin norra del, där en boské planterats (Bosquet de Ruisseaux enligt ritningen). Porslinshusön tyckes emellertid ännu ha varit kvar med sina två tidigare omtalade broar.

Ännu en detalj är att lägga märke till. Byggnadslängan som åtskilde den övre och nedre borggården har endast angivits med

en svag kontur, medan andra byggnader laverats i rött. I själva verket hade nämnda parti börjat rivas i augusti 1741, då man arbetade »med tornets nedtagande samt takets igentäckande».[5] Nästa sommar skrevs verifikationen: »Fölijande personer hafwa upränsat tegel af de nertagna hussen här wid gården nembl. nårra flögelen med tornet som här under förmäles med nam(n) af inhändiga (egenhändiga) boomärken».[6]

Nämnda ritning får vad trädgården beträffar ett intressant komplement i ett den 13 oktober samma år (1741) upprättat inventarium. Tydligen framgår av detta, att trädgården var i förfall, vilket efter vad vi redan meddelat, knappast förvånar. Det värdefullaste utbytet inventariet ger är förteckningen av det dåtida skulpturbeståndet, även om redogörelsen därför är synnerligen bristfällig. Den vittnar emellertid om att trädgården hade en synnerligen rik plastisk utsmyckning. Vanligen var materialet gips, bly eller sten. Någon konstnärligt hög kvalitet hos dessa i flertalet fall kopior av antika skulpturer få vi knappast förutsätta. Det dekorativa var alltid det väsentliga för barocktidens människor.

Inventariet meddelar även en förteckning över orangeriets trädbestånd.

Den Lillieska tiden, som endast sträcker sig till 1745, då grevinnan avled, representerar i viss grad en utveckling i slottets historia, om vi jämför den med de närmast tidigare decenniernas vanhävd. De sparsamt bevarade räkenskaperna vittna om att man reparerade litet här och var i trädgården. År 1743 utökade man trädbeståndet med bl. a. 11 lagerbärsträd, 24 mullbärsträd och 71 fikonträd, som förflyttats från »Wrediska trägården vtj Stockholm».[7]

Från 1748 gällde Fredrik I:s gunstling, sedermera presidenten i Kommerskollegium, friherre Erland Broman som ägare.[8] För att kortast karaktärisera denne man, vilja vi erinra om Karl Gustav Tessins yttrande, att Broman aldrig läste eller skrev annat än skuldsedlar, växlar och obligationer.[9] Tack vare den vänskap

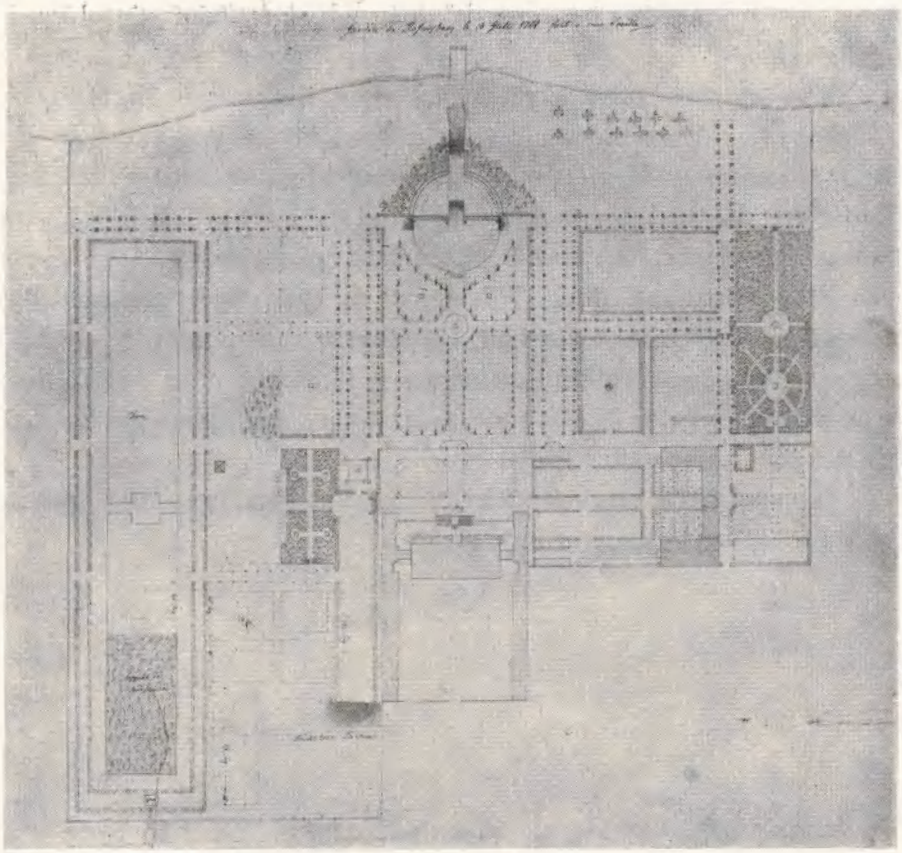

Fig. 36. Situationsplan, tecknad 1741. Fullerö.

som Fredrik I:s efterträdare Adolf Fredrik även hyste för honom kunde gården emellertid stanna i Bromans händer, därigenom att kungen arrenderade densamma. Skötseln av gården och Walstanäs uppdrogs 1753 åt hovkamreraren Schalén och 1756 åt kammarherren Carl Gustav v. Lieven.[10] Ej sällan besökte Adolf Fredrik presidenten ute på Rosersberg.

Några nyanläggningar gjordes ej under denna tid i trädgården. Att det var si och så med skötseln framgår bland annat av den undersökning, som igångsattes 1755 i anledning av två omkullstötta skulpturer. Enligt uppgift skulle de rubbats ur sitt

läge av trädgårdsmästarens hästar och kor, som gått lösa i trädgården.[11]

Vad slottets inre beträffar inreddes flera rum. Räkningar för nybyggnad förskriva sig från tiden 1750—1756. Att JEAN E. REHN komponerade ritningar till bland annat matsal och sängkammare på Rosersberg är redan känt.[12] Tydligen fick kungen betala dessa arbeten, av vilka nu endast rester återstå.

Efter BROMANS död 1757 uppstodo svårartade ekonomiska transaktioner. Riksdagen hade emellertid redan nämnda år beslutat, att Rosersberg skulle utbytas mot Säfstaholms kungsgård och skänkas åt den 1748 födde prins KARL. Detta stadsfästes av Kungl. Maj:t i augusti 1762.[13]

Därmed hade Rosersberg blivit kronans egendom och kommit in i sitt tredje och nuvarande skede.

Kungsgården.

Den vid sitt tillträde till Rosersberg 14 år gamle prinsen och storamiralen måste självfallet vänta flera år, innan han personligen kunde ingripa i skötseln av sin nya egendom. Hans uppfostran avslutades med en utländsk resa 1771. Återkommen till Sverige och 1772 utnämnd till hertig av Södermanland började emellertid hans intresse för slottet att taga sig synliga uttryck. Om också upptagen av revolutionsplanerna vid nämnda tidpunkt, uppdrog han åt lantmätaren PER ALFVING att upprätta en »Charta öfwer lustslottet Rosersberg», vilken, laverad i kraftiga färger, avslutades 1773 (fig. 37).[1]

Jämförd med uppmätningen 1741 ger den vid handen, att några ändringar sedan dess ej gjorts i trädgården. Några andra detaljer äro emellertid av intresse. Den långa norra allén se vi här för första gången markerad med sin fondbyggnad, vilken angivits som: Gammal Träbyggning. Och de små flyglarna vid alléns södra ända intill den nedre borggården beskrivas som: Tvänne förfallna träbyggningar. Vad denna centralaxels södra utformning beträffar, så saknas både »Haffrun» och den södra strandens kulissanordning. Den barocka utformningen har tydligen börjat falla isär. Vid tiden omkring 1770 hade man ej heller någon blick för det storvulna i barockens väldiga perspektiv. *En* arkitektonisk vinning meddelar emellertid kartan. Den norra borggården har fått en efter 1700-talssmaken mera lämpad karaktär. Redan under 1740-talet revs såsom nämnts den norra flygeln

Fig. 37. Karta, utförd 1773 av Per Alfving. Lantmäteristyrelsens arkiv.

med sitt torn. Av ALFVINGS karta framgår det, att man avkortat sidoflyglarna till samma längd som de nu ha och ävenledes uppfört de mindre flyglarna, vilka utgöra den ursprungliga norra flygelns västligaste och östligaste partier. När uppfördes dessa mindre flyglar? Vi kunna endast konstatera, att det ägde rum mellan 1741 och 1772. Möjligen utfördes arbetet på BROMANS tid, då ADOLF FREDRIK under 1750-talet bekostade slottsinteriörernas modernisering genom JEAN E. REHN. Antagligare är emellertid

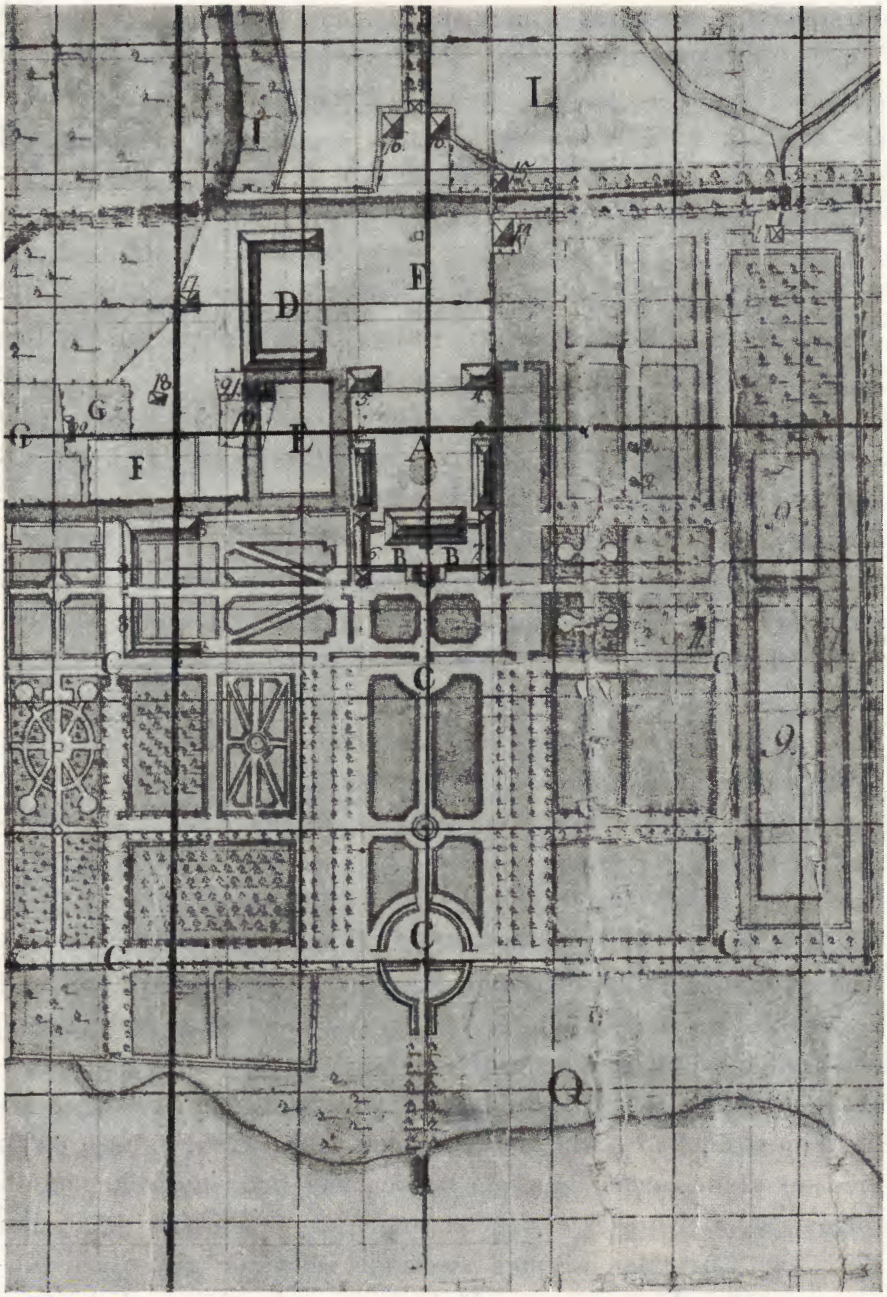

Fig. 38. Detalj av kartan i fig. 37.

förläggandet av deras tillkomst till strax före 1772, liksom de längre flyglarnas förändring. På PER ALFVINGS karta 1773 nämnes den östra långa flygeln ännu kyrkflygeln. Den östra av de nämnda små flyglarna kom att spela en ej obetydlig roll under hertig KARLS tid, sedan han där inrättat en teater. Interiören spolierades tyvärr helt, när skjutskolan flyttade in där (se sid. 77 ff.).

Alltifrån 1770-talet började hertig KARL att personligen bidraga till slottsträdgårdens utformning. I beskrivningen till PER ALFVINGS 1773 slutgiltigt utförda karta meddelas, att på det sydöstra kvarteret i trädgården en »labyrint efter Hans Kongl. Höghets Hertigens egen ritning nyligen blifvit anlagd». Tydligen utgör dess komposition direkt eller indirekt ett resultat av hans utländska resa. Vi kunna nämligen hålla det för visst, att hertigen, liksom alla hans gelikar, ej minst hans äldre broder GUSTAV, med iver studerade trädgårdskonsten och försökte anamma allt det nya, som arbetat sig fram på området alltsedan smakens strömkantring i Frankrike efter 1753.[2] Den »jardin à l'anglaise», som hertigen fann representerad litet här och var i Europa, ej minst i Frankrike, ägde också en så avgjort subjektiv karaktär, att den omedelbart väckte lusten att efterlikna eller göra nya inventioner. Eldad av tidens dådlust på fantasiens område drömde han också att få sitt Rosersberg jämställt i modernitet med de förebildliga franska, engelskt influerade anläggningarna. Ett det mest påtagliga vittnesbörd härpå finna vi i projektet återgivet i fig. 39.[3] Denna jätteplan, utförd på inrutat å tyg uppfodrat papper, har hertigen antagligen låtit förstora här i Sverige efter ett i mindre skala utarbetat franskt projekt. Redan det första året efter sin hemkomst lät han börja omläggningen av Rosersbergsträdgården med att plantera den nämnda boskén. Vi finna den likartat utformad såväl i projektet fig. 39 som å G. AF SILLÉNS detaljplan 1797 (fig. 42).[4] Men därmed stannade också de gigantiska planerna, med undantag för den lövteater, som hertigen anlade strax väster om huvudparterren.[5]

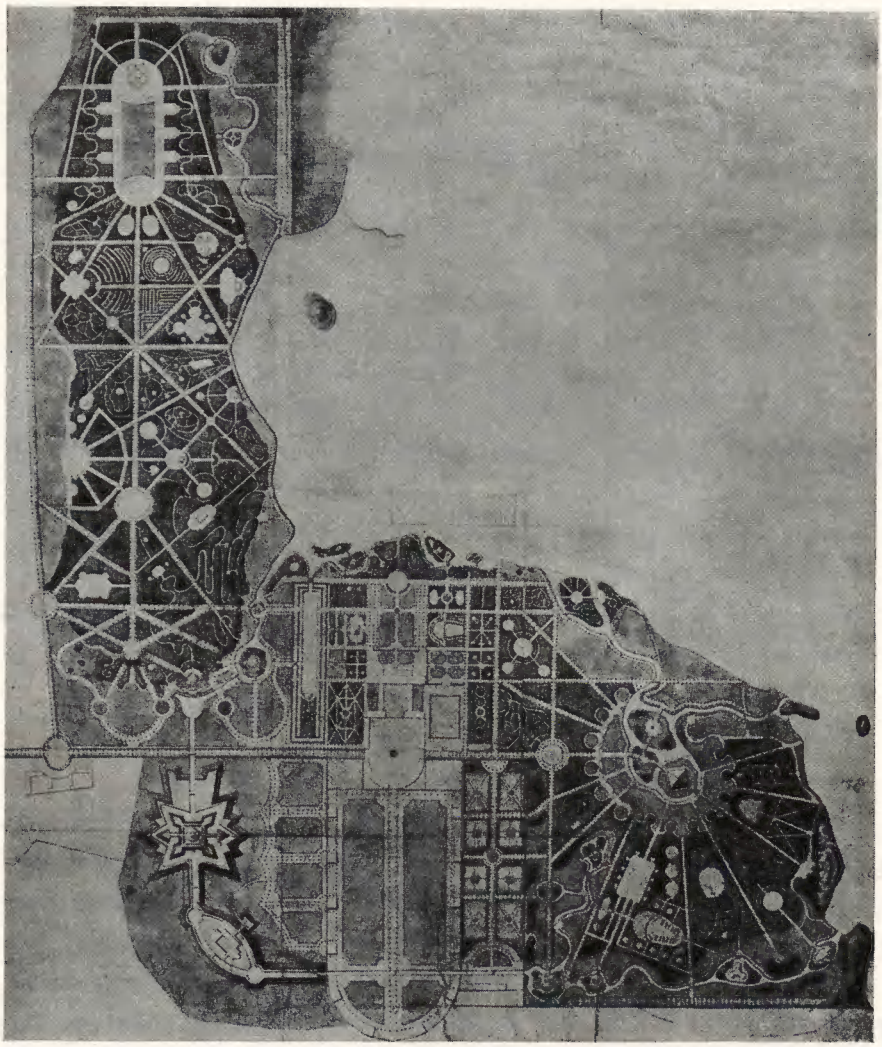

Fig. 39. Projekt från omkring 1770. Rosersberg.

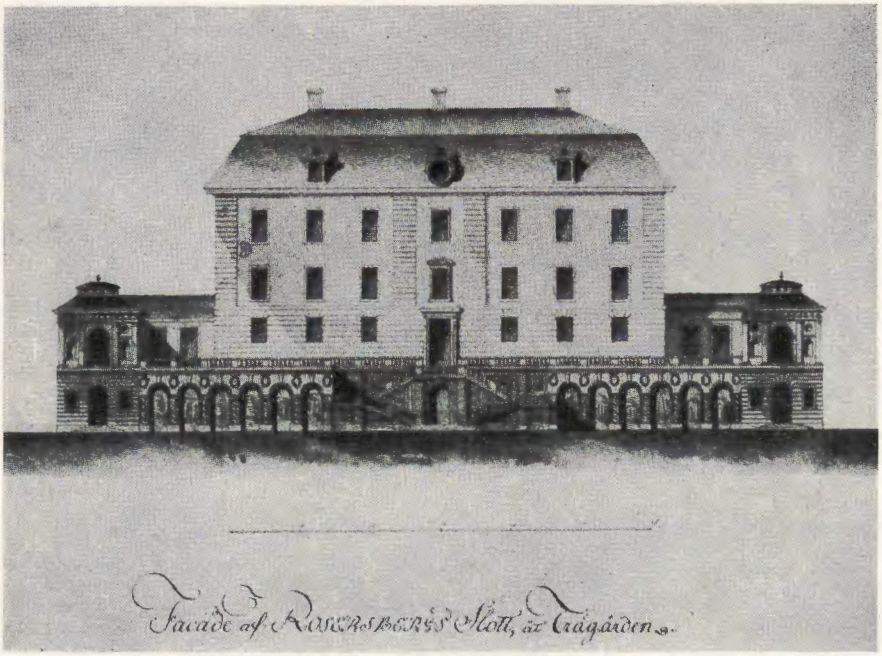

Fig. 40. Slottets fasad mot trädgården.
Ritning av G. af Sillén. Kungl. Biblioteket.

Tidens hjälplöst eklektiska karaktär av lån från rokokotidens barockiserande anläggningar med dessas ständigt varierande våglinjer, som var ett den nya stilens särmärke, präglar projektet. Låtom oss en stund taga del av detsamma.

Slottet har utökats mot norr genom att den nedre borggården kringbyggts, och nedanför på slätten hade man tänkt sig tolv fristående kvadratiska flyglar, inramande en väldig parterr, genomskuren av huvudallén. Öster därom finna vi högst egendomliga utformningar, delvis påminnande om en stjärnformig befästning. Ett betydande område i väster visar från centrum utgående alléer, mellan vilka utbreda sig boskéer av ständigt varierad typ. En lövteater, likartad den som anlades i barockträdgården, lägger man särskilt märke till. Slutligen har ett betydande markområde sydost om slottet exploaterats, ämnat för otaliga, slingrande

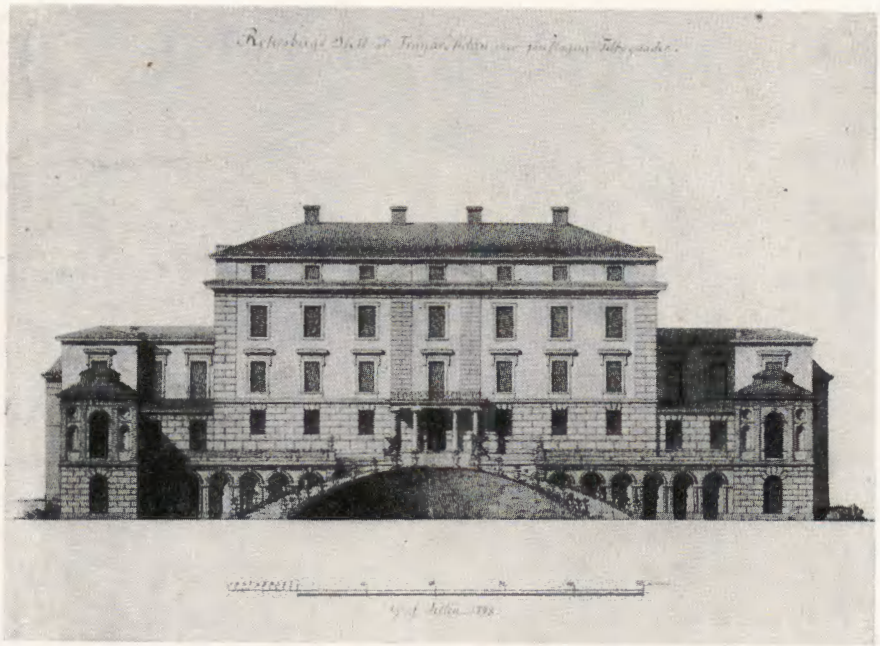

Fig. 41. Slottets fasad mot trädgården.
Ritning 1798 med omändringsförslag av G. af Sillén. Kungl. Biblioteket.

gångar, smärre öppna platser och långa, varandra korsande alléer.

I högsta grad karaktäristiskt för den övergångsperiod, då de barocka, arkitektoniskt utformade idealen brottades med kravet på en mera »naturlig» boskéutformning, äger detta projekt ett stort intresse. Det var dock i alltför hög grad resultatet av ofruktbar subjektivism för att nu saknas. När några år senare, sedan Fredrik Magnus Piper infört till Sverige den engelska landskapsträdgården genom sina arbeten på Drottningholm och Haga, hade man kommit in på sundare banor och därmed också fått förutsättning för utvecklingen av en ny trädgårdskonst. Den kom också till uttryck på Rosersberg.

Den engelska landskapsträdgårdens epok, som i Sverige började med 1780-talet, hade vid sidan av sina förtjänster ett negativt drag, vilket tog sig uttryck i en bristande förståelse för de när-

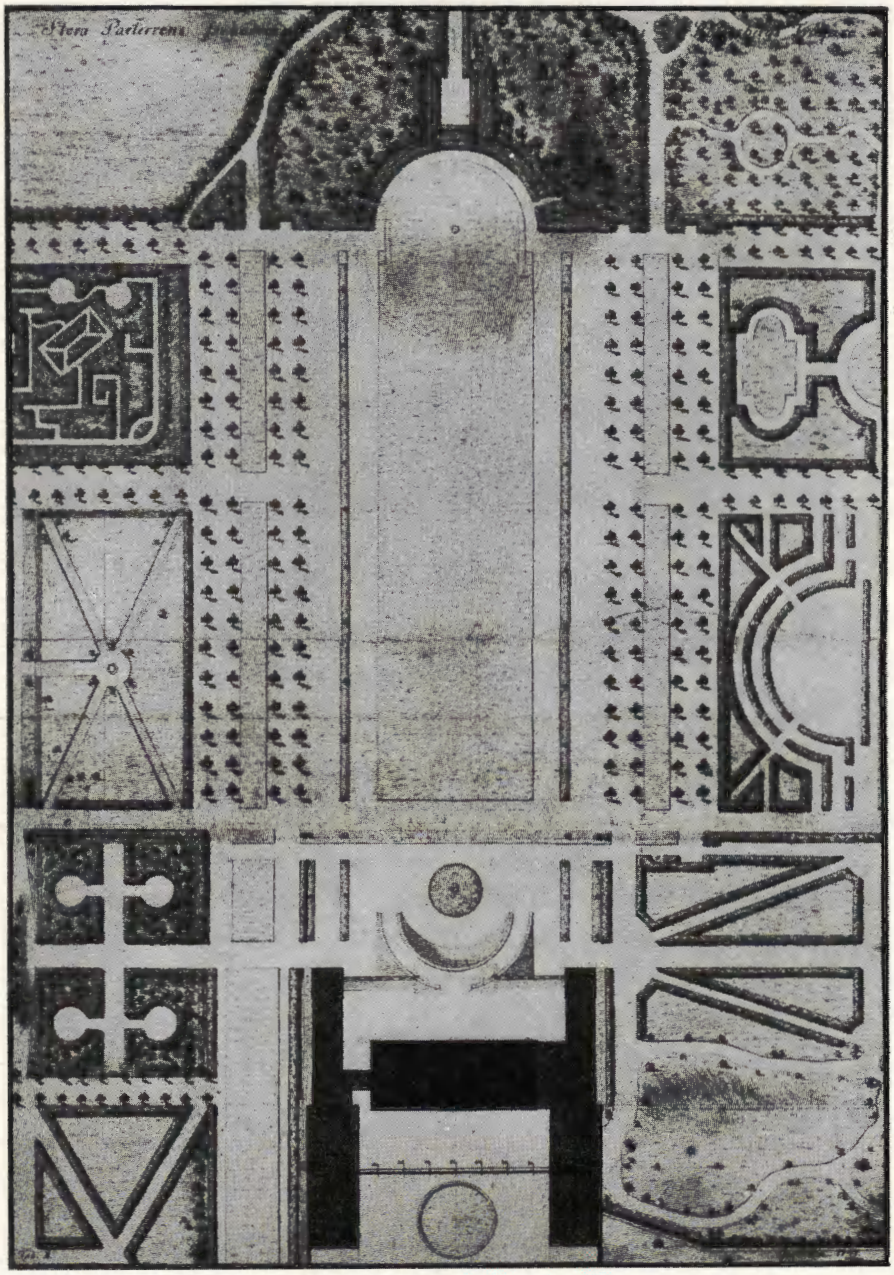

Fig. 42. Förslag till förändring av stora parterren.
Ritning 1797 av G. af Sillén. Kungl. Biblioteket.

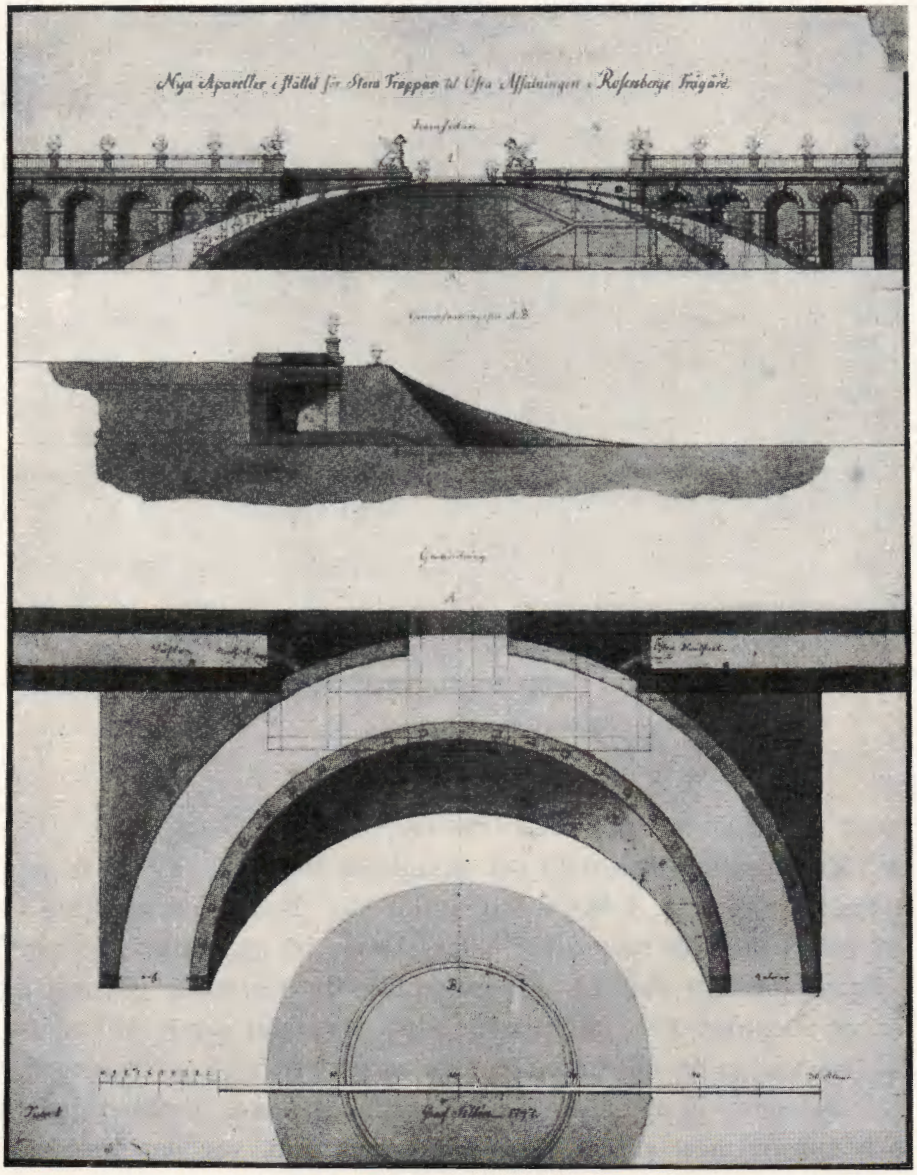

Fig. 43. Förslag till nya apareller 1797 av G. af Sillén.

Kungl. Biblioteket.

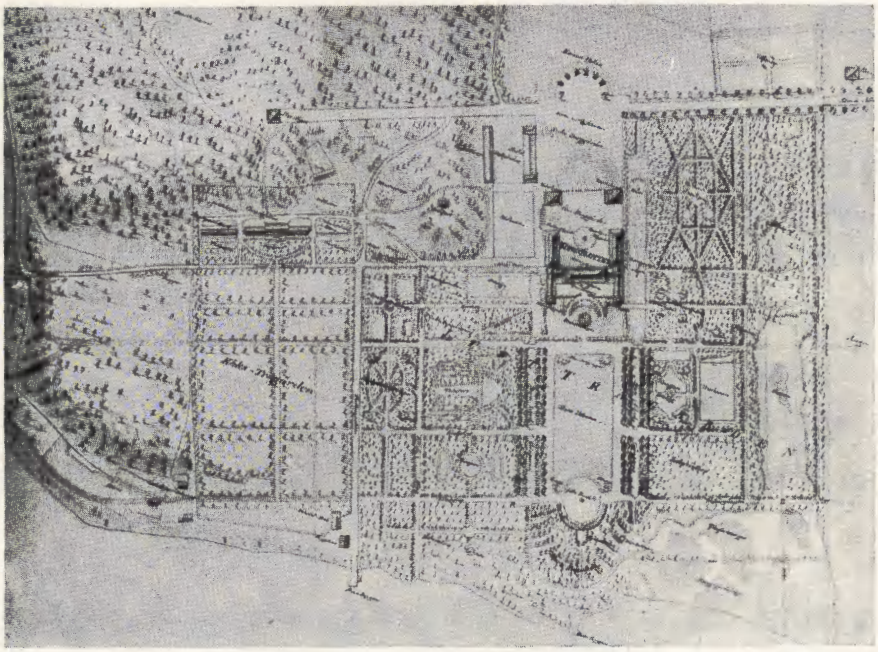

Fig. 44. Detalj av karta, utförd av S. P. Norstedt 1815—1818.
Rosersberg. Jmf. fig. 47.

mast föregående epokernas insatser. Det arkitektoniskt välavvägda, det monumentala och grandiosa trubbades av till något formlöst och blev, i bästa fall, pittoreskt. Denna omvandling i trädgårdarna bör man också se ur ekonomisk synpunkt. Det var sålunda mindre dyrbart att underhålla en sluttande gräsmatta än en stenmur. Och tiden under 1700-talets slut samt 1800-talets början var ju en allt annat än ekonomiskt framgångsrik period.

Det som vid sidan av arkitektoniska element, såsom trappor och murar, mest väckte samtidens opposition, var parterrernas strängt symmetriska kvartersindelning med sirliga mönster av buxbom. När vi studera de ritningar med förändringsförslag [6], som hovintendenten och ledamoten av Konstakademien, arkitekten Gustav af Sillén på hertig Karls befallning utarbetade från och med 1797, skola vi också finna, att ett av hans första förslag

var att förvandla den stora parterren till en enda gräsmatta. Ett annat åtgörande, som också godkändes av hertigen, var att riva den monumentala slottstrappan mot trädgårdssidan och i dess ställe anlägga s. k. apareller (fig. 43). Samtidigt beslöt man att borttaga de två smärre kvarteren å den terrass, vars praktfulla kolorit BENGT OXENSTIERNA varit så stolt över. För att göra den nya anordningen mera prydlig lät man utföra krukor av gjutjärn med hertig KARLS namnskiffer, vilka, fyllda med blommor, placerades på båda sidor om ramperna. Stendockorna på den övre terrassens balustrad utbyttes mot det nuvarande järngallret (fig. 62).

Samtidigt ändrades slottets arkitektur i en stil, som så mycket som möjligt överensstämde med nyklassicismens. Det var ingen lätt uppgift att förvandla dessa fasader, som en gång haft renässanskaraktär och sedan ändrats till barock och rokoko, till en för 1790-talets smak i allo tillfredsställande produkt. I flera hänseenden intressant är jämförelsen mellan AF SILLÉNS ritning av slottets trädgårdsfasad och hans förslag till ombyggnad av densamma (fig. 40—41). Lärorik är bl. a. skillnaden i rusticeringen.

Den föreslagna attika-våningen blev som bekant aldrig tillbyggd, men väl den å fig. 41 angivna segmentgaveln. De västra och östra flyglarna utfördes efter arkitektens ritningar. Framför portalerna mot trädgården och borggårdssidan uppfördes balkonger med kolonnställningar (fig. 61, 64 och 57).

Betydligt mera radikalt än vad exteriören beträffar ändrades interiören. Ja, man genomförde detta arbete så konsekvent, att Rosersbergs slott nu utgör ett av Sveriges bästa exempel på interiörer från 1700-talets slut och 1800-talets början. Ett ingående på denna rumskonst ligger emellertid utanför ramen för denna undersökning.[7]

För att få en översiktlig bild av Rosersbergs trädgård under den engelska landskapsträdgårdens tid studera vi lämpligen det koncept till karta, som S. P NORSTEDT utförde 1815—1818 [8], alltså under KARL XIII:s sista år.

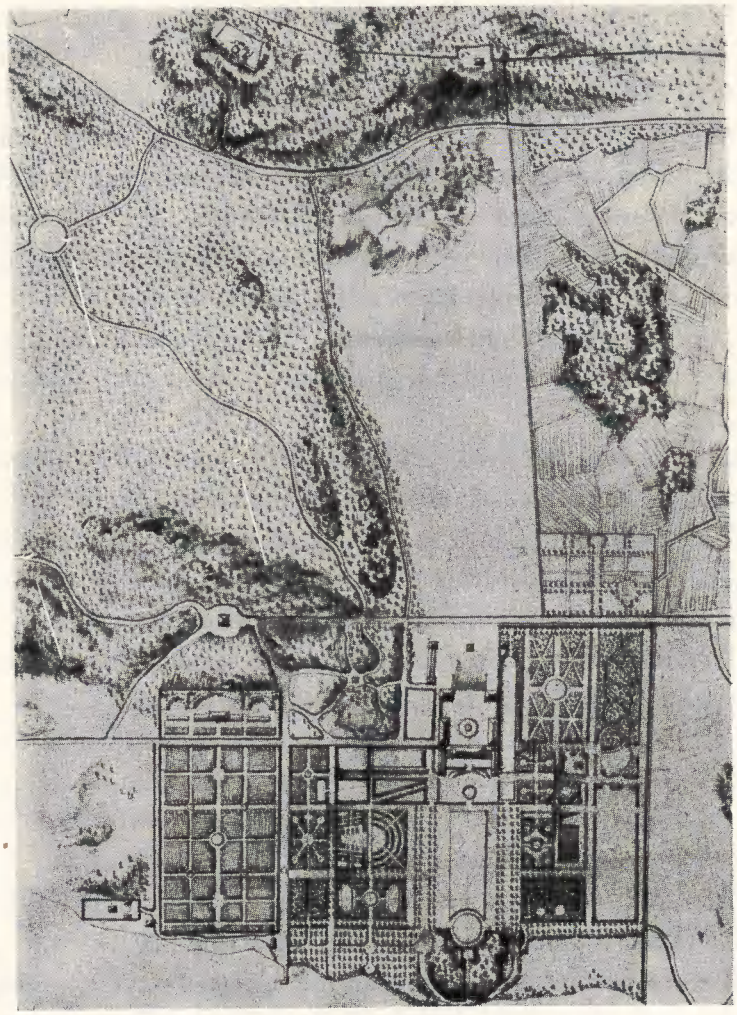

Fig. 45. Anonym karta. Rosersberg.

Under namn av Stora Pelousen utbreder sig parterrens gräskvarter, betonat i hörnen av formlösa blomstergrupper. »Lilla rundelns» gräsmatta sträcker sig upp mot den halvcirkelformiga muren, som under här ifrågavarande tid pryddes med »Bröstbilder». Lorenso Hammarsköld meddelar 1821, att då var där uppställd en jättestaty av Karl XIV Johan i Mars Pacificus' gestalt. Skulpturen var utförd av J. N. Byström.[9]

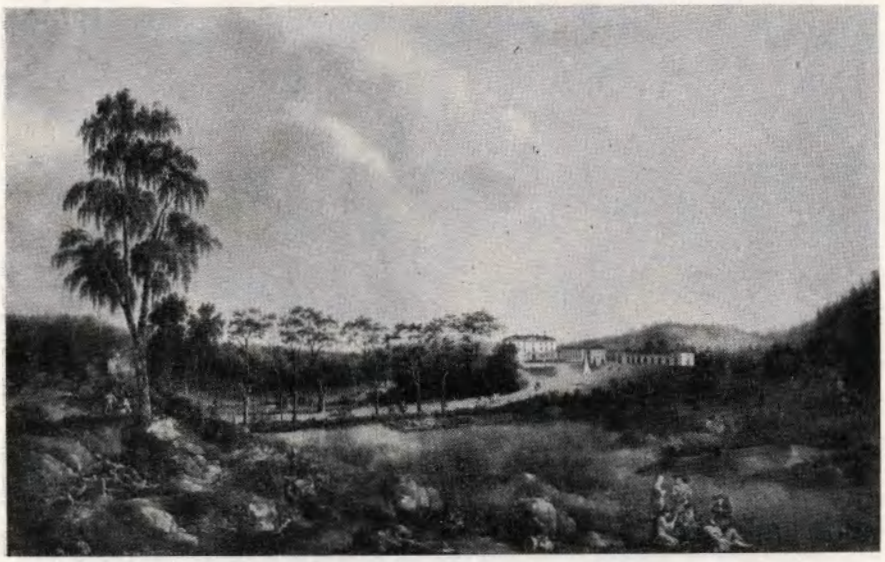

Fig. 46. Slottet sett från norr.
Oljemålning av Axel O. Mörner. Rosersberg.

Huvudalléerna, »Stora Lindgångarne», bestå enbart av lindträd med gräsmatta i de två mittgångarna. I öster återfinna vi den av KARL XIII som hertig anlagda labyrinten, även om den ej betecknats med sin ursprungliga figuration. De två intilliggande kvarteren, där fruktträd tidigare odlats, utgöra en boské, »Kungens ritning», vilken uppkallats efter KARL XIII, samt en »trucbana».[10] Treillage-boskén har på kartan kvar sin huvudsakliga utformning, även om all den gamla utsmyckningen sedan länge försvunnit. Träden ha »mera sjelfsvåldigt lemnade», såsom HAMMARSKÖLD säger i sin beskrivning av Rosersberg, »danat sig små lundar, löfsalar och häckar». I boskén, som på kartan går under namn av »Lilla Hasselbacken», anges »Ihålig ek» såsom en särskild sevärdhet. Av grottan, där BENGT OXENSTIERNA gärna intog sina måltider, samt den monumentala trappan ned mot kanalen är intet kvar. Endast den ena hälften av den sistnämnda är markerad. Porslinshuset är helt försvunnet. I norr har kanalen förvandlats till en delvis sank boské med slingrande gångar, »Ahl-

Fig. 47. Detalj av karta, utförd av S. P. Norstedt 1815—1818. Rosersberg. Jmf. fig. 44.

kärret». Slutligen lägga vi märke till den stora »Smeds Ritningen», där förr fruktträd odlades i flera kvarter.[11] Som ersättning härför hade i den gamla lustträdgårdens nordvästra hörn inrättats »Nya Frugträgården». Öster därom ha vi den gamla orangeriplatsen, där enligt kartan endast grunden var kvar av de ursprungliga husen. Av de två lägre kvarteren, som ännu under 1770-talet voro genomdragna med var sin diagonalgång, finnes endast den södra bevarad. Den norra har gjorts fri från träd och prytts med en solvisare.[12]

Söder härom igenkänna vi den tidigare omnämnda lövteatern samt den från BENGT OXENSTIERNAS tid bevarade boskén, som fått det nya namnet »Stora Hasselbacken». Ytterligare söderut vidtager den nya anläggningen »Gungan» samt några boskéer utan intresse.

De öster därom markerade öarna i »Trädgårds- och Kungsgårdsängen» äro å kartkladden iritade, aldrig realiserade projekt, liksom ön i kanalen.

Väster om lustträdgården finna vi på platsen för den gamla humlegården en kökskrädgård med orangerier i stället för de äldre, som rivits.[13]

Fästa vi uppmärksamheten på området närmast norr om slottet, skola vi finna, dels att en »Pelargång» uppförts mellan de två nordvästra flyglarna (efter ritning av G. AF SILLÉN; fig. 59), dels att de två fristående flyglarna förbundits med en inhägnad, så att den övre borggården åter blivit sluten. Stenplintarna med sina kättingar synas å LOUIS BELANGERS målning, återgiven i fig. 46.

Borggården pryddes av en hundskulptur mitt på planen. Den nedre borggården begränsades i norr av en kanonvall med vattengrav. Något tidigare hade man nämligen rivit de där befintliga flyglarna samt huggit ned (!) den långa allén. Man älskade ej de sugande perspektiven och de arkitektoniska anordningarna, utan förändrade slätten norr därom till en väldig pelouse, den engelska landskapsträdgårdens parterr. Betrakta vi kartan i fig. 45, finna

Fig. 48. Graven och en del av slottet.
Oljemålning av Axel O. Mörner. Rosersberg.

vi, att den under 1600-talet uppförda fondbyggnaden för det väldiga alléperspektivet funktionslöst ligger kvar i skogsbacken.[14] Men den fick en ny och oväntad mission att fylla. Den utbildades nämligen till »tempel» och blev som sådant bärare av stämningsvärden, som väl passade in i den nya miljön. Jfr. sid. 70.

Därmed ha vi vidrört den betydelsefullaste trädgårdshistoriska insats, som KARL XIII gjorde på Rosersberg, nämligen den engelska parken.

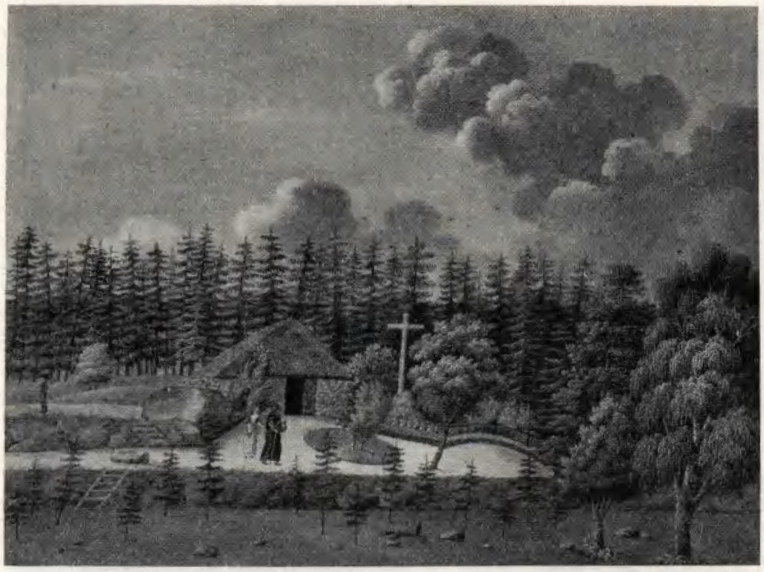

Fig. 49. Eremitage. Gouache av Cordier de Bonneville 1816.
Kungl. Biblioteket.

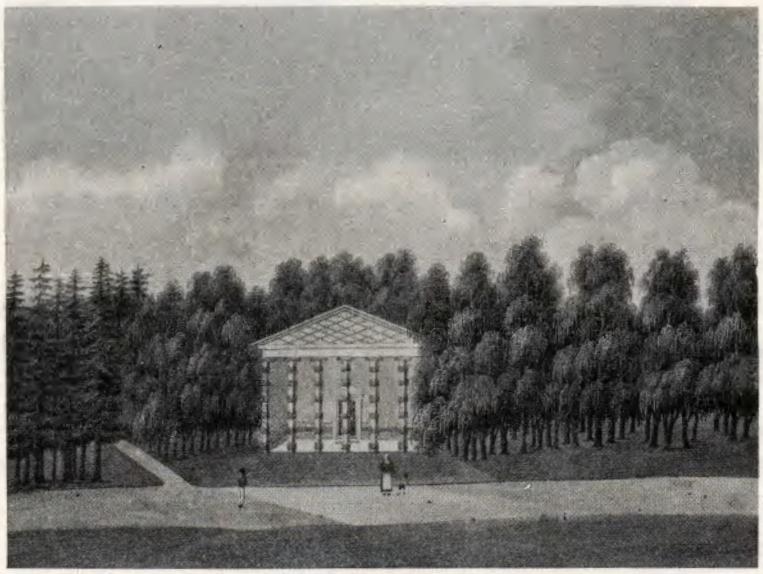

Fig. 50. Tempel. Gouache av Cordier de Bonneville 1816.
Kungl. Biblioteket.

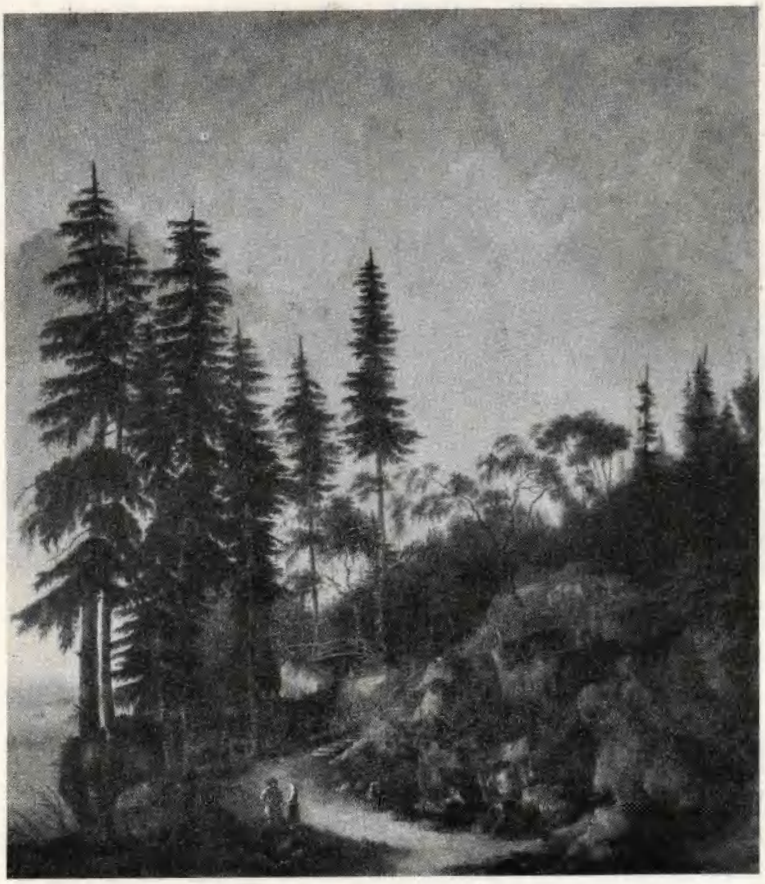

Fig. 51. Grotta. Oljemålning av Axel O. Mörner. Rosersberg.

Att han med sin svärmiska läggning entusiastiskt skulle omfatta den nya tidens ideal och söka förverkliga dem på sitt slott är lätt förståeligt. Det betydande markområde, där djurgården tidigare genomkorsats av alléer, men som, när han övertog Rosersberg, var tämligen förfallet[15], lämpade sig utomordentligt väl för realiserandet av hertigens nya önskemål. Även trakten norr om och närmast öster om slottet lockade honom. Den kuperade terrängen med de höga, ofta brant stupande klipporna och den mörka tallskogen stod i verkningsfull kontrast till ängs-

Fig. 52. Grotta. Gouache av Cordier de Bonneville 1816. Kungl. Biblioteket.

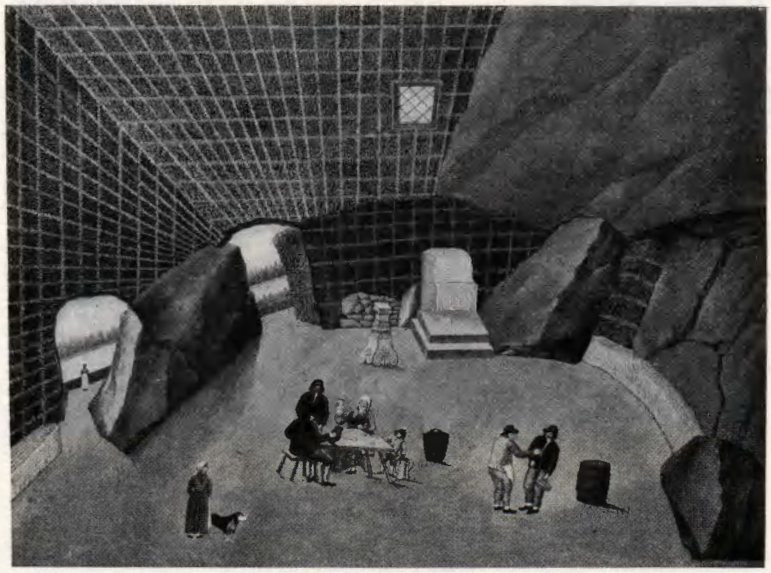

Fig. 53. Interiör av grottan, återgiven i den övre bilden. Gouache av Cordier de Bonneville 1816. Kungl. Biblioteket.

Fig. 54. Fästningen. Oljemålning av Axel O. Mörner. Rosersberg.

Fig. 55. Kiosk.

Gouache av Cordier de Bonneville 1816. Kungl. Biblioteket.

partier med björkvegetation. Och från många platser funnos fängslande utblickar över vattnet.

Tack vare den nämnda kartan, LORENSO HAMMARSKÖLDS skrift Rosersberg, några målningar i slottet samt den av L. I. A. CORDIER DE BONNEVILLE 1816 utförda gouachesviten i Collection de Veus à Rosers Berg [16] kan man skaffa sig en ganska klar föreställning om parkens karaktär.

I dalen öster om slottet låg alldeles nedanför bergstupet en gulrappad byggnad i form av en »antik Grafvård i den stränga romerska stilen» med över ingången de varnande orden: »Mors omnia aequat» Graven (fig. 48)[17] innehöll i själva verket »ett ljust, snygt och prydligt rum, bebodt af en flitig qvinna, kring hvilken ett par glada barn leka på gålfvet», meddelar L. HAMMARSKÖLD (1821), vars skildring av parken vi här citera. Ursprungligen hade byggnaden uppförts för KARL XIII:s jägare. I närheten fanns ett ihåligt träd (anmärkt å kartan fig. 47), »i hvilket

den idylliska påhittigheten fastspikat en korgstol». Vidare märktes här »en Eremitage eller Grotta, bildad emot ena släta bergssidan, genom hoplagda, med mossa sammankilade stenar, och täckt dels med torf dels med mossig björkbark». I det inre funnos bänkar kring ett stenaltare. Ett upprest kors tycktes »hit inbjuda det av naturens skönheter rörda hjertat, till lofsägande andagt mot det godas alsmägtige Gifvare». En oljemålning i Rosersbergs slott och gouachen av CORDIER DE BONNEVILLE (fig. 49) visar denna anläggning med ty åtföljande eremit.

På andra sidan om den stora pelousen, norr om slottet, låg det tidigare nämnda »templet». HAMMARSKÖLD omtalar, att man såg det från slottet. Det verkade som »Fasaden af ett i joniska stilen uppfördt, antikt tempel». Det bestod endast av »en skärm, för att undandölja en mindre behaglig naken klippvägg». Som slutperspektiv i barockanläggningens längdaxel hade byggnaden tidigare ju också endast haft karaktären av Potemkin-fasad. Det olikartade sätt, varpå byggnaden uppfattades under 1600-talet och omkring 1800 är i högsta grad karaktäristiskt för de två periodernas lynnesart.

I den västra delen av parken fanns också en eremithydda. HAMMARSKÖLD omtalar, att den var »inbygd bland en hop stenar, täckt med halm och torf och väggarna med mossa hopkilade af Gråsten. Vid vänstra väggen in i Grottan, frampårlar en klar källa och gör illusionen så mycket fullkomligare, att man här råkat på boningen för någon af dessa, hvilka af sin missräkning på verlden blifvit drifna i ensligheten, att, medelst fastor och andaktsöfningar söka dämpa det äggande bekymret, och hvilka önska att förvärfva namnet helige, sedan de förlorat hoppet att vinna det af lycklige.»

Tyvärr äro ej slottsräkenskaperna bevarade, så att vi kunna meddela eremitens namn och vad han uppbar i månadslön för sin sysselsättning.

Det huvudsakliga parkområdet sträckte sig som sagt väster om slottet. Efter tidens smak var det genomkorsat av flera sling-

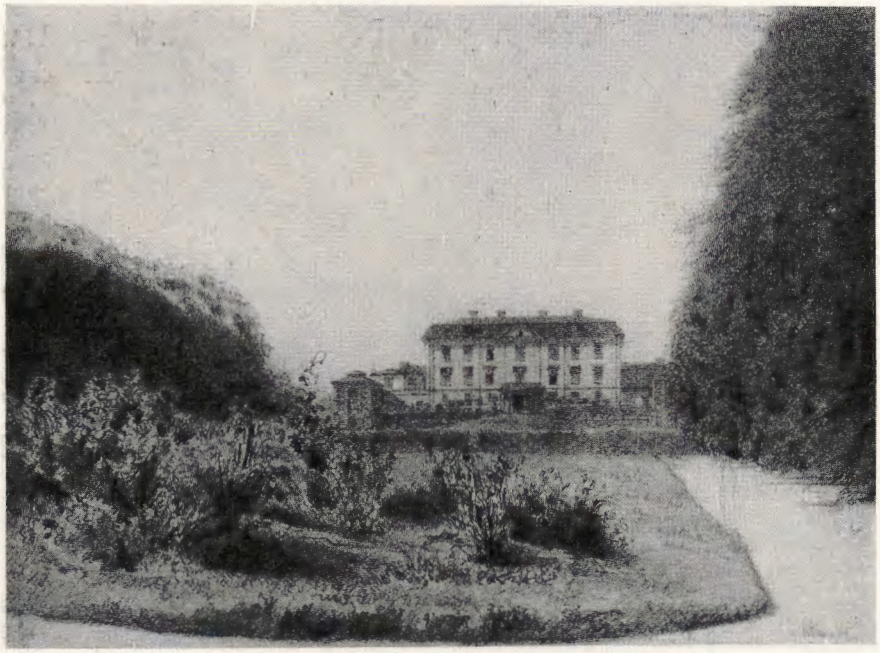

Fig. 56. Slottet med stora parterren i förgrunden.
Blyertsteckning av K. J. Billmark 1852. Nationalmuseum.

rande vägar med *en* bredare än de övriga, kallad Stora avenuen. Utmed denna voro planterade blommor och buskar i smärre rabatter. Likaledes pryddes den av enstaka skulpturer, vilka placerats ute i terrängen utan varje tanke på samkomponering. Där flera vägar korsade varandra, var i regel något hus uppfört. Ett av dessa utgjordes av en »Tempelbyggnad, i det skick, som man föreställer sig, att i tidernas längst förflutna aftonskymning, den fromma enfalden byggde åt hjertats osminkade gudar.» Som exempel på denna tidens smakdekadens, som vi kunna konstatera redan under 1790-talet och som sedan i flera fall fortlevde under hela 1800-talet, återge vi HAMMARSKÖLDS skildring av byggnaden utan några uteslutningar. »Templet, med fyra små halfrunda fenster, högt upp in emot taklisten, är byggt i den gamla paestiska stilen, utvändigt, på ett alldeles eget sätt beklädt med torf och

Fig. 57. Slottet sett från norr.

björnmossa, så att det hela på en gång har ett snygt, städadt, åldrigt och imponerande utseende. Den åt vägen vända triangelformiga architraven uppbäres av sex pilastrar, bildade af jemnraka björkstammar, som blifvit afquistade, derefter åter med bark öfverklädda, och sedan, på en dubbel tvärhands afstånd, omgifna med tjockare ringar af bark. Architraven tjenar till betäckelse af en rymlig vestibule, der kring väggarne man uppställt soffor, endast bildade af bredvid hvarandra fastspikade långa, raka björkkäppar. Dörrlisten är prydligt utlagd af hvit björkbark. På de båda motsatta kortsidorna midt emot hvaranda, tvänne dubbeldörrar, och innantill är templet på ett modernt sätt tapetserat. Façadens längd är ungefär 13 och dess höjd 11 alnar.» En idealiserad bild av templet utförde Cordier de Bonneville (fig. 50).

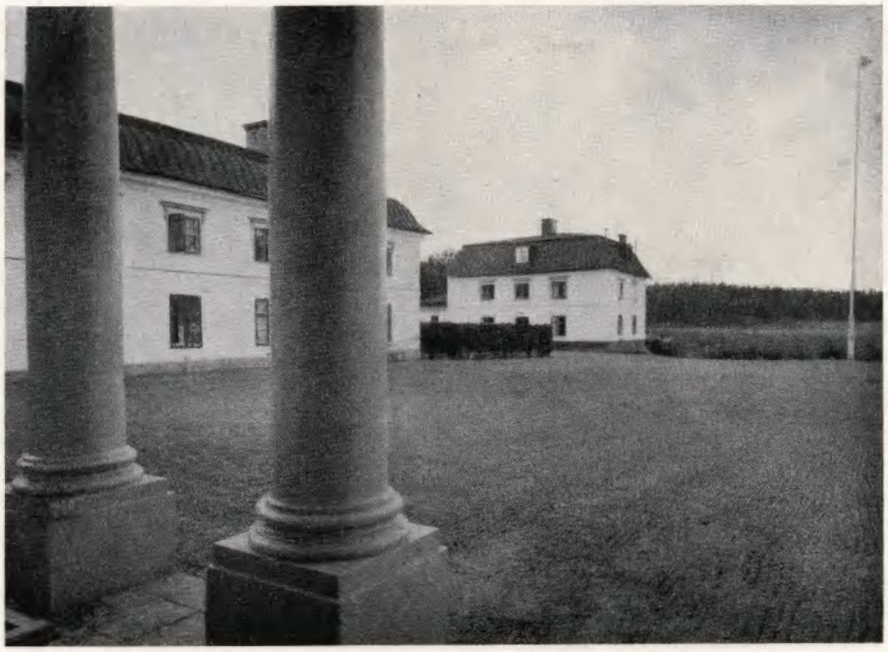

Fig. 58. Utsikt över borggården utan sin nuvarande begränsning mot norr.

Strax intill var ett »ganska inbjudande och prydligt Boställe — i stilen af ett italienskt Landthus — för Parkens Vårdare, hvilken äfven har nyckeln till och uppläser det nyssbeskrefna Templet». Blommor samt »plantager af bärbuskar och ädlare trän» förhöjde värdet av denna plats, som syntes HAMMARSKÖLD så skön, att han drog den slutsatsen, att »Parkvårdaren måste vara en utmärkt god menniska», så framt över huvud människan låter sig påverka av miljön.

Ävenledes intill sjön på en klippa i närheten uppfördes en ännu delvis bevarad grotta, »hvars tvenne väggar, liksom en del af taket, bestå af från berget framstående stenar; det öfriga är bildadt af hopafogade björkstammar och sedan med björkbark öfverklädt». En oljemålning, utförd av LOUIS BELANGER (fig. 51), ger en god uppfattning om grottan och den romantiska, vilda

Fig. 59. Slottet sett från nordväst.

natur, där den var byggd. Ett annat temperament möter oss i Cordier de Bonnevilles skildring av samma anläggning (fig. 52) med dess mera naiva uppfattning. Särskilt underhållande är hans skildring av grottans interiör, som enligt Hammarsköld hade »beqväma stolar och säten». Är det ej något av göternas sinne för det monumentala, som behärskar denna rumsskildring med gudatronen och altaret. Vilket gigantiskt perspektiv har ej konstnären givit med placeringen av kvinnan ute på altanen. En 1880-tals-romantik, som har sina rötter i Marie Antoinettes hameau på Trianon, behärskar skildringen av det pokulerande bondfolket. Det naivistiska anslaget har också ett överraskande modernt kynne för den som skriver detta 1930.

Hammarsköld omnämner den vackra utsikten från grottans altan. Särskilt togs uppmärksamheten fången av den förfallna

Fig. 60. Slottet sett från väster.

fästning, som höjde sina tegelstensmurar på en bergig holme invid stranden. Enligt sägen skulle ett vikingafäste funnits där. För att ansluta till den traditionen och ge platsen större stämningsvärde hade KARL XIII låtit uppföra denna ruin. I Rosersbergs slott har den återgivits å en större oljemålning, antagligen utförd av AXEL OTTO MÖRNER (fig. 54). Ävenledes avbildades den av OSKAR I å en teckning med romantiska staffagefigurer.

Ovanför den nämnda grottan fanns slutligen en kiosk (fig. 55), vars eklektiska stil var nog så karaktäristisk för tiden med sin blandning av intresse för det klassiska (kolonnerna) och det rustika (ytbehandlingen).

Jämföra vi Rosersbergs park med de motsvarande anläggningarna på t. ex. Haga och Drottningholm, är det ej till Rosers-

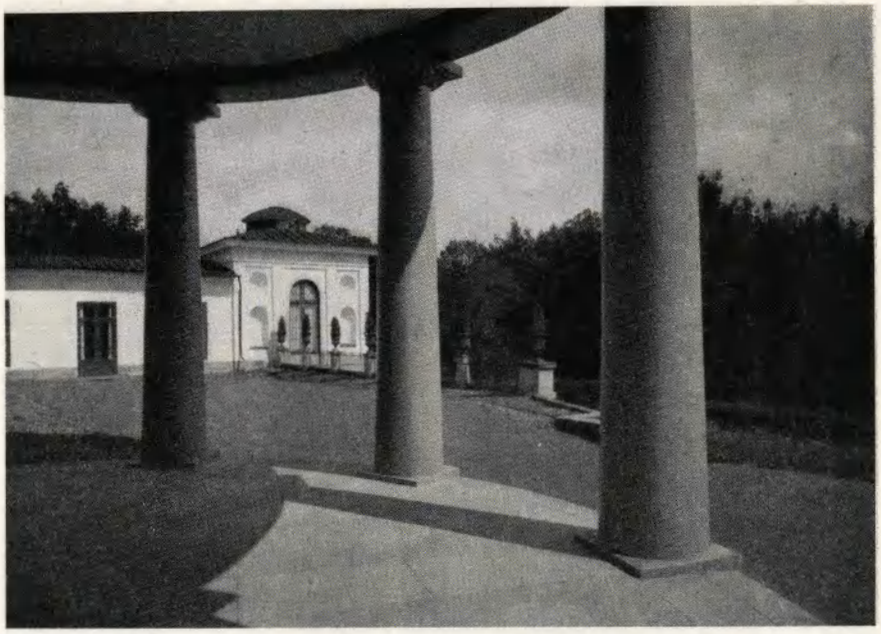

Fig. 61. Utsikt från den södra slottsporten mot trädgårdssidan.

bergs fördel. Tidens fallenhet för det dilettantiska, för de lättvunna effekterna kommer allt för ofta till uttryck på Rosersberg. Men därför var ej den anläggningen mindre tidstypisk. Både Haga och Drottningholm representera ett något tidigare skede, då kravet på kvalitet ännu levde kvar. Med 1790-talet och 1800-talets början ha vi redan hunnit in i smakförflackningens period. Låtom oss dock ej därför ringakta det uttryck för tiden, som Rosersbergsparken under KARL XIII ger oss. Där finnas flera nyanser av värde, flera stämningsmoment, som hjälpa oss att bättre förstå den tidens egenartade psyke.

Till följd av sin i högsta grad subjektiva karaktär ägde KARL XIII:s landskapsträdgård ögonblickets både intensitet och ovaraktighet. Även om efter hans död 1818 slottet övertogs av KARL XIV JOHAN, som med intresse ägnade sig åt egendomens utveckling, så förlorade den därför snart sin karaktär.[18] Aderton-

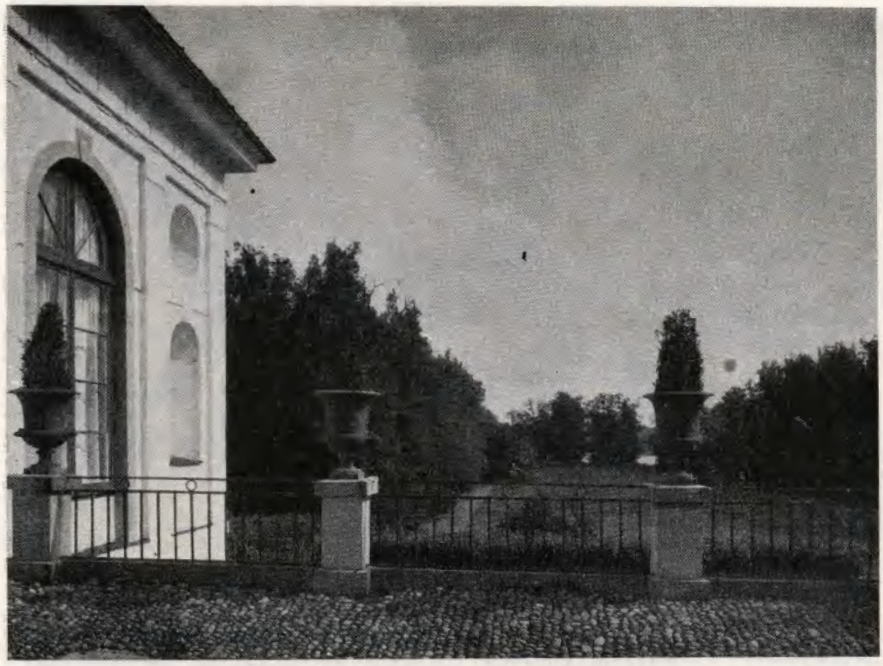

Fig. 62. Utsikt från övre slottsterrassen mot stora parterren.

hundratalet kom att betyda för Rosersberg, liksom för alla andra slottsanläggningar i Sverige, en förflackningens och i mer eller mindre grad en förfallets tid. Det var en period, som saknade initiativ och skaparkraft på trädgårdskonstens område. Det är därför en dyster anblick som KARL JOHAN BILLMARKS blyertsritning från sommaren 1852 ger oss (fig. 56). »Jemn gräsplan med hvita skogsblommor», har han skrivit på platsen för den gamla broderiparterren.[19] I förgrunden se vi ett buskage. Osökt jämföra vi denna bild med det perspektiv, som WILLEM SWIDDE graverade för Suecia Antiqua et Hodierna 1695 (fig. 23), och erinra vi oss BENGT OXENSTIERNAS beskrivning av denna utsikt.

I och med drottning DESIDERIAS död 1860 upphörde Rosersberg att tjäna som kungligt lustslott. Sedan 1876 har Skjutskolan för infanteri- och kavalleriofficerare varit förlagd dit. Flertalet

Fig. 63. Parti av den förvuxna boskén i orangerigården med blick mot den sydvästra flygeln.

Fig. 64. Slottet sett från stora parterren med dubbeltrappan ännu dold av af Silléns apareller.

rum i själva slottet stå lyckligtvis ännu dock obebodda och ge den intresserade möjlighet att studera denna såväl konst- som kulturhistoriskt märkliga byggnad.

Vad slottets närmaste omgivning beträffar har den under de sista åren tack vare ståthållaren ADOLF MURRAY undergått flera förändringar till det bättre.

Den norra borggården har genom uppsättandet av granitplintar, förbundna med järnkedjor, fått samma begränsning som under KARL XIII:s tid. Grottorna i de södra trädgårdsflyglarna ha restaurerats.

Ännu betydelsefullare är återställandet av den Tessinska trappan mot trädgården. Tack vare detta arbete, som utfördes 1922—24, har anläggningen återfått ett väsentligt drag från sin stormaktstid [20] (jfr fig. 64 och 65).

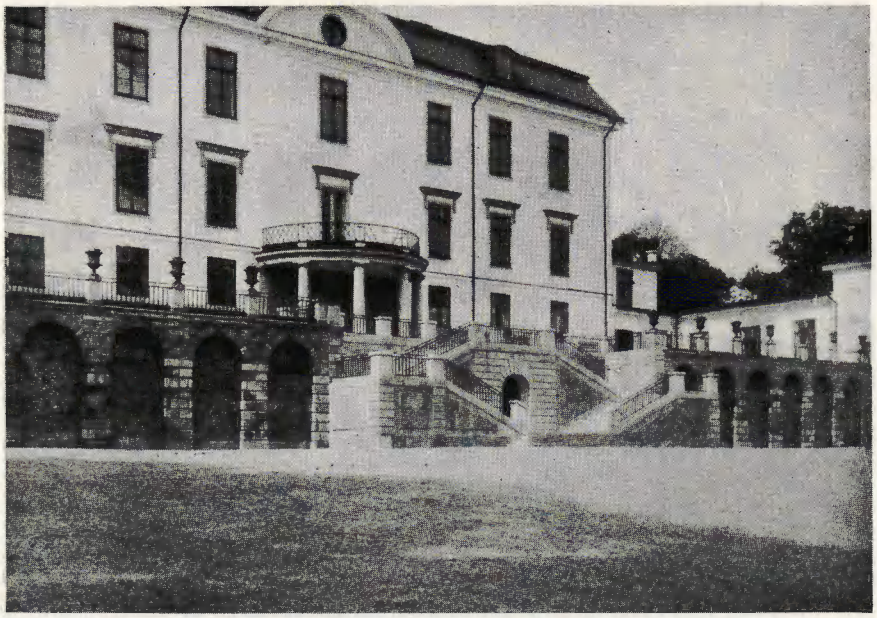

Fig. 65. Slottet sett från söder med den återuppförda trappan.

Vad terrassen närmast trappan och den stora parterren beträffar, hava de ej återfått sin ursprungliga indelning. Icke heller har fondpartiets hemicykel uppförts. Men det tillåter ingalunda disponibla medel. Med omtanke hålles emellertid trädgården i stånd och man sörjer för trädbeståndets återväxt.

Naturligtvis kan man ej tänka sig en rekonstruktion. Endast hoppas på ett vidmakthållande av förbefintliga skönhetsvärden. Att dessa ej nu äro desamma som under barocktiden är självfallet. Nya värden ha naturnödvändigt efterträtt de tidigare. Sålunda förstå vi t. ex. att uppskatta de höga lindalléernas gotiska valv. Vi behöva ej som Bengt Oxenstierna grämas över dess höjd, ty de skymma ej längre de växthuslängor, som under 1690-talet tillsammans med slottet gåvo »een wacker parade och een stor front».

NOTER.

OXENSTIERNSKA PERIODEN.

1. Se bl. a. August Hahr: De svenska kungliga lustslotten etc. Stockholm 1899—1900, s. 706 f.
2. De la Gardieska arkivet i Lunds universitetsbibliotek. Topografi. Rosersberg 1.
3. Ibid.
4. Ibid.
5. Aug. Hahr a. a. s. 790.
6. Lars Salvius: Beskrifning öfvèr Sveriget, första tomen om Upland. Stockholm 1741, s. 149.
7. De la Gardieska arkivet. Lund. Topografi. Rosersberg 1.
8. Uppsala universitetsbibliotek (U. U. B.). Palmskiöldska saml.
9. Nils G. Wollin: Lantmäteristyrelsens hus (Sveriges lantmäteri 1628—1928. Stockholm 1928, s. 595).
10. Riksarkivet (R. A.). Oxenstiernska saml. Gabriel Gabrielsson Oxenstierna. Vol. 6.
11. Tuschlavyren (äv. blyerts) i fig. 2 med E. Dahlberghs och N. Perelles namnteckningar samt påskriften: »Schlos Rosersberg» (35 cm×21,5 cm) utgör förlaga till gravyren i fig. 3. Den bär påskriften: »Arx Rosersberg» och graverades 1670—1674 enl. Erik Vennberg (Suecia Antiqua et Hodierna. Stockholm 1924. Wahlström & Widstrand). Vapnen tillhöra greve Gabriel Gabrielsson Oxenstierna (d. 1673) och hans maka grevinnan Maria Kristina Löwenstein-Scharfeneck. — Fig. 12 och 13 utgöra fram- och baksida av samma blad, omnämnt i N. G. Wollin: Drottningholms lustträdgård och park. Stockholm 1927. — Samtliga här meddelade teckningar och lavyrer för Suecia finnas i Kungl. biblioteket (K. B.) m. u. f. teckningen i fig. 14, som tillhör U. U. B.
12. Blyertsteckningens påskrift: »Rosersberg orientem versus» är från senare tid (12 cm × 21,5 cm).
13. Hahr a. a. s. 790.
14. Topographia (Österrike etc.) durch Mattheum Merian in Franckfurt am Main 1649. (M. Zeiler.) Å ryggen på det Kungl. biblioteket i Stockholm tillhöriga exemplaret nr 269.
15. Blyerts och penna, detalj.
16. Dessa detaljer konstaterades vid restaurering av slottet 1921, vilken leddes av arkitekten friherre Ove Leijonhufvud. I december 1922 inlämnade han till Kungl. byggnadsstyrelsen en maskinskriven redogörelse betitlad: Rosersbergs slott. Anteckningar ang. byggnadshistoria, inredning och inventarier. (Cit. Leijonhufvuds anteckningar.)

17. Blyerts och penna, detalj.
18. En skiss finnes även av denna portal i K. B. bland teckningarna för Suecia, men bladet är mindre väl lämpat för reproducering.
19. Se fig. 191, sid. 249, i Svensk konsthistoria, utgifven af Axel L. Romdahl och Johnny Roosval (Stockholm 1913) samt fig. 188 i Stockholmsbilder från fem århundraden 1523—1923 (Stockholm 1923). Jämför i synnerhet Rosersbergs portal intill borggården och den norra portalen å Torstenssonska palatset med i förra fallet oxar som profilörer och i det andra fallet lejon.
20. Fig. 5 återger detalj av en blyertsteckning. Fig. 6 (tuschlavyr och blyerts; 13 cm × 34 cm) har påskriften: »Rosersberg kegen Westen». Den vänstra mörka kanten på originalet är här ej medtagen. Fig. 7 bär inskriften: »Roosersberg Occidentem versus». Jfr härmed fig. 10 med påskrift: »Roosersberg Orientem versus». Båda kopparstick av A. Perelle 1670—1674 (enligt Erik Vennberg).
21. De kvarvarande resterna av denna anordning ha anmärkts av Leijonhufvud i hans redogörelse. (Leijonhufvuds anteckningar.)
22. Blyertsteckning, detalj.
23. Se bl. a. fig. 180, sid. 234, i Svensk konsthistoria a. a.
24. Sparsamma rester av inredningen i denna kyrka förvaras på slottsvinden. Altarprydnaden och predikstolen skänktes 1774 av hertig Karl till Norrsunda kyrka. Ur sockenstämmans prot. 1774 anföres: »den skänk och dyrbara prydnad som H. K. H. Prins Carl gifvit Norrsunda förs. till nytta och glädje — dyrbara ornamenter som hittills varit tillhöriga Kungl. Hofkyrkan i Rosersberg, — altar och predikstol, det förra 17 alnar högt». (Sveriges kyrkor. Uppland. Band IV. Häfte 1. Erlinghundra härad. Uppsala 1919, s. 40—42.) I fig. 39 bild av predikstolen, som dat. till tiden 1624—1647. Av de nämnda inventariernas höjd kan man sluta, att kapellet på Rosersberg hade ganska betydande mått.
25. Carl W. Schnitler: Trädgårdskonstens historia i Europa. Stockholm 1913, s. 175.
26. De här reproducerade Rosersbergsritningarna med motiv från 1660-talet förskriva sig i regel ej från enstaka blad. Erik Dahlbergh utnyttjade nämligen för sina skisser bladens både fram- och baksidor. För tydlighetens skull ha vi här klischerat varje motiv för sig.
27. Blyertsteckning, detalj med påskrift: »Kegen osten. d. 12 Aprill 1661». Se not 20.
28. N. G. Wollin: Ulriksdal. En historisk översikt över trädgårdsanläggningarna. (Lustgården. Stockholm 1925.)
29. Denna blyertsritning, av vilken en fotografi benäget ställts till förf. förfogande av fil. lic. Sten Karling, finnes i U. U. B. Topografi, Uppland, Rosersberg. — Intressant är det förhållandet att i benämningen Runebacken levde traditionen av dessa stensättningar kvar ännu under 1800-talets början. (Beskrifning öfver Kongl. Lustslottet Rosersberg. Stockholm. Ernst Adolph Ortman 1821, s. 47 f.) Författaren till denna skrift var Lorenso Hammarsköld.
30. E. Vennberg a. a. s. 78.
31. Ritningen, med å framsidan det i fig. 12 återgivna perspektivet samt planen, tillhör K. B:s samling av ritningar för Suecia. Se N. G. Wollin: Drottningholm a. a.

32. R. A. Brev till G. G. Oxenstierna från T. Andersson.
33. R. A. Skrivelser till G. G. Oxenstierna och hans maka. (Brev från Olof Gåse, Stockholm d. 18 april 1664.)
34. N. G. Wollin: Ulriksdal a. a. s. 81 och Drottningholm a. a. s. 270.
35. R. A. Skrivelser till G. G. Oxenstierna och hans maka. (Brev från Olof Gåse den 19 och 21 april 1664.)
36. N. G. Wollin: Kungsträdgården i Stockholm I. (Samf. S:t Eriks årsbok. Stockholm 1923.) Fig. 8. Jfr för övrigt André Mollet: Le Jardin de Plaisir. Stockholm 1651.
37. R. A. Brev till G. G. Oxenstierna från T. Andersson den 7 maj och 15 nov. 1664.
38. R. A. Oxenstiernska saml. G. G. Oxenstierna. Vol. 6.
39. R. A. Oxenstiernska saml. Brev till G. G. Oxenstierna från O. Rudbeck den 23 maj 1671.
40. Erik v. Ehrenheim: Gripenhjelms mälarkarta etc. Stockholm 1899. Den förvaras på K. B.
41. R. A. Gallica. Kanslipresidenten Bengt Oxenstiernas brev till residenten Johan Palmquist.
42. Se ang. detta även Erik Vennberg a. a. s. 114.
43. Bilden har påskriften »Palatium Rosersberg qua spectat interiorem aream ædificiis inclusam» samt signaturen: »W. Swidde Sculp. Holmiae A:o 1696».
44. Brev från Bengt Oxenstierna till Johan Palmquist den 5 febr. 1696.
45. Gravyren (fig. 17) har påskriften: »Facies Palatii Rosersberg versus orientem» och signaturen gemensam med den i fig. 16 meddelade gravyren. Fig. 18 återger en förlaga (tuschlavyr) till gravyren i fig. 17.
46. Fig. 20 utgör detalj av ett kopparstick visande Stockholms slott från öster. Det utfördes av Jean Erik Rehn efter ritning av Karl Palmcrantz på grundval av Claude Hatons gravyr.
47. Leijonhufvuds anteckningar.
48. Oxenstierna nämner verkligen en konstnärlig medhjälpare vid namn Massette, men framhåller samtidigt, att han ej ägde någon »solid cognition». Den 11 apr. (mars) 1696.
49. Gravyren fig. 22 har påskriften: »Delineatio Splendidissimi Palatii Rosersberg ab ea parte, quae hortum spectat» samt signaturen: »W. Swidde Sculp. Holmiae 1695». Gravyren fig. 23 har påskriften: »Prospectus amænissimi Horti, qui Palatio Rosersberg est adsitus» samt signaturen: »W. Swidde Sculp: Holmiae A: 1695».
50. Den 1708 av Jakob Braun avmätta kartan finnes i Kungl. Lantmäteristyrelsens arkiv (A. 27, s. 87).
51. Blyertsritningen (45,5 cm×30 cm) tillhör den s. k. Tessin-Hårlemanska samlingen i Nationalmuseum och bär signum 257/1863.
52. Erik Vennberg a. a. s. 114.
53. Fig. 28 återger en blyertsteckning och fig. 29 en tuschlavyr i K. B., vilka ej utfördes i gravyr. Jfr dock fig. 28 med fig. 33, övre bilden, som har påskriften: »Palatium Rosersberg versus austrum, una cum Hortensi area et ædificii, quæ aurantia appelantur» samt signaturen: »W. Swidde Sculp. Holmiae A:o 1696». Fig. 31 och 32 utgöra förlagor (tuschlavyrer) för gravyrerna i fig. 33, av vilka den undre har påskriften: »Area Hortensis Palatio

Rosersberg adsita, una cum porticibus, versus Septentrionem». Signatur gemensam med den övre bilden.

54. Oxenstierna hänsyftar på den franske diplomaten Jean Antoine d'Avaux (d. 1709), som 1693 bosatte sig i Stockholm som fransk ambassadör.

55. Flera urnor av detta slag äro kända. Några flyttades under 1700-talets förra hälft till Esplunda, där, enligt en karta från omkring 1750, sju st. voro placerade framför huvudbyggnaden. De kommo antagligen dit genom den dåvarande ägaren av Esplunda, landshövdingen greve Adolf Mörner (d. 1766). Nu finnas på Esplunda tre hela urnor och fötter till ytterligare tre. En urna finnes på Sirishov (fig. 30) och två hos greve Wachtmeister på Tistad. Benägna meddelanden av fil. kand. greve Stellan Mörner och grevinnan Siri Oxenstierna.

56. I ett brev, dat. Stockholm den 8 okt. 1692, får man veta, att »madame de Bethune vynlagdt sig» att skaffa både en trädgårdsmästare och en kock. (R. A. Gallica. Brev till J. Palmquist från B. Oxenstierna). Det tyckes ej ha lyckats henne att få den önskade arbetskraften. I brev dat. Stockholm den 23 febr. 1695 tackar nämligen Oxenstierna Palmquist för att han föreslagit en trädgårdsmästare, som Oxenstierna önskade få sig tillsänd med det första. Enligt ett koncept av den 5 mars 1695 sände Palmquist trädgårdsmästaren till kommendören W. Wattrang för att denne skulle taga honom med sig till Sverige. Han hette (enligt konceptbrev till Oxenstierna, dat. Paris den 7 mars) Le Sueur och hade tjänstgjort såväl i Versailles som i Trianon. Ett aber var det med denne, nämligen hans bristande kunskap i att rita. (R. A. Gallica. Johan Palmquists koncept.) I brev av den 27 mars och 22 maj 1695 behandlar Oxenstierna ytterligare frågan om betydelsen av att den nye trädgårdsmästaren även kunde hjälpa honom med de olika prydnader, som böra finnas i en trädgård.

    År 1698 är frågan om trädgårdsmästare åter aktuell. Palmquist skriver då från Paris den 28 okt.—7 nov., att han fått brev från en fransman, som sade sig vara antagen i Oxenstiernas tjänst. Han hette Bordeau och ämnade enligt brev av den 16—26 dec. 1698 påföljande vår resa över till Sverige. (R. A. Gallica. Palmquist till Oxenstierna.) Huruvida det verkligen blev något resultat är ovisst.

57. Oxenstierna hänsyftar på figurerna i Versailles-labyrinten med plastiska motiv tagna från Lafontaines 1668—79 utgivna Aesopi fabler. Se t. ex. fig. 406 i Marie Luise Gothein: Geschichte der Gartenkunst. Jena 1914.

58. Gravyren, som består av två partier, har följande delvis missvisande inskrifter: »Viridarium Horti Rosersbergensis Aquis artificiosis et Statuis ad vivum expressis varie ornatum» samt »Ejusdem Viridarii Prospectus versus Orientem». Signaturen lyder: »W. Swidde Sculp. Holmiae. A:o 1696».

59. Gravyren, som består av två partier, har följande inskrifter: »Prospectus Euripi è Palatio Rosersberg» samt »Alter prospectus Euripi et Palatii Rosersberg versus Septentrionem». Signaturen lyder: »W Swidde Sculp: Holmiae. A:o 1696».

60. N. G. Wollin: Drottningholm a. a.

61. M. L. Gothein a. a. fig. 410.

62. De la Gardieska arkivet. Lund. Topografi. Rosersberg 2.

63. R. A. Biografica. Oxenstierna.

PERIODEN 1726—1762.

1. Lund. De la Gardieska arkivet. Topografi. Rosersberg. I jordeboken för Stockholms län 1728, fol. 1074 (Kammararkivet) står visserligen som ägare: »Sahl. Hr. Kongl. Rådet Grefwe Bengt Oxenstiernas Arfr. Possidera», men den uppgiften hänför sig antagligast till år 1727. I jordeboken 1729 är för Rosersberg antecknat: »Generalen Hr. Baron Axel Löven Possiderar».
2. Lund. De la Gardieska arkivet. Topografi. Rosersberg. — Jordeböckerna 1733—1736 saknas.
3. Lund. De la Gardieska arkivet. Topografi. Rosersberg.
4. Ritningen (37 cm × 54 cm), som älskvärt ställts till förf:s disposition av greve Carl Cronstedt, är utförd i tusch och akvarell. Påskrift: »Jardin de Rosersberg le 18 Julli 1741 fait a veu (!) d'oeille».
5. Lund. De la Gardieska arkivet. Topografi. Rosersberg.
6. Ibid.
7. Ibid.
8. Kammararkivet. Jordeböcker för Stockholms län.
9. Ludvig Looström: Rosersberg (Ord och Bild 1916, s. 178).
10. R. A. Wijks saml. v. Lieven d. y. Rosersberg.
11. R. A. Ibid.
12. Gustaf Munthe: Äldre svenska teckningar till rumsinredning och konstslöjd. Katalog. Göteborg 1924.
13. Se bl. a. R. A. Wijks saml. v. Lieven d. y. samt L. Looström a. a.

KUNGSGÅRDEN.

1. Kartan, som tillhör Rosersbergs slott, är deponerad i Slottsarkivet. Mätkladden (dat. 1772) till kartan finnes i Lantmäteristyrelsens arkiv.
2. Hänvisas till N. G. Wollin: Drottningholm a. a. med den där givna karaktäristiken av tidens trädgårdsstil, såväl beträffande »le jardin à l'anglaise» som den engelska parkstilen.
3. Tidigare reprod. i N. G. Wollin: Drottningholm a. a. som fig. 49.
4. Tillhör K. B.
5. En del synes å fig. 42. Hela teatern anges å fig. 44. Den är i det stora hela väl bevarad.
6. Samtliga finnas i K. B.
7. Vi hänvisa till Aug. Hahr a. a.
8. Kartan, som tillhör Rosersbergs slott, är deponerad i Slottsarkivet. En kladd i stort format finnes i Stockholms läns lantmäterikontor. I förminskad skala har Norstedt utfört samma karta (Lantmäteristyrelsens arkiv).
9. Skulpturen finnes nu på Skokloster.
10. Truckospel idkades ofta under 1700-talets slut och 1800-talets början. På Drottningholm t. ex. användes planen vid teaterhuset till detta spel. (N. G. Wollin: Drottningholm a. a. s. 318.)
11. Å den smala, långa platsen intill slottets östra fasadlängor var uppställd en gunga till hovkavaljerernas förnöjelse. (L. Hammarsköld: Rosersberg a. a.) — Beteckningarna Lilla hasselbacken och Stora hasselbacken möta vi första gången i 1741 års inventarium.

12. Denna solvisare, som tillvaratogs i slottets källare vid restaureringen 1921, uppsattes nästföljande år på terrassen mellan slottet och parterren. Emedan det kvarter, där den tidigare stått, igenlagts, är placeringen motiverad.
13. Dessa orangerier revos på 1880-talet m. u. f. mittpartiet, som ännu står kvar. (Leijonhufvuds anteckningar.) Redan under 1770-talet hade man där, å den gamla humlegårdens plats, börjat anlägga en köks- och fruktträdgård. Se beskrivningen å Per Alfvings karta 1773.
14. Den anonyma och odaterade kartan, som tillhör Rosersbergs slott, är deponerad i Slottsarkivet.
15. Se beskrivningen å Per Alfvings karta 1773.
16. Finnes i K. B. Jättetvärfolio med Karl XIII:s namnschiffer å skinnbandet.
17. Målningen, utförd av greve Axel O. Mörner, finnes i matsalen på Rosersberg, infälld i väggen. Det senare gäller också målningen i fig. 46, likaledes meddelad av L. Looström: Rosersberg a. a., samt målningen i fig. 51 av Louis Belanger samt målningen i fig. 54, antagl. av Mörner. Aug. Hahr a. a. s. 811 anger utsikten över Rosersberg (fig. 46) vara målad av Belanger.
18. Av Rosersbergs slott, trädgård och park finnas flera avbildningar från 1800-talet. Vi fästa här endast uppmärksamheten på ett antal litografier, utförda efter teckningar av Oskar I som kronprins (flera äro reprod. i Aug. Hahr a. a. Några av dessa litografier ha kolorerats. Exemplar i Nationalmuseum.), av A. F. Cederholm (penntecknigar dat. 1816; U. U. B. 48218, 48225, 48231) av U. Thersner samt slutligen av F. Verner, litogr. av C. Müller (U. U. B. 48213). I stort sett ha dessa avbildningar ett obetydligt värde.
19. Finnes i Nationalmuseum, liksom en annan Rosersbergsritning av samma konstnär med slottet som motiv.
20. Jämte den tidigare använda sandstenen har man brukat Roslagssandsten samt den rödgula Kilaforsgraniten. Bakom terrassmuren vid trappan löpte förr ett valv. Det omnämnes i 1741 års inventarium. Sedan 1850-talet är det raserat.

Fig. 1. Alsike Kungsek.
Efter teckning av OLOF THUNMAN febr. 1923.

UPPLÄNDSKA PARKER OCH MÄRKESTRÄD.

MINNEN OCH SAMMANSTÄLLNINGAR FRÅN DENDROLOG-FÖRENINGENS EXKURSION JUNI 1928.

AV *RUTGER SERNANDER.*

Då föreningens styrelse beslöt sig för att sommarutflykten 1928 skulle ha Uppland till mål, var det ingen lätt sak att bestämma resrouten.

Det var nämligen å ena sidan så överflödande mycket att se och demonstrera, och det gällde att göra ett rationellt urval. Uppland är i själva verket ett paradis för dem, vilka som vi vilja ur olika synpunkter studera och njuta åsynen av träd och buskar, vare sig i naturen eller i parker och trädgårdar. Intet landskap i Sverige har så många märkesträd, särskilt jätteträd, som Uppland; vad ekarna beträffar tror jag nästan, att, om alla de andra landskapen hopräknade sina jätteexemplar, skulle dessa ändå icke uppnå Upplandstalet. Besinna att endast Stockholms Djurgård räknar 83 ekar, som hålla 5 meter och därutöver i omkrets

vid brösthöjd (SERNANDER, Stockholms natur p. 80). Intet annat landskap har så många parkanläggningar bevarade från barockens stora skaparperiod. Och Upplands naturparker med deras särskilda utbildning ha ju nästan fått en programmatisk klang, då det gäller att annorstädes i Sverige avsätta dylika.

Å andra sidan var det ej så lätt att ge resplanen den lämpliga koncentrationen. Genom flera lyckade föregående exkursioner hade ej blott de kvalitativa utan även de kvantitativa fordringarna uppdrivits ganska betydligt. Avstånden inom landskapet äro emellertid betydande, och bilarna kunde väl ej, hur mycket vi än skulle lyckas pressa dem, göra underverk heller.

Programmet blev emellertid det som följer, och styrelsen har haft nöjet att av deltagarna få höra, att det var lyckat och att det blev ordentligt genomfört. Men i djup tacksamhet ber styrelsen att få betyga, att det hela aldrig skulle gått ihop så väl, om vi ej mött ett sådant välvilligt tillmötesgående och en sådan storartad gästfrihet på de platser, där vi gjorde inhugg. I själva verket blev det så mycket att se och lära, att en återblick och en resonnerande sammanställning är av nöden.

Färdens närmare förlopp skildras i denna årsskrift av NILS SYLVÉN. Jag erinrar endast om, att knutpunkterna voro Uppsala, Linnés Hammarby, Österby bruk, Gimo, Forsmark, Lövsta, Kronoparken, Vårdsätra, Kungshamn, Alsike, Noor, Steninge, Sigtuna, Rosersberg.

Jätteträd och märkesträd.

Det var enstaka sådana och en grupp, vilka vi särskilt beundrade och studerade.

Det första är Österby-alen (pl. 1, 18. 6. 1928).

Den står nedanför högra flygeln ej långt från Stordammen ganska fri och isolerad. Den ger med sin rundade krona och det mörka täta bladverket intryck av en ståtlig ek. Den är ej blott en av Upplands utan även en av Sveriges största. Den håller 1,5 meter över marken 456 cm. Stammen är av skafttyp (se nedan).

Tre meter ovan marken delar den sig i ett flertal grenar och bildar en krona av 16 meters diameter. Höjden av trädet är också 16 meter. I grenklykorna ha som epifyter[1] slagit sig ner: rönn, krusbär, hallon och *Epilobium angustifolium* samt i sprickor i barken närmast marken *Urtica dioica*.

Steninge-eken. — På övergången mellan den franska och den engelska parkanläggningen står en ek, vars stam 21. 8. 1924 höll 498 cm i omkrets. Jag sätter nedre gränsen för en jätteek till en stamomkrets 1,5 meter över marken på minst 5 meter. Närmaste hederstitel är stor-ek och gäller för stamomkretsar mellan 4 och 5 meter. Troligen hade vi vid vårt besök kunnat haft nöjet att hälsa Steninge-eken som nykommen bland jätteekarnas led, men vi glömde att mäta den.

Alsike Kungsek. — I mellersta Sverige ha vi ett ej så litet antal kungs-ekar (jfr M. Floderus, Sveriges Natur 1917 p. 98—109). Benämningen kan ha olika skäl bakom sig. För Alsike Kungsek har jag hos ortsbefolkningen hört, att namnet skulle hänsyfta på att själva Gustav Vasa en gång bundit sin häst vid ekens stam och vilat i dess skugga.

Den har en gång haft utpräglad stångtyp (jfr Sernander, Stockholms natur p. 75), d. v. s. den har haft genomgående huvudstam i motsats till skafttypen med en kort sådan. Men någon gång, troligen efter 1866, slog åskan ner i densamma och bräckte av flera meter av själva toppen. Nu står den som en stor skorsten med en ihålighet från toppen troligen ända ner i rothalsen (fig. 1).

Nedre delen av stammen är genom stora masurknölar, troligen härstammande från gamla tiders intensiva betesgång, mycket kraftig, och då till på köpet eken står på sluttande mark, är det ej så lätt att få mått, som kunna användas till jämförelsevärde med andra ekar.

Vi göra här en liten utvikning. Det är att beklaga, att man tagit de mått på trädstamsdimensioner och de siffror för trädens höjd över havet, som meddelas i litteraturen, så summariskt. (Jfr

[1] V. B. Wittrock, Den högre epifyt-vegetationen i Sverige. — Acta Horti Bergiani. Bd 2. No. 6.

SERNANDER i Geologiska Föreningens Förhandlingar 1928, p. 300.) Först vad är brösthöjd? Genom att direkt iakttaga olika trädmätare har jag funnit, att de förlägga sina mått på mer än 25 cm:s olika höjd sinsemellan. Dock torde i allmänhet höjden över marken växla mellan 130 och 150 cm. Jag tar då båda dessa mått. Ej blott för jämförelse med andra träd utan också för att för framtiden hava en säker utgångspunkt för tillväxten måste man arbeta enhetligt. På särskilt viktiga träd borde som utgångspunkt för mätningen tagas ett märke så tydligt, att efterföljare kunna igenkänna det. Så iakttaga ej alla, att en stor stam kan luta, utan ta måttet i stället för vinkelrätt mot trädstammen horizonalt. — De lågt stående jätteträden kunna erbjuda ett oersättligt material för bestämmande av nivåförändringarnas belopp och böra därför avvägas i förhållande till den nuvarande havsytan. Så har också i flera fall skett. Men om en sådan avvägning skall ha något högre värde, måste man söka så vitt det är möjligt utgå från själva eller närmaste grannskapet till origo, d. v. s. punkten där moderfröet antagligen har grott.

I den åldriga Kungsekens bark finnes ett datum inskuret: 1833 $^{8}/_{5}$. Tar man årtalets underkant, vilken för framtida mätning lätt torde återfinnas, som utgångspunkt, får man omkretsen till 675 cm ($^{27}/_{6}$ 1928, E. GRANLUND och förf.). Denna omkretslinje ligger på östra sidan 200, på den västra 75 cm över marken. Nedanför är stammen kringgärdad av det jättelika masurknölkomplexet, vadan brösthöjdssiffrorna bli olika hos olika observatörer. En rationell brösthöjdsomkrets användbar för jämförelser torde kunna beräknas hålla drygt 700 cm.

N o o r s-e k e n. — Mellan vägen och Säbysjöns norra strand står en jätteek, vilken åtminstone sedan ett kvartsekel tillbaka kallats »Gustaf III:s ek», och som sålunda borde räknas till kungsekarna. Innan vi emellertid fått veta, om bakom namnet ligger någon verklig grund, kalla vi den Noors-eken. Stammen, som är av stångtyp, är mycket ihålig och på ena sidan alldeles öppen från marken till högt upp.

Fig. 2. Ruinen av Thore Fries' ek i Vårdsätra naturpark.

Vårdsätra strandek. — Vi sågo endast flyktigt denna jätteek från bilarna, då vi passerade förbi Vårdsätra naturpark.[1] Den ligger alldeles intill dess norra hörn i den del av lövängen, som jag ej medtagit i naturparken, utan under namn av »Beteshagen» som avledande kraft upplåter åt de vägfarandes blomplockningsmani. Invid kanten av den åker, som skiljer Beteshagen från Mälarstranden, stå några stora ekar. Den ena håller 505 cm 1,5 meter över marken ($^{27}/_{6}$ 1928, E. GRANLUND och förf.). Det ungefärliga läget av origo var lätt att fastställa och låg 325 cm ovan övre högstarrgränsen (här bildad av *Carex caespitosa*).

Thore Fries' ek. — Alldeles intill i naturparken på andra sidan gärdesgården ligger nu ruinen av den ännu väldigare ek — THORE FRIES' ek — som jag muntligen uppkallat den efter min gamle lärare professor Thore Fries i Uppsala, vilken först fäste

[1] R. SERNANDER, Uppsala Universitets naturpark. Sveriges Natur 1912.

min uppmärksamhet vid densamma. Den brakade under domedagsdunder ner för en våldsam stormil. Dess ihåliga stam höll 710 cm vid brösthöjd (fig. 2).

Alsikejättelönn. — En annan stormil förvandlade den regniga ovädersnatten till den 31 augusti 1923 Sveriges största lönn till en ruin. (Pl. 2.) Det var då ett jätteträd med en brösthöjdsomkrets på 555 cm. År från år hade på eftersommaren på bestämda höjder av stammen sprungit fram fruktkroppar av en sällsynt jättesvamp (*Hydnum septentrionale*), och det var myceliets kolossala sugning med åtföljande destruktion av veden som gjorde trädet moget för katastrofen. Av den sista fruktkroppsgenerationen vägde det största exemplaret 18 kilo. Endast kort förut hade trädet blivit fridlyst tack vare ägaren friherre E. Cederström på Krusenberg (Sernander i Sveriges Natur 1922, p. 77).

Stortallen i Kungsparken. — Om man med mig sätter gränsen mellan stor-tallar och jätte-tallar till brösthöjdsomkretsen 3 meter, föllo Kungsparkens sista jätte-tallar vid avverkningen under de två första årtiondena av detta sekel. Den nu för tiden grövsta (fig. 3) håller 267 cm vid brösthöjd. Det är en ståtlig pjäs av den tunnbarkiga typen.

John Kindborgs knäckepilar. — I Sigtuna står utmed stranden en rad av granna knäckepilar, som från den utanför liggande fjärden bidra till hela stadens karaktär. Man var i början av seklet beredd att hugga dem för att göra stranden »snygg och proper», men konstnären John Kindborg nedlade hela sin energi för att bevara dem och lyckades. Varför ej kalla dessa träd *John Kindborgs pilar* och under deras skugga uppsätta en enkel minnesbänk? (Fig. 4.)

Barockanläggningarna.

Den svenska trädgårdens och parkens historia är som bekant ännu oskriven. Det är även en av vår förenings uppgifter att samla material till en dylik. Och få landskap torde kunna lämna detta material i en sådan rikedom som Uppland, målet för 1928 års stora exkursion.

Fig. 3. Största f u r a n i Kungsparken.
Foto: C. G. ALM och J. A. NANNFELDT 16 juni 1924.

Barocken bildar den mäktiga kärnan i Upplands-materialet. Med landets och landskapets storhetstid höll den sitt intåg vid adelns stolta slottsbyggnader. Parker och alléer, förut mycket anspråkslösa och oregelbundna tillskott i de sparsamma trädgårdsanläggningarna, bli nu, intimt sammanslutna med, men nästan nedtryckande trädgårdspartierna, ett storartat och nödvändigt led i hela slottsarkitekturen. Fästa vi oss vid den dendro-

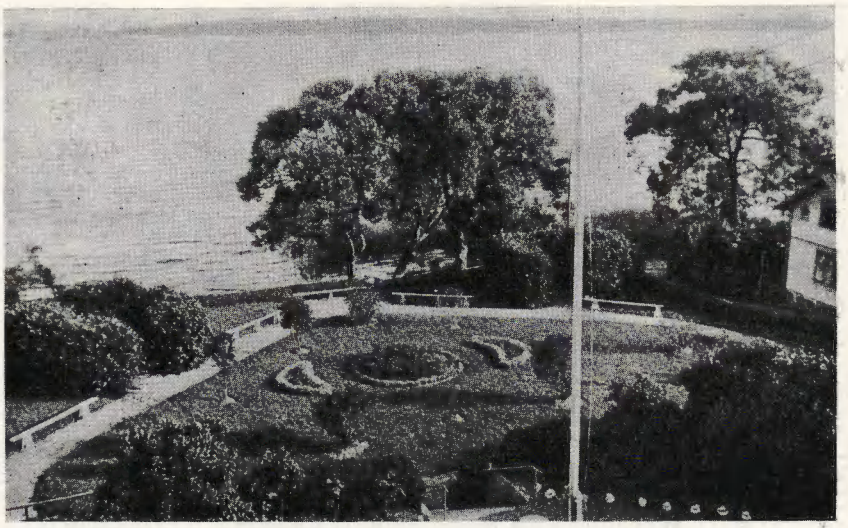

Fig. 4. John Kindborgs knäckepilar i parkanläggningen vid Sigtuna stadshotell.

logiska sidan, få nu ädla lövträd och vissa barrträd, dels som konstfullt klippta bosquéer och häckar, dels som naturliga träd tjänstgöra som omfattningen till det geometriska system av varandra korsande gångar och alléer, mellan vilka parterrer, areor och kvarter ordnas.

Av den näst föregående tiden, renässansen, sågo vi på exkursionen endast spår. Det var egentligen de svaga resterna av »Burei allé» (fig. 5) vid den nuvarande akademigården Vårdsätra i den förvildade parken utmed Mälaren.[1] Alléen tyckes vara planterad så tidigt och håller så litet barockens stränga linjetrohet, att den närmast kan karaktäriseras som en renässans- eller en tidig gammalbarockanläggning.

Barocken har jag, vad de mellansvenska anläggningarna beträffar (SERNANDER, Stockholms natur, p. 94 och Våra parkträd, p. 3) indelat i tidigbarock och senbarock. Gränsen sätter jag till det allmänna införandet av parklinden (*Tilia*

[1] R. SERNANDER, Våra parkträd. Deras skötsel och vård. — Svenska Naturskyddsföreningens småskrifter. No. 3. Stockholm 1929.

Fig. 5. Vårdsätra smedja med jätte-alm i »Burei allé».
Foto: TH. GEHRMAN 1900.

vulgaris = *T. cordata* × *platyphylla)*. Parklinden var under TESSIN D. Y:S långa verksamhetstid det stora modeträdet; under 1700-talet komma åter de inhemska ädla lövträden, jämte den nu införda hästkastanjen, till heders.

Vad tidigbarocken angår, sågo vi mer eller mindre fullständiga lämningar av densamma vid Skytteanum, Upsala Botaniska trädgård och Lövsta.

Inom den Botaniska trädgårdens murar kvarstå endast ett par säkra Rudbeckianska träd, sålunda rester av hans 1660-talsanläggningar, men väl mera, som jag i SYLVÉNS exkursionsberättelse visat, *extra muros*. De Rudbeckianska anläggningarna omlades för övrigt ganska starkt av C. HÅRLEMAN i senbarocken men utan parklindar.

Åldern på de äldsta kvarlevande Lövsta-allésystemen känner jag tyvärr icke. Att de tillhöra en betydligt äldre generation än de trädplanteringar, som successive anlades efter ryssarnas mordbrand 1719, är genom deras jätte-almars dimensioner tydligt.

(Ett par av dessa bära på sina stammar och i sina kronor urgamla, men tydliga brandspår; man tänker ofrivilligt på katastrofen 1719.) Det förefaller mig troligast, att de härstamma från tiden närmast efter 1668, då, som t. ex. SCHLEGEL i Upplands herregårdar omtalar, just EMANUEL DE GEER, hjälpt av sin utmärkte bruksförvaltare EVERT WYNHAEGEN, inledde storartade anläggningar.

I det överflöd, är man frestad att säga, av Tessinsk genom parklindsalléer behärskade s e n b a r o c k, som Upplands-slotten trofast bevarat till eftervärlden, hade ledningen utvalt *Noor, Steninge* och *Rosersberg.*

Alla dessa tre herresäten äro lämpliga objekt för historiska parkstudier, enär de äro avbildade i Suecia antiqua; och till utgångspunkt för demonstrationerna användes och utdelades också reproduktioner av dess planscher.

Med rätta har man beundrat TESSIN D. Y:S förmåga att trots den snäva ram, inom vilken hans byggnadskonst var bunden, individualisera sina arkitektoniska skapelser, i vilka som bekant trädgård och park spelade en integrerande roll. Man behöver endast, vad angår dessa senare, som här intressera oss, och med de just nämnda slotten (Noors själva bygge ritades av J. DE VALLÉE) påpeka, vilka betydande växlingar de förete ej blott i detaljer utan även i grundplan.

Av allra största intresse är, att dessa olikheter ytterst bero på de olika topogafiska förutsättningarna, som på det smidigaste utnyttjats. Längsaxeln, anläggningens ryggrad, utvaldes med yttersta omsorg som en linje av perspektivistisk natur, och på åtminstone en av de häremot vinkelräta linjerna ställdes samma anspråk. För Noor har en liten holme i sjön Valloxen tagits som den perspektivistiska nordpunkten för en i N—S gående längsaxel, gående mitt igenom Noorsviken och ungefär parallelt med Säbysjön, mitt genom slottet och parken, bakom vilken den som en vanlig väg förtonar i sydperspektivets ändpunkt, en vacker skogsbacke. Vid Rosersberg går längsaxeln i S över en Mälarfjärd och slutar mot en hög, skogklädd udde av sällsynt kraft

och skönhet. För Steninge har också en Mälarfjärd varit bestämmande, men dess i V—O förlöpande strand har varit ledande för tväraxel-systemet.

Vad man genast lägger märke till, då man jämför parkernas nuvarande tillstånd med det, som anges av planscherna för 1600-talets slut, är den förvånande överensstämmelsen med själva grundplanen. Alléernas och bosquéernas trädrader på planscherna återfinnas ännu i dag, och att de flesta enskilda träden i nutiden äro identiska med de ungträd, som Suecia-planscherna avbilda från de nyanlagda, visas av en levande tradition och av deras dimensioner. Det är p a r k l i n d a r, vilkas stamomkrets ej sällan överskrider 4-meterstalet. Även areor och kvarter kunna i stor utsträckning återfinnas.

Men man må ej tro, att denna överensstämmelse sträcker sig längre. Huru olika äro ej i själva verket flera av grunddragen i nuet och 1600-talet.

För det första, vilken skillnad mellan anläggningstidens öppenhet och solighet mot nutidens lummighet och djupa skugga. Det är ej så gott att föreställa sig, huru de första generationerna slottsherrar tänkte sig en avlägsen framtid, men nog försökte de för sin del hålla ner trädkronorna; det synes på spåren efter tidiga nerklippningar ej sällan av allélträden och oftast av bosquéerna. Säkerligen skulle de ej ha gillat, att bosquéerna vid Steninge, vilka tydligen tänkts som en fonddekoration för anläggningarnas centrala parti, men så låg att ej utsikten över deras bakersta parti borttogs, fått växa upp till en skymmande trädvägg.

För det andra, om eftervärlden ofta haft respekt för träden, som inramat areor och kvarter, har den i ingen mån haft det för dessas geometriska samspel och ursprungliga bestånd. De växlande moden ha här utan hänsyn avlöst varandra. För anläggningarnas arkitektonik såsom sådan har växlingen i artbeståndet betytt mindre, men som vi under kapitlet om de engelska och tyska parkstilarna skola se, ha de senare inplanteringarna av träd och buskar fysiognomiskt betytt åtskilligt mera.

Under sjuttonhundratalets senbarock, nu vanligen kallad rokoko, som hos oss framför allt präglades av C. HÅRLEMANS direkta eller indirekta inflytande, genomgingo sextonhundratalets ledande principer åtskilliga förändringar. Vad trädbeståndets arter beträffar, lättar man, som redan förut blivit antytt, på parklindens hegemoni till förmån för andra lövträd.

Det var vid Österby, Forsmark och Gimo samt i Linnaeanum och Uppsala Botaniska trädgård, som vi studerade rokokoanläggningarna. Österby och Forsmark (parken närmast slottet) gåvo oss i sina bosquéer och alléer exempel på parklindens fortfarande hegemoni, Gimo på dess ersättande av andra trädslag. I de två botaniska trädgårdarna, av vilka den nuvarande vid denna tid ännu var Uppsala slotts paradträdgård, har HÅRLEMAN föga använt sig av parklinden, men i stället tillökat eller bevarat häckar och obelisker av gran som arkitektoniskt element. Han slöt sig då till OLOF RUDBECKS älsklingstanke om granar som en nordisk ersättare för idegranen (*Taxus baccata)* i den stora prototypen Versailles med dess för detta barrträd mera lämpliga klimat.

Den engelska landskapsträdgården och dess degeneration.

ROUSSEAUS mentalitet gjorde sig mot slutet av GUSTAV III:s regering allt starkare gällande. Den representeras i parkstilen av »den engelska landskapsträdgården». I motsats till barockens strama symmetri och rätlinighet karaktäriseras denna, som C. G. DAHL i sin artikel »Trädgårdskonst» i Nordisk Familjebok uttryckt det, »i sin bästa form därigenom, att den söker genom ändamålsenlig plantering och vård få växtmaterialet att utveckla sin naturliga skönhet. Räta linjer undvikas, vägar framdragas i mjuka bukter, motiverade av markens ojämnheter eller planteringar, långa och vackra utsiktslinjer eftersträvas. Stor vikt lägges på omväxling av ljus och skugga, och starka kontraster få framträda i växtgruppernas form och färg. Man nöjer sig ej med att behandla det område, som egentligen tillhör trädgård och

park, utan söker även avhjälpa bristfälligheter i den omgivande naturen, man öppnar utsikter, borttar alltför tydliga spår efter människans ingripande o. s. v.» I trädbeståndet älskade man att införa arter med stora och utbredda kronor, t. ex. p o p p l a r.

Man anser, att det är två parker i vårt land, som framför andra representera den engelska landskapsträdgården i sin bästa och mest typiska form. Bägge äro de skapelser av stilens föregångsman i Sverige, Fr. M. Piper, och hans medhjälpare. Den ena är vid Haga slott, den andra är den vi med sådant intresse studerade vid F o r s m a r k s b r u k. Våra minnen härifrån äro samlade i Sylvéns exkursionsberättelse, vadan jag ej behöver återupprepa dem.

Jag känner ej någon engelsk park i vårt land, som bevarat den sentimentala tidens stämning så ursprunglig och koncentrerad som Forsmark. Åholmen i Västmanland är för igenväxt, att man här skall kunna få en överblick av alla de invecklade perspektiven, vid Haga är vattnets intima verkan i kanaler och dammar försvunnen efter Brunnsvikens sänkning, och trädgården vid Bjärka-Säby i Östergötland har ännu för mycket kvar av barockens symmetrilinjer. Vid Forsmark känner man ännu i dag något av den romantik, som vid den gustavianska tidens slut besjälade Johan Erik Forsström, då han under ledning av parkens grundläggare Samuel af Ugglas, farfars farfar till vår ciceron, lustvandrade här och öppnade sitt hjärta vid Belisars grotta:

»Den lilla grafven eller grottan var med mycken smak byggd; hälften däraf stod inom trädgården och hälften utom åt vilda skogen, den var utvändigt öfverdragen med granbark och ägde om jag ej misstager mig utanför ingången några pelare, beklädde af samma bark. Detta simpla utseende behagade mera än om den varit grant dekorerad. Inuti inkastades en halfdag igenom tvenne fönster vis a vis på taket. En dörr ledde ut till skogen. Taflorne, som föreställde olika händelser uti Belisars lefnad, voro målade af Martin och i mitt tycke ganska vackra. Uti den, där han första gången, sedan hans ögon blifvit utryckte, visar sig för sin hustru

och dotter, tycktes framför de andra vara expression och känsla. Uti dess hustrus ansikte framlyser den djupaste sorg, blandad med förtviflan. Dess sköna doter står som af åskan slagen vid denna syn, och ifrån dess eldiga ögon blickar sorgen med hela ungdomens våldsamhet.»[1]

Den engelska landskapsträdgården var, som jag i min uppsats om Våra parkträd sökt utveckla, »predestinerad till degeneration. Dess försök att skapa produkter, som skulle motsvara naturens egna, voro nämligen dömda att misslyckas, och förkonstlingen, som den i så hög grad förebrådde sin närmaste föregångare, den franska barockparken, blev allt större och större». I och med införandet av ett godtyckligt slingrande gångsystem samt godtyckligt placerade blomstergrupper, buskgrupper och solitärer skapades omärkligt den s. k. tyska trädgårdsstilen, mot vilken reaktionen nu är i full gång.

L ö v s t a-trädgården har sedan barocken genomgått diverse ändringar under såväl den engelska som den tyska stilens maktperioder. Det var ganska intressant att från slottsterrassen se, hur barockens a l m a r och andra lövträd bildade ramen kring den lummiga och höga engelska landskapsträdgården och dess mäktiga b o k a r i fonden, medan centrum, som upptogs av yppiga blomsterrabatter och gräsmattor med ädelgranar, hängträd, buskar etc., omgivna av ett slingrande gångsystem, representerade inbrottet av den tyska stilen i dess bästa form. Ett foto från sekelskiftet, som jag då mottog från fideikommissarien, min vän Carl de Geer, lämnar en översiktlig bild av denna för de svenska herrgårdarna så typiska utveckling (pl. 3).

Insättandet av barrträd, konstiga träd, s p i r a e o r, s n ö b ä r s b u s k a r etc. har varit ödesdigert för många av våra förnämligaste barockanläggningar. I början har man tyckt, att det lättade på »den stela och onaturliga franska stilen», men då de växt sig stora, finner man till sin förskräckelse, vilket misch-

[1] JOHAN ERIK FORSSTRÖMs dagbok över resan i Norrland och Finnmarken 1800 och i Roslagen 1801. Stockholm 1917, p. 148—149.

Fig. 6. Vårdsätra naturpark; »Boaormen».

masch man tillskapat. Vissa partier av de oskattbara parkerna vid N o o r och S t e n i n g e visade detta till fullo.

Den moderna trädgården, åter utsatt för ett starkt engelskt inflytande, med dess återvändande till vissa av barockens drag, hade vi intet tillfälle att denna gång studera i sin typiska form. Föregående exkursioner, ej minst i vårt sydligaste landskap, hade ju också redan givit många av deltagarna vackra exempel på denna nutidens parkrenässans.

Stadsparker.

Uppsala stadsplanteringar hava ju av ålder satts i samband med gamle landshövding VON KRAEMER och ha därigenom fått ett visst rykte om sig. Hur är det glunten sjunger:

»Ack vad den Kraemer är bra för staden,
Han gjorde broar och planterade trän.»

Jag vill ej säga, att det var härför, som Uppsala blev centralpunkten för exkursionen, men nog uppmärksammades och diskuterades våra parker och trädgårdar ganska mycket av deltagarna. Främst var det naturligtvis de talrika historiska minnena, som intresserade, men även de nutida anläggningarna ådrogo sig uppmärksamhet. Vad vi sågo av dessa har SYLVÉN registrerat. Något besök hunno vi ej avlägga vid en av våra alldeles speciella anläggningar, »Biologiska parken». Det är en rätt stor anläggning på Luthagen, nu ca. 20 år gammal. Den omgärdar KOLTHOFFS skapelse »Biologiska museet» och har till kärna en gammal vacker b j ö r k-plantering, som vi bevarat, emedan K. särskilt tyckte om den, och som jag givit namnet »Kolthoffs lund». Anläggningen omfattar Sveriges vilda träd och buskar, ordnade i avdelningarna Götaland, Svealand och Norrland, och ha jämte sitt estetiska värde ett pedagogiskt mål.

Det är emellertid kanske ej våra konstparker, som för närvarande äro av största intresse för dem, som hava att styra och ställa med städernas och de större samhällenas parker. Det är de relativt nyligen som folkparker avsedda naturparkerna[1], vilka genom stadens planteringskommitté avsatts, och för vilka jag som kommitténs sekreterare lämnade exkursionens deltagare en redogörelse.

Dessa naturparker äro tre barrskogar: Kronoparken Åsen, Stadsskogen och Skyddsskogen, belägna resp. S., V. och N. om staden, men av vilka vi endast hade tillfälle att besöka den första.

I K r o n o p a r k e n, som vi genomforo under resan längs Uppsalaåsen söderut, stannade vi rätt länge, och SYLVÉN meddelar i sin uppsats ett och annat från demonstrationerna. Vi ha här en urgammal t a l l-skog, som nu är stadd i en kraftigt pågående övergång till g r a n-skog. Då domänstyrelsen fick sig ålagd skötseln av skogen och hade rent ekonomiska principer att följa, togs naturligt nog hårt på de urgamla f u r o r n a, vilkas tillväxt är mycket ringa, för att släppa fram de växtliga g r a n a r n a. Där

[1] Om hithörande terminologi jfr R. SERNANDER, De svenska nationalparkerna. — Danmarks Naturfredning. Aarskrift 1928—1929 p. 59.

genom närheten till exercisplatsen intet uppslag kunnat äga rum under tallarna, gallrades dessa mycket starkt och gran inplanterades. Staden och Polacksbacken, understödda av det svenska naturskyddet, reagerade starkt mot, att deras älskade tallar, vars bryn hölls som Sveriges vackraste tallskogsbryn, sålunda gingo en hastig förintelse till mötes. Emellertid lyckades vi få saken ordnad så, att staden fick på de villkor, som SYLVÉN omnämner, 12,2 har av Kungsparken som sin naturpark. Det är i sanning en kunglig park, högt skattad som mål för vandringar och promenader, ej minst under våren, då blåsipporna stå i blom.

Den andra naturparken är S t a d s s k o g e n, väl att skilja från S t a d s t r ä d g å r d e n, som vi genomgingo under stadsträdgårdsmästare P. BOIERTHS ledning. Det var en omfattande, på stadens mark västerut belägen skog, där staden bedrev avverkning och stensprängning. Nu har staden trängt nära inpå området, och vi ha därför undantagit 107,8 har som natur- och folkpark. Stensprängningen har stoppats, hyggena ha inskränkts till de täta ungskogar, som man planterat efter lokala totalavverkningar.

Den tredje är S k y d d s s k o g e n. I slutet av förra seklet lät staden på enskilt initiativ och delvis kostnad tvärs över Uppsalaslättens åkrar mellan staden och Gamla Uppsala och i anslutning till en äldre 8,4 har hållande trädplantering på en sträcka av bortåt 2 km uppdraga ett bälte (12,5 har) av b a r r t r ä d blandade med något b j ö r k. Detta antogs skola komma att mildra de bistra nordanstormarnas inverkan på staden. Denna plantering är nu ganska hög och mycket tät, men någon mildring av nordan har ej sports. Stadens myndigheter ha beslutat att starkt gallra beståndet och att omdana det till en park, på vars sydsida på lämpliga punkter en och annan villabebyggelse skall få draga nytta av lä-läget.

Naturparker och minnesparker.

Uppsala universitet är en av Upplands största jordägare. I stadens grannskap äger det bl. a. Vårdsätra gård, och på dess ägor

ligger Vårdsätra eller som den ofta kallas Uppsala universitets naturpark.[1] Varje Uppsalabo, som vandrat eller som vi åkt i bil nedåt Ekoln, känner denna härliga löväng, som på något mer än en halv kilometer, från Ekolsnäs fram till Sjötorpet, skiljer Flottsund-Vårdsätra-vägen från Mälarens vattenspegel, vilken här och där glittrar fram mellan strandsnårets alar och ståtliga hängpilar. Pl. 4 och fig. 6.

Vårdsätra naturpark är ett reservat, dels avsett att för all framtid bevara en tillbakavikande naturtyp, dels för att tjänstgöra som vetenskapligt studie- och demonstrationsmaterial för universitetets växtbiologiska institution. Allmänheten får, liksom vår exkursion fick det, blott fröjda sig åt dess härlighet från den förbistrykande vägen eller från Graneberg och Ekoln.

Universitetet har för övrigt storslaget sett till, att även flera andra av Vårdsätra många naturvärden längs Mälarstranden bevarats. Det har nämligen efter en av professorn i växtbiologi uppgjord plan liksom på granngården Lurbo för all framtid undantagit ett par 10-tal områden, bevuxna med ädla lövträd utmed den nyss omtalade vägen, från bebyggelse och avverkning, men ej från allmänhetens lojala besök.

Upplands stora naturreservat, det som höjer sig till nationalparks rang, ehuru dess avsättande som sådan ännu ej slutgiltigt ordnats, låg emellertid utom räckvidd för exkursionen, sådan vi ordnat densamma. Det var Fiby urskog[2], den stora naturbarrskogen på ärkebiskopshemmanet Fiby i Vänge socken, 1,5 mil NNV om Uppsala, den växtbiologiska professurens speciella forskningsområde, en makaber, sjuk skog, men för kännedomen om trädens biologi av eminent betydelse.

Minnesparkerna, som vi besågo, voro Linné-trädgården och Linnés Hammarby, för allbekanta för att här behandlas. Med dem sluta vi vår återblick.

---

[1] R. SERNANDER, Uppsala Universitets naturpark. — Sveriges Natur 1912.
[2] » Fiby urskog. Sveriges Natur 1918.

Fig. 1. Lövängsbryn på Gällstaön i Mälaren.

Foto: C. G. ALM.

TRÄD OCH BUSKAR I UPPLANDS VEGETATION.

AV *ERIK ALMQUIST.*

Uppland förmedlar på ett mycket markerat sätt övergången mellan Sydsveriges och Norrlands vegetation. Mer än 150 vilda växtarter finna sin nordgräns i landskapet, som av gammalt ansetts bilda »ekregionens» avslutning i norr. Urskiljandet av en sådan region betingas icke av att eken spelar någon dominerande roll bland träden, utan därav att detta och andra ädla lövträd såsom beståndsbildande förmå hävda en plats i den eljest av barrträden fullständigt behärskade naturvegetationen. — Redan LINNÉ iakttog under sin resa till Lappland år 1732: »rätt som vi skildes från Uppland, såg jag ett par ekar, men sedan ej mer». Denna iakttagelse kan alltjämt envar göra, som färdas stora kustvägen

till Norrland. Ekens nordgräns har visserligen visat sig falla något norr om Gävle, men det förhåller sig alltjämt så, att den ädla lövskogens sista utposter knappt överskrida Upplands norra gräns. Och samtidigt förändras också andra drag av framträdande betydelse i vegetationen.

Denna övergång har hittills ej varit mycket känd i detalj. Dalälven brukar visserligen sedan länge angivas som gränslinje, och den spelar verkligen i viss mån en roll som sådan. Hur litet man vetat om detaljförändringarna, visas emellertid t. ex. därav, att slånbusken brukat anges som allmän i Uppland, ehuru den fullständigt saknas i Gästrikland.

I ett förliden vår utgivet arbete, »Upplands vegetation och flora» (Svenska Växtgeogr. Sällskapets Handl., Band I), har jag sökt närmare utreda den växtgeografiska övergång, som ovan berörts. Föreliggande uppsats, som väsentligen är ett utdrag ur nämnda arbete — tillkommen på begäran av redaktören — torde, ehuru den ej berör egentliga dendrologiska enskildheter, äga åtminstone ett visst värde som orientering.

Låt oss först ta en överblick av artbeståndet, som kommer i fråga.

Upplands inhemska träd- och buskarter uppgå, om de egentliga risen (ljungväxter m. fl.) frånräknas, till ett 60-tal. Därtill kommer ett dussin arter, vilka te sig som vilda och kunna anses vara fullkomligt naturaliserade, men som otvivelaktigt från början äro kulturflyktingar. Av den talrika skaran odlade arter, som här f. ö. ej skall bli föremål för behandling, hava — utom de naturaliserade — åtskilliga blivit medlemmar av den mera naturliga vegetationen i så måtto, att de antingen utplanterats i denna eller mera tillfälligt förvildats.

En uppräkning av alla dessa element ter sig i systematisk följd, börjande med barrträden, och med de icke inhemska släktena särskilt markerade (med †), sålunda:

Taxus. Inhemsk: i d g r a n e n (*T. baccata*), här en skärgårds- och kalkväxt (fig. 2).

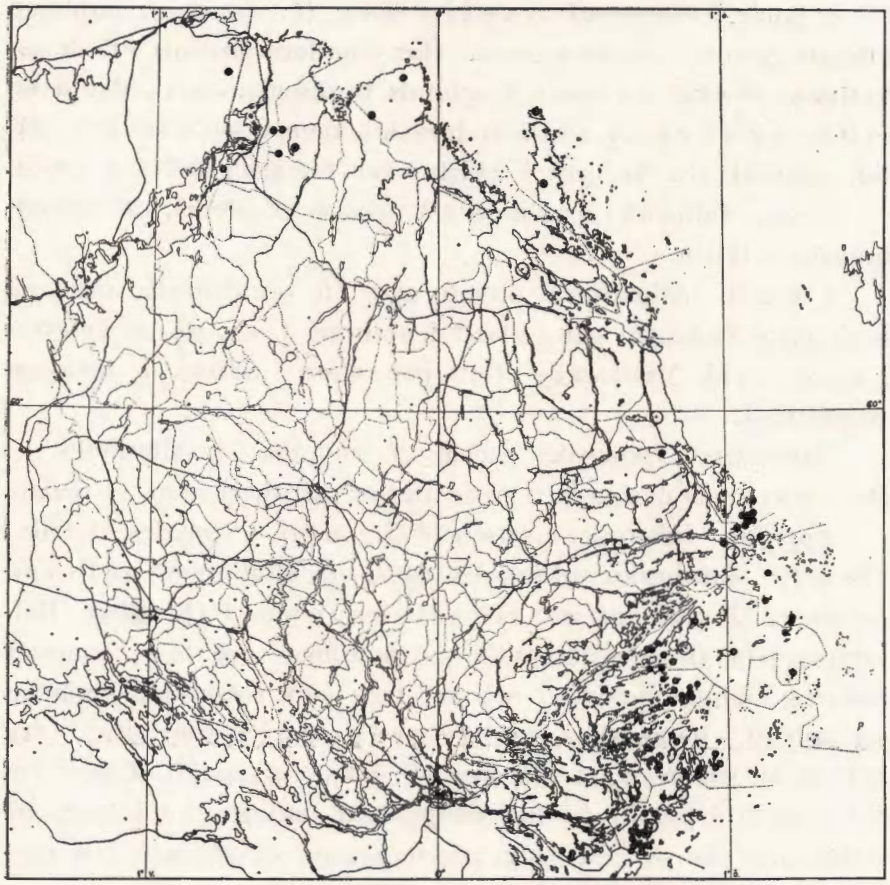

Fig. 2. Idgranens utbredning i Uppland och Gästrikland. — Svensk nordgräns.

(Stora ringar på denna och följande kartor beteckna lokaler, som ej äro exakt kända till läget. Då endast socken uppgivits, står ringen kring kyrkan.)

Pinus. Inhemsk: tallen (*P. silvestris*), allestädes; i yttre skärgården dock icke skogbildande (jfr sid. 130). Av odlade arter träffas ute i naturen endast bergtallen (*P. montana*), sällsynt, sedd vid Åsby i Knutby (några träd på en grusås) samt på flygsandsfältet Brämsand vid Dalälvens mynning i Älvkarleby (stora snår, omväxlande med havtornssnår och dungar av vanlig tall, alla under 1800-talet planterade till sandens bindande).

† *Larix.* Planterad: vanlig lärk (*L. decidua*), tämligen allmän, men ej i större mängd. Har stundom använts till skogskulturer, särskilt på norra Upplands bruksegendomar, där även sibirisk lärk (*L. sibirica*) försökts, men uppges ha givit dåligt resultat (E. Nilsson i Tidskr. för Skogshushållning 1903).

Picea. Inhemsk: granen (*P. excelsa* el. *abies*), till utbredningen = tallen.

† *Thuja.* Allmännast odlade art: *Th. occidentalis,* mest på kyrkogårdar; någon gång utsatt i naturen, t. ex. på en holme i Valloxen vid Valloxsäby (ett par stora individ i lövängsvegetation).

Juniperus. Inhemsk: enen (*J. communis*), allestädes. — Betr. enens och övriga barrträds former och förekomst, se nedan.

Populus. Inhemsk: aspen (*P. tremula*), allestädes. Odlade: alla arter, som bruka anföras i våra floror, allmännast balsampoppel (*P. balsamifera*) och silverpoppel (*P. alba*). Balsampoppeln är särskilt vanlig vid bondbyar och torp, kvarstår även på många ödetomter och har tack vare rotskotten innästlat sig jämväl i hagmarker etc. Av gråpoppel, som anses vara hybrid av silverpoppel och asp (*P. alba* × *tremula*), finnes vid Sävja nära Uppsala en hel dunge, som antages ha bildats på stället och är »i sitt slag något gauska enastående hos oss» (Sernander i Sv. Natur 1910).

Salix. Inhemska: 10 arter, av vilka *S. repens, S. aurita, S. cinerea, S. caprea* (sälg), *S. nigricans* och *S. pentandra* (jolster) äro mer eller mindre allmänna i hela området. Mera sällsynta: *S. lapponum* (lappvide), förnämligast utbredd i nordväst (fig. 3), och *S. livida* (= *vagans* el. »*depressa*»), allmännast i mellersta Uppland; än mera rar: *S. triandra* (mandelpil), som vild nordlig och västlig (jfr nedan), dessutom ehuru sällan odlad; slutligen *S. hastata,* som torde vara den sällsyntaste av Upplands buskarter, tagen en gång vid Filmsjön nära Dannemora (möjligen blott ett enda individ). En mängd av våra vilda *Salices* äro som bekant hybrider, och i här förekommande former ingå enligt d:r

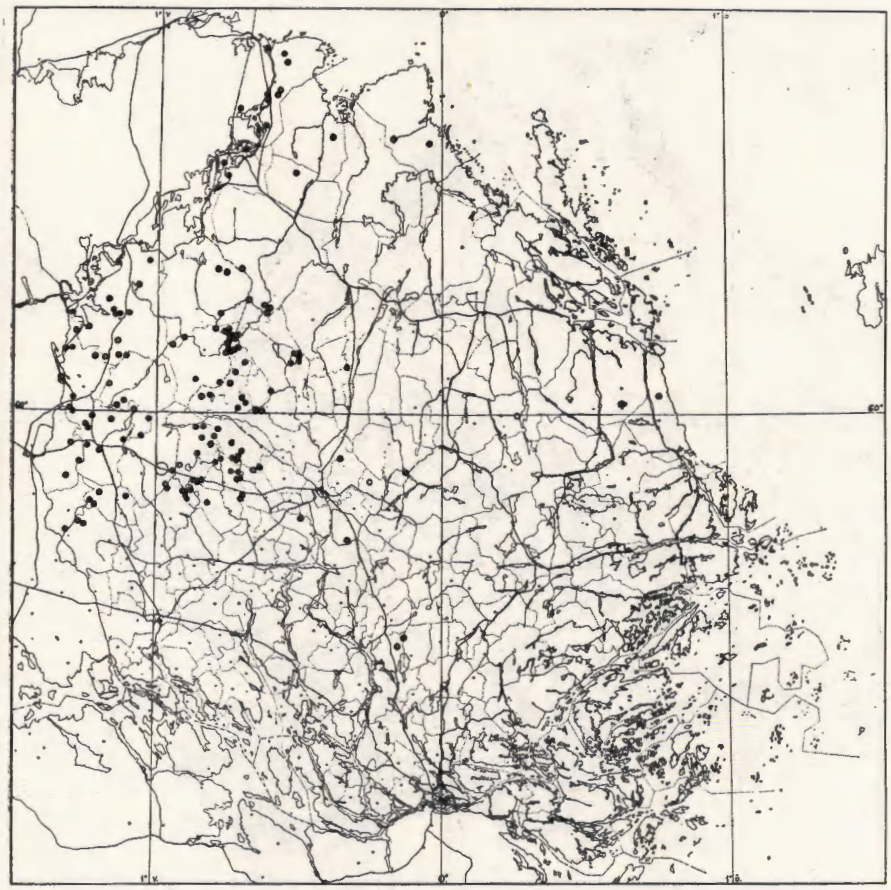

Fig. 3. Lappvidets (*Salix lapponum*) utbredning i Uppland. (Små ringar beteckna enstaka individ av arten.)

B. Floderus, vår f. n. främste Salix-specialist, även några arter, som ej finnas »rena» i området, nämligen den sydliga *S. rosmarinifolia* (vid Mariedal på Värmdön, hybrid med *S. repens*) samt de nordliga *S. phylicifolia* (flerstädes) och *S. cinerascens* (åtm. i Uppsalatrakten). — Naturaliserad art: *S. fragilis* (skör- el. knäckepil), av gammalt ett karaktärsträd för Mälarstränderna och eljest spridd vid både sjöar och vattendrag, dock aldrig talrik; dessutom rätt allmänt odlad (mest vid dammar o. dyl.; nästan uteslutande hanträd). — Bland oftare odlade arter märkas f. ö.

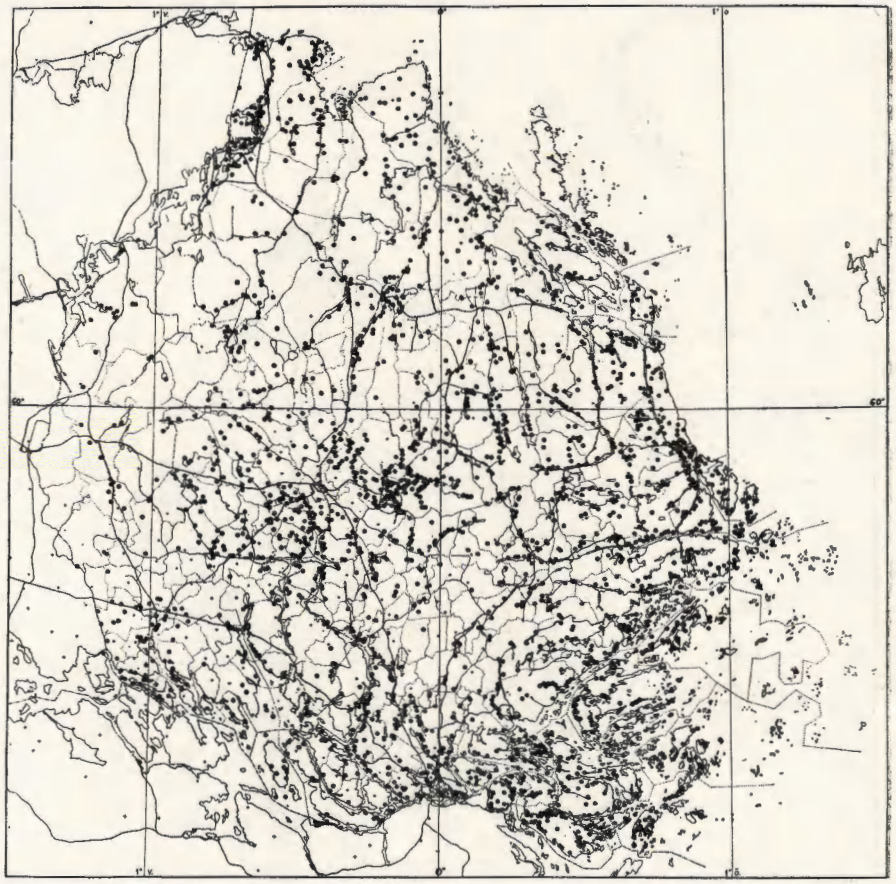

Fig. 4. Hasselns utbredning i Uppland.

S. alba (vitpil), *S. acutifolia, S. purpurea, S. viminalis* samt flera hybrider, bl. a. *S. undulata* (= *S. triandra* × *viminalis*), som vid Uppsala bildar stora snår längs Fyrisåns brinkar och även självspritt sig nerefter ån. Ingen av de nämnda är eljest egentligen förvildad, om man bortser från enstaka *S. purpurea*- och *S. viminalis*-individ. — Av visst intresse är, att inhemska arter någon gång bildat hybrider med de införda (jfr gråpoppeln, sid. 108). Vid Uppsala har d:r Floderus sålunda iakttagit *S. caprea* × *viminalis* och *S. cinerea* × *purpurea.*

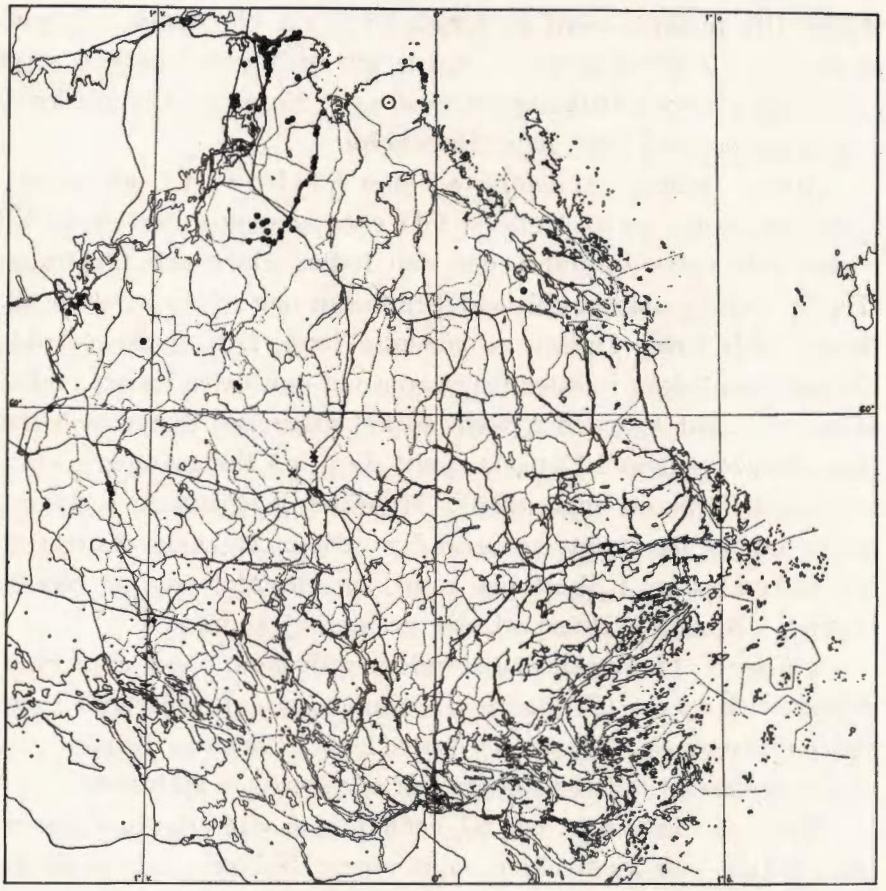

Fig. 5. Gråalens utbredning (ss. vild) i Uppland.
(Ett par odlade förekomster utmärkta med ×.)

Myrica. Vår inhemska pors (*M. gale*), så allmän i andra trakter, är i en stor del av Uppland (särskilt Mälartrakten) både sällsynt och sparsam. På stränder och myrmarker i norr och nordväst, ävensom i många kustsocknar, är den emellertid vanlig och särdeles riklig.

Corylus. Inhemsk: hassel (*C. avellana*), i största delen av Uppland allmän och riklig (fig. 4).

Betula. Inhemska: björken (*B. alba*) i många former, alle-

städes (jfr nedan), samt dvärgbjörken (*B. nana*), sällsynt, känd från ett 10-tal myrar i västra och mellersta Uppland samt från Söderön nära Östhammar, Gislinge i Norrtälje skärgård och Kakdragsmossen i Täby nära Stockholm.

Alnus. Inhemska: vanlig al eller klibbal (*A. glutinosa*), allestädes, samt gråal eller alder (*A. incana*), inskränkt till västra och norra Uppland, där den kallas älder och förefinnes (fig. 5) i riklig mängd dels vid Tämnarån och några av dess tillflöden, dels kring Dalälvens nedersta lopp, f. ö. några spridda dungar från Sagån i väster till skären vid nordöstra kusten; odlas även, t. ex. vid Ågården i Börje en hel planterad dunge, och har från odlade gråalar i Uppsala spritt sig ut på Kungsängen nedanför staden (åtm. ett yngre träd). Hybriden *A. glutinosa* × *incana* finnes talrikt på Dalälvens stränder nedom Älvkarlebyfallet; eljest sällsynt, åtm. i Skuttunge samt, egendomligt nog, på Skabbholmen i Norrtälje skärgård, där gråalen ej är känd.

† *Fagus.* Planterad och stundom självsådd, i viss mån naturaliserad: boken (*F. silvatica*). Har en gång funnits vild i området (jfr nedan). Likaså avenboken (*Carpinus betulus*), nu endast sparsamt odlad i parker och ej veterligen självsådd.

Quercus. Inhemsk: ek (*Q. robur*), som vild allmän i synnerhet i Mälar- och kusttrakten samt norra Roslagen, mot nordväst alltmera sällsynt men vid Dalälven åter ställvis mycket riklig (fig. 6). Eken odlas ej så ofta men ses särskilt västerut h. o. d. som gamla vårdträd vid gårdar och torp (enstaka av dessa träd torde nog f. ö. kunna vara de enda kvarlevande av fordom vildväxande ekbestånd); i senare tid ha stundom ek-alléer anlagts, t. ex. vid Ekedal i Håtuna, Lindsbro i Östervåla. Även finns eken utplanterad i markerna, t. ex. flerstädes i Stockholmstrakten.

Ulmus. Inhemsk: vanlig alm (*U. montana* el. *scabra*, på sistone även kallad *glabra*), sällsyntare än eken men till utbredningen rätt likartad (allmännast vid Mälaren och i nordligaste Uppland); allmänt odlad och ofta självsådd, varför det ej alltid kan avgöras om vild eller förvildad alm föreligger. I västra

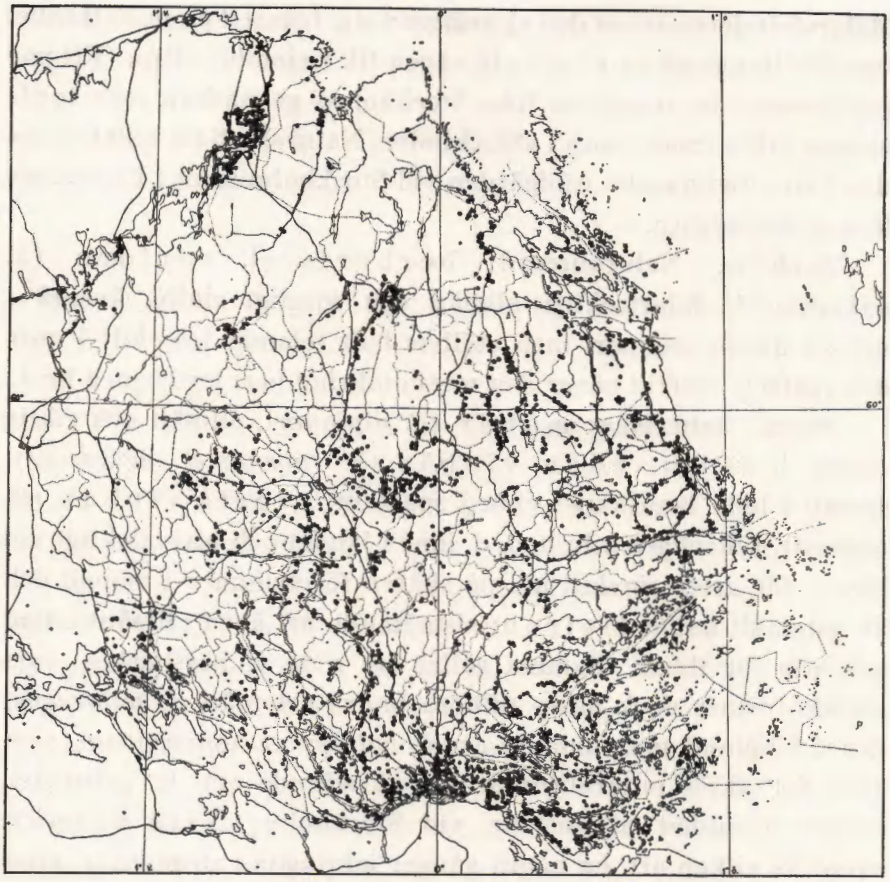

Fig. 6. Ekens utbredning (ss. vild) i Uppland och Gästrikland (utom Gävletrakten, där arten når sin svenska nordgräns något norr om kartkanten.)

Uppland knappast vild. — Andra arter sällan odlade, bl. a. våra sydsvenska lundalm och vresalm.

Viscum. Inhemsk: mistel (*V. album*), vår enda parasitbuske, en sällsynt men på några ställen (Eldgarn, Ådö, Bryggholmen) rikligt förekommande innästling på Mälaröarnas lindar, lönnar och aplar (även odlade); sällan ses den på andra träd eller buskar (åtm. päron, rönn, hassel, popplar), dock aldrig på ek, ss. det plägar uppges i äldre litteratur. Arten når på ett par punkter (Eka, Hornö) fastlandet, men från

Mälarstränderna synes den ej avlägsna sig, frånsett en mistelbuske, som lär finnas på en rönn vid vägen till Lejondal i Bro. Ett par förekomster ha uppgivits från Stockholms grannskap men torde ej vara vilda (SERNANDER i »Stockholms Natur»). Som odlad finns den åtm. i Bergianska trädgården vid Stockholm samt i Enköpings läroverksträdgård.

Berberis. Naturaliserad: berberis el. surtorn (*B. vulgaris*), i Mälartrakten allmän och sorgligt riklig, ävenså i många andra socknar, men ställvis helt felande (särskilt i norr och väster). Norrut växer den mest omkring herrgårdar och bruk.

Ribes. Inhemska: måbär (*R. alpinum*), allmän och riklig (utom i väster); röda vinbär (*R. rubrum* el. *pubescens*), spridd i hela landskapet ehuru sparsam; svarta vinbär (*R. nigrum*), säkerligen vild h. o. d. inne i landet och otvivelaktigt vid havet, där arten särskilt ute på skären förekommer i mängd och av gammalt kallas tistron; sistnämnda art även allmänt odlad och ofta förvildad. Samma gäller om röda vinbärsbusken, vars odlade former dock anses tillhöra andra arter än *R. pubescens;* den i Uppland mest odlade är *R. vulgare* el. *domesticum,* som även får anses naturaliserad. En närstående art, *R. petraeum,* finnes förvildad åtminstone vid Stockholm. Vita vinbär, ovisst av vilken art, ha några gånger iakttagits i strandsnår, efter utseendet vildväxande. Allmänt odlad och förvildad är slutligen krusbärsbusken (*R. grossularia*), särskilt söderut fullt naturaliserad men såsom »vild» någorlunda riklig blott i gårdars och ödetomters grannskap.

† *Spiræa.* Häckspiréa (*S. salicifolia*) är väl den äldsta och på landsbygden allmännast odlade arten, tillika den enda som kan kallas i någon mån förvildad. Den ser åtminstone så ut, men fråga är, om icke alla bestånd planterats på stället (mest i gamla parker, även flerstädes på järnvägsvallar etc.).

Cotoneaster (oxbär). Inhemska: *C. integerrima,* allmän i mellersta Uppland, eljest h. o. d. (icke i nordväst), alltid m. el. m. sparsam; troligen även *C. melanocarpa,* stor raritet, känd från

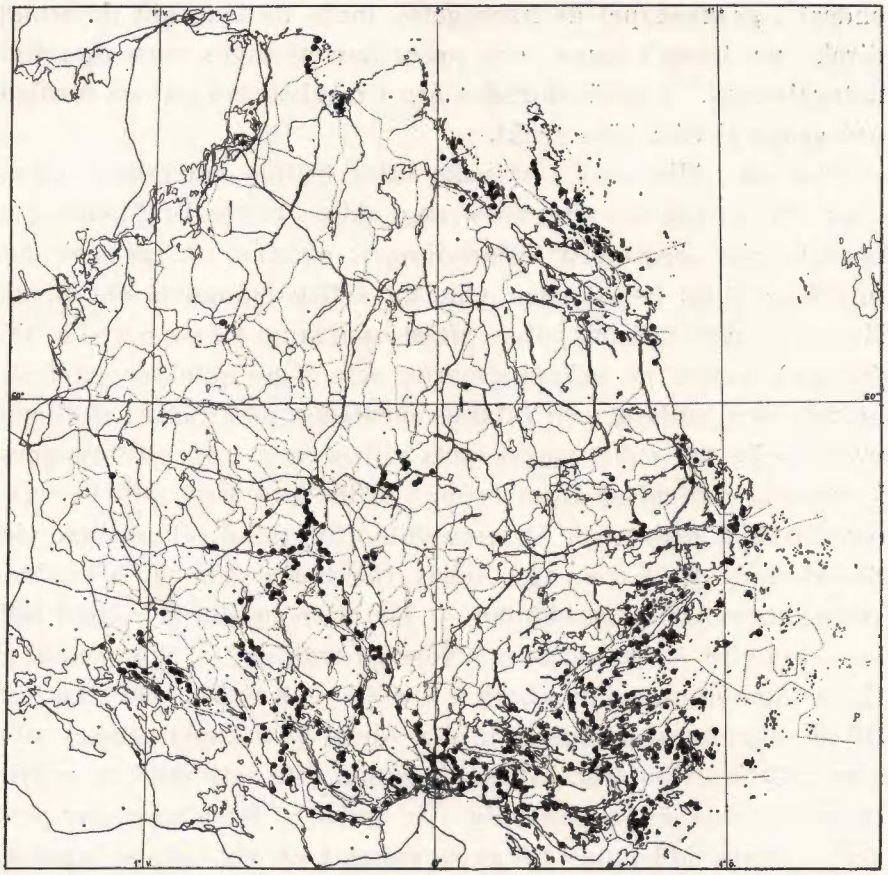

Fig. 7. Vildapelns (*Pyrus malus *silvestris*) utbredning i Uppland.

2 lokaler vid Stockholm, där andra *Cotoneaster*-former f. ö. talrikt odlas.

Pyrus. Vildapel (*P. malus *silvestris*), med största sannolikhet ursprungligt inhemsk, karakteristisk för lövängsvegetationen främst i Mälar- och kusttrakten (fig. 7), ofta uppträdande som stora träd men aldrig i mängd. Apeln f. ö. allmänt odlad och ofta förvildad; dylika former tillhöra *P. malus * pumila* el. *mitis.* Päron (*P. communis*), allmänt odlad, särskilt söderut, där även »vilda» päronträd äro kända från ett 50-tal lokaler (nästan endast vid Mälaren och kusten). Då sådana alltid uppträda enstaka och

endast i grannskapet av bebyggelse, torde de leda sitt ursprung direkt ur trädgårdarna, och arten kan ej sägas vara egentligt naturaliserad. Vildpäronträden äro i regel småväxta och torniga och synas ej ofta bära frukt.

Sorbus. Alla våra 4 svenska arter träffas inhemska: rönnen (*S. aucuparia*) allestädes, men sällan beståndsbildande (så mest på skärgårds- och Mälarholmar); oxeln (*S. suecica*) åtminstone längs hela kusten (fig. 8), sällan mängdvis (t. ex. på Runmarö och Gräsön) utan oftast sparsam; rönnoxeln (*S. fennica*) endast på skärgårdsöarna och några punkter på fastlandskusten, sällsynt och fåtalig, nordligast på Gräsön; slutligen vitoxeln (*S. aria*), landskapets sällsyntaste träd, tillfinnandes i några få individ på Runmarön. — Alla fyra även odlade, vitoxeln dock sällan och än mera sällan förvildad (åtminstone vid Stockholm). Rönnoxeln odlas flerstädes och har även förvildats, t. ex. kring Stockholm — där arten möjligen i något fall kan vara vild — och vid byar i Norrtäljetrakten; talrika exemplar finnas utplanterade i ängsbackar vid Noor i Knivsta. Oxeln hör till de allmännast odlade lövträden i hela landskapet och ses ofta som präktiga träd (fig. 16), är dessutom ofta självsådd, men blir då sällan mer än buskformig (jfr nedan). Rönnen har särskilt i senare tid kommit till användning, t. ex. vid Gamla Uppsala, där kilometerlånga rönnalléer nu kanta de från kyrkbyn utstrålande landsvägarna. — Av släktets vilda hybrider ha träffats *S. aucuparia* × *fennica* (åtminstone på Arholma) och *S. aucuparia* × *suecica* (enstaka träd i Skoklosters och Danmarks socknar).

Cratægus. Inhemska: rundhagtorn (*C. oxyacantha*), tämligen allmän kring Mälaren och där bildande präktiga snår, eljest sällsynt och sparsam, nordligast på Väddön; spetshagtorn (*C. curvisepala*), utbredd ungefär som vildapeln (jfr fig. 7), alltid fåtalig men gärna växande som träd; trubbhagtorn (*C. monogyna*), växande som föregående och oftast i dess sällskap, nordligast i Öregrundstrakten. Det systematiskt mycket

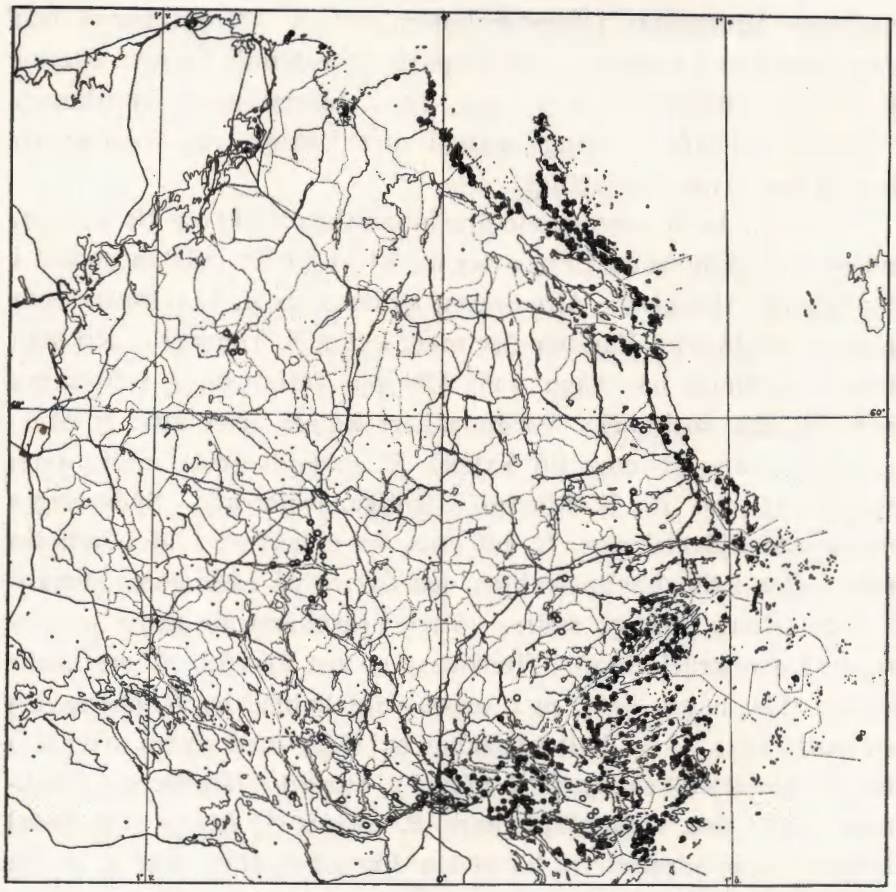

Fig. 8. Oxelns utbredning i Uppland ss. vild (prickar) eller möjligen vild (små ringar).

krångliga släktet anses här omfatta ännu ett par arter (förutom mellanformer), dock föga kända: *C. calycina,* troligen utbredd som föregående, samt *C. Palmstruchii,* sällsynt och fåtalig i Stockholms grannskap och södra skärgården; båda dessa i regel trädformiga. — Flera arter odlas, främst *C. monogyna* (annan form än vår vilda), vanlig som häckväxt i synnerhet söderut och även självsådd t. ex. i Uppsalatrakten.

† *Amelanchier* (blåhägg). Två amerikanska arter i senare tid förvildade och redan att anse som naturaliserade: *A. ca-*

nadensis åtminstone i Stockholmstrakten, *A. spicata* likaså och dessutom kring Enköping och Uppsala; obestämda former, sannolikt oftast tillhörande *A. spicata,* även annorstädes i landskapet. — Båda uppträda i ej ringa mängd, mest i skogs- och ängsbackar, och synas trivas förträffligt.

Rubus. Av de buskartade äro inhemska: hallon (*R. idæus*), allestädes riklig, samt flera arter av björnbär, nästan enbart i Stockholms skärgård. Allmännast av dessa är *R. nemorosus,* som jämväl träffats på Väddön (av med. kand. S. Törnell), och som från Stockholm når något inåt Mälaren (åtminstone i Bromma och Spånga socknar); övriga säkert kända arter äro: *R. thyrsanthus* (sällsynt upp till Yxlan), *R. sulcatus* (rätt vanlig, men sydligare) och *R. Wahlbergii* (troligen sällsynt). Sydsveriges vanligaste björnbärsart, *R. plicatus,* är ej säkert vild härstädes men odlas i Stockholmstrakten och finnes på Lidingön naturaliserad i »flera duktiga snår». (Våra björnbärssnår äro eljest av obetydlig utsträckning.) Ytterligare en art är vild, *R. pruinosus* (känd från några öar), men anses vara hybrid av *R. idæus* och *R. nemorosus.* — Av hallonbuskens hybrider med andra arter äro funna den ytterst sällsynta *R. idæus* × *saxatilis* (Harberget i Vaksala) samt den vida allmännare *R. cæsius* × *idæus* (ett 40-tal lokaler), som särskilt vid havet kan bilda betydliga snår, t. ex. på Gräsörarna vid Östhammar. Av hallonbuskens varieteter förtjäna framhållas dels den gulfruktiga (f. *chlorocarpus*), funnen på omkring 10 ställen och delvis säkert vild, dels den enkelbladiga (v. *anomalus),* vilken liksom mellanformer till huvudarten är iakttagen flerstädes.

Rosa. Inhemska: *R. cinnamomea,* allmännaste arten norr- och västerut, ännu i Uppsalatrakten allmän men längre åt öster och söder alltmera sällsynt; *R. villosa* och *R. canina* (i vidaste mening fattade) båda allmänna och särskilt i kust- och slättbygderna mycket rikliga, *R. canina* dock ej vanlig i nordväst (där *R. cinnamomea* härskar). Närmare omnämnande av nyponbuskarnas talrika former torde vara överflödigt; vi nämna blott, att flera

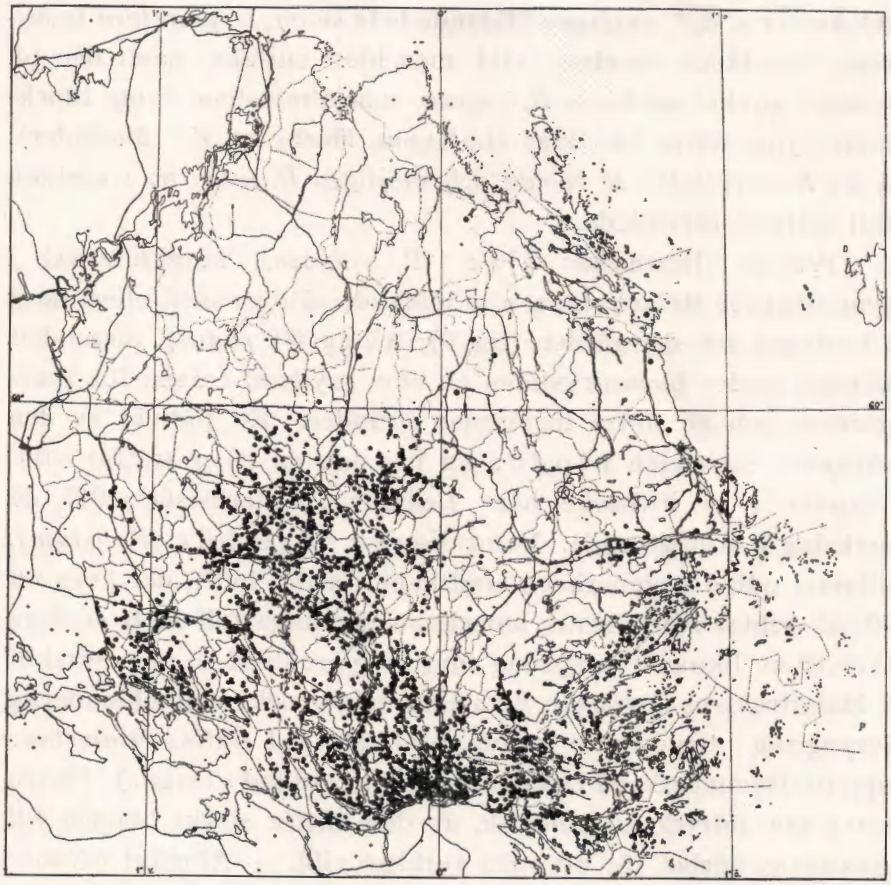

Fig. 9. Slånbuskens utbredning i Uppland. — Svensk nordgräns.

sydsvenska »småarter», delvis knappt hänförliga till de ovanstående, nå upp till Stockholmstrakten men ej nordligare. — Naturaliserad: *R. rubiginosa* (ängeltorn), åtminstone kring östra Mälaren (från Stockholms- till Uppsalatrakten), där den särskilt i grannskapet av Sigtuna uppträder mängdvis och ser lika vild ut som andra nyponbuskar, men enligt en intressant utredning av prof. B. Hesselman med stor säkerhet kan antagas leda sitt ursprung från medeltidens klosterträdgårdar. — Bland odlade arter må, utom törnrosorna, följande nämnas ss. åtminstone i någon mån förvildade: *R. pimpinellifolia* (gammal; ej så ovanlig kring

ödetomter o. dyl., vanligen bildande hela snår), *R. pomifera* (gammal; flerstädes skenbart vild men blott enstaka) samt den på sistone mycket moderna *R. rugosa*, som åtminstone kring Stockholm synes börja förvildas (Lidingön, Mörby m. fl. villastäder). Även *R. rubrifolia*, *R. lucida* och möjligen *R. lutea* ha i enstaka fall träffats förvildade.

Prunus. Inhemska: slån (*P. spinosa*), karaktärsväxt i synnerhet för Mälartrakten, ofta bildande väldiga snår, eljest mest i Roslagen och skärgården (fig. 9); hägg (*P. padus*), merendels allmän, under blomningstiden en stor prydnad främst för skärgårdens och de större insjöarnas stränder. Ett individ av den sällsynta varieteten blodhägg har jag en gång träffat vildväxande i en lövbacke nära Ledskär i Österlövsta (1917, då omkring 4 m högt träd). Naturaliserad: fågelbär (*P. avium*), allmänt odlad i synnerhet i landskapets södra hälft, där även ett 70-tal »vilda» förekomster antecknats, i många fall blott enstaka individ av liknande ursprung som vildpäronträden, men särskilt i Mälartraktens lövängar flerstädes talrik och med oklanderlig föryngring. Grupper av gamla, präktiga träd träffas åtminstone upp till Hammarskog i Dalby (i en löväng, kallad »Toran»). Ehuru arten gör intryck av inhemsk, är den alltför starkt bunden till gårdarnas närhet för att vara verkligt vild. — Allmänt odlade: krikon (*P. insititia*), ej sällan kvarstående på gamla ödetomter (likasom även plommon, *P. domestica*), söderut även sparsamt förvildad; likaså körsbär (*P. cerasus*), som tack vare sina rotskott plägar ge upphov till hela »lundar» men dock icke kan kallas naturaliserad. Sällan odlad: veichsel (*P. mahaleb*), varav ett möjligen självsått träd finnes på Fjäderholmen utanför Stockholm (V. Laurent i Sv. Bot. Tidskr. 1919).

† *Genista*. Sällan odlad: färgginst (*G. tinctoria*), i enstaka individ förvildad vid Stockholm, Djursholm, Norrtälje och Uppsala.

† *Sarothamnus*. Hareriset (*S. scoparius*) uppgives av gammalt för Rydboholm i södra Roslagen, där hundratals buskar

lära finnas i skogsbackar etc.; deras ursprung ej klarlagt. Även vid Stockholm förvildad (»några buskar»); i övrigt knappt odlad.

† *Caragana.* Sibirisk ärtbuske (*C. arborescens*), rätt vanlig bl. a. som häckväxt, synes någon gång självså sig (t. ex. i Rickomberga backe vid Uppsala), men ungplantorna förefalla ej härdiga ute i naturen.

† *Evonymus.* Benved (*E. europæa*), stundom odlad, har en gång träffats förvildad i en ekbacke vid Ekolsund.

† *Aesculus.* Hästkastanjen (*A. hippocastanum*) odlas ofta och trivs som sådan bra, men ej så de ungplantor av arten, som någon gång ses uppväxa i lövhögar o. dyl. Emellertid uppgivas yngre träd finnas förvildade på Lidingön (Håkanson i »Lidingön och dess natur», Stockholm 1927).

Acer. Inhemsk: lönnen (*A. platanoides*), allmän och stundom riklig i nordöstra Upplands kusttrakter, eljest mera sällsynt och sparsam, i väster knappast vild; oftare självsådd i gårdars och alléers närhet. Lönnen är nämligen mycket allmänt odlad. — F. ö. odlas bl. a. naverlönn (*A. campestre*), dock sällan; på Lidingön även självsådd; oftare sykomorlönn (*A. pseudoplatanus*), vilken ävenledes självsår sig och träffas som sådan i skogsbackar etc. på flera ställen kring Stockholm och även sparsamt i mellersta Uppland (Lassbybackar vid Uppsala, Bärby i Vänge och antagligen flerstädes).

Rhamnus. Inhemska: getapel (*Rh. cathartica*) rätt allmän, ehuru oftast fåtalig, i hela landskapet utom nordvästligaste delen; brakved (*Rh. frangula*), i sjö- och skogstrakter allmän och riklig, på slätterna sparsam.

Tilia. Inhemsk: linden (*T. cordata*), spridd över hela landskapet, oftast sparsam i stengryt o. s. v. men även bildande rena skogar (se nedan). Som odlad betydligt mindre vanlig än parklind (*T. vulgaris*) och bohuslind (*T. platyphylla*).

Daphne. Inhemsk: tibast (*D. mezereum*), i söder och väster sällsynt och sparsam men eljest tämligen allmän och ofta förvånande riklig; särskilt i Roslagens och norra Upplands skogs-

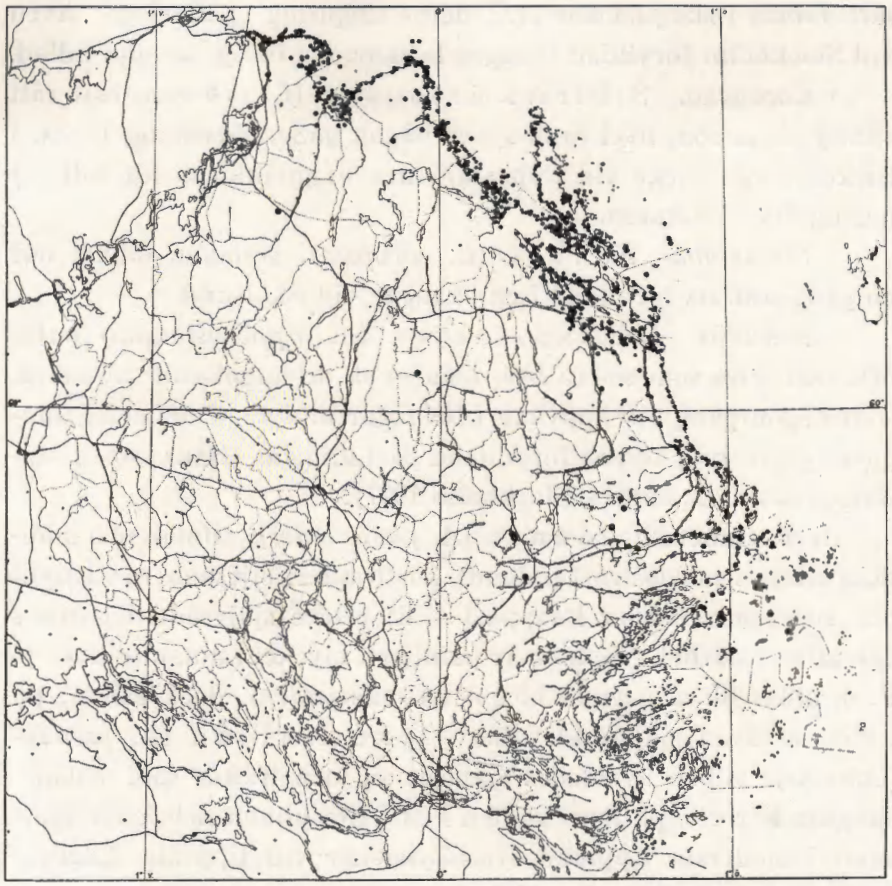

Fig. 10. Havtornens utbredning i Uppland.

trakter kan den uppträda i hundratals exemplar. Numera även en omtyckt trädgårdsväxt, stundom inflyttad »från skogen». Både som odlad och vild kan busken bli manshög med armstjock stam.

Hippophaë. Inhemsk: havtorn (*H. rhamnoides*), karaktärsväxt för havskusten mellan Norrtälje och Gävle (fig. 10), där arten har en av sina rikaste förekomster i världen (fig. 17; jfr nedan). Mera sällan odlad; på Lidingön möjligen förvildad (»ett mycket gammalt exemplar med talrika [rotskotts-]avkomlingar», Håkanson anf. st.).

Hedera. Murgrönan (*H. helix*) når såsom vild sin nord-

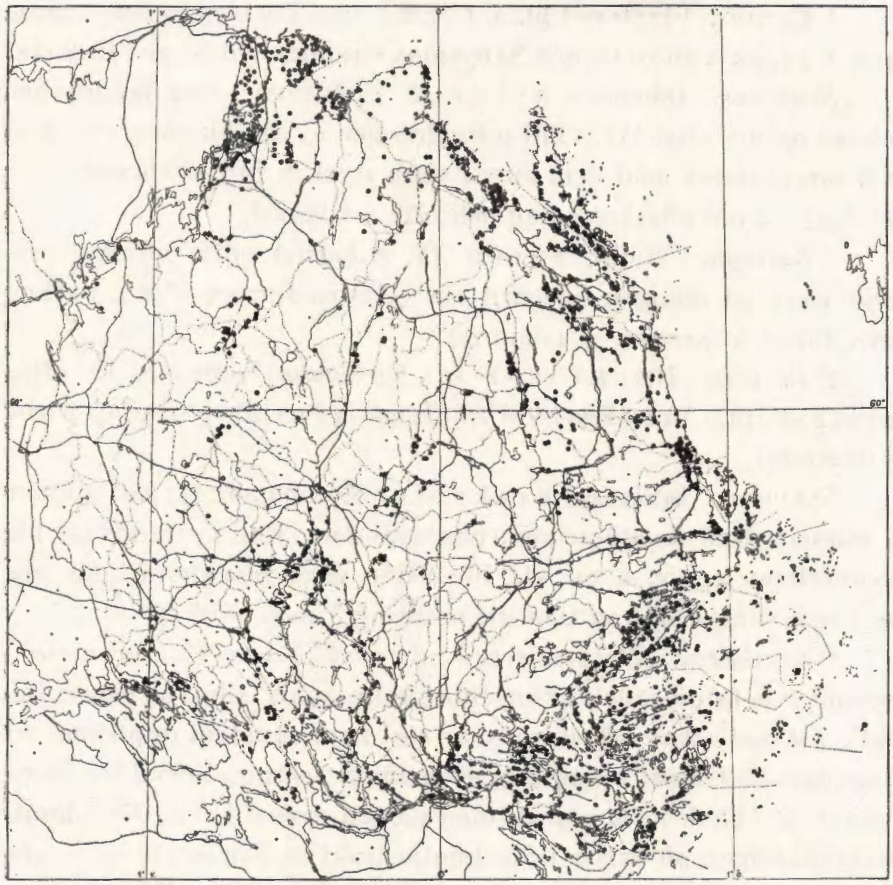

Fig. 11. Askens utbredning (ss. vild) i Uppland. (Små ringar: sannolikt förvildade förekomster.)

gräns strax söder om Stockholm. Från Södertörnslandet når den över till Ingarön, som räknas till Uppland, och där två fyndorter påvisats, båda på öns södra sida. — Som odlad går murgrönan mycket bra åtminstone i södra Uppland och har flerstädes utsatts i naturmiljö, t. ex. vid Lövberga på Värmdön, Stavsund på Ekerön, i Stocksund o. s. v. Längre inåt landet ses den sällan, bl. a. på Enköpings-Näs kyrkogård. Jag känner ej, huruvida arten i naturen någonsin kommit till blomning härstädes. Frukt bildas i varje fall aldrig. (Jfr ÖRTENBLAD i »Sveriges Natur» 1915.)

† *Cornus.* Planterad bl. a. *C. alba,* som även trivs bra i naturen, t. ex. på Valloxens och Säbysjöns stränder vid Noor i Knivsta.

Fraxinus. Inhemsk: asken (*F. excelsior*) i hela landskapet ehuru ojämn (fig. 11). Till utbredningen ej så olik eken och delvis samväxande med den, men i vissa stycken rätt avvikande (jfr nedan). Även allmänt odlad och ofta självsådd.

† *Syringa.* Vanlig syrén (*S. vulgaris*) odlas allmänt och står kvar på mången ödetomt etc. Andra former ofta i parker etc. (mest *S. persica* × *vulgaris*).

† *Lycium.* Bocktörne (*L. barbarum*) odlas ej så ofta, mest söderut, och träffas blott tillfälligtvis förvildad (grusgrop vid Enköping).

Solanum. Inhemsk: besksöta (*S. dulcamara*), rätt allmän i synnerhet på de större sjöarnas stränder. Kan i strandsnår bli synnerligen yppig, t. ex. vid Råstasjön nära Stockholm, där jag sett den slingra likt en lian till omkring 5 m:s höjd.

† *Sambucus.* Naturaliserad: druvfläder (*S. racemosa*), spridd i hela området, kring Stockholm snart allmän; oftast fåtalig i skogsbackar och strandsnår etc., men stundom uppträdande i mängd, så främst i gamla grustag längs åsarna. Förvildad även vanlig fläder (*S. nigra*), men nästan endast i södra Uppland, huvudsakligen på öarna i Stockholmstrakten, där arten måhända kan anses naturaliserad, ehuru den aldrig är talrik. Druvflädern odlas allmänt, den vanliga flädern tämligen allmänt, men norrut ej så ofta.

Viburnum. Inhemsk: olvon (*V. opulus*), m. el. m. allmän i hela Uppland ända till yttre skären; uppträder dock sällan talrikt. Odlad ej ovanlig, i synnerhet varieteten »snöbollsbuske».

Lonicera. Inhemsk: bentry (*L. xylosteum*) i hela Uppland, till utbredning och uppträdande mycket lik måbärsbusken. Förvildade: skogskaprifol (*L. periclymenum*), söderut ofta odlad och flerstädes utsatt (eller självspridd?) i lövängar och klippbranter, t. ex. vid Kanaan (mängdvis) m. fl. st. i Stockholms-

trakten, på Grottberget vid Rosersberg etc.; vanlig kaprifol (*L. caprifolium*), mycket oftare odlad än föreg., »förvildad» på liknande lokaler ända upp till Uppsalatrakten; blåtry (*L. coerulea*) mera sällsynt, i några få fall självsådd (enstaka buskar). Bland odlade arter f. ö. särskilt att nämna snöbärsbusken (*L. symphoricarpus*), allmän och stundom jämväl utplanterad i ängsbackar o. s. v.

Till denna översikt må nu fogas några ytterligare anmärkningar om de viktigaste skog- och snårbildande vedväxterna.

Granen är landskapets dominerande trädslag, oftast samväxande med tallen, som dessutom är m. el. m. ensamrådande på ståndorter av betydlig utsträckning, nämligen hällmarker, sandåsar och många myrmarker. Som viktiga skogstyper, förutom gran- och barrblandskogar, ha vi därför att nämna hällmarkstallskogen, som kröner alla större bergssträckningar t. ex. i Stockholmstrakten och nästan helt bekläder en mängd av inre skärgårdens öar, samt tallmossarna, som äro något för östra Sverige mer än för andra landsändar karakteristiskt. Deras viktigaste typ, som jag kallat skvattramtallmosse, är i detta sammanhang värd att framhålla därför att den framvisar en tämligen fullständig uppsättning av våra risartade vedväxter (utom mjölon): skvattram, odon, ljung, rosling, tranbär, lingon, blåbär, kråkris och pors — de båda sista blott i vissa trakter — vilka tillsammans bilda en tät och yppig undervegetation i en matta av vitmossor. Ehuru oftast växande som martall, kan tallen på dessa mossar bli både högväxt och grov. Åsarna prydas merendels av den parklika, glesa lingonrika tallskogen, som på de torraste åskrönen stundom avlöses av än glesare tallhedar med sin om hällmarkstallskogen starkt påminnande undervegetation av ris och renlavar m. fl.

Både av granen och tallen ha åtskilliga intressanta former anmärkts (jfr främst Th. M. Fries i Bot. Notiser 1890; N. Sylvén »De svenska skogsträden», samt R. Sernander i »Uppland I», i

Fig. 12. Busktall vid Gimo.
Foto: H. AHLMANN.

»Stockholms Natur» och i flera årgångar av »Sveriges Natur»). Ormgranar äro t. ex. kända i minst ett dussin exemplar i skilda trakter, ingen dock särskilt ståtlig. Av slokgranen ha vi haft åtminstone ett träd, t. o. m. Sveriges »mest typiska slokgran»; denna, som stod i Kungsparken utanför Uppsala, fälldes

Fig. 13. Enbuskmattor på Hårsten i Stockholms yttre skärgård.

Foto: G. E. DU RIETZ.

Fig. 14. Enträds-allé vid Löt i Almunge s:n.

Foto: C. G. ALM.

tyvärr av en vinterstorm 1889. Vackra klotgranar finnas i Vada och Vidbo socknar (se bilder i SYLVÉNS anf. arb. samt »Sveriges Natur» 1923). Mattor av bordgranar, ofta betydliga i omfång, träffas mångenstädes i havsbandet, särskilt vid norra kusten, och jämväl här och där på stengryt o. dyl. inne i landet. — Dendrologiskt anmärkningsvärda tallformer äro klottall, uppgiven för Spånga i Alunda, busktall, iakttagen mångenstädes (se fig. 12) samt paraplytall, varav ett vackert, nu fridlyst exemplar står vid Mörby nära Stockholm och flera på Uppsalaåsen i Björklinge och Viksta socknar. Där anmärktes de i »oräknelig» mängd redan av LINNÉ under lappländska resan 1732.

Enen är otroligt variabel, alltifrån de låga, ofta knappt fotshöga, av stormen pressade enrismattor, som allmänt träffas på yttre skärens häll- och klappermarker (fig. 13), till ståtliga enträd av åtskilliga meters höjd, som ej alls äro sällsyntheter. Inne i landet bilda täta ensnår ett karakteristiskt inslag i vegetationen på slättbygdens kullar och bergbackar, varemot enträden sällan bli beståndsbildande. Så är t. ex. fallet på Björkön i Mälaren (se bild hos HALLSTRÖM i »Sveriges Natur» 1910). På Upplands nordligaste udde, Bilskaten i Älvkarleby, såg jag 1915 en högst sällsam liten skog, bestående mest av en och getapel, båda i trädform, jämte enstaka häggar m. m.; alltsammans inramat av havtornssnår. Vid ett besök 1927 befanns tyvärr det mesta av detta bestånd spolierat av yxan. — Ett par mil öster om Uppsala ser man vid landsvägen till Roslagen en mycket ovanlig syn, nämligen en ren liten enträdsallé (fig. 14).[1] Den står strax invid Löt, nära Länna bruk i Almunge socken.

Idgranen är av intresse genom sin utbredning och den i flera fall betydande mängd, vari den sällsynta arten här uppträder. Ute på skären finner man den dock nästan enbart buskformig, stundom bildande täta snår.[2] Egentliga träd, nående åtminstone till 7 à 8 m i höjd, finnas i skogar och lövängar t. ex. på

[1] En bild därifrån återfinnes ock hos DAHLGREN (i Skogsvårdsföreningens Tidskrift 1916). — [2] Jfr fig. 18.

Munkön och Runmarön. Landskapets troligen rikaste idgransförekomst, som ej står den beryktade Särö Västerskog mycket efter, finnes på Idskär i Björkö-Arholma s:n, där omkr. 900 individ räknats, varav ej så få träd. Ännu på en av de nordligaste lokalerna, Hjulöskogen i Hållnäs, finnas hundratals exemplar, här insprängda i sumpig barrskog. I norr växer idgranen alltid så, uteslutande buskformig och vanligen blott enstaka.

Asp, björk och al äro de viktigaste lövträden. Aspen blir ju ståtlig nog men spelar här kanske i högre grad än i många andra landskap rollen av ett skogens ogräs. Särskilt i sämre skötta bondskogar ha täta aspsnår fått utbreda sig i en grad, som varken ekonomiskt eller estetiskt borde tolereras. Någon märkligare aspvarietet har ej anmärkts, förutom en *villosa*-form på Lidingön (HÅKANSON). — Björken hör däremot till landskapets prydnader, ehuru den icke spelar samma roll som t. ex. i Bergslagen. Rena björkhagar och »björkbackar» träffas dock allmänt, kanske mest söderut, i allmänhet med vackra bestånd av masurbjörk eller liknande former. På sanka stränder och annan våtmark är glas- el. kärrbjörk allmänt beståndsbildande. De flesta av våra björkar kunna hänföras till dessa s. k. arter, men släktets systematik är svår och i fråga om Uppland föga utredd. Enligt GUNNARSSON (»Monografi över Skandinaviens Betulæ», 1925) är huvudmassan av björkarna hybrider mellan de nämnda och ett par andra, i »ren» form sällan uppträdande arter. Åtskilligt talar för, att en sådan uppfattning är riktig. Som mera komplicerade hybrider uppfattar GUNNARSSON de avvikande, ofta med egna namn belagda småblads- och flikblads-former, som träffas enstaka här och där. Många ha anmärkts i Uppland, dock huvudsakligen av förstnämnda slaget, t. ex. vid Frötuna gård (f. *arbuscula*), Torsvi gård (f. *Sellandii*, jfr bild hos HAGLUND i Sv. Bot. Tidskr. 1910), Ora gård (liknande form, jfr bild hos BLOMQVIST i samma årgång). Ornäsbjörken, som ofta odlas, är ej känd vild härstädes. — Björken är yttre skärgårdens dominerande trädslag men är där icke av vare sig masur- eller glasbjörkstyp utan närmar sig

i synnerhet habituellt mera till fjällens lågväxta, knotiga björktyp, varmed den också av GUNNARSSON anses besläktad. Ett av de mest intressanta dragen i Upplands vegetation är, att ett brett avsnitt av Stockholms yttre skärgård fullständigt saknar barrskog, oaktat både tall och gran där växa i enstaka individ eller smågrupper. Det är i stället björkskog, som härskar på hällmarkerna där ute, undantagandes de smärre, mest i yttersta havsbandet förefintliga kalskären, som på grund av bristande vindskydd m. m. äro alldeles trädlösa. Man har därför urskilt en björkskogsregion, vidtagande utanför den »maritima barrskogsgränsen», och slutligen ytterst en kalskärsregion (jfr DU RIETZ i Sv. Bot. Tidskr. 1925, m. fl.). Denna björkskogsregion, som tydligen har sin orsak i klimatiska förhållanden, är otvivelaktigt värd att betraktas som en sådan, ehuru man ej, såsom också skett, får alltför strikt parallellisera den med fjällens björkregion. Varhelst en dalgång eller strandremsa med bördigare jord finnes, avlöses nämligen björken av al, stundom i blandning med ask och andra sydliga träd, och på många öar — även rätt stora, t. ex. Svartlöga — är alskogen helt förhärskande. »Lövskogsregion» är kanske därför en mera passande benämning på denna yttre skärgårdszon, där barrskogen ej går till.

Alen hör sålunda också till yttre skärens karaktärsträd och bildar ofta vackra lundar med den frodigaste ängsmatta i gläntorna. Eljest är alen ju mest ett strändernas träd och dessutom allmänt beståndsbildande i alkärren, varav Uppland traktvis överflödar. Även dessa kunna bli mycket yppiga (jfr t. ex. Rickebasta träsk hos SERNANDER i »Sveriges Natur» 1924).

De ädla lövträden förtjäna, ehuru i nutidens vegetation långt mindre framträdande än de nyssnämnda triviala lövträden, dock större uppmärksamhet. De bilda nämligen i Uppland, som antytts, de yttersta egentliga utposterna av den viktiga, övervägande centraleuropeiska lövskogstyp, som kallats ekblandskog eller ädel lövblandskog (fig. 1). Denna, som ännu här uppe på gynnsamma ståndorter är en mot barrskogen fullt konkurrens-

kraftig vegetationstyp — och obestridligen vår vackraste — består i allmänhet av ek, lind, alm, ask och lönn i växlande proportioner, stundom med vakanser för någon av dessa men oftast med ytterligare flera trädarter insprängda, och utmärkes f. ö. av yppig underväxt av hassel, bentry, måbär m. fl. buskar samt frodig markvegetation av till stor del vårblommande örter och gräs. Av naturen är nog denna skogstyp tät och sluten, lundartad, men det mesta därav, som nu för tiden existerar, är s. k. lövängar, ekbackar och diverse andra typer, som uppstått genom kulturpåverkan av mångahanda slag. Trädbeståndet har uppblandats eller nästan helt ersatts av björk och andra triviala lövträd eller av gran m. fl.; buskbeståndet har bortröjts och delvis nybildats av slån, hagtorn, berberis o. s. v. En enstaka ek- eller hassel-grupp är t. ex. ofta det enda, som återstår av en fordom existerande lövblandskog. Över ingen annan vegetation har kulturens expansion gått ut så hårt som över denna, främst av bördigare mark beroende skogstyp, och i slättbygderna har den oftast fullständigt utrotats. Mycket av kulturmarken har ännu i senare tid vunnits på bekostnad av den ädla lövskogen, om vars fordom allmännare förekomst en hel mängd av de gamla gårds- och bynamnen (t. ex. talrika »Ekeby») vittnar.

Trots allt finns det ej så litet kvar, även i relativt naturligt skick. Främst gäller detta kusten och inre skärgården samt Mälarens närmaste grannskap och norra Roslagens sjötrakter, där de ädla lövträdsförekomsterna mångenstädes bilda ett tongivande inslag i landskapsbilden. Men längre inåt norra Uppland är det nästan blott omkring Dannemora och sjön Tämnaren — båda med kalkrik berggrund — samt Dalälven, som lövblandskogen ännu spelar en roll. Man märker nogsamt, att den blir allt starkare beroende av det gynnsammare lokalklimatet vid de större vattnen. Vid Dalälven, som tangeras av ekens nordgräns, avlägsnar sig arten ifråga blott undantagsvis mer än ett stenkast från själva stranden.

Ehuru de ädla lövträden i stort sett visa likartad utbredning

härstädes — ingen av de fem, asken undantagen, når t. ex. ut i yttre skärgården — spela de dock en rätt växlande roll inbördes. Eken är söderut den ojämförligt talrikaste och spelar f. ö. huvudrollen i större delen av inlandet. Man hör ofta uttrycket »ekskog», och det finns åtminstone i fråga om Stockholmstrakten fullt fog för sådan benämning, ehuru de andra ädla lövträden nog av naturen skulle förefinnas även där, men blivit borthuggna. Eken är i varje fall ofta den legitime härskaren, och den visar det ej minst genom sina dimensioner. Gällstaön i Mälaren uppvisar ett par av Sveriges grövsta ekar (stamomkrets vid brösthöjd c:a 8½ m) och Djurgården vid Stockholm väl den största uppsättning av jätteekar, som vårt land har att uppvisa (jfr SERNANDER i »Stockholms Natur»). — Asken, som av gammalt beaktats vara kalkälskande, blir uppåt kusten alltmera förhärskande, beroende på att jordmånen därstädes ökar i kalkhalt. Ställvis, särskilt i Bottenhavets grannskap, saknas eken t. o. m. fullständigt, medan asken ännu frodas i veritabla jätteindivid. Lönnen, i regel fåtalig, får i samma trakter som asken sina huvudförekomster. Almen är mera oregelbunden och blir sällan dominerande; så är t. ex. fallet i en av landskapets allra nordligaste lövängar, vid Skutskärs kyrkby, vars anläggning dessvärre spolierat det mesta därav. — Linden slutligen, som oftast är sparsam, får nordväst ut större betydelse och dominerar över eken i de flesta lövängar vid Tämnaren och Dalälven, så t. ex. i några av denna skogstyps yttersta utposter — och tillika bland de vackraste och bäst bibehållna, som tänkas kan — på Dalälvens holmar mellan Marma och Älvkarleö.

Emellertid ingår eken vid Dalälven oftare i en skogstyp av helt annat slag, ett slags sumpskog av nästan enbart ek med underbestånd av brakved och vide-snår och markvegetation förnämligast av högt gräs (grenrör, *Calamagrostis lanceolata*). I form av strandsnår är denna utmärkt vackra skogstyp vanlig på älvens holmar och breder stundom ut sig över större areal, alltid så lågt belägen, att den översvämmas av vårfloden. Det gör ett

Fig. 15. Almlund på Skarholmen i Mälaren nära Uppsala.

Foto: C. G. ALM.

egendomligt intryck att då se ekarna, som även i denna ovanliga miljö trivas förträffligt och ofta nå 2—3 m:s stamomkrets. Under den ståtliga vårfloden 1927 kunde man från landsvägsbroarna vid Gysinge se stora ekar dränkta i skummande vågor åtminstone ett par meter högt på stammarna. Dalälvsekarna, vare sig de uppträda som bestånd eller solitärer, tilldraga sig f. ö. alltid uppmärksamheten av den, som efter en färd genom inre Upplands eller Gästriklands enformiga skogsmarker passerar älven. Denna skänker tack vare ekarna en kraftig erinran om den mera yppiga, sydliga vegetation, som där är på upphällningen.[1]

[1] Upplands nordligaste ekar tillhöra emellertid icke älvstränderna utan växa på torrare mark. En grupp står på den gamla älvbrinkens kant vid den nuvarande Älvkarleby kraftverksdamm, vid vars anläggning man pietetsfullt skonade dem. Ett fåtal träd ses i lövbackar kring Skutskär (på dem syftar måhända LINNÉS ovan citerade anteckning). Mera talrikt träffas eken i lövbackar kring Gårdskärs by i samma socken. Den allra nordligaste växer vid Förrådsberget på den öppna nordkusten. Det är ett tämligen litet individ, som spaljéformigt trycker sig intill bergets sydexponerade, från havet vända sida.

Även asken, almen och linden bilda m. el. m. rena bestånd av väsentligen annan typ än lövblandskogen. Asklundar, utan hassel men med inslag av diverse andra träd och buskar, träffas mångenstädes uppefter kusten och främst i Norrtälje skärgård, där de i fråga om undervegetationens yppighet överträffa allt, vad landskapets lövskogar eljest uppvisa (jfr HESSELMAN i Skogsvårdsföreningens Tidskrift 1905 och i »Sveriges Natur» 1911). Almlundar (fig. 15) äro en sällsyntare typ, utbredd i synnerhet på Mälarens steniga holmar. Ren lindskog »med mörkt, fornvilt inre» (»Stockholms Natur», sid. 71) bildar en säregen och beaktansvärd skogstyp, som på grund av den merendels ytterst torftiga undervegetationen icke förtjänar benämningen lund. Den är ej så ovanlig i Uppland, men nästan uteslutande tillfinnandes på holmar i inre skärgården eller (oftare) i sjöarna, där namnen »Lindskär» eller »Lindholmen» ej sällan åsatts dylika lindskogsöar.

Asken ingår, ensam bland de ädla lövträden, dessutom i egentliga sumpskogar (av alkärren liknande typer, men med starkt blandat trädbestånd), så främst i nordligaste Uppland. Därpå beror den starka lokalanhopningen för asken i dessa trakter (se kartan).

Att säkert avgöra, var ädla lövträd äro vilda eller blott förvildade, är av förut antydda skäl delvis ogörligt. I trakter, där ädla lövskogsförekomster eljest utrotats, kunna t. ex. herrgårdsparkerna mycket väl innehålla deras sista rester, åtminstone enstaka träd. Från parkerna självsådda, yngre individ kunna alltså delvis verkligen vara vilda. — Svårast att klargöra är oxelns indigenat inuti landet. Den anses av gammalt vara vild i hela området. Men jag vågar, bortsett från havets grannskap, icke utpeka en enda oxelförekomst ss. säkert vild. Hur ofta denna art än träffas ute i markerna, är det i regel blott fråga om unga individ, sällan egentliga träd, och då alltid i gårdarnas närhet. I större antal träffas »vilda» oxelträd blott vid några Mälarherrgårdar samt på kalkrik terräng vid Harbonäs [och vid Sala].

Fig. 16. Gamla oxlar vid Kättinge i Börje.

Foto: C. G. ALM.

(Att oxeln norrut blir kalkgynnad, har visats av HALDEN, Sv. Bot. Tidskr. 1920.) Men även i dessa fall kan den lika väl vara förvildad. — Som vildväxande tillhör oxeln långt mera klippvegetationen än den egentliga lövblandskogen.

Under den värmetid, som fordomtima [till bronsålderns slut] rådde i vårt land, torde emellertid oxeln liksom de andra ädla lövträden ha varit utbredd över hela Uppland. Att den ädla lövblandskogen då var mycket rikare representerad, är fullt bevisat. Av allt att döma, ingick även boken och vid Mälaren t. o. m. avenboken i värmetidens lövskogar. Detta framgår av i torvmossarna bevarat pollen och bestyrkes, vad boken beträffar, av tre gamla bynamn i mellersta Uppland, ett »Boksta» och tvenne »Böksta» (jfr v. POST t. ex. i »Naturens Liv» 1928). Genom klimatförsämringen ha dessa träd åter dött ut, vartill väl även utrotning måste ha bidragit, åtminstone vad boken angår. Ty boken är i nutiden ss. odlad fullt härdig och blir ända uppe i nordligaste

Uppland stor och ståtlig (i parkerna vid Lövsta bruk och Älvkarleö bruk). Söderut odlas den ofta, och hela bokdungar, uppkomna genom plantering och självsådd i förening, träffas även ute i naturen. Så t. ex. vid Ekebyhof på Ekerön, på Djurgården vid Stockholm och främst kring Östanå i Roslagen (jfr GJÖBEL i Skogsvårdsföreningens Tidskrift 1905, SERNANDER i »Uppland» och »Stockholms Natur» samt SYLVÉN i »Lustgården» 1925, sid. 40—41). Ända uppe vid Älvkarleö har en självsådd bokplanta anträffats ute i skogen.

Av lövbuskarna i landskapet äro hassel, slån och havtorn att räkna till de mest framträdande, ehuru de i stort sett ej nå samma frekvens som vide-arter m. fl. Hasseln är, som antytts, i sitt naturliga uppträdande närmast förbunden med de ädla lövträden, men har, även där dessa borthuggits, ofta talrikt bibehållit sig och bildar då fristående snår eller hassellundar. Beträffande hasseln förtjänar påpekas, att den ej alltför sällan blir trädformig. Hasselträd ha iakttagits ända uppe vid Dalälven, t. ex. på Rämsön ett par grupper av 8 m höga träd. — Slånsnåren, som i oändligt antal och stundom betydliga i utsträckning framförallt skänka en prägel åt Mälarbygden, nå merendels en höjd av 1—2 (—3) m. Verkligt ståtliga slånsnår, fullt 4 m i höjd, finnas dock t. ex. vid Sigtuna. — Havtornen förtjänar väl utpekas som Upplands märkligaste buske. Dess förekomster härstädes äro nämligen bland de största i världen och ha i Norden sitt motstycke endast på Åland. Havtornssnår bekläda h. o. h. en mängd små skär längs kusten och uppträda eljest normalt som långa sträckor sammanhängande strandsnår, som det kan vara besvärligt nog att taga sig igenom. Snåret, som avbildas i fig. 17, är 2 km långt och har troligen med rätta kallats »norra Europas största bestånd» (Sveriges Natur 1929, sid. 209). Någon vacker vegetationstyp utgöra havtornssnåren ej, men de tilldraga sig alltid på långt håll uppmärksamheten genom sin ovanliga, gråa färg. Och på senhösten äro de allt annat än fula, då honbuskarna prunka av lysande gullgula fruktknippen. Mycket tyder på att

Fig. 17. Havtornssnår på stranden av Bilan i Älvkarleby.
Foto: C. G. ALM.

havtornen är en tämligen ung invandrare i området. Den anses av gammalt vara bunden till havsstränderna, men är i själva verket ej ovanlig även inåt landet, ehuru ej nående mer än högst 3 mil från havet. Inlandsförekomsterna äro till största delen mycket unga och mest tillfinnandes på dikeskanter o. dyl. Vid havet blir havtornen ofta trädformig, men oftast blott 3—4, sällan 5 m hög.

I min ovannämnda avhandling har jag visat, att de av Upplands vilda växter, som ej förekomma i hela området, kunna fördelas på några ganska karakteristiska utbredningstyper, till vilka även många förvildade arter ansluta sig. De viktigaste typerna, som representeras även av vedväxter, må nämnas.

Kustväxterna bilda en grupp, vars arter så gott som helt och hållet äro bundna till havets grannskap. Åtskilliga före-

finnas längs hela eller större delen av kusten; bland träden höra trenne hit: oxeln och rönnoxeln (som vilda) samt idgranen. — En undergrupp (sydöstgruppen) är inskränkt till Stockholms skärgård och huvudstadens grannskap: björnbärsarterna samt *Cratægus Palmstruchii*. En annan (sydgruppen) tillhör huvudsakligen Stockholmstrakten, nående jämväl inåt Mälaren. Flädern närmar sig ss. förvildad denna typ, likaså några arter, som nätt och jämnt överskrida Upplands gräns: murgrönan samt *Cotoneaster melanocarpa* och *Salix rosmarinifolia*. — En liten undergrupp (Runmarögruppen), bland vedväxterna representerad av vitoxeln, hör hemma på sydligaste skärgårdens kalkstensöar. Kalkrikare mark är även i andra fall medbestämmande för kustväxternas utbredning (t. ex. för idgranen uppe i norr), vilken dock i huvudsak torde vara betingad av de mildare höstarna vid havet.

Kust-Mälarväxter avvika från de föregående genom tämligen ymnig förekomst jämväl vid Mälaren. Några arter, ss. *Cratægus oxyacantha*, visa t. o. m. övervikt vid Mälaren. I övrigt höra hit *Cratægus calycina* och *monogyna* samt de förvildade päron- och fågelbärsträden, i viss mån även boken. Närmast hithörande även svartvinbärsbusken och vissa *Rosa*-småarter.

Mälarväxter äro m. el. m. fullständigt bundna till Mälaren. Misteln är gruppens mest utpräglade representant och visar genom sin förekomst (sid. 113), att Mälartraktens sommarvärme, som överträffar alla andra trakters i landskapet, torde ligga till grund för denna utbredning. Misteln tål nämligen ej ens Uppsala-klimatet, vilket framgår av misslyckade odlingsförsök. — För vissa Mälarväxter, t. ex. *Rosa rubiginosa* (sid. 119), torde emellertid utbredningen ha sin rot i historiska orsaker.

Kalkväxter visa i Uppland oftast en stark dragning till de norra och nordöstra kustsocknarna med deras kalkrikare jordmån (jfr sid. 132). Till de mest utpräglade, som jag kallat nordöstgruppen, kan havtornen räknas, ehuru den avviker

genom sin förkärlek för havsstränderna. Beträffande orsakerna härtill, se »Upplands veget. och flora», sid. 257 och 476.

Arter av nordlig karaktär äro i regel mest tillfinnandes i nordväst, varför ur uppländsk synpunkt benämningen nordvästgruppen kan försvaras. Dit höra *Salix triandra* och *lapponum*, gråalen och sannolikt dvärgbjörken, ehuru den sistnämndas kända lokaler koncentrera sig mot centrum av landskapet. Den liknar därutinnan *Salix livida*, som representerar en fåtalig, i Uppsalatrakten rikligast förhandenvarande artgrupp (centralgruppen). *Rosa cinnamomea* närmar sig nordvästgruppen. Dennas mer utpräglade typarter äro stadda i utbredning. Sålunda har *Salix lapponum* i senare tid bosatt sig på åtskilliga torrlagda sjöbottnar, och *S. triandra* bl. a. på landvinningar vid sjöarna Hallaren (mängdvis) och Tämnaren, vilka sänktes för omkring 30 resp. 50 år sedan.

Som »ekväxter» har man av gammalt betecknat arter, vilkas nordgräns i grova drag sammanfaller med ekens. Jag har i mera inskränkt mening upptagit namnet »ekväxtgruppen» för dem som tillhöra större delen av Uppland — ofta med starkt ökad frekvens mot Mälaren eller kusten — men saknas eller bli sällsynta i nordväst. Deras nordgräns blir parallell eller i några fall sammanfallande med nedre Dalälven. Slånen och eken markera gränserna för de stora variationerna inom denna utbredningstyp, dit man f. ö. kan hänföra *Cratægus curvisepala* och vildapeln. Dessa (utom slånen) nå något in i Gästrikland. Flera andra arter, som nå längre uppåt Norrland, likna dock i Uppland väsentligen de nyssnämnda, så alm, ask, lönn, lind, berberis, *Cotoneaster integerrima, Rhamnus cathartica, Rosa canina.*

Sin definitiva nordgräns i Uppland nå ej mindre än 15 inhemska och flera förvildade träd- och buskarter. Läggas härtill fyra — ek, vildapel, idgran och en hagtorns-art — som norr om Uppland blott finnas säkert vilda i Gävletrakten, framstår med rätt stor tydlighet Dalälvens växtgeografiska betydelse. Dock måste framhållas, att älven icke bildar någon syn-

nerligen skarp gräns. Redan i norra och än mer i nordvästra Uppland börjar vegetationen antaga ett påtagligt norrländskt skaplynne, och dessa trakter likna i många avseenden mera Gästrikland än det övriga Uppland. Tack vare Dalälvens bördiga strandavlagringar och dess gynnsamma lokalklimatiska inflytande få emellertid några arter ss. eken en sista, mycket kraftig uppryckning just utmed älven.

Ovan återgivna kartor ha hämtats ur »Upplands vegetation och flora», där kartor f. ö. finnas för flera av ovan behandlade arter. På de här reproducerade kartbilderna ha några nya lokaler tillagts.

För det övriga bildmaterialet har jag att tacka professor R. SERNANDER, som välvilligt ställt Växtbiologiska institutionens stora fotografisamling till förfogande.

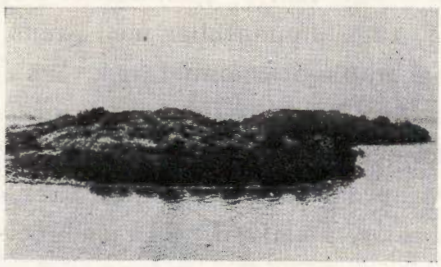

Fig. 18. Norrpada Idskär i Stockholms yttre skärgård (med idgranssnår bland klipporna).

Foto: C. G. DU RIETZ.

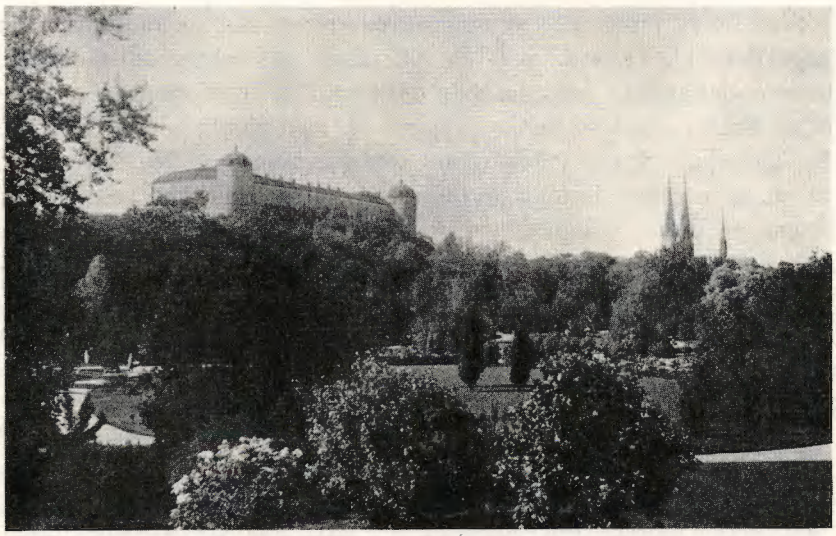

Fig. 1. Från Uppsala stadsträdgård med slottet och Domkyrkan i bakgrunden.
Foto: PEHR BOIERTH.

TRE UPPLÄNDSKA SOL- OCH SOMMARDAGAR.

FÖRENINGENS FÖR DENDROLOGI OCH PARKVÅRD NIONDE SOMMAREXKURSION.

AV *NILS SYLVÉN.*

Att en exkursion till Uppland, dess bruk och herresäten skulle bliva i hög grad instruktiv och givande, hade länge stått klart för de ledande inom Föreningen för Dendrologi och Parkvård. Då ej mindre än över ett 80-tal av föreningens medlemmar anmälde sig till deltagande i 1928 års uppländska dendrologexkursion, var det också tydligt, att denna uppfattning i stor utsträckning delades av föreningens medlemmar.

Uppsala.

Söndagen den 17 juni samlades 1928 års exkursionsdeltagare i Uppsala, varifrån de tre dagarnas exkursioner nu utgingo. Strålande sol och högblå himmel lovade denna gången från första början det allra bästa — och höllo det också.

Som första punkt på exkursionsprogrammet stod: »samling i **Linnéträdgården** kl. 11,30 f. m.» De på utsatt tid talrikt tillstädeskomna exkursionsdeltagarna hälsades här välkomna av ordföranden, professor ROBERT FRIES, som i korthet redogjorde för den gamla Linnéträdgårdens äldre historia. Sedan trädgårdens prefekt, professor NILS SVEDELIUS, givit en orientering rörande de under senare tid vidtagna restaureringsarbetena, utförda i enlighet med den i Svenska Linnésällskapets stadgar utstakade planen för trädgårdens återställande i det skick, vari den befann sig på LINNÉS tid, vidtog en rundvandring i trädgården och den till Linnémuseum nu apterade gamla orangeribyggnaden (fig. 2). Professorerna FRIES, SERNANDER och SVEDELIUS blevo oss härvid de bästa tänkbara ciceroner.

Med största intresse togo vi nu samtliga del av olika detaljer i det vällyckade restaureringsarbetet. De olika växtkvarteren: de omfattande och innehållsrika perenna och annuella kvarteren (pl. 5; fig. 2), vår- och höstkvarteren samt de olika dammarna — kärr-, sjö- och floddammarna — m. m. Många av de gamla linnéanska växterna voro för flertalet välkända antingen som vildväxande eller också som ännu i denna dag använda kultur- och prydnadsväxter; vissa under senare tid bortglömda arter gåvo dock säkerligen de besökande trädgårdsmännen och parkvårdarna en hel del att tänka på för kommande anläggningsarbeten. — Ett alldeles särskilt intresse tilldrogo sig givetvis muséets många och dyrbara Linné-reliker.

Den begränsade tiden medgav tyvärr blott en hastig orientering inom de högintressanta anläggningarna. Till kl. 1 e. m. var lunch beställd å Restaurant Gillet, och för kl. 2 e. m. stod som ny punkt på exkursionsprogrammet »besök i nuvarande botaniska trädgården».

Efter lunchen tog professor SERNANDER ledningen för den alltmera tätnande exkursionsskaran. På vandringen till Botaniska trädgången gjordes ett första kort uppehåll vid **Skytteanska trädgården.** Här som allestädes hade vår utomordentlige Uppsala-ledare en hel del intressanta meddelanden att giva sina ivrigt lyssnande följeslagare. Under påvisande av en del ännu kvarvarande rester av den gamla terrasseringen och en del möjligen ännu kvarlevande träd från de gamla parkalléerna — så den största a l m e n i trädgården — skisserade professor S. upp konturerna av den förnämliga »gamla Kungsträdgården», av vilken den Skytteanska egentligen är en del, och som en gång på ömse sidor om den nuvarande Trädgårdsgatan upptagit stora partier av »Fjärdingen». En del a s k a r och a l m a r i trädraderna utanför långmurarna voro, enär

Fig. 2. Från Linnéträdgården i Uppsala; i fonden Linnémuseet, i förgrunden t. v. perenn- och t. h. annuellkvarteret.

årsringar på ett par fällda askar utvisa en ålder på bortåt 265 år, säkerligen planterade av OLOF RUDBECK omkring 1665, vilket år han erhöll i uppdrag att ordna Slottsträdgården. De ihåliga äro nu av Uppsala stad plomberade. — Som en värdefull dendrologisk detalj av yngre datum framhölls och beundrades en naverlönn (*Acer campestre*), egentligen en grupp på 3 stammar med en enhetlig, ståtlig krona.

Förbi domkyrkan — med på väggen vackert klättrande *Ampelopsis Veitchii* — gick så vandringen vidare med **Odinslund** som närmaste mål. Även om denna minnesrika parkanläggning hade vår färdledare intressanta meddelanden att lämna. På vägen genom Odinslund demonstrerades de ännu synliga spåren efter en eldsvåda, som från en bredvidliggande gård för 50 år sedan övergick delar av trädbeståndet; ålönnar och almar kunde flerstädes konstateras märken efter den nu läkta skadegörelsen.

Före passerandet av »Carolina rediviva» gjordes en kort stunds uppehåll framför Prins GUSTAFS staty, där den i solskenet vackert avtecknade sig mot de mäktiga lönnarna vid Geijersgården (fig. 3).

Fig. 3. Prins Gustafs staty, avtecknande sig mot Geijersgårdens mäktiga lönnar.

Foto: PERCY H:SON TAMM 17 juni 1928.

Från **Slottsbacken** beundrades så den vackra utsikten över Uppsalaslätten. Och vår färdledare passade nu på att ge oss en orientering över de kring Uppsala stad företagna naturskyddsanordningarna. Inom närmaste räckhåll hade vi ju här Kungsparkens kronopark med »Sveriges vackraste tallskogsbryn» med tallar från GUSTAF II ADOLFS, ja, t. o. m. GUSTAF VASAS och STURARNAS dagar. Från »Gröna kullen» — »GUSTAF VASAS borg» — ovanför Sturevalven fingo vi en god överblick över den gamla slottsträdgården med dess till den nuvarande Botaniska trädgården i senare tid omdanade nedre partier. Å området mellan Slottet och Botaniska trädgården kunde ännu tydligt urskiljas fem skillda terrasser; en bort mot »Carolina» längslöpande rad a s k a r och a l m a r voro enligt professor SERNANDER att uppfatta som ännu kvarlevande OLOF RUDBECKS-träd.

Den nuvarande **Botaniska trädgården** var det egentliga målet för eftermiddagens Uppsala-besök. Under professor SERNANDERS ledning besågs här först annuell- och perenn-kvarteren samt lignosgrupperna O. om institutionsbyggnaderna. Början gjordes med några relativt ny-

Fig. 4. Exkursionsdeltagarna, samlade framför Uppsala slott.

Foto: ENOCH CEDERPALM 17 juni 1928.

anlagda stenbergsanläggningar på sluttningen från landsvägen vid slottssidan. Några namn ur högen av praktfulla stenbergsväxter må härifrån anföras såsom exempel på anläggningarnas värde ur jämväl parkvårdssynpunkt: den chinesiska *Potentilla megalantha,* en sannskyldig praktpjäs med jättestora gula blommor; praktfullt blommande *Calamintha alpina* och *Dracocephalum nutans,* den ännu med enstaka blommor prunkande *Gentiana acaulis* samt den färgstarka primulacén *Dodecateon meadia* f. *splendidum.* På vägen bort mot institutionsbyggnaderna gjordes en titt in i de systematiska kvarteren innanför granhäckarna och de åldriga formbeskurna granträden. På trappan upp till Linné-salen mötte den just i dagarna avgående trädgårdsprefekten, professor JUEL, och akademiträdgårdsmästaren ÖRTENDAHL, vilken sistnämnde här gav oss en kort resumé över trädgårdens historia. Linné-salens och särskilt dess dendrologiskt intressanta samlingar blevo härefter föremål för en stunds närmare skärskådande. Särskild uppmärksamhet tilldrog sig en tvärsektion av en *Sequoia gigantea*-stam (från Kalifornien), som på 12 fots höjd ovan marken räknade 1,335 årsringar; stammen hade vid fällningen år 1892 mätt 276 fot i höjd; inom den på museiväggen uppritade ringen för stamtvärsnittet hade tre stycken stamskivor av svenska jätte-

Fig. 5. Grupp av exkursionsdeltagare vid kaffebordet på Linnés Hammarby.
Foto: PERCY H:SON TAMM 17 juni 1928.

tallar placerats, och upptogo dessa blott en ringa bråkdel av den utritade cirkelytan.

Genom den i »engelsk stil» anlagda **Carolina-parken** gick färden så förbi CARL JOHANS-bysten och Carolina åter till Gillet, där kl. 4 bilar väntade f. v. b. till Linnés Hammarby. Även nu hade vår oförtröttlige färdledare detaljer av intresse att påpeka. Ett av de intressantare inslagen i Carolinaparken är en på 1840—50-talet anlagd avenbokslund. Avenbokarna, som gått synnerligen väl till och nu nått verkligt aktningsvärda dimensioner, sätta här årligen frukt, men nötterna äro sällan grobara. En annan dendrologisk sevärdhet inom parken äro de av GUNNAR SCHOTTE i hans svenska lärkmonografi (Meddel. fr. Statens Skogsförsöksanstalt, H. 13—14, Stockholm 1917, sid. 582) omnämnda »vackra och ståtliga» europeiska lärkar av skotsk härstamning, som nu med sina raka och resliga stammar höja sig väl en 3—4 m över lövkronorna.

Linnés Hammarby.

Kl. 4 e. m. skedde avfärd pr bil från Uppsala till Linnés Hammarby, där ute i parken dukat kaffebord väntade oss vid vår ankomst (fig. 5).

Fig. 6. Linnés Hammarby från gårdssidan.

I egenskap av inspektor för Hammarby hälsade oss här professor SERNANDER välkomna och skildrade i medryckande ordalag Hammarbys tillblivelse och utveckling. Den nuvarande huvudbyggnaden (fig. 7) är från grunden till takstommen ett verk från LINNÉS tid. Ända till år

Fig. 7. Linnés museum å Hammarby.

1907 kvarlevde framför huvudbyggnaden en linnéansk hästkastanje men knäcktes då av stormen. En säkert äkta linnéan kvarfinnes dock ännu alltjämt i ett paradisäppleträd (*Pyrus baccata*) nere på gården. Som avkomlingar av linneaner eller delvis kanske rent av även de som äkta linneaner torde man också kunna antaga trädgårdens *Prunus mahaleb, Caragana arborescens* och *frutescens, Evonymus europœa, Sambucus nigra, Lonicera tatarica* och *Philadelphus coronarius.* På Linnés tid utgjordes parken vid Hammarby av spridda askar och almar samt gräsörtmatta mellan dessa. I den nuvarande parken bilda självsådda avkomlingar av de gamla Linné-träden ett tätt lövbestånd. I skuggan av detta kvarleva ännu avkomlingar av diverse örter, som en gång funnos inplanterade i den botaniska trädgård, som man med allt skäl här kan nämna om från den linnéanska tiden. Av dylika märkas följande mer eller mindre individrikt förekommande arter:

Aquilegia vulgaris	*Leucojum vernum*
Asarum europœum	*Lilium martagon*
Campanula latifolia	*Mercurialis perennis*
Corydalis nobilis	*Myrrhis odorata*
Crepis sibirica	*Scopolia carniolica*
Epimedium alpinum	*Sempervivum soboliferum*
Galanthus nivalis	*Vinca minor*

Som en kvarleva från Linnés tid är även att nämna den i parken tämligen allmänt förekommande vinbergssnäckan (*Helix pomatia*).

En närmare redogörelse för Hammarbyparkens Linné-minnen har lämnats av Sernander, Meddelanden från den Linnéanska stiftelsen på Hammarby, Sv. Linnésällskapets årsskr. 1929, sid. 178—181.

Under kaffedrickningen hade ett hotande åskmoln börjat visa sig, och just som vi stodo i begrepp att under professorerna Sernanders och Robert Fries' ledning börja den intressanta rundvandringen inomhus, begynte de första regndropparna falla. Den korta stunds regn, som nu följde, hindrade oss sålunda ej i fullföljandet av vårt Hammarby-program. Linné-skatterna inomhus fingo vi ostörda njuta av. Och under den promenad i parken, som sedan följde, besvärades vi föga av det nu allt mera avtagande regndroppet. Efter beseende av det gamla »museet» uppe på »museihöjden» (jmf. fig. 7) och det till odling av Rysslands-växter av Linné använda, steninhägnade området, »Sibirien», på sluttningen SV. om muséet, voro vi redan före 7 e. m. färdiga för uppbrott. Strax efter 7 voro vi åter i Uppsala.

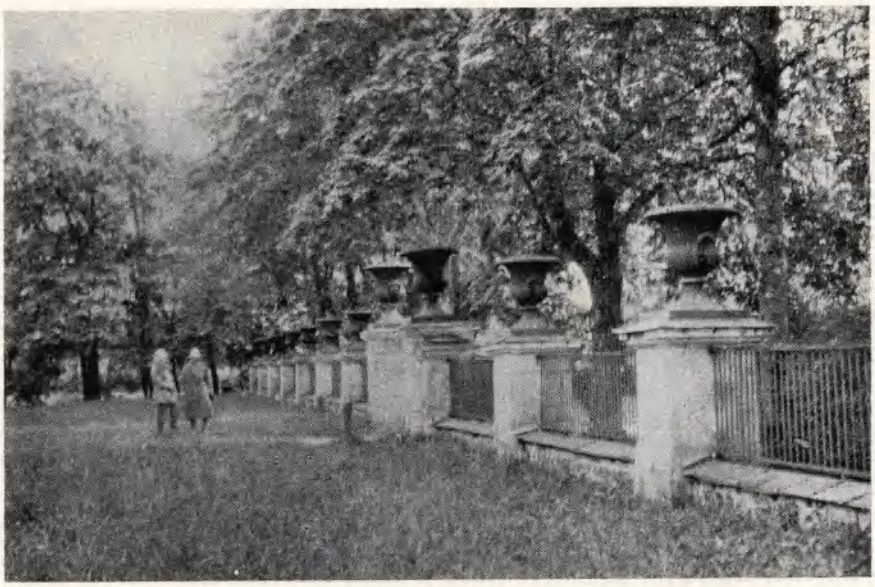

Fig. 8. Österby bruk. Staket med dekorativa järnurnor.
Foto: ENOCH CEDERPALM 18 juni 1928.

Kl. 7,30 avåts gemensam middag på »Flustret». Stämningen var den bästa och belåtenheten med den första dagens exkursionsupplevelser synbarligen allmän.

Österby bruk.

Måndagen den 18 juni var helt ägnad åt de gamla uppländska bruken. Kl. 8,30 f. m. skedde pr bil avresa från Uppsala över Gamla Uppsala, Vattholma och Salsta, och kl. 10 voro vi i programenlig tid framme vid Österby, där bilarna parkerade utanför det vackra gamla trädgårdsstaketet med dess dekorativa järnurnor (fig. 8).

Österby är ett av vårt lands äldsta och förnämligaste järnbruk. Det är beläget i Films s:n av Uppsala län strax O. om Dannemora gruvor. Egendomens areal uppgår till 38,000 har, varav omkr. ¾ skogsmark. Herrgårdsbyggnaden, i två våningar och av imponerande mått, uppfördes 1780 efter ritningar av J. E. Rehn och är numera bostad för konstnären Bruno Liljefors. Gårdsplanen flankeras av tvenne fristående äldre flyglar, av vilka den ena, brukskyrkan, redan år 1735 invigdes för sitt

Fig. 9. Österby bruk. Mitt på bilden en jätte-al om 456 cm:s stamomkrets vid brösthöjd.

Foto: PERCY H:SON TAMM 18 juni 1928.

ändamål. Bakom herrgårdsbyggnaden möta omfattande parkanläggningar med gamla lindalléer, spegeldamm etc.

Ehuru konstnären BRUNO LILJEFORS för tillfället var bortrest, hade benäget tillstånd utverkats för exkursionsdeltagarna att bese de LILJEFORSska konstsamlingarna. Med tacksamhet begagnade vi oss också samtliga av det sålunda välvilligt givna tillståndet.

Länge hunno vi ej hänge oss åt den konstnjutning, rundvandringen i de Liljefors-smyckade gemaken medförde. Besöket vid Österby gällde ju i första rummet de gamla parkanläggningarna. Innan vi togo dessa i närmare betraktande, redogjorde vår resemarskalk och färdledare, friherre SVEN HERMELIN, i korthet för brukets och den gamla bruksparkens historia. Som särskild Upplands-expert blev professor SERNANDER oss även i dag en utomordentlig ciceron.

Genom de imponerande l i n d-alléerna — fyra parallellt löpande dubbelrader av på c. 3 m:s höjd ursprungligen nedskurna p a r k l i n d a r — vandrade vi tvärs igenom den stolta gamla parkanläggningen till ett bortanför spegeldammen uppfört monument av kolmårdsmarmor, uppfört till minne av ANNA JOHANNA GRILL: »Född 10 maji 1753. Död 24

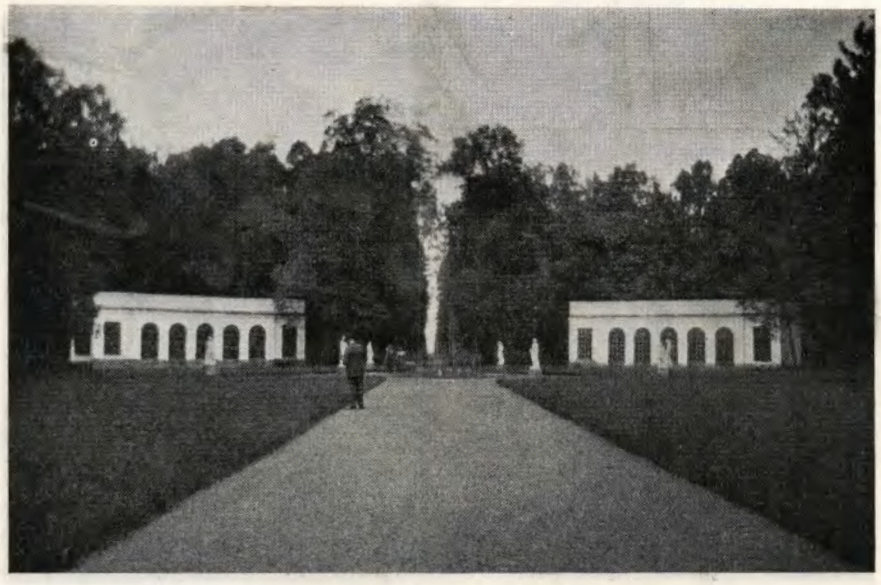

Fig. 10. Gimo park; mittaxeln med dess imponerande, förtonande längdverkan.

Foto: ERIK L. MAGNUS 18 juni 1928.

maji 1809.» — »Vördnad och tacksamhet manade syster sonen P. A. Tamm att resa minnesvården år 1836.» — Utsikten över den i lindalléernas grönska inbäddade och i spegeldammen avspeglade herrgårdsbyggnaden (pl. 6) var härifrån sällsport tilltalande. Under den fortsatta vandringen genom det östra parkområdet visade spår av äldre alléer av a s k och l ö n n hän på ett ännu äldre skede av parkens historia. Nere vid stranden av sjön — omedelbart utanför den äldsta av flygelbyggnaderna — uppmättes och avfotograferades den jätte-a l (fig. 9), för vilken SERNANDER närmare redogör i det föregående i denna årsskrift. — En vid brukskyrkan planterad hög och ståtlig s i l v e r g r a n (*Abies alba*) om 186 cm:s stamomkrets vid brösthöjd må slutligen från Österby anföras såsom bevis på områdets såväl relativt gynnsamma klimat som goda jordmån.

Gimo.

Strax efter 11,30 f. m. äro vi åter klara för start, nu med Gimo som närmaste mål. Vägen från Österby följer först den med gamla allélträd av l ö n n och l i n d (delvis från 1600-talet) ävensom a s k, a l m och a l

Fig. 11. Gimo från parksidan med inramning av mäktiga *Thuya*-grupper.

Foto: ENOCH CEDERPALM 18 juni 1929.

samt enstaka h ä n g b j ö r k kantade bruksgatan. Snart äro vi inne i den från sydligare Uppland bestämt avvikande, relativt karga Olandsnaturen; lerslätterna försvinna och sand och mo bilda här huvudparten av de lösa jordlagren. E k e n blir sällsynt och b a r r s k o g med b j ö r k och a s p blir allt mera dominerande. Bestånd av *Cirsium heterophyllum* här och där vid vägkanterna och av rikligt blommande *Arabis arenosa* fläckvis vitnande vallbitar förläna åt landskapet ett något nordligare särdrag. Det är bergslagsnatur, som här möter i Sveriges en gång största bruksområde.

Gimo bruksegendom är belägen i Skefthammars s:n av Uppsala län och omfattar $26^{9}/_{12}$ mantal inom nämnda och angränsande socknar. Huvudbyggnaden är uppförd av sten i två våningar med två flyglar i samma plan. Bakom byggnaderna möta betydande park- och trädgårdsanläggningar. Parkanläggningens mittaxel bildas av en av rektangulära gräsmattor begränsad bred gång, fortsättande i en av höga träd bildad allé, bortåt utmynnande i en förhuggning i parkträdsbeståndet av imponerande, förtonande längdverkan (fig. 10). Om man från trädgårdsgången riktar blicken mot herrgårdsbyggnaden, inramas denna av tvenne vördnadsbjudande t h u j a-grupper (fig. 11), en på vardera sidan om

Fig. 12. En av *Thuya*-grupperna i Gimo park.

Foto: PERCY H:SON TAMM 18 juni 1928.

den gräsplan, från vilken mittgången utgår. Gimo-thujorna, tillhörande arten *Thuya occidentalis*, äro att räkna bland våra vackraste och högsta thuyaträd. Av de allt för tätt tillsammans växande träden (jmf. fig. 12)

Fig. 13. Forsmarks slott.

Foto: PERCY H:SON TAMM 18 juni 1928.

nå de högsta omkring 13 m i höjd; den största uppmätta stammen mätte 142 cm i omkrets 1 m ovan marken. Förutom alléen i mittaxeln möta på båda sidor om parken parallellt med mittallén förlöpande ärevördiga sidoalléer; som alléträd har här lönnen i första rummet kommit till användning, här och där ersatt av ask, alm och i några fall även björk.

Forsmark.

Kl. 1,30 e. m. var den på programmet fastslagna tiden för vår ankomst till Forsmark. Då exkursionen av friherre och friherrinnan AF UGGLAS här inbjudits till lunch, måste den utsatta tiden i möjligaste mån hållas. Uppehållet på Gimo blev därför relativt kort; Forsmarkslunchen fick ej heller allt för länge vänta på sina talrika dendrologgäster.

Vid ankomsten till Forsmark omhändertogos vi på det välvilligaste av herrgårdens älskvärda värdfolk. Lunchen stod färdigdukad, och med god aptit angrepo herrar och damer dendrologer omedelbart den härliga välfägnaden. Under och efter kaffedrickningen på maten besågos de vackra herrgårdsgemaken med deras rika konstsamlingar. Forsmark

Fig. 14. Bestånd av *Petasites officinalis* i Forsmarks park.
Foto: PERCY H:SON TAMM 18 juni 1928.

innehåller en av Sveriges förnämsta enskilda tavelsamlingar, som enligt testamente av expeditionssekreteraren P. ULMGREN alltid skall orubbad där förvaras.

Forsmarks gods är beläget i Forsmarks s:n av Stockholms län och omfattar $33^{101}/_{2400}$ mantal inom nämnda och angränsande socknar. Den av sten i tre våningar 1767—74 uppförda slottsbyggnaden (fig. 13) omgives runtom av vidsträckta parkanläggningar. Närmast slottet är den franska parkstilen förhärskande. Tvenne sidor av slottsområdet avgränsas här av stenmurar med stilfulla avsatser samt därutanför 150-åriga l i n d a r, som alltjämt hållas klippta — de klippas vart 3:dje år —; upp till slottet leda rader av klippta, ståtliga a l m a r, synbarligen av samma ålder som lindarna. Avskild från de övriga parkanläggningarna genom en häck, möter mellan de nyssnämnda områdena och den egentliga stora parken en parterranläggning med stilfulla blomster- och rosengrupper, stamformiga *Syringa chinensis* och *Cratægus* m. m., anlagd år 1883 och alltjämt på bästa sätt underhållen. Den ojämförligt största delen av parken är en anläggning i typiskt engelsk stil av FREDRIK MAGNUS PIPER. Åt ena sidan har det gamla skogsbeståndet i huvudsak bibehållits; utglesningar och uthuggningar i trädbeståndet ha fläckvis

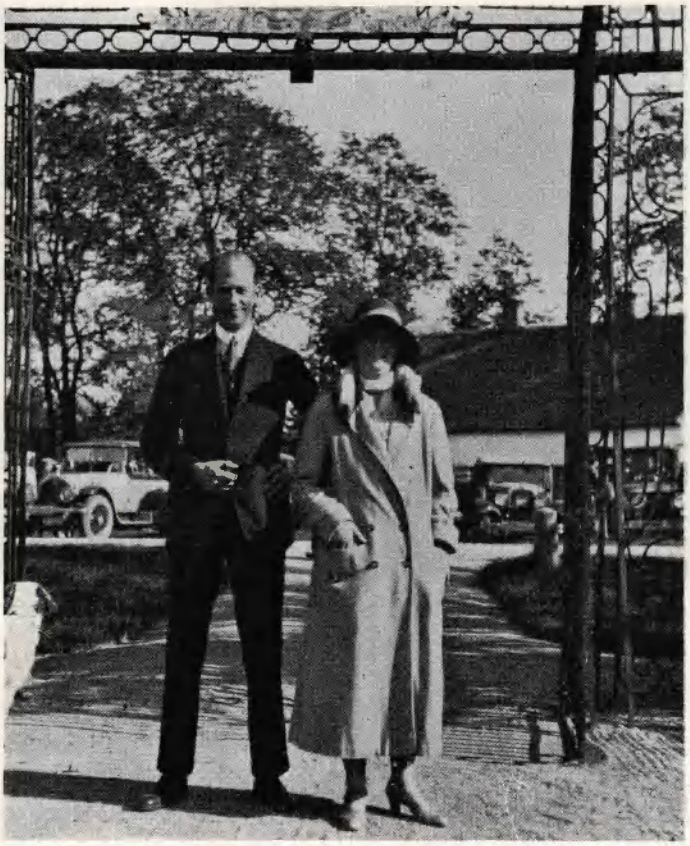

Fig. 15. Värdfolket på Forsmark.

Foto: E. MALMBERG 18 juni 1928.

berett plats för en naturlig ängsvegetation, genom sin art- och blomrikedom just nu av utomordentlig färgprakt. Av den ursprungliga skogsvegetationens träd och buskar ingå gran; ek, ask, alm och lönn; masurbjörk och al; rönn och sälg; hassel och måbär. Av inplanterade träd och buskar märkas här svartpoppel och lagerpoppel, *Thuya occidentalis,* syrén och schersmin. Om den blomrika ängsvegetationens sammansättning torde följande — givetvis långt ifrån fullständiga — artlista ge en någorlunda god föreställning:

Alchemilla vulgaris
Anemone hepatica
Anemone nemorosa
Anthriscus silvestris

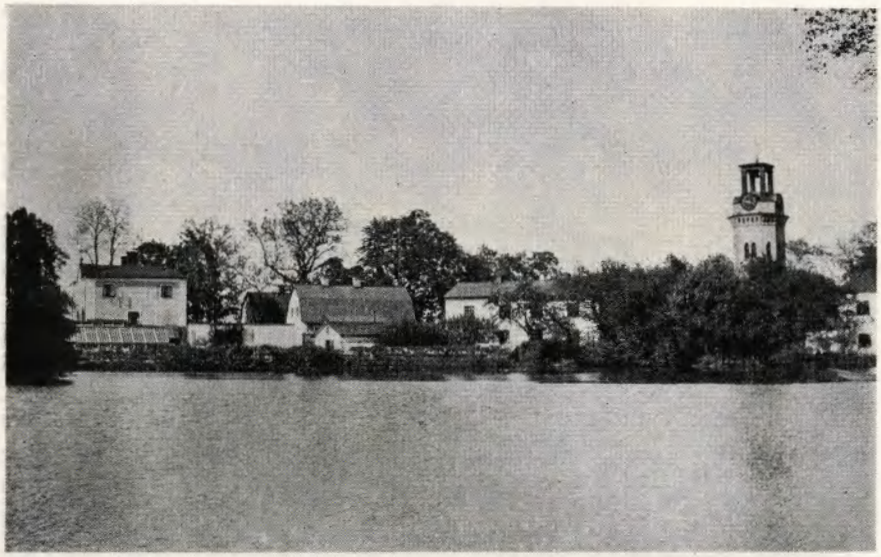

Fig. 16. Utsikt från Forsmarks park över Forsmarks kyrka och brukssamhälle.
Foto: PERCY H:SON TAMM 18 juni 1928.

Campanula latifolia
Cardamine pratensis
Centaurea jacea
Cirsium heterophyllum
Convallaria majalis
Galium boreale
Geranium silvaticum
Geum rivale
Melandrium rubrum
Myostis silvatica
Paris quadrifolia
Polypodium dryopteris
Primula veris
Ranunculus acris
Thlaspi alpestre
Veronica chamædrys
Vicia sepium
Viola Riviniana.

Här och där i skogsparken och framför allt å den åt slottet vettande delen av den engelska parkanläggningen ha dammar blivit anlagda (pl. 7). Med sina vatten- och kärrväxter bilda dessa ett tilltalande inslag i skogs-lövängsvegetationen. Av mera framträdande kärr- och vattenväxter må särskilt nämnas:

Calla palustris
Caltha palustris
Carex-arter
Hottonia palustris
Iris pseudacorus
Menyanthes trifoliata
Naumburgia thyrsiflora
Spiræa ulmaria

Fig. 17. Löfsta slott från parksidan.

Foto: PERCY H:SON TAMM 18 juni 1928.

samt diverse ormbunkar. Ett särskilt yppigt intryck ger ett tätt och högväxt bestånd av *Petasites officinalis* (fig. 14) kring ett dike vid en av kärrdammarna.

Träden företedde allmänt synnerligen god växtkraft. Några av svartpopplarna hade nått sannskyldiga jättedimensioner, så exempelvis ett i trenne mäktiga grenstammar uppväxande träd med ej mindre än 6,60 m:s stamomkrets vid brösthöjd; för en annan, tvåstammig svartpoppel uppmättes stammen likaledes vid brösthöjd till 5,65 m.

Här och där inom parkområdet äro tempel etc. uppförda, minnesstenar och statyer uppställda. Främst är härvid att nämna en marmorbyst av excellensen greve SAMUEL AF UGGLAS, den nuvarande ägarens farfars farfar, som 1782 inköpte Forsmark. Bysten är utförd i Italien av JOHAN NIKLAS BYSTRÖM. — Å en av de uppsatta stenarna läses följande inskription: »Belisar Landsflyktig Finner här Ett lugn en koija En Graf»; å en annan lyder inskriften: »Wandringsman Hvila här en stund Och du Skall gå hädan Dygdigare.» —

Hastigt hade under friherre AF UGGLAS' utmärkta ciceronskap timmarna förrunnit, och tiden för uppbrottet var obevekligen inne. Innan vi vid 4-tiden på e. m. lämna det underbara Forsmark, samlas vi innanför

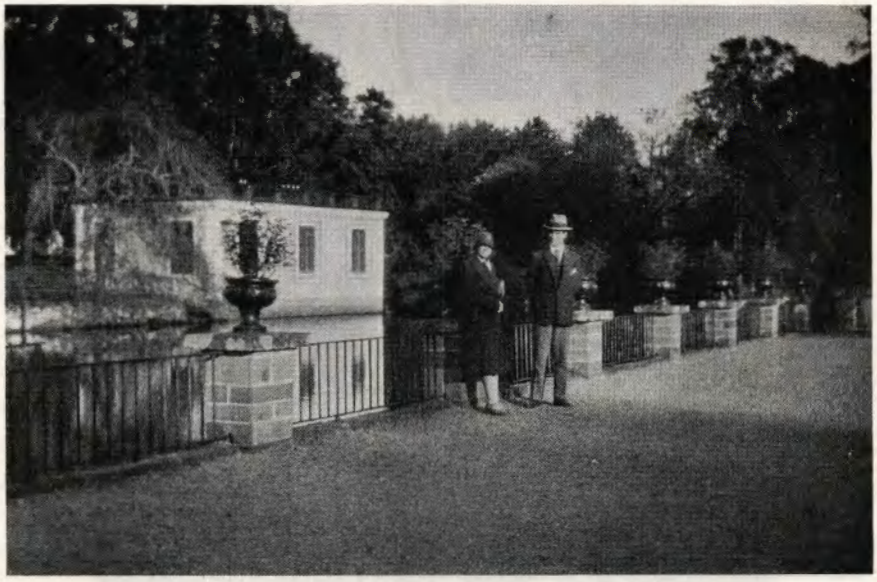

Fig. 18. Från Löfsta park.

Foto: ERIK L. MAGNUS 18 juni 1928.

slottsgrindarna och bringa vårt älskvärda värdfolk vårt djupt kända tack och vår fyrfaldiga, taktfasta hyllning.

Löfsta.

Som sista punkt på dagens exkursionsprogram stod Löfsta. Strax efter 4,30 e. m., den på programmet utsatta tiden, susade också vår långa rad av bilar fram genom de vackra alléerna av alm eller lönn och alm, som här redan på långt avstånd från slottet ge besökarna den rätta herrgårdsstämningen.

Löfsta, ett av Sveriges förnämsta jordagods och järnbruk, ligger i Österlöfsta s:n av Uppsala län, vid Risforsån (eller Löfstaån), som 5 km nedanför Forsmarks bruk faller ut i Kallrigafjärden av Öresundsgrepen. Samtliga till Löfsta hörande jordbruksfastigheter i länet uppgå till $135^{299}/_{440}$ mantal och voro 1910 taxerade till 3,513,000 kronor. Härtill komma ytterligare en del mantal i Stockholms län, varjämte i Löfsta fideikommiss ingå två hus och tomter i Stockholms stad. Mangårdsbyggnaden — slottet — (fig. 17) å Löfsta består av en tvåvånings huvudbyggnad och två med denna förenade flygelbyggnader samt på något av-

Fig. 19. Professor R. SERNANDER berättar om Löfsta-anläggningarna.

Foto: ERIK L. MAGNUS 18 juni 1928.

stånd ytterligare två halvrunda flyglar, allt av sten. Till fideikommisset höra dyrbara boksamlingar, särskilt rika inom facken naturhistoria, geografi och resebeskrivningar. Vi finna här en hel del verkliga rariteter, så exempelvis manuskriptet med handkolorerade planscher till OLOF RUDBECK D. Ä:S »Campi elysii» och det enda kompletta, tryckta exemplaret av detta verks två första delar, OLOF RUDBECK D. Y:S manuskript och originalteckningar över svenska fåglar samt de färglagda originalteckningarna till dennes »Plantæ Lapponicæ», LINNÉS egen originalhandskrift till »Adonis Uplandicus» och andra LINNÉS handskrifter samt CHARLES DE GEERS egenhändigt ritade planscher till hans entomologiska verk.

Vid ankomsten till Löfsta välkomnades vi av friherre LOUIS DE GEER,

Fig. 20. Exkursionsdeltagarna före uppbrottet från Löfsta.

Foto: E. MALMBERG 18 juni 1928.

fideikommissets nuvarande innehavare, och hans älskvärda friherrinna. Inne i slottets gästabudssal stodo borden dignande under allehanda läckerheter, vartill vi nu samtliga inbjödos och läto oss väl smaka. Sedan friherre DE GEER i korthet redogjort för slottets historia, begynte en rundvandring under slottsherrens egen insiktsfulla ledning. Först visades konst- och bokskatterna inomhus och sedan de vackra park- och trädgårdsanläggningarna.

För dendrologen och parkvårdaren är Löfsta park av alldeles särskilt intresse. De anläggningarna inramande alléerna stamma från 1600-talets sista del. A l m, a s k och l ö n n samt v a n l i g l i n d utgöra parkträden. Och vi möta här rena a l m-alléer, vilka som sådana enligt SER-

NANDER torde höra till de äldre i Sverige. Tidigt ha dessa almar blivit nerskurna till c. 3 m:s höjd. — En grupp av sannskyldiga jätte-b o k a r (omtalade och avbildade hos SERNANDER i hans Upplands växtvärld, sid. 89—90) begränsa åt bortre sidan de mera öppna trädgårdsanläggningarna bakom slottet. Den största bokens dimensioner: 3,75 m:s stamomkrets vid brösthöjd (ovan en nedre gren) och 18 m:s krondiameter, tala sitt tydliga språk beträffande bokens trevnad på denna nordliga breddgrad (nära 60°30′ n. br.). Av dendrologiskt och växtgeografiskt intresse är också den meddelade upplysningen, att boken här i regel sätter mogna ollon. Då ollonen äro mogna, öppnas slottsgrindarna, och brukets skolbarn få komma in i parken och avsmaka desamma. — Åt ena sidan övergå trädgårdsanläggningarna i vacker naturpark. De relativt glesstående träden tillåta här utvecklingen av en ovanligt yppig markvegetation, i vilken blå- och vitblommig *Myosotis silvatica* och frodväxande *Alchemilla vulgaris* nu bildade det dominerande inslaget. Å mera fuktig och myllrik mark finna vi här liksom å Forsmark ett till såväl omfattning som utveckling sällsport imponerande bestånd av *Petasites officinalis*. — I anslutning till de mera ekonomiskt betonade trädgårdsanläggningarna har en botanisk trädgård i miniatyr anlagts. Från denna hade tydligen hämtats den rika snittblomskörd av *Veronica gentianoides*, som utgjorde den synnerligen tilltalande bordsdekorationen inne i gästabudssalen. — Som en dendrologisk annotation må slutligen ej förglömmas *Actinidia Kolomicta* som vacker spalier å ena slottsväggen.

Innan vi bryta upp från det härliga Löfsta, samlas vi kring den till bron åt trädgårdssidan från slottet ledande trappan (fig. 20), andäktigt lyssnande till den av uppriktig kärlek till den gamla uppländska brukskulturen burna skildring av Löfsta-anläggningarna, varmed professor SERNANDER vältaligt avslutar vårt minnesrika Löfsta-besök. Samma kärlek lyser också fram i de välformade tacksägelseord, med vilka vår ordförande till sist frambär vårt samfällda vördsamma och innerliga tack till det älskvärda friherrliga värdfolket.

»Många slott få stå tillbaka
För det värde Leufstad bär.
Men den Ro, man der får smaka,
Öfvergår hvad präktigt är.»

(OLOF VON DALINS underskrift på en på Löfsta förvarad penn-teckning över Löfsta slott och park; med all sannolikhet är det två av de gamla a l m a r n a, som framträda på den DALIN'ska teckningen.)

Fig. 21. Pyramidekar i Uppsala stadsträdgård.
Foto: PEHR BOIERTH.

Från Löfsta ställdes färden direkt åter till Uppsala. Tiden tillät ej några uppehåll under vägen, utan fingo vi nöja oss med att från bilarna i möjligaste mån söka orientera oss inom de genomresta delarna av det uppländska landskapet. Det minnesrika Örbyhus passerade vi omedelbart förbi, så ock den imponerande Ottarshögen — OTTAR VENDELKRÅKAS gravhög — i Vendels socken, strax bortanför (SV. om) Örbyhus. I vinande fart gick färden de sista milen utefter den snörrätt framdragna vägen förbi Tunåsen och Galgbacken in till Uppsala. Kl. 9 samlades vi liksom

Fig. 22. Naturlig ört-gräsvegetation i Uppsala stadsträdgård.
Foto: G. R. PERSSON 19 juni 1928.

första exkursionsdagen till gemensam måltid på Flustret. Någon trötthet efter den långa exkursionsdagens ansträngningar kunde icke förmärkas. Då man efter kaffet spelade upp till dans, syntes både gammal och ung med all önskvärd iver ge sig hän i dansens virvlar.

Uppsala stadsträdgård.

Kl. 9,15 f. m. tisdagen den 19 juni skedde det definitiva uppbrottet från Uppsala, vår hittillsvarande förläggningsort. Innan vi i våra bilar lämna staden, passa vi på att i förbifarten under stadsträdgårdsmästare PEHR BOIERTHS ledning som hastigast bese Uppsala stadsträdgård. Under den nuvarande stadsträdgårdsmästarens insiktsfulla vård ha stadens samtliga planteringar under de senaste åren nått en synnerligen lyckosam utveckling. Detta gäller ej minst det innanför Flusterpromenaden liggande parkområdet. Från stadsträdgårdsmästare BOIERTHS intressanta demonstration av parken må några av de mera intressanta detaljerna här särskilt framhållas.

Salix elegantissima hade under flera föregående år visat sig fullt härdig inom parkområdet men under den sistförflutna vintern delvis bortfrusit; här ett nytt exempel på 1927 års solfattiga och kalla sommars

Fig. 23. En av jätte-tallarna i kronoparken Kungsparken mätes.

Foto: G. R. PERSSON 19 juni 1928.

menliga inverkan på de mera värmekrävande av våra lövträdsfrämlingar. — Som ett av de vackrare och mest välformade lövträden i parken framhölls med rätta *Acer dasycarpum*, varav ett ovanligt stort och vackert exemplar demonstrerades.—Ett välformat yngre träd av *Fraxinus exelsior monophylla* intresserade alldeles särskilt, då det förmodades vara framgånget ur frö från den för varje Uppsala-botanist välkända gamla enkelbladiga asken vid »Kap» (bortre ändan av Flusterpromenaden), enligt uppgift där ursprungligen spontant uppkommen. — Trenne vid sidan av varandra på 1860-talet planterade pyramidekar (*Quercus robur fastigiata*) visade sig representera tre skilda formtyper: den ena den rena pyramidformen med cylindrisk krona och i vertikallinjen tidigt inriktade grenar, den andra en form med mera spolformig krona och karakteristiskt korkskruvlikt vridna grenar, den tredje en form med mera brett spolformig krona och något mera utstående-utbrett grenverk (jmf. fig. 21). — I en av gräsmattorna hade den naturliga ört-gräsvegetationen å en fläck lämnats orörd (fig. 22) och framstod denna nu som en vacker och färgstark naturlig perenngrupp med *Alchemilla vulgaris, Anthriscus silvestris, Geum rivale, Ranunculus acris* och *Vicia sepium* som för tillfället färgdominerande inslag; *Tulipa Gesneriana* och *silvestris*, narcisser och andra kulturelement, som inplanterats, hade tidigare på våren bi-

dragit att förhöja färgglädjen. — A l m e n, som förut varit ett av praktträden i parken, företedde nu i allmänhet en sorglig anblick; det var den förhärjande »almdöden», som här varit framme med sina häxkvastbildningar och sin allt mera sig utbredande grentorka.

Kungsparken.

Den begränsade tiden tillät ej något längre uppehåll inom stadsträdgårdens område. Förbi den nyanlagda sjukhusparken — som vi tyvärr ej hunno besöka — samt Polacksbacken och Kåbo gärdes maskrosfyllda fält gick snart färden vidare med kronoparken Kungsparken som närmaste mål.

Kungsparkens t a l l-bestånd äger väl av landets samtliga de förnämligaste anorna. Förefintliga tallstubbar visa i sina årsringar, att beståndets äldsta tallar grott på STURARNAS och GUSTAF VASAS tid. De imponerande åldringarna kunna givetvis ej numera förete någon nämnvärd vare sig höjd- eller tjocklekstillväxt. Ännu äro de dock till sitt stora flertal i full livskraft och bilda med sina jättestammar en pelarsal av grandiosa mått. De mäktiga stammarna — enligt tagna mått upp till 267 cm:s stamomkrets vid brösthöjd — med sina barksköldar och sina pinielika kronor stå där som en säker skyddsvakt ut mot Uppsala-slätten. Törskatesvampen (*Peridermium Pini*) och talltickan (*Polyporus Pini*) ha väl här och där åstadkommit luckor i kämpaleden; ett målmedvetet inskridande från beståndsvårdarnas sida har dock nu fördrivit åtminstone den förstnämnda av de båda tallfördärvarna.

Kungsparken gavs en gång i tiden till Uppsala slott och övergick därefter i domänförvaltningens ägo. Numera arrenderas parken av Uppsala stad, varigenom säkerhet vunnits, att de gamla träden skola så länge som möjligt bevaras utan att bliva föremål för ur skogsvårdssynpunkt rationell avverkning. Arrendesumman utgör 1,000 kr. årligen. Då staden vill fälla något träd, tillfaller detta domänverket. För bevarande av tallbeståndet borthuggas generande g r a n; ett tusental större granar ha hittills avverkats.

En gång i tiden har Kungsparken ägt en g r a n av ett alldeles särskilt dendrologiskt intresse, en s l o k g r a n (*Picea abies viminalis*) av vackraste typ (jmf. TH. M. FRIES, Strödda bidrag till kännedomen om Skandinaviens barrträd, Bot. Not. 1890, sid. 257). Vintern 1888—89 blåste tyvärr denna omkull, och den mossbelupna stubben av det en gång så vackra trädet var det enda, vi nu kunde leta oss till. En moderträdet

värdig ättelägg av Kungsparksgranen kvarlever dock alltjämt i högönsklig välmåga — närmast en f. *virgata* — i Uppsala botaniska trädgård. En av dettas ättlingar står bredvid. Det är en utpräglat fågrenig form, som måste uppbindas och stöttas för att hålla sig upprätt.

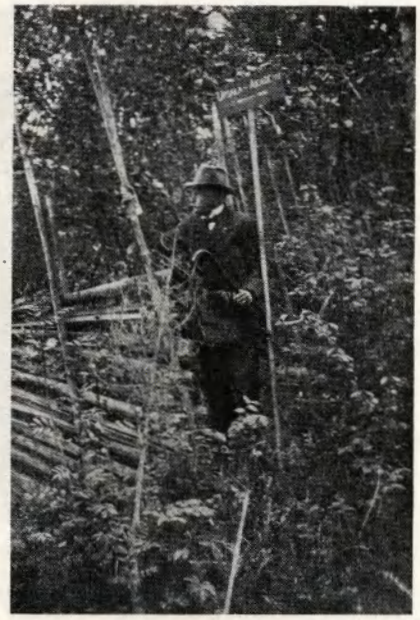

Fig. 24. Professor SERNANDER demonstrerar Vårdsätra naturpark.

Foto: G. R. PERSSON 19 juni 1928.

Vårdsätra.

Från Kungsparken togs vägen åt Gottsunda till Vårdsätra. Ju närmare vi komma Ekoln och Mälarområdet, ju mera leende blir naturen. Vi äro, som SERNANDER framhöll, nu inne i lövängarnas, fruktträdgårdarnas och herregårdarnas region, vi ha lämnat pomologernas fjärde fruktzon och befinna oss inom deras för fruktodling tacksamma zon III. Denna utgöres dock av allenast en knappt kilometerbred remsa utmed Mälaren.

Vid Vårdsätra stiga vi ur bilarna. Professor SERNANDER, den borne Upplands-kännaren och jämväl dagens oförliknelige färdledare, demonstrerar här för sina tacksamt lyssnande åhörare en gammal allé av a l m och a s k, som han genom att å karta inlägga träd och stubbar lyckats rekonstruera, en allé från 300 år tillbaka i tiden eller den tid, då JOHAN BUREUS var godsherre till Vårdsätra. De uppländska a l m a r n a ha varit föremål för professor SERNANDERS speciella undersökning, och almen vid Vårdsätra har av honom hänförts till en särskild typ, V å r d s ä t r a t y p e n, så benämnd till skillnad från den närmaste Mälartraktens övriga almtyper, K u n g s h a m n s t y p e n och S k o t y p e n.

Vårdsätra naturpark, Uppsala Akademis naturskyddsområde, blir härefter föremål för professor SERNANDERS demonstration. Då tillträde till den av gärdesgård med översittande taggtråd väl inhägnade naturparken är tillåtet allenast för speciella forskare och sällskap på högst 10 personer, få vi nöja oss med att utifrån kasta en blick in i naturparkens yppigt vildväxande lövängsmarker. Av vad vi se och kanske än mera

Fig. 25. Från besöket vid Noor.

Foto: G. R. PERSSON 19 juni 1928.

av vad vi av vår sagesman få höra, bli vi alla livligt övertygade om den stora betydelse, naturparken med nödvändighet måste äga och i framtiden i ännu högre grad få för svensk och speciellt uppsaliensisk biologisk forskning. Inom den för allmänheten upplåtna »beteshagen», en utanför inhägnaden befintlig flik av lövängsområdet, bli vi slutligen också i tillfälle att stifta en något intimare bekantskap med naturparkens intressanta växtsamhällen.

Kungshamn—Alsike.

Från Vårdsätra går färden vidare över Fyrisån utefter Ekoln förbi Kungshamn, Fredrikslund och Krusenberg mot Noor. Innan vi nå denna vår nästa egentliga anhaltspunkt stiga vi tvenne gånger ur bilarna, båda gångerna för närmare beseende av ett av Upplands märkligaste jätteträd.

Först gäller det Kungseken vid Kungshamn, en av Upplands största ekar. Enligt nu taget mått mäter trädet ej mindre än 775 cm i stamomkrets 175 cm ovan marken; nedanför måttstället blir stammen knölig, och omkretsen kan här uppmätas till ej obetydligt högre värde. Ursprungligen har Kungseken representerat den växtformtyp, som Sernander (Stockholms Natur, Uppsala 1926, sid. 75) benämner stångtyp, en typ med lång och rak huvudstam, fortsättande genom den långt upp

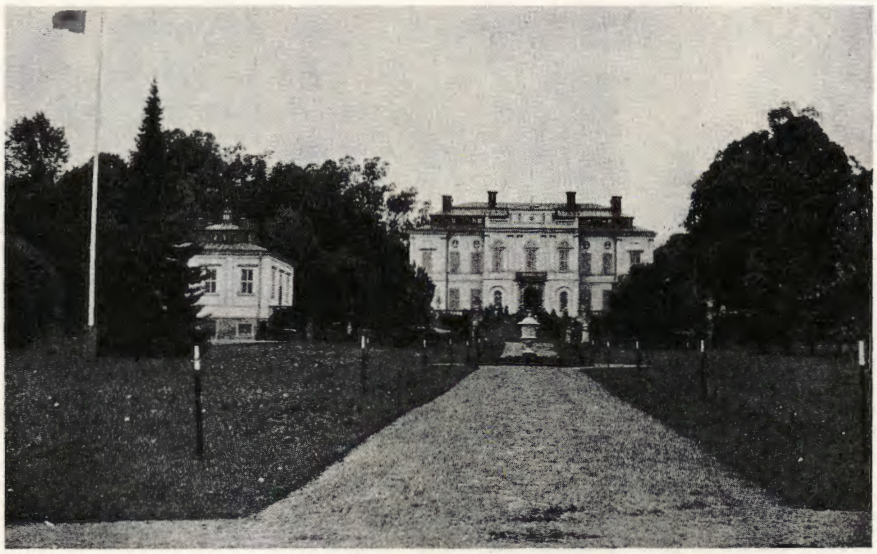

Fig. 26. Steninge från sjösidan.
Foto: PERCY H:SON TAMM 19 juni 1928.

ansatta kronan; efter kronans spoliering under senare tid ha nedre grenar växt ut och ersatt den förutvarande genomgående stammen, och typen till synes förändrats i riktning mot, vad SERNANDER kallar, skafttyp, karakteriserad av kort stam med lågt utgående krona och mer eller mindre horisontala, kraftiga grenar. Det ännu alltjämt imponerande gamla trädet befinnes nu fridlyst och medaljerat med svenska statens naturskyddsmärke.

Det andra märkesträdet, som vi under vår färd mot Noor bringa vår hyllning, är den för flertalet Uppsala-botanister välkända lönnen vid Alsike gästgivaregård — »Sveriges största lönn». Alsike-lönnen är även den med närmast omgivande markområde vederbörligen fridlyst som naturminnesmärke.

Noor.

Efter att vid Knivsta ha övertvärat stambanan äro vi vid 12-tiden i någorlunda programenlig tid framme vid det på näset mellan sjöarna Valloxen och Säbysjön vackert belägna Noor.

Anläggningarna vid Noor förskriva sig från slutet av 1600-talet, då kanslipresidenten N. GYLDENSTOLPE var egendomens ägare. Som byggnads-

Fig. 27. Doktor WOLLIN redogör för Steninge-anläggningarna.
Foto: G. R. PERSSON 19 juni 1928.

arkitekt nämnes JEAN DE VALLÉE eller en dennes lärjunge. Den av TESSIN D. Y. och JEAN DE VALLÉE planlagda barockträdgården framträder i all sin storslagenhet på DAHLBERGS Suecia-bild över Noor; en reproduktion av denna hade i förväg utdelats till en var av exkursionsdeltagarna. Anläggningarnas en dryg km långa centralaxel, över vilken huvudbyggnaden är förlagd, löper här ut mot en liten holme i sjön Valloxen; längsgående lind-alléer bilda närmast huvudbyggnaden ett system av parallellaxlar och över en springbrunn i mittaxeln, nu ersatt av en urna, är en tväraxel inlagd. Det är de gamla lindalléerna, som nu ge oss det starkaste intrycket av anläggningarnas forna storhetstid. De flesta nuvarande lindarna äro också att anse som originalträd från anläggningens början. Samtliga representera de den vid 1600-talets slut från Holland importerade parklinden (*Tilia vulgaris*).

Av själva barockträdgården vid Noor är nu det mesta mer eller mindre utplånat och förgånget. Säkerligen har densamma under tidernas lopp rönt ogynnsamt inflytande av de olika smakriktningar, som en efter annan gjort sig gällande inom trädgårdsanläggningskonsten. I silverpopplarna ha vi sålunda med all sannolikhet att se ett arv från den tyska eller den degenererade engelska stilens tid. En del andra för barocken främmande träd och buskar, framför allt silvergranar, ha i den mån de växt sig stora bidragit att än ytterligare förändra anläggningarnas karaktär.

Fig. 28. Steninge park.

Foto: PERCY H:SON TAMM 19 juni 1928.

Steninge.

Från den leende ekbacke-lövängsmarken vid Noor — en uråldrig ek alldeles invid Noor, benämnd »Gustav III:s ek», men sannolikt av medeltida ålder, må här särskilt inregistreras — komma vi vid vår fortsatta färd snart in i ren uppländsk slättnatur i Odensala och Husby-Erlinghundra socknar. Vi passera ett par gånger över stambanan och svänga på andra sidan om Märsta ned mot Skarven, den närmaste viken av Mälaren, och det vid denna vackert belägna Steninge, den sista anhaltspunkten före Sigtuna.

Steninge slott byggdes under slutet av 1600-talet, då greve KARL GYLLENSTJERNA var innehavare av egendomen; planen uppgjordes av NIK. TESSIN D. Y. Ännu alltjämt är slottet ett av de bäst bevarade från den TESSIN'ska tiden. Huvudbyggnaden ligger på en tämligen hög terrass, försedd med en bred trappa och balustrad samt flankerad av tvenne små kvadratiska flyglar (jmf. fig. 26). Nedanför terrassen utbreder sig mot sjön en öppen plan med planteringar, och på ömse sidor därom ligga symmetriskt ytterligare två par flyglar av trä. Bakom slottet ligger den vidsträckta, samtidigt med slottet under medverkan av J. HÅRLEMAN anlagda parken (jmf. pl. 8). Efter år 1916, då egendomen inköptes av godsägare K. ÖSTEN SCHAUMANN, ha i anslutning till den förutvarande ekonomiträdgården storartade växthus blivit anlagda. Av 17 sålunda anlagda växthus om ej mindre än 50 × 9 m:s golv- eller rättare markyta

Fig. 29. Från l i n d-bouskéerna i Steninge park.

Foto: PERCY H:SON TAMM 19 juni 1928.

kvarstå under nuvarande ägarnes, direktör och fru LINDMARK, ledning allenast 10.

Vid ankomsten till Steninge välkomnades vi av fru LINDMARK, som välvilligt inbjöd oss samtliga till de inomhus väntande, rikligt och lockande uppdukade kaffeborden. Efter kaffedrickningen beundrades de stilfulla, ännu om forna tiders prakt minnande slottsgemaken. Och härefter voro vi väl beredda för den demonstration av de högintressanta park- och träd-

Fig. 30. Rådhuset i Sigtuna.

gårdsanläggningarna, som nu omedelbart vidtog under ledning av den på området framför andra sakkunnige doktor NILS G. WOLLIN, vilken från Stockholm på särskild anmodan här mött upp och för återstoden av dagen anslöt sig till exkursionen.

Även av Steninge-anläggningarna återfinna vi i DAHLBERGS Suecia-verk en imponerande bild, denna liksom Noor-bilden i reproduktion i förväg utdelad till deltagarna i exkursionen. Anläggningarnas grundplan med centralaxel, parallell- och tväraxlar kan ännu alltjämt i sina huvuddrag relativt lätt återfinnas. Parallellaxlarnas mäktiga l i n d-alléer ge även här ett bestående intryck. De som klippt fonddekoration i anläggningens centralparti ursprungligen tänkta l i n d-bouskéerna, ha synbarligen redan tämligen tidigt fått växa ut i alléform (fig. 29), men

Fig. 31. Sigtuna, Storgatan.

även i detta skick verka de för ögat tilltalande. I relativt ringa grad synas de ursprungliga Steninge-anläggningarna ha blivit påverkade av 1700- och 1800-talets senare förändrade smakriktningar. Som ett allvarligt störande moment måste dock framhållas de under senaste modern tid flerestädes omotiverat infogade barrträdsplanteringarna. I en till barockanläggningen fogad engelsk park har det bekanta AXEL VON FERSEN-monumentet infogats.

Rundvandringen vid Steninge avslutades med ett besök vid växthusen. Av verkligt intresse var här att se de i jätteformat bedrivna inomhuskulturerna av tomater, jordgubbar, tidig potatis (just nu under upptagning), lövkojor (redan avverkade), blomkål (nyss skördad), slanggurkor, meloner, skärbönor (»Steningebönor»), spenat, dill och persilja (ej mindre än 3 stora växthus; redan skördad). Växthusens kolossala storlek tillåta markberedning inomhus medelst häst och plog, och på den sålunda beredda marken sås eller planteras sedan direkt det för hastig drivning i stor skala avsedda växtmaterialet.

Det högintressanta Steninge-besöket hade dragit långt ut på tiden; nära en timmes försening kunde vi till vår häpnad konstatera, då vi äntligen voro färdiga för uppbrott. Ett tacksamhetens leve för vår älsk-

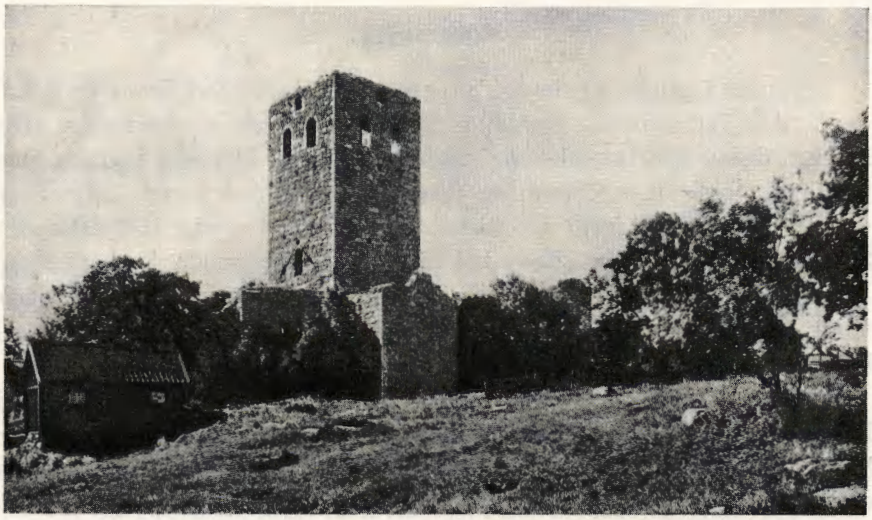

Fig. 32. S:t Pers ruin i Sigtuna.

värda värdinna utbragtes av vår ordförande, innan vi stego ombord i bilarna och genom den låga l a g e r p o p p e l-allén från Steninge med högsta »tillåtna» fart togo genaste vägen till Sigtuna, där lunchen nu redan länge väntat.

Den å stadshotellet i Sigtuna avätna lunchen — en heder för arrangören! — försiggick helt naturligt i avskedets tecken. Med tacksamhet kunde vi blicka tillbaka på de gångna exkursionsdagarna. För allt hade vår resemarskalk, friherre Sven Hermelin, sörjt på ett utomordentligt sätt. I det tacksamhetens leve, som vår ordförande nu för honom utbragte, instämde vi samtliga av fullaste hjärta. För professor Sernander, som i Sigtuna lämnade exkursionen, uttalades nu också exkursionsdeltagarnas vördsamma och innerliga tack för den sällsynt goda ledning, han under hela vår färd alltjämt låtit komma oss till del. Såsom ett ringa uttryck för Föreningens tacksamhet för all den osparda möda, professor Sernander härvid ådagalagt, anhöll ordföranden, att professor Sernander måtte tillåta Föreningen att i fortsättningen få räkna honom såsom sin ständiga ledamot. Ett sista tacksamhetens leve — med entusiasm omfattat av samtliga exkursionsdeltagare — utbragtes slutligen för ordföranden, professor Robert Fries, till tack för det utomordentliga sätt, varpå han städse under färdens gång fört exkursionsdeltagarnas talan.

Rosersberg.

Som sista punkt på dagens program stod besök vid Rosersberg 4,30 e. m. Alltjämt omkring en timme försenade avreste vi omedelbart efter lunchen direkt till slutmålet för exkursionen. Det idylliska Sigtuna fingo vi allenast beskåda i förbifarten från bilarna. Färden gick längs Storgatan (fig. 31) och förbi det vackra lilla rådhuset (från 1630-talet; fig. 30) samt vidare längs vägen till Märsta. De berömda kyrkoruinerna — S:t Per (fig. 32), S:t Lars och S:t Olof — fingo vi beskåda på något längre avstånd; deras dominerande läge gör dem dock flerestädes och länge väl synliga.

Besöket vid Rosersberg blev en i allo värdig avslutning på den lyckade Upplandsexkursionen. Med doktor WOLLIN som sakkunnig ledare begynte omedelbart efter framkomsten till slottet en rundvandring inom de storartade, om gången storhetstid ännu minnande parkanläggningarna. Som avslutning på besöket följde en rundtur genom själva slottet.

Rosersbergs slott, byggt i medlet av 1600-talet av riksskattmästaren greve GABRIEL BENGTSSON OXENSTIERNA och under åren 1696—98 av dennes son, kanslipresidenten greve BENGT OXENSTIERNA, restaurerat enligt ritningar av N. TESSIN D. Y., ligger vid Skarven, vid samma vik av Mälaren som Steninge och c. 4 km SO. om detta. Själva huvudbyggnaden, som är uppförd i tre våningar, är belägen på en höjd med en stor öppen borggård framför. Borggården begränsas på sidorna av två nästan kvadratiska paviljonger; till dessa sträcka sig de genom två korta, något lägre sidoutsprång med själva slottet förenade båda tvåvåningsflyglarna, i vilka de till statens därvarande skjutskola årligen kommenderade officerarna ha sin bostad. År 1757 kom slottet i Riksens ständers ägo. Det skänktes av dem 1762 till hertig KARL av Södermanland, sedermera konung KARL XIII, och testamenterades av honom till KARL XIV JOHAN. KARL XIII är egentligen den, som skapat det nuvarande Rosersberg. Under de 56 år, han innehade det, vistades han ofta där och inrättade allt efter sin smak. De flesta möbler och konstverk äro från hans tid.

Rosersbergs park har en gång varit en av de största och vackraste i landet. De i DAHLBERGS Suecia-verk återgivna bilderna från Rosersberg visa, att de ursprungligen planerade anläggningarna varit av efter svenska förhållanden sällsport stora mått. Numera är det främst de utomordentligt vackra och imponerande l i n d-alléerna, markerande parallellaxlarna i den ursprungliga parkanläggningen, som mäktigt erinra om parkens forna storhetstid. Å den goda lövängsmark, på vilken parken

en gång blivit anlagd, ha de gjorda planteringarna tydligen haft alla förutsättningar att gå väl till. I det till de centrala parkanläggningarna åt ena sidan anslutna naturparksartade området vittna sådana vildväxande arter som *Actæa spicata, Melampyrum nemorosum, Orobus vernus, Vicia silvatica* och *Viola mirabilis* oförtydbart om en ursprunglig lövängsvegetation. Massvis förvildade individ av *Aquilegia vulgaris, Fragaria elatior* och *Lilium martagon* tyda här även på gammal parkkultur. Talrika vinbergssnäckor (*Helix pomatia*) bidraga till förstärkande av det sistnämnda intrycket. Som kulturinkomling av senare datum må i detta sammanhang härifrån även omnämnas *Poa Chaixii.*

Strax före ½7 e. m. var Rosersbergsprogrammet vederbörligen genomgånget. Föreningens nionde sommarexkursion var härmed lyckligen avslutad. Efter uttalade tack och farväl åtskildes exkursionsdeltagarna, de flesta säkerligen, i känslan av de rika färdeminnena, fast beslutna att nästkommande år än en gång samlas till nya gemensamma exkursionsupplevelser.

Förteckning över 1928 års exkursionsdeltagare.

Ahlqvist, A., Laborator, Stockholm.
Ahlqvist, A., Fru, Stockholm.
Beijnoff, Emil, Bankkamrer, Uppsala.
Berg, Einar, Stockholm.
Billström, Rud., Hovblomsterhandlare, Stockholm.
Brandberg, Ruth, Trädgårdsarkitekt, Lidingö.
Cedergren, Naja, Fröken, Stockholm.
Cedergren, Vera, Fröken, Stockholm.
Cederpalm, Enoch, Trädgårdsdirektör, Stockholm.
Curman, Carl, Godsägare, Antuna, Rotebro.
Curman, Birgitta, Fru, Antuna, Rotebro.
Dahl, Birger, Kanslisekreterare, Stockholm.
Dahl, Wilh., Konsul, Stockholm.
Dahl, Wilh., Fru, Stockholm.
Du Rietz, Greta, Fru, Uppsala.
von Ehrenheim, Alice, Fru, Grönsöö.
von Ehrenheim, Gustaf, Löjtnant, Grönsöö.
von Ehrenheim, Louise, Fröken, Grönsöö.
von Ehrenheim, Tilly, Fru, Grönsöö.
Follmer, Anders, Stadsträdgårdsmästare, Västerås.
Fries, Rob. E., Professor, Stockholm.
Fries, Nanna, Professorska, Stockholm.
Haglund, Agda, Trädgårdsarkitekt, Norrköping.
Hallin, Axel, Bankdirektör, Stockholm.
Hallin, A., Fru, Stockholm.
Hermelin, Sven A., Trädgårdsarkitekt, Stockholm.
Hermelin, Kerstin, Friherrinna, Stockholm.
Ihre, Johan, Ryttmästare, Ekebyhov, Stockholm.
Ihre, J., Fru, Ekebyhov, Stockholm.

Jungsten, Oscar, Trädgårdsmästare, Stenkullen, Åby.
Kjellberg, Carl, Godsägare, Kersö.
Kjellberg, K., Fru, Kersö.
Lagerberg, Thorsten, Professor, Stocksund.
Lagerholm, Britta, Fröken, Vaxholm.
Lagerholm, J., Doktor, Vaxholm.
Lagerholm, Marie, Fru, Vaxholm.
Lundh, Ingeborg, Fru, Ålsten.
Löfquist, Helfrid, Fröken, Fittja.
Magnus, Erik L., Ingeniör, Göteborg.
Magnus, Irene, Fru, Göteborg.
Malmberg, Ernst, Kapten, Knivsta.
Möller, Peter, Kapten, Solsidan.
Möller, P., Fru, Solsidan.
Neiglick, Conrad, Grosshandlare, Djursholm.
Neiglick, C., Fru, Djursholm.
Neiglick, Sven, Djursholm.
Nissen, Henrik, Kansliråd, Stockholm.
Nissen, Maria Rodhe-, Fru, Stockholm.
Paulsson, Ingeborg, Fröken, Påarp.
Persson, G. R., Stadsträdgårdsmästare, Kristianstad.
Prytz, C. R., Grosshandlare, Göteborg.
Renström, Victor, Kapten, Skövde.
Renström, V., Fru, Skövde.
Rydman, A., Apotekare, Stockholm.
Santesson, Harder, Godsägare, Forsby.
von Schinkel, D., Kammarherre, Tidö.
Sernander, R., Professor, Uppsala.
von Seth, T. G., Greve, Bratteborg.
von Seth, Elsa, Grevinna, Bratteborg.
Sjövall, Sigrid Linnér-, Fru, Hälsingborg.
Sjövall, Thorsten, Hälsingborg.
Sonesson, Nils, Byrådirektör, Stockholm.
Sonesson, Anna, Fru, Solsidan.
Stiernstedt, Elsa, Friherrinna, Risberga.
Svedelius, Nils E., Professor, Uppsala.
Sylvén, Nils, Fil. dr, Svalöf.
Tamm, Percy H:son, Ingeniör, Stockholm.
Tamm, Stella, Fru, Stockholm.
Tamm, Thérèse, Fröken, Stockholm.
Tersmeden, G., Kammarrättsassessor, Stockholm.
Wachtmeister, Otto, Greve, Hälsingborg.
Wachtmeister, Brita, Grevinna, Hälsingborg.
Wallander, Sven, Arkitekt, Stockholm.
Wernstedt, Hjalmar, Kammarherre, Näs, ö. Stenby.
Wigstrand, E., Bankkamrer, Stockholm.
Zethræus, A. H., Bankir, Stockholm.
Zethræus, A. H., Fru, Stockholm.
Åhgren, Ehrenfrid, Bankir, Stockholm.
Åhgren, E., Fru, Stockholm.

SVERIGES DELTAGANDE I INTERNATIONELLA UTSTÄLLNINGEN AV TRÄDGÅRDSKONST I LONDON DEN 17—24 OKT. 1928.

Föredrag vid Föreningens för Dendrologi och Parkvård årsmöte i Stockholm den 18 mars 1929.

Av Enoch Cederpalm.

Det väckte åtskillig uppmärksamhet, när Englands förnämsta trädgårdssällskap, Royal Horticultural Society — som innesluter allt vad anor och tradition äger av förfinad engelsk hortikultur — beslöt att celebrera invigningen av sin nya och ståtliga utställningshall, belägen i en av Londons centralare delar, Vincent Square i Westminster, med en internationell utställning av uteslutande trädgårdskonst. När i början av februari samma år inbjudan ingick till en del såväl institutioner som sällskap och enskilda personer i Sverige om ett svenskt deltagande, var det kanske ej så underligt, att man även inom initierade kretsar ställde sig ganska tvivlande, huruvida man från svensk sida på så kort tid och på så förnämlig främmande botten hade några möjligheter att på ifrågavarande område upptaga tävlan med världens främsta kulturländer. En dylik separat utställning hade ju tillförene aldrig avhållits, och i varje fall hade Sverige ej tidigare deltagit i någon sådan.

Skulle emellertid ett deltagande från svensk sida med någon utsikt till framgång äga rum, kunde det ej vara lämpligt, att de sålunda inbjudna var för sig komme att utställa, utan borde detta ske kollektivt efter en väl organiserad och enhetlig plan, som i möjligaste mån kunde giva ett samlat intryck av svensk trädgårdskonst och dess utveckling från äldre till nuvarande tid. Förening-

ens för Dendrologi och Parkvård styrelse och främst dess energiske och verksamme ledamot, direktör Carl G. Dahl, tog för detta ändamål initiativet, och en utställningskommitté blev tillsatt, som i första hand skulle undersöka, huruvida för ändamålet användbart utställningsmaterial kunde anskaffas, och om tillräckligt intresse för deltagande i utställningen kunde påräknas.

Detta så viktiga förberedande arbete, varvid det gällde att vinna gehör hos både höga och högsta vederbörande, genomfördes på ett utmärkt sätt och med känt gott resultat av kommitténs v. ordförande, byrådirektören Nils Sonesson, och dess sekreterare, baron Sven A. Hermelin.

Genom arkitekturminnesföreningens uppmätningar av äldre, arkitektoniskt utformade trädgårdar och parker förefanns redan ett värdefullt material av väl utförda planritningar och fotografiska bilder av dylika anläggningar. Bland utställningsföremål, som ägde särskilt intresse jämsides med andra länders, borde även vara de svenska statsbanornas trädgårdar och planteringar ävensom Sveriges bästa koloniträdgårdar och moderna kyrkogårdar. Sedan utställningskommittén försäkrat sig om vederbörlig beredvillig medverkan och gynnsamma svar dessutom ingått från såväl Konungahusets medlemmar som enskilda ägare av förnämligare äldre och moderna trädgårdar, kunde ett representativt och ganska allsidigt deltagande från svensk sida anses någorlunda säkerställt.

Det återstod nu att insamla befintligt utställningsmaterial och framför allt att komplettera detsamma genom väl tagna fotografier, enär det kunde antagas, att dylika bilder komme att tilldraga sig största intresset för flertalet utställningsbesökande. Materialet borde dessutom i åtskilliga fall och särskilt beträffande Statens järnvägar vara väl ägnat att åskådliggöra arten av skilda planteringar. Tiden härför var emellertid ytterst knapp. Det gällde ju att besöka ett flertal platser på långt skillda håll, och fotograferingen blev i hög grad försvårad och försenad genom den regniga väderleken, vilken som bekant blev förhärskande så gott

Fig. 1. Londonutställningen 17—24 okt. 1928. Mittskeppet i stora utställningshallen.

som hela sommaren. Arkitekten HARALD WADSJÖ och hans skicklige expert, fotografen C. G. ROSENBERG, lyckades dock särdeles väl att övervinna dessa olägenheter. Flertalet av de av dem tagna bilderna, liksom några andra, tagna av d:r GOODWIN, tilldrogo sig berättigad uppmärksamhet för sitt konstnärliga utförande.

Lika intresserat och sakkunnigt lyckades arkitekt WADSJÖ att genomföra allt det övriga arbetet med bildmaterialet. Utställningsföremålen för den svenska avdelningen kunde avsändas i god tid med båtlägenhet från Göteborg den 6 okt. I London dröjde det emellertid åtskilligt längre än beräknat, innan desamma kunde disponeras för att ordnas och uppsättas i utställningslokalen.

Tack vare direktiven av vår utmärkta kommittéledamot, svenska avdelningens kommissarie, den med förhållandena på platsen väl förtrogne arkitekten HAKON AHLBERG, samt beredvilligt bistånd av Statens järnvägars resebyrå i London, som hela tiden ställde tvenne tjänstemän till förfogande, kunde dock den svenska

avdelningen tidigare än någon annan presenteras i fullt färdigt skick redan vid pressmännens besök i utställningshallen dagen före utställningens officiella öppnande.

Utställningshallen bestod av ett större mittskepp, uppburet av fristående, ganska dominerande betongbågar, vilka åt sidorna bildade en rad av pelare utefter de tvenne galleriliknande sidoskeppen.

Mittskeppet disponerades vid detta tillfälle helt och hållet av Royal Society of British Sculptors för exponering av trädgårdsskulptur av olika slag. Den stora golvytan var för detta ändamål uppdelad genom en korsgång och arrangerad som regelbunden trädgårdsparterr, varå mattorna utlagts med fin grästorv, mossa eller kortklippt buxbom. Växtmaterialet, som mestadels var av formal karaktär, förutom blommor samt en del rankväxter å spaljégaller, var ordnat med hänsyn till helhetsintrycket och reliefverkan kring den utställda skulpturen.

Sidoskeppen eller gallerierna, d. v. s. utrymmet mellan nyssnämnda pelarrad och ytterväggen, hade för tillfället uppdelats i en fil av rum medelst provisoriskt uppsatta avskärmningar, bestående av tunna brädväggar, överklädda med grått tyg. Rummen förbundos sinsemellan liksom med den stora mittsalen medelst breda öppningar, och då anordningarna för såväl dagsljuset som kvällsbelysningen voro särdeles goda och ändamålsenliga, utgjorde de sålunda betydligt utökade väggytorna mycket lämpliga platser för upphängning av det utställda bildmaterialet.

I dessa rum hade nu utställarna nationsvis erhållit sina platser. På vänstra sidan från huvudingången räknat hade först Frankrike ett rum och därefter i följd: Sverige två, Amerika ett, Holland och Belgien ett samt Tyskland två rum.

Motsatta sidan upptogs av England och dominionsländerna: Australien, Kanada och Sydafrika. Ett större rum, beläget över stora trappuppgången, inrymde den rikhaltiga engelska utställningen av planritningar och modeller från offentliga parker och sportplatser m. fl. dylika anläggningar.

Fig. 2. Londonutställningen 17—24 okt. 1928. Del av Arkitekturminnesföreningens förnämliga grupp.

England hade därjämte anordnat en historisk avdelning, som var förlagd i byggnadens tvenne övre våningar. Denna avdelning omfattade ett synnerligt intressant och rikhaltigt åskådningsmaterial, bestående av ritningar och gravyrer samt äldre kartor och kopparstick m. m. och till jämförelse även dylikt material från Frankrike, Italien och Spanien, belysande trädgårdskonstens utveckling från 1500-talet intill 1850.

Som av det nämnda redan framgått, hade Sverige erhållit en jämförelsevis både förmånligt belägen och rikligt tilltagen plats inom utställningslokalen. Utrymmet var emellertid strängt begränsat för det uttagna utställningsmaterialet, och beträffande väggytorna kommo dessa att gestalta sig något annorlunda än beräknat. Det visade sig sedan dessutom, att det endast var den svenska avdelningen, som ställt sig de mycket bestämda föreskrifterna angående storlek och format å fotografier och planritningar till efterrättelse. Den svenska avdelningens bildmaterial blev

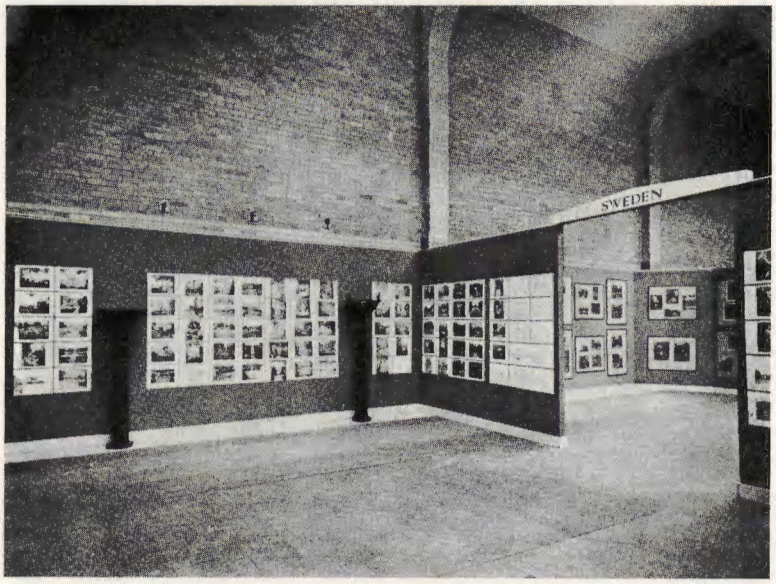

Fig. 3. Londonutställningen 17—24 okt. 1928. Från de kungliga trädgårdarnas grupp: Sofiero, Solliden, Valdemarsudde.

tack vare detta anmärkningsvärt likformigt och övervägande av mycket mindre format än de övriga avdelningarnas.

Bilderna placerades gruppvis i ett fortlöpande, brett bälte utefter väggarna i de tvenne rummen. Grupperna liksom bilderna sinsemellan voro inramade endast medelst ett smalt tygband av diskret färg.

Även om det kunde sägas, att denna uppställning verkade något enformig, och att många av bilderna kommit mera till sin rätt i ett större format och en friare gruppering — något som under förevarande omständigheter dock ej lät sig göra — torde den svenska avdelningen genom det nu tillämpade arrangemanget förlänats en måttfull och gedigen karaktär, som i sin mån bidrog att fästa uppmärksamheten vid densamma.

Bilderna voro ordnade i trenne huvudgrupper omfattande: Äldre svenska trädgårdar, Moderna svenska trädgårdar samt Statsbanornas planteringar.

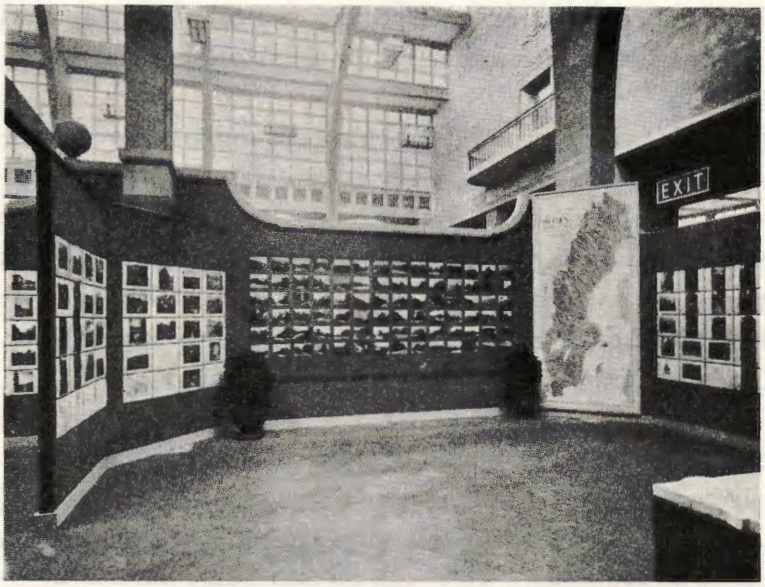

Fig. 4. Londonutställningen 17—24 okt. 1928. De svenska Statsbanornas planteringar.

I första rummet, från huvudingången räknat, upptogs ena långsidan av bilder från: Stockholms stadsparker och stadshus, Skogskyrkogården i Stockholm — av arkitekt E. G. Asplund —, Östra begravningsplatsen i Malmö — av arkitekt Sigurd Lewrentz —, Hälsigborgs krematorium — av professor Ragnar Östberg — samt kyrkogårdsprojekt av arkitekterna Harald Wadsjö och Sven Markelius. Å motsatta väggen återfanns den stora gruppen från Statsbanorna, omfattande ett hundratal fotografier och planritningar — de förstnämnda mestadels tagna under mina inspektionsresor — samt en stor karta över hela Sverige i skala 1: 500 000, varå planritningarna å statsbanenätet schematiskt angivits genom gröna kvadrater, vilka betecknade den planterade arealen vid varje station. Den mest karakteristiska växtligheten på de olika platserna var åskådliggjord å en del fotografier, och samtliga bilder voro försedda med ortsnamn och nummer, vilka sistnämnda i ordningsföljd återfunnos på kartan. Denna

var även försedd med en kortfattad förklaring till ifrågavarande beteckningar samt en summarisk uppgift över hela den planterade arealen.

De övriga väggytorna i detta rum voro upptagna av bilder från Nobelstiftelsen och Beatelund — av slottsarkitekt R. HJORTH —, Solsidan vid Saltsjöbaden — av arkitekt SVEN WALLANDER —, Strömparterren och Kungsträdgården — av arkitekt D. DAHL —, Kungsträdgården — av arkitekt B. BROSTRÖM —, Pildammen i Malmö och från Göteborgsutställningen — av förste stadsingenjören BÜLOW-HÜBE —, från Engelbrektskyrkan och Tjolöholm — av professor WAHLMAN; Gällöfsta, Sextorp, Torsäthra, Tistad och Ellinge — av trädgårdsarkitekt ESTHER CLAESSON —, Ryfors — av trädgårdsarkitekt H. E. MILLNER —, Bullerbacken — av arkitekt ERIK LUNDBERG — samt från koloniträdgårdar i Stockholm, Malmö, Kalmar och Nyköping. Tillsammans 300 bilder.

I det andra rummet märktes främst å långsidan en större grupp från de kungliga trädgårdarna: Solliden, Sofiero och Valdemarsudde, flankerade av tvenne skålformiga Nävekvarnsurnor på piedestaler av konstnärligt gjutgods samt bilder från Torup, Ellinge och Adelsnäs, professor Carl Milles, Skånegården, Hakonhus och Bondegården samt slutligen Arkitekturminnesföreningens förnämliga samling, bestående av bilder och planritningar från Linnéträdgårdarna i Uppsala och Hammarby, Botaniska trädgården i Uppsala samt från slott och herresäten i mellersta och södra Sverige, såsom: Drottningholm och Ulriksdal, Apertin, Ekolsund, Eriksberg, Sandemar, Stora Väsby, Sturefors, Venngarn, Östanå, Ökna och Gunnebo jämte de stora skånska godsen: Krageholm, Maltesholm, Rosendal, Skabersjö, Skarhult, Svenstorp, Trolle-Ljungby, Wrams-Gunnarstorp, Vitskövle och Övedskloster. Tillsammans 245 bilder. Jämte de utställda Nävekvarnsurnorna och modellen av Skogskyrkogården bestod den svenska avdelningen sålunda av icke mindre än 550 nummer.

Det kan i detta sammanhang nämnas, att den tyska avdelningen, som disponerade ett något större utrymme, bestod av

endast 126 nummer. Amerika, Belgien, Frankrike och Holland, som delade trenne rum, omfattade c:a 200 nummer, och hela det Brittiska imperiet — frånsett den historiska avdelningen — utställde omkring 1,100 nummer. Därvid är dock att märka, att dessa avdelningar, som redan nämnts, frångått föreskrifterna rörande storlek och format och i allmänhet exponerade betydligt större bilder och planritningar, varjämte väggytorna i dessa rum blivit mindre utnyttjade. Vid ett liknande förfaringssätt skulle bilderna i den svenska avdelningen hava erfordrat mer än det dubbla av det nu disponerade utrymmet.

I det stora hela torde det kunna sägas, att den svenska avdelningen ådrog sig en smickrande uppmärksamhet framför andra länders. En väsentlig orsak härtill var otvivelaktigt det rikhaltiga och förnämliga åskådningsmaterial, som kunde framvisas genom Arkitekturminnesföreningen till belysande av den höga ståndpunkt, trädgårdsanläggningen intog vid våra slott och herresäten allaredan under 1600-talet, och till ett vittnesbörd om, att denna höga kultur, trots tidens ofta ogynnsamma skiftningar, kunnat bevaras och fortleva, visserligen i anspråkslösare omfattning men dock i en alltjämt relativt hög gestaltning, vilket också det allsidiga materialet från våra moderna trädgårdar kunde framvisa.

I synnerhet var det trädgårdsskulpturen i sådana anläggningar som Carl Milles, Stockholms stadshusträdgård och Valdemarsudde, som särskilt uppmärksammades, jämte de moderna kyrkogårdarna och de små välvårdade kolonitäpporna ävensom Statsbanornas omfattande planteringsverksamhet, vartill intet annat land kan visa motsvarighet.

Detta kom också till synes i åtskilliga pressorgan, i vilka svenska avdelningen särskilt framhölls. Sålunda skriva de kända engelska tidskrifterna The Spectator och Country Life bland annat: The Spectator: »Det tyckes mig, som om bland alla de representerade länderna intet land så väl förstått själva trädgårdskonstens mening — det enkla, allvarliga samarbetet med naturen — som Sverige.» — — — — Country Life: »Sverige fram-

visade en utsökt samling, såväl retrospektiv som modern. Flera av planritningarna i den historiska samlingen visade, huru de svenska trädgårdarna i början av adertonde århundradet utvecklats från en ren fransk stil, med strängt regelbundna linjer, till en mera utpräglad engelsk, karakteristisk genom större frihet i anläggningen. Den engelska stilen tycks ha fått insteg omkring 1730, och många av trädgårdsplanritningarna, utförda denna tid, visa huvudsakligen en fransk regelbunden trädgård men dessutom en underordnad engelsk trädgård. Från den engelska perioden har den svenska trädgårdskonsten utvecklats till djärva, naturliga linjer, ständigt dragande nytta av den naturliga terrängen. Sådana exempel visa den svenske kronprinsens och andra stora moderna trädgårdar, ävensom offentliga parker, såsom Stockholm och Malmö. En intressant samling fotografier visades från Linnés gamla trädgård i Uppsala. Särskilt intressanta voro även fotografierna av svenska statens järnvägars trädgårdar, de små koloni- och villaträdgårdarna samt förslag till moderna kyrkogårdsanläggningar. De två förstnämnda visa, vilken utbredd och populär hobby trädgårdsanläggningar blivit i Sverige. Det exempel, som de svenska statsjärnvägarna med trädgårdar vid alla stationer och utmed järnvägarna visat, borde kunna efterföljas i vårt eget land. — — Ett sådant arbete som det nämnda hjälper otvivelaktigt till att stimulera det allmänna intresset för trädgårdskonst.»

Den holländska tidskriften Buiten skriver bl. a.: »Bland alla andra länder blev Sverige mest uppmärksammat. Man erhöll en mycket god överblick över dess exposition. En del fotografier visade Linnés trädgårdar, sådana de ännu i dag se ut. — — Är det kanske Linnés anda, som fortlever i den stora kärlek till naturen, som alla svenskar synas hysa, och som gör, att alla deras verk äro så goda och fria från all sorts uppstyltning. — — — — Men vad som framför allt uppmärksammades på trädgårdsutställningen i London, var trädgårdarna vid de svenska järnvägsstationerna. Statsjärnvägarna använda sig i stor utsträck-

ning av planteringar. Byggnadsarkitekten samarbetar här med sin trädgårdskunnige kollega, varvid de eftersträva att skapa ett harmoniskt helhetsintryck. — — — Sverige ger här ett gott föredöme, huru vi också i Holland vid många stationer kunde skapa harmoni mellan byggnader och omgivning. — —— Sveriges exposition gav det intrycket, att man i den höga norden vet att skapa sig en egen stil och egen atmosfär.»

Vår pressattaché i London, ESKIL SUNDSTRÖM, nämner i en korrespondens till Stockholms Dagblad bl. a.: »Som utslag av praktiskt propagandaarbete för trädgårdsodlingen är det pioniärverk, som härvid uträttats av statsbanorna, något enastående. Många här utställda fotografier från stationer, bostadshus och banvaktsstugor och även från själva linjen, såsom tunnelmynningar och andra punkter, där dynamiten våldfört sig på naturen, lysa som små pärlor i all sin anspråkslösa blomsterfägring. Det ligger något glädjande och löftesrikt i detta systematiska arbete för naturskydd och naturglädje. Ingen svensk kan vara blind för vad exemplets makt i detta fall betyder. — — — Det var ett ypperligt svenskt grepp att göra denna egenartade insats till centralnummer på vår utställning. — — — Men en svensk kan sträcka sin nationella stolthet än längre. Här har en utomordentligt omväxlande fotografisamling bragts tillhopa från kungliga slott, äldre herregårdar och moderna anläggningar, och även en svensk med genomsnittsgod kunskap om sitt lands tillgångar kan icke undgå att bliva en smula häpen över det mäktiga helhetsintryck, som denna samling gör. Vår storhetstid träder en till mötes i serier av grandiosa syner från syd- och mellansvenska slott. — — — *Kollektionen är synnerligen väl uppställd,* och det är möjligt för experten att kunna följa vissa utvecklingslinjer från tidigare franska och engelska inflytanden till en egen nationell uppfattning.»

Vår förenings arbete för Sveriges deltagande i utställningen av trädgårdskonst i London torde sålunda hava varit av stor be-

tydelse för att göra Sveriges namn känt och aktat även i hortikulturellt hänseende.

Skulle därjämte uppmärksamheten hos oss själva i ökad grad blivit hänledd på de rika skatter av estetisk och dendrologisk art, som våra äldre trädgårdar innesluta, och nödvändigheten av deras omsorgsfulla skydd och vård samt vikten av en ökad utbildning för trädgårdskonstens utövare i vårt land, skulle därmed säkerligen mycket hava vunnits.

DENDROLOGISKA NOTISER.

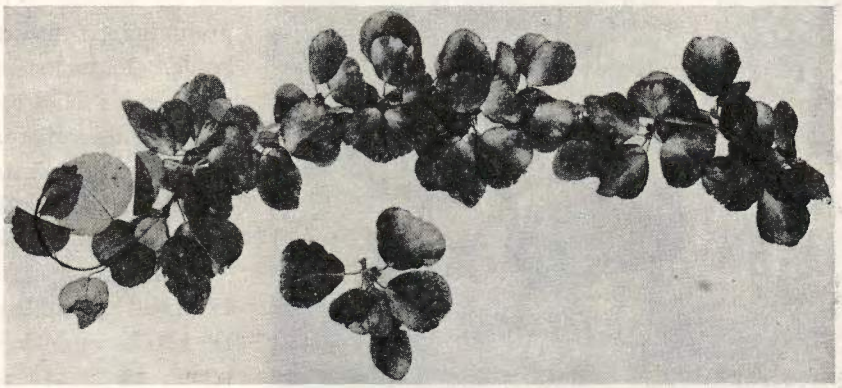

Fig. 1. Asp-form från Skärblacka, Östergötland. C. $^1/_3$ nat. storl.
Foto: C. G. ALM.

1. EN EGENDOMLIG ASPFORM.

Då jag i somras under en månads tid vistades i Skärblacka, ett fabrikssamhälle i Kullerstads s:n i Östergötland, kom jag så gott som dagligen att gå över Motala Ström på en gammal landsvägsbro med det något originella namnet Abc-bro. Vid ena landfästet var en liten stenig sluttning med lite lundgröe, ett par krusbärsbuskar och några små aspar. Bland dessa fästes genast min uppmärksamhet vid ett litet spensligt, ett par meter högt träd, som jag först, då jag såg kvistarnas egendomliga, täta lövbeklädnad, tyckte i viss mån likna en apel, fast det ej i övrigt såg ut som en sådan. När jag såg närmare efter, fann jag, att även detta träd var en asp. Denna egendomliga form, av vilken en bild (fig. 1) här meddelas, har jag sedan förgäves eftersökt i de dendrologiska handböckerna. Att den skulle varit planterad på platsen, är uteslutet. Då här alltså synes föreligga en ny och därtill karakteristisk form av ett av våra vanligaste träd, må den anses värd en närmare beskrivning. Men eftersom jag icke haft tillfälle att iakttaga trädet

Fig. 2. Ask med enstaka gren av *pendula*-typ. Uppsala, V. Strandgatan okt. 1928.
Foto: C. G. ALM.

mer än under en sommar och således ingenting vet om, hur pass långt de tillfälliga variationerna hos detsamma kunna sträcka sig, vill jag här endast lämna ett preliminärt meddelande. Några större växlingar i bladform o. d. under olika år kan man ej vänta; att det blott skulle vara fråga om en modifikation, är knappast tänkbart. De bladbärande kvistarna, på vilkas utseende trädets frappanta habitus berodde, voro tätt besatta med kortskott, bärande tätt sittande och mycket kortskaftade blad. Härigenom blev hela bladmassan mycket hopträngd. Men ej blott bladskaftets obetydliga längd utan även skivans form och storlek avveko väsentligt från den vanliga aspens, som av bilden synes. De första bladen på kortskotten och de senare framkomna äro sinsemellan betydligt olika, men inga visa några större likheter med bladen hos några andra asparter. Årsskottsbladen förefalla mera lika den normala bladtypen till såväl skivans form som skaftning.

2. ASK MED DUBBELNATUR.

Strax intill K. F. U. M:s hus vid Västra Strandgatan i Uppsala står en ask, som på sitt sätt är en dendrologisk märkvärdighet, i det

den på samma gång är en vanlig ask och en hängask. Trädet, som 1,85 m över marken har en stamomkrets av 1,65 m, bär något över 2 m från marken en grov, horisontalt riktad gren, vars talrika förgreningar ha det för en hängask karakteristiska utseendet, lika utpräglat som den övriga delen av trädet har det i förgreningshänseende normala. Egendomligast framträder olikheten mellan de båda förgreningstyperna på hösten, då, som bilderna (fig. 2 och 3) visa, efter lövfällningen från kronan hänggrenen ännu en tid — 1928 t. ex. ungefär fjorton dagar — fortfarande har sin gröna bladklädnad i behåll. En motsvarande, ävenledes mycket tydlig oliktidighet gör sig gällande vid lövsprickningen på försommaren. Dessa fenomen återkomma synnerligen regelbundet år efter år. — Trädets ålder torde få skattas till c:a 70 år. Den plantering, där trädet står, är nu allmän plats, men var till för ett par år sedan del av en privatträdgård. Den egendomliga bildningen har alldeles säkert uppstått därigenom, att efter en ympning av hängask på vanlig ask grundstammen ej blivit eftersedd utan fått växa vidare tillika med ympen. Att så, som här skett, på samma träd två partier med helt olika förgreningstyper trivas tillsammans utan att det ena alldeles tagit överhand, torde vara ganska sällsynt.

Fig. 3. Detaljbild av asken i fig. 2.
Foto: C. G. ALM okt. 1928.

Uppsala i nov. 1928.

NILS HYLANDER.

Fig. 1. Jätte-hassel vid Bredanäs i Virestads s:n, Kronobergs län.

SMÅLÄNDSK JÄTTEHASSEL.

Vid Bredanäs i Virestads s:n, Kronobergs län, växer en trädformig hassel, väl värd det naturskydd, vartill den av Kronobergs Läns Naturvetenskapliga Förening föreslagits. Trädets höjd uppgår till omkring 10 m, kronans diameter till 10,7 m. Vid 65 cm:s höjd över marken delar sig stammen, som här har en omkrets av 193 cm (= 61,8 cm i diam.), i 5 huvudgrenar av resp. 82, 90, 104, 105 och 113 cm i omkrets, av vilka två dela sig omedelbart, alla sedermera upprepade gånger; i mitten en gaffelgren död.

A. S. Trolander.

Fig. 1. Klotgran vid Hof Västregård, Växjö landsförsamling.

Fig. 2. Slokgran i Bergkvara skog mellan Bergunda Södregård och Götatorp.

MEDDELANDE FRÅN KRONOBERGS LÄNS NATURVETENSKAPLIGA FÖRENING.

Utdrag ur föredrag om olika granformer 20 oktober 1928.

Utom de vanliga grantyperna ha vi i Växjötrakten hittills bemärkta:

Klotgran: 1 ex. i Hof Västregård, Växjö landsförsamling. Trädets höjd omkring 9 m, omkrets vid brösthöjd 126 cm. Som av bilden (fig. 1) synes, har den i övrigt typiska klotgranen på något över halva kronhöjden en utskjutande gren utan sammanträngda årsleder, närmast lik borstgran. Föreningen har i åtskilliga år haft sin uppmärksamhet fästad på trädet och har i år gått i författning om dess fridlysande.

Slokgran: 1 ex. (fig. 2) i skog under Bergkvara gods, mellan Bergunda Södregård och Götatorp. Höjd omkring 12 meter, omkrets 117 cm vid brösthöjd. Genom å Växjö torg salubjudna kvistar uppspårad av undertecknad i år. Ett särdeles vackert och typiskt exemplar. Trädet nu under fridlysning.

Pelargran: 1 ex. fig. 3) vid Snugge, nära Nöbbeleds gästgivaregård i Vederslövs socken, vackert träd. Pelargranar, så vackra och fristående som här, torde vara rätt så ovanliga.

Tårgran: 1 ex. (fig. 4) å Ranglaköps ägor vid en lägenhet Åkaled, nära Tumhult i Agunnaryds socken. Även detta exemplar är fristående

Fig. 3. Pelargran vid Snugge i Vederslövs s:n.

Fig. 4. Tårgran nära Tumhult i Agunnaryds s:n.

och har genom ingripande av herr C. O. MAGNUSSON i Tumhult räddats från förstöring; förtjänar att skyddas.

Mattgran: I Väckelsångs socken, å blockmark vid en bäck, som förbinder Agnasjön med Fiskestadssjön, finnes en hel liten koloni (ett femtontal) mattgranar. Träden, som synas fullt friska, ha genast efter genombrottet av den av skarpkantade stenblock bestående marken utbrett sig över de mest med renlav beklädda blocken, som därav till stor del täckas. Ett eller annat exemplar synes även ha uppkommit sticklingsvägen, så att de nedersta grenarna från ett äldre träd slagit rot i den sparsamma myllan, varefter förbindelsen med moderträdet dött bort.

Ormgranar äro ej så sällsynta; ett ex. finnes på Qvelleberg vid Räppe, och vid Spörsås i Öhr, omkring 25 km norrut från Växjö, finnas ett tiotal inom ett ganska litet område.

Av anmärkningsvärda *dichotypa former* har jag funnit:

Ormgran + slokgran vid Uråsa komministerboställe.

Kamgran + slokgran vid Sevidsäng i Bergunda.

Plangran (¾) + slokgran (¼) vid Väckelsång.

I övrigt finnas flera blandformer, som det ofta är mycket svårt, ja, kanske rent av omöjligt noggrant bestämma.

A. S. TROLANDER.

Fig. 1. »Trollbjörken» i Mistelås i Småland.
Foto: C. W. VON SYDOW aug. 1928.

EN SMÅLÄNDSK »TROLLBJÖRK».

Under ett besök i Mistelås s:n i slutet av juni månad 1928 blev jag av docent C. W. VON SYDOW uppmärksamgjord på en i närheten av Sjuhults by strax V. om sjön Rymmen växande björk av anmärkningsvärt avvikande utseende. Det för trädet mest utmärkande var dess låga stam och täta, omfångsrika, halvklotformiga krona. Trädet växte fristående i en med tunnsådd äldre björk av normal typ samt huvudsakligen ungtall beväxt hagmark. Det på långt håll i ögonen fallande trädet var av ortsbefolkningen sedan länge uppmärksammat

Fig. 2. Detaljbild av den i fig. 1 avbildade Mistelåsbjörken.
Foto: C. W. VON SYDOW aug. 1928.

Fig. 3. Huvudstammen och nedre delen av kronan av »trollbjörken» i Mistelås.
Foto: C. W. VON SYDOW aug. 1928.

Fig. 4. Detaljbild från tätaste delen av kronan av »trollbjörken» i Mistelås.
Foto: C. W. VON SYDOW aug. 1928.

såsom en sannskyldig »trollbjörk», och en hel lel sägner skulle också med denna vara förknippade. Till form och art var trädet närmast att beteckna som en tämligen småbladig masurbjörk. Blomningen för året syntes hava varit ytterst minimal; först vid närmare efterletande kunde ett fåtal frukthängen anträffas. Den relativt grova, nedtill c:a 225 cm vida huvudstammen delade sig 1 m över marken i ett flertal mer eller mindre horisontalt utgående grenar, vilka i sin tur voro rikt förgrenade och med sina sidogrenar bildade ett osedvanligt tätt flätverk; inga sammanväxningar kunde dock upptäckas mellan de tätt om varandra flätade grenarna. Av det täta grenverket bildades en halvklotformig krona om c:a 10 m:s diameter i olika riktningar. Hela trädets höjd uppgick till knappa 6 m. Trädets egendomliga utseende framgår närmare av de i fig. 1—4 meddelade bilderna.

N. Sylvén.

NÅGRA INTRESSANTA SKÅNSKA TRÄD.

Litteraturen om på ett eller annat sätt anmärkningsvärda träd i Skåne är ganska rik. Särskilt har inventeringen av de skånska jätteträden genom Bülows och Gertz' intressanta meddelanden förts ganska långt. Vår sydligaste provins giver emellertid ännu rika möjligheter att anträffa träd av mera ansenliga dimensioner, som alltjämt undandragit sig offentligheten. Det, jag här ämnar offentliggöra, är endast en liten axplockning ur den samling av dylika uppgifter, som jag hopbragt under resor i Skåne.

Meddelandena om trädformig hassel i ovannämnda litteratur äro lätt räknade. Gertz uppgiver i Skånes Natur en hassel från Örup om 0,96 m i stamomkrets. Trädformiga hasslar ha vi emellertid ganska gott om i nordvästra Skåne, varifrån jag antecknat över ett tiotal med en stamomkrets av över en meter. Den största hassel, jag sett inom området, finnes i Hallavaara-dalen i Hovs socken i västligaste delen av Hallandsås. Den är mera än 11 meter hög och håller vid brösthöjd 1,32 meter i omkrets. Trädet, som är alldeles friskt, står i sluttningen av dalen i en skog av bok och andra ädla lövträd. Denna äges av en åldrig hemmansägare, E. M. Ebbesson i Segelstorps by, vilken med största omsorg vårdar trädet. Med den kännedom angående hasselns tillväxt och ålder, som jag erhållit genom ett antal borrningar av hassel inom andra delar av området, vill jag uppskatta trädets ålder till något över hundra år.

I Skånes Natur omnämner Gertz en stor hassel, som fordom skulle ha stått i Söderviddinge prästgårds trädgård, men för några år

sedan nedhuggits. I denna trädgård finnes emellertid en ruin av en annan hassel av ganska betydande dimensioner. Ruinen är genomrutten, cirka 2 meter hög, och mäter vid brösthöjd 1,21 meter. — Förekomsten av trädformig hassel vid Rössjöholm på sydsluttningen av Hallandsås må här även i förbigående omnämnas. Hasseln växer här i bäckdalarna nära Rössjöns strand. Flera individ ha uppmätts med en stamomkrets av över 1 meter.

Enligt Bülow skulle provinsens största valnötsträd finnas i Ystad och mäta 3,55 meter i omkrets vid brösthöjd. I Stävie hages gamla trädgård cirka 7 kilometer nordväst om Lund stå två gamla valnötsträd av ännu större dimensioner. Det ena av dessa mäter 24 meter i höjd och 3,90 meter i omkrets vid brösthöjd. Trädet har länge stått emot Skåne-slättens kraftiga nordväststormar, tills vid juletid 1927 trots den största omsorg från ägarens sida huvudgrenen bräcktes. Redan förut hade detsamma hänt det andra trädet, vilket sannolikt varit av ännu större dimensioner. Trots kraftig röta äro båda träden synnerligen livskraftiga och lämna under goda år intill fyra hektoliter valnötter. De äro planterade omkring år 1750, då trädgården anlades och corps de logiset ombyggdes. En ålder av cirka 175 år är också vad man kunnat vänta av de åldersborrningar, som företagits.

Ett av de mest imponerande träd, jag sett i Skåne, är den jättelika robinia, som bildar centrum i östra partiet av Vegeholms slottsträdgård. Dess stamomkrets vid brösthöjd är 4,20 meter. Den är mycket gammal, förmodligen över 200 år. Redan år 1740, då slottsträdgården anlades, fick robinian en plats i trädgårdens centrum och kan väl knappast då ha varit en helt liten planta. Tack vare en omsorgsfull behandling från ägarens sida har trädet tills nu förblivit friskt. Emellertid börja de gamla cementfyllningar, som tidigare måst företagas, att spricka sönder i sådan utsträckning, att det inger farhågor för att det åldriga trädet icke länge kan bibehållas.

Nästan lika gammal, men av avsevärt mindre dimensioner, är robiniian på Lundagård. När denna egentligen planterats, vet man icke med säkerhet. Från 1700-talets mitt nämnes robinia bland andra träd från denna plats, men om det är detta exemplar, som åsyftas, vet man icke, då bevisligen flera dylika träd funnits därstädes. Dess stamomkrets är 2,6 m vid brösthöjd. Den har hittills ansetts vara en av de största i landet.

Bertil Lindquist.

IN MEMORIAM.

†

LUDWIG BEISSNER.

$18\frac{6}{7}\,43 - 19\frac{21}{12}27.$

Då Föreningen för Dendrologi och Parkvård till högtidlighållandet av sin femåriga tillvaro år 1925 skred till val av fem hedersledamöter, rådde ingen tvekan om, att Föreningen som en av dessa skulle kalla LUDWIG BEISSNER, samtidens främste barrträdskännare. Redan hans enastående, epokgörande »Nadelholzkunde» berättigade honom till en dylik hedersbevisning. Många äro de för dendrologi och parkvård betydelsefulla arbetsuppgifter, vilka LUDWIG BEISSNER lyckligt hann slutföra, innan han av hälsoskäl nödgades att vid 70 års ålder år 1913 helt draga sig tillbaka från sitt arbete. I föreningens årsskrift 1925 har redan förut detta i korthet framhållits. Föremål för den mest uppoffrande omvårdnad framlevde LUDWIG BEISSNER de sista fjorton åren av sin levnad i sin sons, Sanitätsrat BEISSNER, hem i Wirstadt i Rheinhessen. Under de senaste åren syntes hans hälsotillstånd något förbättras. Han kunde nu tidtals återigen syssla med bestämning av till honom insända barrträdsprov och själv kärleksfullt vårda sin älskade lilla stenbergsanläggning med alpväxter. Någon fullständig förbättring kunde det dock givetvis aldrig bliva. Den 21 december 1927 kom befrielsen från hans långa lidande.

CARL AXEL MAGNUS LINDMAN.

* $^{6}/_{4}$ 1856 † $^{21}/_{6}$ 1928.

Carl Lindman föddes den 6 april 1856 i Halmstad. Sina ungdomsår tillbragte han i Växiö, där han 1874 avlade studentexamen, som primus bland sina kamrater. Studierna fortsatte han sedan i Uppsala, där han ägnade sig åt naturvetenskaperna med botaniken som huvudämne. På en botanisk avhandling av fruktbiologiskt innehåll disputerade han där för doktorsgraden 1884. Kort därefter fick han tillfälle att företaga en längre utländsk resa, varvid talrika europeiska länder samt Nordafrika och Madeira besöktes. Efter att sedermera någon tid ha tjänstgjort som Regnelliansk amanuens vid Riksmuseet och assistent vid Bergianska trädgården blev han 1887 lektor i naturalhistoria och fysik vid Högre Latinläroverket å Norrmalm. Av stor betydelse för den vetenskapliga verksamheten, som han alltjämt fullföljde, blev den forskningsfärd, han 1892

—94 som Regnellsk stipendiat företog till Sydbrasilien och Paraguay och varifrån mycket rika samlingar hemfördes. År 1905 fick han utbyta sin lektorstjänst mot platsen som professor och intendent för Riksmuseets botaniska avdelning, där han verkade till uppnådd pensionsålder 1923. Under de senare åren av hans levnad hade hälsan varit vacklande, men som en smärtsam överraskning kom dock meddelandet om hans plötsliga bortgång den 21 juni 1928.

Detta är i korthet några viktigare data ur CARL LINDMANS liv. Av vår förening var han medlem alltifrån dess stiftande. Någon särskilt framträdande aktiv roll kom han emellertid ej att spela inom densamma, om han också en kortare tid funktionerade som en av föreningens revisorer. Det är ej heller från denna sida som CARL LINDMANS namn blev så känt bland föreningens medlemmar. Det berodde på andra sidor av hans verksamhet.

LINDMANS vetenskapliga arbeten föllo huvudsakligen inom två av botanikens huvudområden: biologien och systematiken med floristiken. Brasiliens outtömliga växtvärld, som han själv haft lyckan att få skåda, skänkte honom stoff till talrika arbeten, liksom även — och med åren allt mera — vårt eget lands flora. Flera kritiska släkten inom denna har han utrett, och på denna plats må helt naturligt särskilt framhållas hans förtjänstfulla arbeten över vårt lands *Crataegus*-former. Av dendrologiskt innehåll är även skriften »Buske eller träd?», vari lämnas många värdefulla iakttagelser över våra lignosers skottbyggnad.

LINDMANS förnämsta verk på detta område är dock det i två upplagor (1918 och 1926) utkomna arbetet »Svensk fanerogamflora». Dettas största förtjänst ligger nog i de med konstnärlig smak och samtidigt vetenskaplig exaktheit av honom själv utförda otaliga bilderna, genom vilka växtbestämmandet underlättas. Denna hans flora torde nog också härigenom i hög grad ha bidragit till väckandet och spridandet av de floristiska studierna i vårt land.

Till sin läggning var LINDMAN kanske lika mycket konstnär som vetenskapsman, och som ung lär han också hava tvekat i valet mellan dessa banor som levnadskall. Denna konstnärliga läggning skönjer man också i många av LINDMANS skrifter, i det stort anlagda verket »Vi och våra blommor», som behandlar trädgårdens odlade växter, samt i »Bilder ur Nordens flora». Med detta sistnämnda arbete torde nog LINDMANS namn blivit mest känt bland den svenska allmänheten. Byggt på PALMSTRUCHS »Svensk Botanik» har det av LINDMAN utvidgats med ett betydande antal planscher (i den sista upplagan med ej mindre än 144),

av vilka flertalet tecknats och målats av hans egen hand. Bilderna äro i allmänhet av hög kvalitet, utförda som de äro med konstnärlig talang i förening med vetenskaplig noggrannhet. Detta ståtliga arbete skall också förbli en prydnad ej blott för bibliofilernas bokhyllor utan för den svenska botaniken.

Med tacksamhet skola också de många blomstervännerna i vårt land erinra sig den bortgångnes namn; med tacksamhet skola även vi medlemmar av dendrologiska föreningen minnas de bilder han för oss målade ur vår sköna nordiska flora och från våra trädgårdars praktfulla blomsterskara.

R. E. Fr.

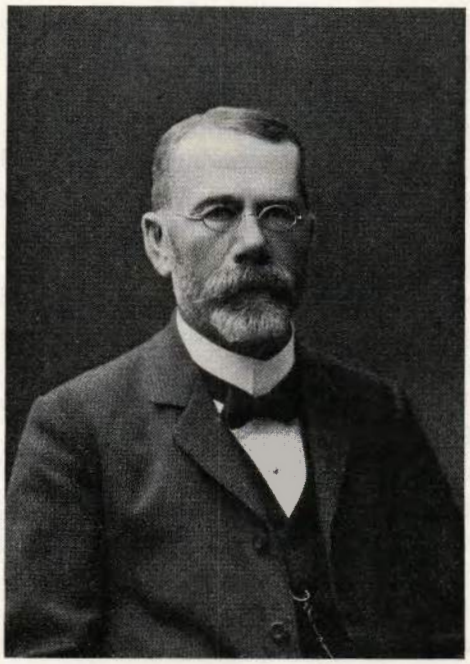

KARL JOHANSSON.

* 1/5 1856 i Öggestorp, Jönköpings län. † 20/9 1928 i Stockholm.

KARL JOHANSSON avlade mogenhetsexamen i Jönköping vårterminen 1875, där han hade den mångkunnige botanisten, lektorn JOHAN EMANUEL ZETTERSTEDT, till lärare i naturalhistoria, och inskrevs samma år vid Uppsala universitet.

Efter i januari 1879 avlagd filosofie kandidatexamen hade han vikariat i Visby, Hudiksvall och Karlskrona samt utnämndes hösten 1884 till adjunkt i matematik, naturlära och svenska vid Visby högre allm. läroverk. Han kvarstod som sådan till uppnådd pensionsålder, då han överflyttade till Norrköping och senare till Stockholm, där han blev en daglig och trägen arbetare vid Riksmuseets botaniska avdelning.

Orsaken till att JOHANSSON i denna tidskrift blivit föremål för några minnesord är, att av hans till mer än ett sextiotal uppgående utgivna

skrifter med botaniskt innehåll ett flertal falla inom dendrologiens och parkvårdens område.

Som så många andra botanister blev JOHANSSON dragen till studiet av den provins' flora, där han fått sitt verksamhetsområde, och 1897 utgav han efter ingående studier och omfattande resor på Gotland »Huvuddragen av Gotlands växttopografi och växtgeografi grundade på en kritisk behandling av dess kärlväxtflora».

Genom sin mer än vanliga grundlighet och den kritiska sovringen av materialet blev denna uppsats i mångt och mycket ett föregångsarbete, skiljande sig från föregående »växtlokalförteckningar», som utgivits från olika delar av vårt land.

Två år senare utgav JOHANSSON »Studier över Gotlands hapaxantiska växter med hänsyn till deras groningstid och övervintring», och det var väl dessa arbeten samt hans började studier över de kritiska släktena *Hieracium* och *Potentilla*, som vid Linnéjubileet i Uppsala våren 1907 gjorde honom till filosofie hedersdoktor.

För var och en som besökt Visby torde D. B. W:s (De badande vännerna) restaurant och trädgård vara väl kända. Från att ursprungligen endast vara en förening av badande unga män, blev sällskapet en faktor i Visbys historia, och bland annat inköptes 1854 de områden, där trädgården nu ligger.

I den jubileumsskrift till minne av D. B. W:s hundraåriga tillvaro, som utgavs 1914, har JOHANSSON lämnat en intressant och ingående redogörelse för trädgårdens tillkomst, vidare historia, ekonomi och där företagna odlingsförsök.

Redan i en notis i Svensk botanisk tidskrift 1913 omtalar JOHANSSON, att ett i trädgården odlat exemplar av den praktfulla japanska scrophulariacé-arten *Paullownia tomentosa* C. KOCH, dött 1912. Exemplaret var mellan 50 och 60 år, mätte vid marken 101 cm i stamomkrets och blommade aldrig. Bättre lyckades odlingen med de även från det kinesisktjapanska floraområdet härstammande *Ailanthus glandulosa* DESF. (omkrets nära marken 134 cm) och *Ginkgo biloba* L.

Ett synnerligen intressant dokument är JOHANSSONS i Svensk botanisk tidskrift 1827 publicerade »Calendarium Florae Gotlandicae. Blomning och lövsprickning i Visbytrakten», huvudsakligen grundande sig på JOHANSSONS egna anteckningar över vilda och odlade växter, sträckande sig över icke mindre än 32 år (1885—1916).

I »Lustgården» har JOHANSSON skrivit tvenne rikt illustrerade uppsatser, dels 1924 »Om våra almar», dels 1925 »Om plataner». Den första

uppsatsen grundar sig på tvenne föregående »Bidrag till kännedomen om Gotlands Ulmus-former» (Sv. Bot. tidskr. 1921) och »Ulmus-studier på Öland» (Bot. notiser 1922).

Av andra arbeten, som kunna intressera denna årsskrifts läsare, kunna omtalas 1911 »Om Ava-eken» [på Fårö, Gotland], 1913 »Lojsta-eken, den äldsta eken på Gotland», 1916 »Hällholmen i Martebomyr på Gotland», 1916 »Näktergalslunden vid Burgvik» och 1917 »Idegranar på Gotland».

Särskilt för att samla material för sina *Hieracium*-studier gjorde Johansson vidsträckta resor inom olika delar av vårt land.

Karl Johansson var typen för en intresserad, mångkunnig och trägen arbetare, han var tjänstvillig och omtyckt. Han ägde ett synnerligen gott öga, och nya upptäckter och fynd gåvo honom nytt liv och arbetslust. Vid sin död vid över 70 år stod han också obruten och med full arbetsförmåga.

Selim Birger.

ANDERS WAHLGREN.

* $^{15}/_{2}$ 1861 † $^{7}/_{11}$ 1928.

ANDERS WAHLGREN, en av vår svenska skogsskötsels och den nordiska skogsvetenskapliga forskningens förgrundsfigurer, har för alltid lämnat oss. Länge skall sorgen kännas tung inom de nordiska skogsmännens led.

ANDERS NILS HENRIK WAHLGREN föddes i Lund den 15 februari 1861, son av professorn i zoologi, FREDRIK AUGUST W., och dennes maka, f. LOVÉN. Efter år 1878 avlagd mogenhetsexamen ägnade sig W. åt naturvetenskapliga studier vid Lunds universitet, där han år 1882 avlade fil. kandidatexamen med botanik och zoologi som huvudämnen. Hans håg låg åt skogsmannabanan, och han lämnade nu universitetet för genomgång av skogsskola och skogsinstitut. Redan år 1883 utexaminerades han från K. Skogsinstitutet. Utnämnd till e. o. jägmästare 1884 tjänstgjorde han åren 1885—1892 som extra tjänsteman i Domänstyrelsen och uppehöll under denna tid vid flera tillfällen lektorsbefattningen i naturvetenskap

vid Skogsinstitutet. År 1892 blev han assistent i Örbyhus revir, 1894 föreståndare för Kolleberga skogsskola i Skåne och 1901 jägmästare i Norra Roslags revir. Då år 1906 direktörsbefattningen vid K. Skogsinstitutet blev ledig, utnämndes WAHLGREN till t. f. direktör för Skogsinstitutet. När detta sedermera omorganiserades till Skogshögskola, blev W. kallad till professor i skogsskötsel och utnämndes samtidigt till Skogshögskolans rektor. Som sådan kvarstod han t. o. m. 1926, då han avgick med pension. Icke fullt två år efter erhållet avsked ändade ett hjärtanfall hans ännu alltjämt verksamma liv.

Det är som lärare och ledare för Skogsinstitutet och Skogshögskolan, WAHLGREN utfört sin betydelsefullaste livsgärning. Då Skogsinstitutet 1915 ombildades till Skogshögskola, gällde det att rätt tillgodose de krav, som under senare tid rests på skogsundervisningens modernisering och fördjupning. WAHLGREN, som själv varit medlem i den kommitté, som fått till uppgift att uppdraga de nya riktlinjerna för den högre skogsundervisningens ordnande, visade sig också här vara den rätte mannen. För den erkänt höga ståndpunkt, svensk skogsundervisning f. n. kan med stolthet berömma sig av, ha vi till väsentlig del ANDERS WAHLGREN att tacka.

Många arbeten på det skogsvetenskapliga området ha under årens lopp utgått från ANDERS WAHLGRENS hand. Främst bland dessa märkes det år 1914 i sin första upplaga utgivna standardverket: »Skogsskötsel, handledning vid uppdragande, vård och föryngring av skog», ett arbete, som spelat och givetvis länge kommer att spela en verkligt betydelsefull roll för svensk skogsskötsel och svensk skogsundervisning.

Att WAHLGREN i sitt författarskap ofta måste komma in på mera rent dendrologiska spörsmål, ligger i öppen dag. I sin stora skogsskötselbok ägnar W. ej mindre än 324 sidor åt en speciell framställning av de olika skogsträden; mer än hälften av denna framställning är att betrakta som ren dendrologi. Särskilt utförligt dendrologiskt behandlade möta här av inhemska svenska skogsträd tall, gran, ek, bok, avenbok, ask, alm, lönn, lind, björk, klibbal, gråal och asp och av utländska skogsträd lärk- och silvergransarter samt arter av släktena *Picea, Pseudotsuga* och *Pinus*. För svensk dendrologi synnerligen beaktansvärda synpunkter har W. även framlagt i ett inför K. Lantbruks-Akademien hållet och i dess Handl. och tidskr. 1912 tryckt föredrag: »Vilka erfarenheter hava hittills vunnits beträffande främmande trädslags införande i våra skogsmarker?»

Vid sidan av sitt intresse för skogs- och naturvetenskap hade WAHLGREN ett djupt liggande konstnärsintresse. Han var en djur- och natur-

målare av Guds nåde. Hans ungdomsdröm var, att han en gång skulle få helt ägna sig åt konstnärsbanan. Som utexaminerad skogsman ägnade han sig också under en kortare tid åt direkta konstnärsstudier; under en resa till Bretagne och Paris år 1891 studerade och målade han i en skandinavisk målarskola, ledd av den finskfödde målaren HALL. Om stor konstnärsbegåvning och sann uppfattning av växt- och djurlivet i naturen vittna ett stort antal dukar av W:s hand. Mästerliga prov härpå möta bl. a. på Skogshögskolan i Stockholm och flerstädes i hemmen hos de talrika WAHLGREN'ska jakt- och skogskamraterna.

Ej blott som skogsman och konstnär har ANDERS WAHLGREN lämnat ett svårfyllt tomrum efter sig. Inom vän- och kamratkretsen blir förvisso tomrummet ännu svårare att fylla. Med beundran och tacksamhet skola vi, som en gång haft förmånen att stå honom nära, alltid minnas honom som den ädle, finkänslige mannen, den gode kamraten, den minnesgode och trofaste vännen.

NILS SYLVÉN.

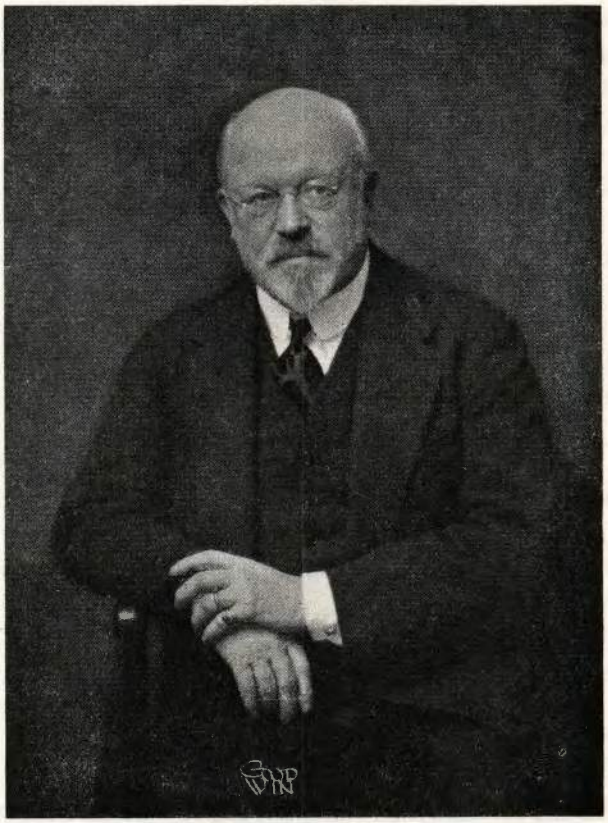

THEODOR ADELSWÄRD.

* $^{3}/_{10}$ 1860 † $^{29}/_{9}$ 1929.

Om någonsin en enskild svensk man tryckt sin stämpel på en orts hela karaktär, så har detta med fog kunnat sägas om baron THEODOR ADELSWÄRD och Åtvidaberg. Denna ort utmärkte sig under 1880-talet på intet sätt framför andra svenska brukssamhällen vad angick ordning, prydlighet eller allmän levnadsstandard, och dock hade Åtvidaberg under en närmast föregående period varit platsen för de mest storartade ekonomiska framgångar under kopparverkets blomstringstid. Skolor, privatbostäder och de kaserner, där bruksarbetarna voro inhysta med sina familjer, voro med få undantag både obekväma och torftiga. Det var

högst naturligt, att planteringarna voro av enklaste slag — svavelångorna från malmrostningen skadade icke sällan de växter, man sökte odla i trädgårdarna, ja, förstörde t. o. m. den vilda vegetationen på de mest utsatta kullarna. Den gamla hyttan kunde visserligen kallas pittoresk men knappast tidsenlig. Huru grundligt ändrades ej allt detta redan under de första årtiondena efter det att baron THEODOR ADELSWÄRD övertog ledningen av det stora fideikommisset? Under mer än 20 år har Åtvidaberg nu utgjort en verklig förebild för en »Garden City», en trädgårdsstad, med sitt välordnade industricentrum, sina prydliga och bekväma bostäder, sina vackra och blomrika trädgårdstäppor, sina välskötta planteringar. Hela den närmaste omnejden har, såsom ju ock bör vara fallet omkring ett sådant samhälle, att uppvisa rationellt bedrivna jordbruk och vidsträckta ekonomiträdgårdar, där man förr såg kärr, sumpmarker och tämligen magra åkrar, medan välskött ungskog nu täcker de kullar, där blott glesa björkar förr höjde sig över den hårt betade marken. Och vart man ser har en varsamt ordnande hand undanröjt varje detalj, som kunnat hindra traktens naturliga skönhet att komma till sin rätt. Det torde finnas få områden i vårt land, där principerna för vad engelsmännen kalla landscape gardening tillämpats i så vidsträckt skala och på samma gång så känsligt och måttfullt. Ej heller lär man finna många större fideikommiss, där ägaren så målmedvetet och med sådant intresse som här understött planteringarna vid arrendegårdar, ja, vid vart enda litet avlägset skogstorp.

Var detta nu några prov på vad baron ADELSWÄRD utförde i hela nejden, vad skulle han då icke lägga ned av intresse, kostnader och arbete på att försköna sitt kära Adelsnäs? Åt det ståtliga slott, som här uppfördes, har han också skapat en inramning, vartill man icke lätt finner ett motstycke. Även om de naturliga förutsättningarna på platsen voro mera gynnsamma än vid de flesta andra svenska herresäten, och även om den gamla parken vid Adelsnäs erbjöd ett ovanligt förnämligt utgångsmaterial, så är det dock obestridligen baron ADELSWÄRDS förtjänst, att han tillvaratagit allt detta på ett sådant sätt och därmed givit ett utomordentligt exempel på vad som kan uträttas till förskönande av ett svenskt gods.

Baron ADELSWÄRDS stora industriella anläggningar, så betydelsefulla för traktens ekonomiska utveckling, hans sociala och politiska verksamhet, hans deltagande i internationellt och särskilt i interparlamentariskt arbete äro välkända, och om dem behöver icke ordas i detta sammanhang. Däremot kan man ej underlåta att här framhålla hans be-

tydelse för höjandet av trädgårdsundervisningen i landet och hans intresse för många praktiska frågor inom ekonomisk trädgårdsskötsel. I synnerhet har han därvid uträttat mycket till gagn för svensk fruktodling. Och slutligen bör ihågkommas, att han genom att grundlägga sina förnämliga plantskolor verksamt bidragit till spridandet av ett värdefullt material för våra planteringar.

Med baron Theodor Adelswärd har vårt land förlorat en märklig representant för svensk hortikultur. Han bör leva i tacksamt minne hos envar, som uppskattar de framsteg på detta område, vilka vår generation fått uppleva. Dendrologföreningens medlemmar, som ej blott begagnat sig av hans gästfrihet utan också på ort och ställe kunnat övertyga sig om halten av hans arbete på naturförskönandets område, ha dubbel anledning att ära hans minne.

Carl G. Dahl.

LITTERATUR.

Sveriges Natur. Svenska Naturskyddsföreningens årsskrift. Årg. 20. 1929. 4 + 218 sid. 8 försättsplanscher samt 110 illustrationer och kartor i texten. Pris 7 kr.

Svenska Naturskyddsföreningens senaste årsskrift är ett nytt vackert led — det tjugonde — i serien av denna förenings värdefulla årsskrifter. Som vanligt möta uppsatser av jämväl dendrologiskt intresse. KARL-ERIK FORSSLUND berättar om »fridlysta naturminnen i Dalarna», och finna vi bland dessa tvenne dendrologiskt intressanta områden: Lindön i Ösjön i Torsångs s:n med sitt rika bestånd av vilda lindar samt Tingsnäs udde i Mora med gamla vresiga strandtallar, vidare 54 barrträd och 23 lövträd; redogörelse lämnas här även för inlämnade men ännu ej slutgiltigt avgjorda ansökningar om fridlysning av ett antal dendrologiska naturminnen. 5 instruktiva bilder av fridlysta träd illustrera uppsatsen. »Om vegetationen i centrala delarna av Skåne, en orientering av BERTIL LINDQUIST», gör oss förtrogna med några av de ännu kvarvarande resterna av ursprunglig skånsk blandlövskog. »Ekenön i Slätbaken, en rekognoscering i naturskyddssyfte av THOR HÖGDAHL» har särskilt i kapitlet om »skogen» mycket av intresse att meddela om de många åldriga träden på denna ur naturskyddssynpunkt i så många avseenden anmärkningsvärda ö; fem bilder meddelas här av sannskyldiga jätteträd, bl. a. en t a l l med en stamomkrets vid brösthöjd på ej mindre än 4,20 m — »det största mått som hittills finnes angivet för en svensk tall» — och en jätte-l i n d, som vid brösthöjd håller icke mindre än 7,50 m i stamomkrets — »den till stamomkretsen största lind, som hittills blivit uppmätt i Sverige» —. Dendrologiska meddelanden av intresse möta också hos RUDOLF SÖDERBERG, »Två vikar», hos JOHAN ALIN, »Naturminnen i Simrishamnstrakten», hos KARL HERMAN FORSSLUND; »En tur till Våmhusfjällen, hos E. JULIN, »De nybildade Hjälmar-öarna», hos ALMA FALK, »En säregen arkipelag. Natur och fågelliv vid Blekinge ostkust». Årsskriftens uppsatsavdelning avslutas med sedvanlig redogörelse för »Vetenskapsakademiens naturskyddsärenden» under det senast gångna året. — I årsskriftens smärre uppsatser och meddelanden» ingå i år liksom föregående år flera värdefulla dendrologiska notiser.

N. SYLVÉN.

Svenska Turistföreningens årsskrift. 1929. 8 + 354 sid. 23 försättsplanscher samt talrika illustrationer i texten.

1929 års årgång av Svenska Turistföreningens årsskrift behandlar huvudsakligen Norrland. Liksom föregående årgångar är den till innehåll och utstyrsel ett mönster för sitt slag av turistpublikationer. Ur dendrologisk och parkvårdssynpunkt är näppeligen den senast utgivna årsskriften så givande som dess närmaste föregångare; särskilt en del av bildmaterialet erbjuder dock även i år dendrologen och parkvännen en hel del av intresse.

N. Sylvén.

Thore Lindfors: **Sjukdomar hos våra odlade växter.** P. A. Norstedt & Söners förlag. Stockholm 1927. 109 sid., 20 helsidesplanscher. Pris inb. i klotband kr. 4:50.

Föreliggande arbete är uppdelat i två huvudavdelningar: I Översikt över sjukdomar, II Sjukdomarnas bekämpande.

Då boken är avsedd att utgöra en vägledning vid bestämmandet av växtsjukdomar på lantbruks- och trädgårdsväxter samt handledning angående sjukdomars förebyggande och bekämpande, kan den i flera hänseenden erbjuda god hjälp även åt dendrologen och parkvårdaren. Visserligen äro de på egentliga parkväxter förekommande växtsjukdomarna upptagna blott i ett ringa antal, men de falla ju också utanför den ram, författaren uppställt för boken. Då emellertid andra avdelningen: »Sjukdomarnas bekämpande» innehåller flera kapitel av stort allmänt intresse, anser jag en anmälan i denna årsskrift vara fullt på sin plats.

Särskilt må framhållas: »Reglering av fuktigheten», »Kalkning», »Gödsling», »Utrotning av smittobärare», »Behandling av avfall och sjuka växtdelar», »Sortval», »Sår». Visserligen äro i flertalet fall de exempel, som omnämnas för att belysa framställningen, valda bland lantbruks- eller trädgårdsväxter, men då givna föreskrifter i allmänhet äga stor allmängiltighet, kunna de äga tillämpning även för parkvården.

Då därtill kommer dendrologiens nära anslutning till fruktträdsodlingen, vars sjukdomar upptagas i stort utrymme, anser jag starka skäl föreligga att rekommendera här föreliggande arbete åt även dendrologien och parkvårdens representanter.

C. H—d.

Carl Linnæus Wästgöta-Resa. Nytryck efter originalupplagan 1747 med textkommentar av NATANAEL BECKMAN. Göteborg 1928. 16 + 329 sid. och 5 pl. jämte 52 sid. förord och anmärkningar samt 1 karta. Pris bund. kr. 13: 50.

Den till julen 1928 utgivna nya upplagan av Carl Linnæi Wästgöta-Resa har gått ut på ett exakt återgivande av originalet jämte kulturhistoriskt betonad kommentar. I övrigt har utgivarens önskan varit att åstadkomma en vacker bok, värdig originalet, till ett populärt pris. Förvisso har utgivaren synnerligen väl lyckats i detta sitt berömvärda förehavande.

LINNÉS klassiska reseskildringar äro allt för väl kända och allmänt uppskattade, för att den nu föreliggande nya upplagan av hans Wästgöta-Resa här skulle behöva göras till föremål för ett mera ingående referat. I en dendrologisk årsskrift som denna torde det dock vara på sin plats att med några ord särskilt framhålla den mängd av intressanta och värdefulla dendrologiska notiser, man här liksom i LINNÉS övriga Resor gång på gång möter. På ej mindre än 46 av originalupplagans 275 sidor lämnar LINNÉ meddelanden om rent dendrologiska iakttagelser.

En första anteckning av dendrologisk art möter på sid. 3, där det från Lislena i Uppland omtalas, att »här wäxte J o l s t e r i största myckenhet, tillika med några andra löfträn af Al, Björk etc. liksom uti en skog». Om jolstern heter det vidare i detta sammanhang, att »J o l s t e r, J ä l s t e r, J u s t e r, H i l s t e r, H a l s t e r eller Westgötarnas W e k a r, är et slags Pil, som i Swerige är mera bekant, än utomlands. Herr WESTBECK, Probsten i Löfstad, har för et par år sedan, genom en speciel Tractat lärt nation, at af detta J o l s t e r s frukt hämta de fjun, eller pappus, med hwilken fröen flyga och dem anwända i stället för Bomull, skulle denna Bomull kunna blifwa begärlig, borde den tracten, som här låg jämte wägen åt Enköping, stängas in».

För en hel del träd och buskar meddelas växtgeografiskt och historiskt intressanta lokaluppgifter. Sålunda omnämnes i d g r a n (*Taxus baccata*) från Forshem i Västergötland och från Dalsland, trakten av Åmål. Å Forshems-lokalen har idgran ej återfunnits i senare tid; av Wästgöta-Resans ord att döma var också förekomsten redan vid LINNÉS besök på växtplatsen hotad till sin existens: »T a x eller B a r l i n d wäxte et enda trä, som dock war nog plundradt til sina qwistar, wid pass *quart.* ½ ifrån Forshems Kyrka, på högra handen, från landswägen et stycke inuti skogen». — Av dendrologiska notiser från Kinnekulle intressera särskilt

uppgifterna om fågelbärsträd, benkornell, mistel (*Viscum album*) och valnötsträd. Om det förra heter det: »Kersebärsträ växte nog, fast än icke så många, som andra wilda trän. De woro så höga, som Björkar, och alldeles wilda, såsom andra skogsträn, och ingalunda planterade; alla woro af Fogelbärs slagen, med stora blad och söt frukt, och icke et af det röda och sura slaget». Från Västerplana Storäng omnämnes ytterligare, att »Kersbär eller Fogelbär växte äfwen i storängen mycket, nedre mot Venerns strand». Från samma Storängen omtalas benkornellen, »Eknas», »en buske, som utom Skåne och Gotland är nog sällsynt i Swerige, men här på storängen allmän.» Om den på Kinnekulle numera säkerligen helt utgångna misteln heter det: »Wespelten kallades Viscum som sågs här på Kinnekulle mer än på andra ställen, hälst på Aplar». Planterade valnötsträd omtalas från Hellekis och Läckö: »Walnötesträ wäxte många i Hellekis trägård planterade; men alla sågo nu ut som stora buskar, sedan hårda wintern 1740 ödelagt deras stammar. Härav kan ses, at Walnötesträ ej wäxa wille på Kinnekulle, såsom allmänt berättas». Och från Läckö heter det, att »Walnöts-träna stodo mycket stora i Slottsgården, som tilllika med Ruta påckat emot de starka wintrar 1740, emedan de af Slottet på norra sidan woro betäkte».

Ofta uttalar LINNÉ sin beundran för de vackra västgötska lövängarna: »ängarna stodo härliga af sköna löfträd». Av särskilt intresse äro uppgifterna om bok vid »Ingesätter» på Billingen (jmf. »Lustgården» 1928, sid. 84) och vid Flaberg fem fjärdingsväg ovanför Borås samt om vinterek (*Quercus sessiliflora*) på Hunneberg: »Ek wäxte på Hunnebärg, mer än på något annat ställe här i orten; ty hon beklädde alla sidor af bärget såsom med en lund. Utom det at Ekarne ofwan på Hunnebärg woro mycket allmänne. De Ekar, som stodo på sidorna, woro ej serdeles store, och ännu mindre woro de, som wäxte ofwan på bärget. Desse senare wisade, jag wet ej hwad för et främmat wäsende, ifrån den allmänna Eken; ty stammen war smalare, barken hwitare, och mäst betäkt med mossa eller Hypnis, så at han til påseendet mer liknade en Bök, än en Ek. Grenarne slokade mer, än som de pläga göra på wår Ek. Bladen woro mer gröne, mer faste, mer glänsande, och utan fläckar: de hade ock på undra sidan klarare grönska, och hwitare ådror, eller costas, utom det, at bladen wid basin woro mer tilbaka bögde. Alle desse kännetecken woro dock ej tilräckelige, at gifwa en tilförlitlig differentiam specificam. Ändteligen märkte jag, at dess frukt hade inga Blomskaft eller pedunculos, hwaraf jag tydeligen såg, at denne Ek war

en different varietet, som aldrig tilförene af Swenska Botanicis blifwit i akt tagen».

Ett för första gången såsom svenskt under Wästgöta-Resan iakttaget träd är även vitoxeln (*Sorbus aria*): »et sällsynt trä, som Herr KRITLOD infört i sin trägård [i Kungälv], det man aldrig i någon Svensk trägård sett, mycket mindre förmodat wara Swensk Inbyggare. Det hade bliwit hitfördt ifrån Torsby Soken, där det wäxt wildt uti et bärgsflog; jag fick se det sedermera på et par ställen i klipporna jemte hafssidan. Bladen äro like med Oxel; men på undra sidan mera ludne, och snöhwite; Bladens kanter gå icke i wågor, som på Oxeln; utan äro jämt sågade såsom et Almblad: eljest är detta trädet så likt med Oxel, som det är med Oxeln slägt.»

Av anförda lövbuskar må, förutom benkornellen, särskilt nämnas murgröna (från Kinnekulle, Alingsås, Uddevalla, Tunhem och Halleberg), skogskaprifol (från Göteborg och Trollhättan) och liguster (från Orust). På Rävgilljeberg vid Uddevalla växte av murgröna »twänne stånd, et på hwardera sidan om bärget. Den som wäxte närmast åt landswägen, hade öfwerst uppå sig päronlike löf, utan sidesflikar; desse qwistar boro sina blommor bittida om wåren, och hafwa blifwit af Botanisterna nobiliterade med namn af Hedera Poëtica». Skogskaprifolen vid Göteborg »wäxte wid hafssidan på åtskilliga klippor emellan springorna, där jorden war torr och skarper; denne wäxt eller buske hade jag allenast tilförene sett i Swerige wid Ramlösa Surbrun i Skåne; han meriterar upmärksamhet, hälst då man ser honom tåla wåra wintrar; ty ingen kan wara angenämare och tjänligare til små lusthus, som äro gjorde af spröt, för hwilka han såsom en Humle uppklifwer, utan att med stjelken årligen förwissna, och således hela huset betäcker med sina wackra blader, utom det han gifwer en angenäm lukt med sina sköna blommor». »Liguster wäxte på Orost wildt, som utom denna skärgård näppeligen är funnen i Swerige. Jag såg det sedermera i Trägårdarna, där det wäxte så frodigt och så härligit, at jag aldrig sedt des like; häraf märkte wi, at alle wäxter trifwas desto bättre, ju närmare de äro intil sin födelse-ort. Derföre skulle jag råda dem, som i Swerige wille anlägga Liguster-Häckar uti sina Trägårdar, at de icke hämta Ligustret ifrån Holland eller någon fjärmare ort, utan häldre ifrån desse nordiske länder, som bättre passa sig med wårt climat, hwaraf man kan wara säker at det bättre triwes».

Att LINNÉ särskilt intresserat sig för gamla och stora träd, framgår av hans gång efter annan meddelade notiser om dylika. Av framför andra

anmärkningsvärd storlek och ålder har tydligen den t a l l varit, varav en stock vid Norums bruk i Värmland uppmättes till en längd av »33 alnar utom skaten» och en bredd vid lilländan om »3½ quarter»; vid storändan av stocken räknades ej mindre än 409 årsringar.

En hel del dendrologiska småanotiser vittna om LINNÉS utomordentliga iakttagelseförmåga och intresse för allt märkligt i naturen. Från Skara domkyrka omtalas, hurusom *Solanum dulcamara* »wäxte högt up i Kyrkomuren på norra sidan utur springorna; wi undrade, at en wattuört kunde wäxa i torraste muren». Från Nossesjön intill Borstena, 1 mil ovanför Borås, berättas utförligt om tvenne »flotbjörker», som »med sina hopflätade rötter fästat sig wid en liten flottufwa, som flöt nu til den ena, nu til den andra stranden, och wäxte ofta ihop med det land hon hörde, intil des någon blåst, frost, eller flod låssade henne». För Halleberg anmärkes, att »F l ö g t r ä, såsom Flög-Runnar och andra Löfträn finnas här så många i Klefworna, at den som åstundar sådana til slagruter, eller annat häxeri, kan få dem i största myckenhet». Från Kinnekulle omtalas, »hurusom h ä g g e n war på flere ställen liksom hopwäfwen af spinnelträ, inom hwilken fans en myckenhet af skråbukar», tydligen larver av häggspinnmalen. På Mösseberg ha bladminerare å *Lonicera xylosteum* påkallat LINNÉS uppmärksamhet: »*Xylosteum* hade i sina blad maskar (Vermiculos subcutaneos), de där kröpo med krokgångar inom bladens öfre och undre sida».

Den nu lämnade provkartan på Wästgöta-resans mer eller mindre undanstuckna dendrologiska meddelanden visar till fullo, att även dendrologen har mycket att taga vara på i denna främst ur andra synpunkter så innehållsrika reseskildring. Ett närmare genomläsande av den nu lätt tillgängliga LINNÉS Wästgöta-Resa och ett begrundande av dess allt omfattande innehåll ger för alla och en var det bästa utbyte.

N. SYLVÉN.

CARL G. DAHL: **Pomologi.** Beskrivningar över de viktigaste i Sverige odlade fruktsorterna. I. Äpplen och päron. Albert Bonniers förlag. Stockholm 1929. 424 sid. med 26 färgplanscher och talrika figurer i texten. Pris inb. 72 kr.

Med den nu föreliggande första delen av CARL G. DAHLS Pomologi har svensk pomologisk litteratur riktats med ett standardverk av sällsynt högt värde. Sällan har väl också en författare gått bättre rustad till sitt värv, än vad här varit fallet. Redan år 1905 började planläggningen av

arbetet, och avsikten var då, att en handbok i svensk pomologi skulle utarbetas av Carl G. Dahl och grosshandlare Helmer Örtengren gemensamt. Örtengren, den store fruktträdsodlaren och praktiske pomologen, medverkade vid vissa förarbeten och ställde största delen av de frukter, efter vilka avbildningar och i många fall även beskrivningar blivit utförda, till förfogande från sina omfattande fruktträdsodlingar samt bekostade till stor del såväl målningar och ritningar som även litografering och tryckning av de sällsynt naturtrogna planscherna; Carl G. Dahl fick på sin lott beskrivningen av de olika fruktsorterna samt det noggranna övervakandet av artisternas arbete. Att den sistnämnde härvid var rätte mannen, det visste man redan före arbetets första planläggning, och det har man under de sedan dess gångna åren fått flerfaldiga bevis på i de talrika för svensk fruktträdsodling i så många avseenden såväl praktiskt som teoretiskt grundläggande uppsatser och meddelanden, han härunder utgivit.

Arbetet inledes med en allmän orientering »om fruktsorternas allmänna kännetecken», »trädens egenskaper» och »fruktens egenskaper». Vi möta här alla de för examinationen av de olika fruktsorterna behövliga förklaringarna på de termer och uttryck, som i beskrivningarna kommit till användning vid redogörelsen för de olika fruktsorternas såväl morfologiska som fysiologiska egenskaper m. m. Vi återfinna här även en karta över landets olika fruktzoner, ursprungligen av författaren uppgjord för att användas i den lista över de viktigaste fruktsorterna, som Sveriges Pomologiska Förening förordar till plantering inom olika delar av landet.

Vid behandlingen av de olika äpple- och päronsorterna lämnar förf. först en redogörelse för viktigare »litteratur och synonymik». Under rubriken »historik» meddelas intressanta uppgifter om sortens historia och uppkomst. Av de härvid meddelade uppgifterna framgår, att ej mindre än 24 av de 115 närmare beskrivna äpplesorterna kunna räknas som svenska. Av de 77 behandlade päronsorterna äro 4 stycken uppkomna inom landet. Efter historiken följer närmast en beskrivning av »trädet», dess tillväxtförhållanden, »långskott», »blad», »florala knoppar», »blomning» och »pollen», dess bördighetsförhållanden och benägenhet för sjukdomar samt fordringar på skötsel och jordmån m. m. Vid beskrivningen av »frukten» behandlas särskilt dess »storlek», »form», »foder», »skaft», »huden», »lukt», »kärnhus», »foderrör» och »kött». För varje särskild sort lämnas slutligen värdefulla uppgifter om »mognadstid och användning» samt »odling». Varje beskrivning åtföljes av en längd-

snittsfigur i naturlig storlek. För 60 av de 115 äpplesorterna och för 44 av de 77 päronsorterna meddelas på sammanlagt 26 planscher konstnärliga och i detalj naturtrogna, underbart vackra färgbilder.

Såväl beskrivningar som avbildningar äro för varje särskild sort gjorda efter levande material. Det är i sanning ett jättearbete, som härvid blivit utfört. Detta allra helst, som varje detalj i såväl beskrivningar som avbildningar synes fullt korrekt återgiven. Den samvetsgrannhet, som är för förf. utmärkande, har här kommit till de mest fullödiga uttryck. De sällsynt läckra färgbilderna göra såväl artisterna, fröken ANNA WÄGE och fru HELFRID ELIASSON, f. STRÖMBERG, samt litografen G. THOLANDER, som förlaget all heder.

NILS SYLVÉN.

PAUL HERRING: **Studier i Rosens Kulturhistorie.** P. Haase och Søns förlag, Kjöbenhavn 1928.

För många är rosen blommornas drottning, och så är det alldeles tydligt för PAUL HERRING. Han nöjer sig emellertid ej med att dyrka rosen av i dag, utan han har också velat veta något om sin drottnings förflutna. Han har följt hennes väg ett långt stycke tillbaka mot hennes ringa ursprung, och han har dröjt en stund i kontemplation vid de mera påfallande markerade epokerna i hennes utveckling fram till våra dagars praktfulla och mångformiga sortiment. Resultatet av sina forskningar har han nedlagt i en bok, vars titel står att läsa här ovan, och boken är starkt präglad av författarens kärlek till sitt ämne.

Boken går så långt tillbaka i tiden som till den europeiska rosens första uppträdande i den gamla grekiska och romerska litteraturen. Sedan få vi följa dess väg mot, om ej stjärnorna, så dock mot allt större skönhet, varhelst författaren i vetenskaplig, religiös eller profan litteratur har kunnat spåra något av den uppenbarelseform, som rosen haft under länge sedan svunna tider. I det senaste århundradets av naturliga skäl rikhaltigare material nöjer sig författaren med att taga fram det, som belyser de stora dragen — han hinner dock med att nämna om så gott som alla våra stora sorters uppkomst. Författaren måste till sist sluta berättelsen om rosens metamorfoser, men dessa komma väl ännu länge att fortgå, och därför ger han som avslutning en glimt av det framtidsperspektiv, han tillämnar sin drottning.

Boken vill vara »ett första försök till en kritisk framställning av rosens kulturhistoria genom tiderna». Att den är en god framställning

av rosens historia är redan nämnt. Den gör också intryck av att vara i hög grad kritisk — det visas ej minst av den långa och värdefulla lista på litteratur (nära 200 nummer), som författaren lämnar i slutet av densamma. Kritikens objektivitet undandrager sig emellertid anmälarens bedömande, eftersom han varken är fackman på historia eller rosenhistoria, men intet tyder på, att den är annat än sund och använd med smak och sunt bondförstånd.

Texten prydes av 12 reproduktioner (på prima planschpapper) av gamla bilder av rosor.

Boken slutar med ett tillägg, avhandlande form och doft hos rosen och »Rosa mystica», vilket senare gärna kan läsas »Rosa mytica». Detta kommer något omotiverat, ej minst därför att det kommer som dessert, men man är likväl mest benägen att överse med författarens lilla snedsprång, eftersom han alltjämt är i hög grad angenäm och underhållande.

Boken är visserligen sådan, att den först inviterar till granskning ur saklig synpunkt, men i anmälan får ej heller saknas en liten vink åt den presumptive läsaren, om vad han har att vänta i formellt avseende. Författaren har ju också den ingalunda lätta uppgiften att i smaklig form servera en överväldigande massa av sakuppgifter. Han har emellertid löst denna uppgiften med glans, så att sakuppgifterna finnas där, och ändå verkar det hela lättläst och lättsmält — anmälaren vet sig sällan ha läst mera tilltalande danska. Skall man till slut sätta en etikett på bokens karaktär, så bör denna bli populär vetenskap — ty den är rent vetenskaplig men gjord på sådant sätt, att hela folket med glädje kan läsa den.

R.

Peonies. The Manual of the American Peony Society. Edited by JAMES BOYD. Harrisburg 1928. X + 336 s., 41 pl. (därav 8 kolorerade). Pris 6 dollars.

Pionerna synas höra till de blomsterväxter, som omfattats med största intresset i Förenta staterna, och redan förut har man haft tillgång till god amerikansk litteratur om dem. Sålunda ha massor av pionsorter beskrivits i några bulletiner från Cornell-universitetet i Ithaca, och år 1917 utkom en förträfflig handledning i sortval och odling av pioner under namn av The Book of the Peony, utgiven av Mrs. EDWARD HARDING. Det arbete, vars titel läses här ovan, slår dock icke blott sina amerikanska föregångare utan får väl också anses överträffa allt, som skrivits över samma ämne i europeiska länder.

The Lilac. A monograph by SUSAN DELANO MCKELVEY. MacMillan and Co. 1929. XVI + 581 sidor, 171 planscher i autotypi, 4 färgkartor, kvart. Pris 20 dollar.

Det har sagts om denna bok, att den innehåller allt som kan vara värt att veta om syrener, och det ligger ej mycken överdrift i ett sådant omdöme. Författarinnan har nämligen gått till väga med ytterlig grundlighet i sina studier, och dessa ha bedrivits under så gynnsamma betingelser, som gärna kunna tänkas. Hennes arbete har till största delen kunnat utföras vid Arnold Arboretum med världens förnämsta samlingar av levande material i det fria, av unika samlingar av pressat sådant från Asien och Europa samt slutligen ett nästan fullständigt dendrologiskt bibliotek. Förf. har därjämte kunnat studera släktet i europeiska och amerikanska trädgårdar samt i herbarierna, bl. a. i Paris och Kew, förutom vad som till låns erhållits från åtskilliga olika museer.

De första båda kapitlen i boken ha författats av föreståndaren för Arnold Arboretum D:r ERNEST H. WILSON och D:r ALFR. REHDER. Den förre behandlar *Syringa*-arternas utbredning, medan den senare redogör för gruppindelningen inom släktet och meddelar det utomordentligt värdefulla examinationsschema över arterna, som återfinnes här nedan. Därefter kommer bokens viktigaste del, beskrivningen över de olika arterna, inledd av utomordentligt väl utförda och upplysande helsidesplanscher efter originalfotografier. För var och en av de i Arnold Arboretum odlade arterna återges först ett kraftigt årsskott i vinterstadium (i förstoring), därnäst ett skott med påbörjad skottskjutning (ävenledes förstorat), så ett blommande skott (nat. storl.), en fruktställning med mogna frukter (likaså), ibland även en habitusbild av hel buske i blomning, och till sist kommer en bild av buskens bas, bl. a. visande grenarnas bark, tillsammans alltså 5—6 planscher för varje art. Därefter följer nu texten, som exempelvis för *S. emodi* omfattar drygt 10 kvartssidor med mer än en hel sida litteraturhänvisningar. Efter dessa kommer en fullständig synonymik, artbeskrivning, utbredning, historik med kritisk granskning av olika botanisters uppfattning av artbegränsningen och släktskapsförhållandena, artens införande i odling, dess krav på odlingsförhållanden, och till sist beskrivas varieteter och hybrider. På detta sätt behandlas de viktigaste 20 arterna, medan de sällsynta, i odling icke förekommande endast beskrivas utan bilder och naturligtvis också mera summariskt. I stället har *S. vulgaris* behandlats så mycket utförligare. Här har förf. dels beskrivit de viktigaste avvikelserna i blomfärg och därefter övergår hon till att omtala de i odling befintliga, namngivna formerna, av vilka

mer än 500 uppräknas i bokstavsordning, och för var och en av dem meddelas först uppdragarens beskrivning av sorten, dess historik och till sist förf:s egna iakttagelser. Blomfärgen har noggrant undersökts, och beträffande denna hänvisas till de färgkartor, upptagande ifrågakommande färger från R. RIDGWAY's »Color Standards and Color Nomenclature», som bifogats i ett medföljande litet häfte. Till dessa färgkartor ha också hänvisningar lämnats vid artbeskrivningarna. Även de kulturformer, som tillhöra andra arter eller hybrider, ha behandlats lika samvetsgrant.

Det förtjänar kanske nämnas, att förf. upptager *Syringa Giraldi* (syn. *S. affinis*) som en varietet av *S. oblata, S. japonica* som en varietet av *S. amurensis. S. Wilsonii* och *S. Adamiana* betraktas som synonymer till *S. tomentella.* De intressanta hybriderna mellan *S. oblata* och *S. vulgaris,* varav 14 olika namnsorter beskrivas, ha sammanförts under LEMOINES beteckning *S. hyacinthiflora.* För hybriderna mellan *S. persica* och *S. vulgaris* användes namnet *S. chinensis.*

De sista kapitlen i boken handla om kulturen av syrener (av TH. A. HAVEMEYER), förökning och beskärning, drivning, sjukdomar och skadeinsekter (av W. T. COUNCILMAN). Utrymmet förbjuder ett närmare ingående på de i många fall mycket värdefulla anvisningar av praktisk art, som återfinnas i dessa avdelningar, men en sak bland dessa förtjänar att påpekas. Mrs. MCKELVEY framhåller nämligen kraftigt fördelen av att plantera syrener, som uppdragits icke genom ympning utan genom avläggning, och i detta fall har hon gjort sig till tolk för en lärosats, som förvisso borde uppmärksammas både av dem, som köpa syrener för plantering, och i synnerhet av plantskolorna.

Boken är som helhet icke blott utomordentligt nyttig för den, som önskar sätta sig in i kännedomen om arter och former inom detta släkte. Den är också ett formligt praktverk.

Till sist må D:r REHDERS examinationsschema meddelas i översättning:

A. Kronans pip mycket längre än fodret; ståndarknappar helt eller delvis inneslutna i pipen, strängar nästan outvecklade.
   B. Blomställningar från terminalknoppar, nedtill försedda med gröna blad.
      C. Blad på undersidan papillösa, blågröna och glatta.
         D. Ståndarknappar till hälften utskjutande ur pipen; blad elliptiska—avlånga, 5—22 cm långa, 2,5—12,5 cm breda. *S. emodi.*

DD. Ståndarknappar icke eller obetydligt utskjutande ur pipen; blad elliptiskt avlånga till elliptiskt lansettlika, 3,2—7,5 cm långa, 1,2—2,5 cm breda. *S. yunnanensis.*

CC. Blad icke papillösa på undersidan, gröna eller blågröna och vanligen undertill ludna, åtminstone längs mittnerven, sällan glatta.

D. Kronpip småningom vidgad ovan mitten, kronflikar mer eller mindre uppräta; ståndarknappar fästade under pipens mynning.

E. Blomställningar uppräta.

F. Blad brett elliptiska till elliptiskt avlånga; 2,5—14 cm långa, på undersidan blågröna; ståndarknappar strax ovanför pipens mitt; blomställning luden. *S. Josikaea.*

FF. Blad elliptiskt avlånga till elliptiskt lansettlika, 7,5—17,5 cm långa, undertill grågröna; ståndarknappar sittande i yttre tredjedelen av pipen; blomställning ofta hårbeklädd, stundom glatt. *S. Wolfi.*

EE. Blomställningar hängande eller mot spetsen lutande, täta.

F. Blommor på insidan nästan färglösa, på utsidan röda, vanligen sittande i hängande, smala 12—30 cm långa blomställningar. *S. reflexa.*

FF. Blommor purpurröda, invändigt ljusare; blomställningar täta, cylindriska, med nedåtböjd spets, 5—15 cm långa. *S. Komarowii.*

DD. Kronpip mer eller mindre cylindrisk; kronflikar utbredda.

E. Ståndarknappar nående pipens mynning, svagt utskjutande; blomställning med två par blad vid basen.

F. Blomställning tät; blommor kortskaftade; blad spetsade åt båda ändar, 3—6 cm breda, på undersidan blågröna och håriga endast längs nerverna eller nästan glatta. *S. villosa.*

FF. Blomställning gles; blommor nästan oskaftade: blad spetsade, 1,8 till 2,5 cm breda, mjukludna på undersidan, stundom blott på nerverna. *S. tomentella.*

EE. Ståndarknappar icke nående upp till pipens mynning; blomställning gles, vanligen med ett enda par små blad nedtill eller utan sådana; ofta framkomma blomställningar från laterala knoppar; blad spetsade, på undersidan ludna längs nerverna eller glatta.
S. Sweginzowii.

BB. Blomställningar från laterala knoppar, terminalknoppar saknas vanligen.

C. Blad hela eller någon gång delvis flikiga.

D. Kronans bräm 0,6 cm i diameter; blad ludna åtminstone på eller invid undersidans mittnerv (glatta hos *S. Meyeri* och *S. Wardii*); frukt vårtig eller stundom nästan slät; knoppar finludna (hos *S. Wardii* glatta).

E. Ståndarknappar obetydligt lägre än pipens mynning, i längd som hälften eller tredjedelen av pipen; årsskott vanligen finludna; blad på undersidan vanligtvis tämligen tätt ludna, på översidan mindre ludna.

F. Ståndarknappar violettröda eller gråblå (okända hos *S. Giraldiana*); blad intill 10 dm långa, spetsiga; bladskaft 0,5—1,2 cm långa.

G. Blad på undersidan blåaktigt gröna, håriga på nerverna. *S. Giraldiana.*

GG. Blad på undersidan tätt gråludna, sällan nästan glatta och endast på nerverna håriga.

H. Blomställning korthårig (även blomskaften). *S. Julianae.*

HH. Blomställning luden; blomskaft nästan glatta. *S. velutina.*

FF. Ståndarknappar gula; blad högst 6 cm långa; bladskaft 0,2—0,6 cm.

G. Blad tätt ludna på undersidan.

H. Blad på översidan släta, tunna; foder hårigt eller nästan glatt. *S. Potanini.*

HH. Blad tämligen tjocka, på översidan rynkiga; blomställning (även blomfoder) tätt gråhårig. *S. rugulosa.*

GG. Blad på undersidan håriga endast på nerverna. *S. pinetorum.*

EE. Ståndarknappar sittande ovanför pipens mitt, mycket under dess mynning, i längd som femte- till fjärdedelen av pipen; unga årsskott glatta till finludna.

F. Ståndarknappar violettröda eller blåaktiga; blad 1,2—6 cm långa, vanligen spetsiga, sällan trubbiga.

G. Krona kortare än 1,2 cm, ljust lilafärgad; bladens undersida luden åtminstone på nerverna vid bladbasen. *S. microphylla.*

GG. Krona 1,2—1,5 cm lång.

H. Bladens undersida luden åtminstone på nerverna nära bladbasen; de två första paren av nerver vitt åtskilda; blommor ljust lilafärgade; knoppfjäll ludna. *S. pubescens.*

HH. Blad glatta; de två första paren av bladnerver tätt närmade; blommor purpurvioletta; knoppfjäll hårbräddade. *S. Meyeri.*

FF. Ståndarknappar gula; blad rundade, 1—2,5 cm långa, trubbiga eller kortspetsade, glatta. *S. Wardii.*

DD. Kronans bräm omkring 1,2 cm i diameter; ståndarknappar gula; blad glatta eller stundom på vegetativa skott hårbräddade eller finludna; årsskott glatta; frukt slät; knoppar glatta, sällan mycket fint ludna.

E. Blad ovala eller rundat ovala, spetsade, vid basen nästan hjärtlika eller tvära, sällan trubbspetsade.

F. Blad brett ovala, på hösten orange- till purpurvioletta; ståndarknappar sittande föga ovanför pipens mitt. *S. oblata.*

FF. Blad ovala, gröna ännu på hösten; ståndarknappar sittande alldeles under pipens mynning. *S. vulgaris.*

EE. Blad avlångt ovala till avlångt lansettlika, sällan elliptiska.

F. Bladskaft intill 0,5 cm långa; blad 1,2—3 cm långa, tämligen tjocka, hela; blomställning 1,2—3,5 cm lång.

G. Blad spetsiga, sällan trubbiga, äggrunt lansettlika till jämnbrett avlånga. *S. afghanica.*

GG. Blad trubbiga, elliptiska till avlångt omvänt äggrunda. *S. buxifolia.*

FF. Bladskaft 0,5—1,2 cm långt; blad 2,5—6 cm långa, ofta delvis flikiga; blomställning 5—8,5 cm lång. *S. persica.*

CC. Blad parbladiga med 7—9 småblad; små blomställningar. *S. pinnatifolia.*

AA. Pipen icke eller föga längre än fodret; ståndarsträngar smala, utskjutande.

B. Blad ovala till ovalt lansettlika, vid basen rundade eller sällan nästan hjärtlika till trubbigt avsmalnande.

C. Bladskaft 1,2—1,8 cm långa; blad på undersidan glatta till ludna; nerver upphöjda. *S. amurensis.*

CC. Bladskaft 1,5—3 cm långa, smala, hängande; blad tämligen tjocka, glatta; nerver föga eller ej alls upphöjda. *S. pekinensis.*

BB. Blad avlångt lansettlika, vid basen avsmalnande, ludna längs nerverna, tunna. *S. Fauriei.*

CARL G. DAHL.

Die Gartenstauden. Ein Handbuch der in Mitteleuropa kultivierten und winterharten Blüten- und Schmuckstauden für Gärtner, Staudenzüchter und Gartenfreunde von H. R. WEHRHAHN. Verlag PAUL PAREY, Berlin. Heft 1, 2 à Mk. 5:20.

Den av A. SIEBERT och A. VOSS utgivna tyska upplagan av VILMORIN's arbete om blomsterväxterna torde väl under de sista 30 åren varit den uppslagsbok, som mer än någon annan begagnats av dem, som önskade upplysningar om sådana växters kännetecken, krav på odling m. m. Men arbetet har länge varit utgånget i bokhandeln, och svårt har varit att skaffa det för rimligt pris i antikvariaten. Dessutom har ju detta verk hunnit bli tämligen föråldrat. Visserligen ha BAILEY's Standard Cyclopedia och SILVA-TAROUCAS Freilandstauden givit säkra upplysningar, men man har dock länge saknat ett specialarbete med goda art- och sortbeskrivningar. Det är därför lyckligt, att WERHAHNS Gar-

tenstauden tyckes vara ägnat att fylla denna brist. Såsom ovan synes, ha hittills blott tvenne häften hunnit utkomma, men enligt det prospekt, som förlaget utsänt, skulle man ha att vänta ett häfte i månaden, varigenom verket skulle avslutas inom mindre än ett års tid. Man beräknar nämligen, att det skall innehålla omkring 10 häften.

I likhet med VILMORINS arbete behandlar boken de örtartade växterna i systematisk följd, dock med början på monekotyledonerna, närmare bestämt *Typhaceae*. Författaren har sålunda frångått de senast utgivna arbetenas lexikala uppställning och motiverat denna åtgärd med att han endast på detta sätt kunnat ge översikter över de släkten, som tillsammans bilda en familj, och i ett sammanhang behandla närmast besläktade växter. Denna synpunkt synes i hög grad berättigad, ehuru den kritiserats i vissa facktidskrifter. Jämföra vi WEHRHAHNS arbete med VILMORINS Blumengärtnerei, finna vi snart, att artantalet åtminstone i många släkten utvidgats högst betydligt, och sålunda upptagas inom släktet *Colchicum* icke mindre än 34 arter i stället för den senares 12, och *Allium*-arterna ha ökats från 14 till 39, varvid man ju skulle kunna anmärka, att både *A. Cepa* och *A. fistulosum* borde ha kunnat finna en mera berättigad plats i en bok med annat innehåll. Naturligtvis är ökningen icke lika kraftig överallt, och t. ex. inom släktet *Lilium* inskränker den sig av naturliga skäl till 3 arter. En avgjord fördel är att för varje särskilt släkte bifogats ett examinationsschema, upptagande samtliga de behandlade arterna. Arbetet är mindre rikt illustrerat än VILMORINS, men de bilder, som medtagits, äro så mycket vackrare och kunna åtminstone i många fall mäta sig med dem i Freilandstauden. Det goda papperet gör också, att detaljerna framträda med all tydlighet. Enligt uppgift skall antalet sidor komma att uppgå till ungefär 700 och bilderna till 400.

C. G. D.

The new Flora and Silva. Edited by E. H. M. Cox.. Förlag Dulau & Co., London. Pris pr årgång £ 1.

Den första årgången av denna nya tidskrift har, då detta skrives, hunnit avslutas och dessutom efterföljas av andra årgångens första häfte. Publikationen är en värdig efterträdare till den gamla Flora and Silva, som upphört att utkomma för en del år sedan, och man må hoppas, att den nya serien skall röna så mycket förståelse bland växtvänner, att dess fortvaro blir säkerställd för en lång följd av år. Bland medarbetarna i

tidskriften finna vi en rad kända botanister och trädgårdsodlare, sådana som W. J. Bean, E. H. Wilson, Camillo Schneider, Clarence Elliott, Gertrude Jekyll, James Kelway, H. R. Darlington, E. A. Bunyard m. fl. Innehållet utgöres till stor del av orienterande artiklar — i medeltal kanske omfattande en 10 sidor vardera — över vissa släkten eller växtgrupper, nämligen *Berberis, Rhododendron, Iris, Freesia, Gladiolus, Cymbidium, Paeonia,* moderna riddarsporrar, nyare *Pyrethrum*-sorter, *Saxifraga*-hybrider o. s. v. Därtill ha åtskilliga enstaka växtarter behandlats, i synnerhet under rubriken »nyare och intressanta växter», som återfinnes i varje häfte. En botanisttur genom Bhutan, en annan till Savojen, Mont-Cenis och Sjöalperna samt en undersökning av skogsvegetationen på Teneriffa bilda en annan grupp av artiklar. Den praktiska hortikulturen tillgodoses genom uppsatser om förökning av magnolior, uppdragning av fjällväxter genom frösådd, plantering längs vägar o. s. v. Om valet av träd och buskar med vackra höstfärger läses en beaktansvärd framställning, och av stort intresse är Wilsons artikel om de koreanska träd och buskar, som hittills införts i odling. Tidskriftens utstyrsel är mycket tilltalande. Den utkommer i kvartalshäften med oktavformat och omkring 72 sidor i varje. Papperet är särdeles gott. I den första årgången ha intagits omkring 100 illustrationer, varav många upptaga en hel sidas utrymme. Bilderna äro samtliga mycket lyckade och de återgivas på planscher, infogade i texten.

C. G. D.

LITTERATUR RÖRANDE DENDROLOGI OCH PARKVÅRD UTKOMMEN UNDER ÅR 1928.

Förteckning utarbetad av HELLEN AMÉEN-MALMSTRÖM.

I efterföljande förteckning upptages i avd. I den under föregående år i svenska bokmarknaden utkomna litteraturen rörande dendrologi, trädgårds- och parkvård samt viktigare eller större arbeten från andra länder. Även en del viktigare separat ur utomskandinaviska tidskrifter ha här medtagits.

Uppsatser och meddelanden ur tidskrifter och årsböcker i Sverige, Norge, Danmark och Finland ha upptagits i avd. III. En förteckning över de årsböcker, berättelser och tidskrifter, som genomgåtts, återfinnes i avd. II.

Liksom i föregående förteckningar i »Lustgården» ha medtagits beskrivningar om träden (även i skogsbruket) och deras vård, men däremot ej arbeten om deras ekonomiska avkastning och tillgodogörande, vilket måste anses tillhöra den rena skogshushållningen. Arbeten rörande träd och buskar av pomologiskt intresse ha upptagits, men däremot ej uppsatser om frukt och fruktavkastning och dylikt av rent pomologiskt värde.

Tryckåret är 1928, där intet årtal finnes angivet i förteckningen.

I. SJÄLVSTÄNDIGA ARBETEN ELLER VIKTIGARE SEPARAT UR UTOMSKANDINAVISKA TIDSKRIFTER.

Allan, H. H., New Zealand trees and shrubs: and how to identify them. Auckland, Christchurch, Melbourne and London. 188 s. Whitcombe & Tombs, Ltd. Pris 6 s. 6 d.

Andréjeff, W., Ueber die Eigentümlichkeiten zweier Birken. (Betula pubescens glabra und Betula kirghisorum.) — Mitteil. d. deutsch. dendrol. Ges., s. 53—56.

—, Die Bewegungen der Seitenäste der Gehölzarten. — Mitteil. d. deutsch. dendrol. Ges., s. 268—280.

Bailey, L. H., The garden lover. New York. 154 s. (The background books.) The Macmillan Co. Pris 6 s. 6 d. net.

Barbey, A., Le douglas bleu, essence de montagne. — Journ. forest. suisse, s. 61—64.

Barlow, George, Gardening without worry: simple and comprehensive information for the amateur gardener. London. 190 s. (The new library.) Seely, Service & Co., Ltd. Pris 3 s. 6 d. net.

Becker, G. A., Prydplanter. 4. Udg. København. 280 s. N. C. Roms Forlag. Pris 4:50 kr.

Beiträge zur Gartenbaukunde. Hrsg. von *Gustav Klein* und *Fritz Kratochwjle.* Berlin. 150 s. Julius Springer. Pris 7:20 Rmk.

Bernhard, R., Waldbilder aus dem Zillizischen Taurus und aus anderen Gegenden Kleinasiens. — Thar. forstl. Jahrb., s. 253—266.

Borthwick, A. W., Frost damage to young coniferous trees. — The Scott. forestry journ., s. 63—68.

Brown, E. T., The easy gardening book. London. 228 s. Stanley Paul & Co., Ltd. Pris 2 s. 6 d. net.

Brown, R. M., Survival and growth of trees planted in Rock Creek Park Arboretum, Washington, D. C. — Journ. of forestry, s. 94—104.

Brunn, Die Schwarzkiefer. — Silva, s. 115—117.

Böttner, Johannes, Gartenbuch für Anfänger. Unterweisung im Anlegen, Bepflanzen, Pflegen d. Hausgartens, im Obstbau, Gemüsebau u. in d. Blumenzucht. 16. Aufl. Frankfurt a. d. O. 641 s. Trowitz & Sohn. Pris häft. 10:— Rmk. Klotbd. 12:50 Rmk.

Chassagne, Maurice, Considérations générales sur le genre Salix. Liste d'hybrides nouveaux pour la France. — Bull. de la soc. dendrol. de France, s. 81—92.

Clinton, Lord, Forestry and landscape. — Quart. journ. of forestry, s. 7—10.

Cockayne, L., and *Turner, E. Philips,* The trees of New Zealand, Wellington, N. Z. 171 s. W. A. G. Skinner. Pris 4 s. net.

Coltman-Rogers, Chas., Birches. — Journ. R. Horticult. soc., London, s. 57—80.

Dallimore, W., Trees in roads and streets: their establishment and maintenance. — Quart. journ. of forestry, s. 19—28.

Dalskov, A., Kolonihavernes Frugtavl samt de almindeligste Plantesygdomme og deres Bekæmpelse. Udg. af Kolonihave-Forbundet for Danmark. København. 31 s.

Danvig, A. M., Drivbænke og Drivhuse, deres Indretning, Pasning og Udnyttelse. København. 32 s.

Day, W. R., Frost as a cause of disease in trees. — Quart, journ. of forestry, s. 179—191.

Dieterich, V., Das Weisstannnensterben. — Silva, s. 81—86.

Dode, L. A., La question des palmiers en France. — Bull. de la soc. dendrol. de France, s. 16—20.

Dufrénoy, J., et *M. L.,* Rouilles vésiculeuses des écorces des pins. — Revue des eaux et forêts, s. 215—222.

Elektrisitetens utnytning i gartneri og hagebruk. Utg. av Norske Hagebruksfunksjonærers Forening. Oslo. 156 s. Grøndal & Søn. Pris 2: — kr.

Erikson, Jakob, Pilzkrankheiten der Kulturgewächse. Bd. 2. Die Pilzkrankheiten der Garten- und Parkgewächse. Stuttgart. 392 s. Franck'sche Verlagsbuchhandlung. Pris 10: — Rmk.

Fabricius, L., Der forstliche Wert verschiedener Mittel gegen Wildverbiss. — Forstwiss. Centralbl., s. 610—619.

Fayers, Martin Alford, A handbook for young gardeners. London. 126 s. Oxford Univ. Press. Pris 2 s. 6 d. net.

Fergusson, Donald C., Les conifères aux Indes. — Revue des eaux et forêts, s. 225—232.

Feucht, Otto, Naturschutz und Forstwirtschaft. Berlin—Lichterfelde. 106 s. (Naturschutz-Bücherei. Bd. 7.) Hugo Bermühler. Pris 2: 75 Rmk.

Fielder, C. R., The pruning of hardy fruit trees. Journ. R. Horticult. soc., London, s. 291—298.

Forestier, J. C., Gardens. New ed. New York. Scribner. Pris 5: — doll.

Francé, Raoul H., Bilder aus dem Leben des Waldes. 21. Aufl. Stuttgart. 79 s. Franck'sche Verlagsbuchhandlung. Pris häft. 1: 25, inbund. 2: — Rmk.

—, Urwald. Stuttgart. 77 s. (Kosmos-Bändchen.) Franck'sche Verlagsbuchhandlung. Pris 1: 25 Rmk.

Geyr, H., Sollen wir noch fernerhin ausländischen Holzarten anbauen? — Zeitschr. f. Forst- u. Jagdwesen, s. 711—725.

Goodwin, Henry B., Doktor Goodwins lilla katekes med frågor och svar för den som kring sitt hem vill odla blommor. Stockholm. 118 s. Bonnier. Pris 3: 25 häft., 4: 75 kr. klotband.

Gotheim, Marie Louise, A history of garden art. Ed. by *Walter P. Wright.* Translated from the German by Mrs *Archner-Hind.* Vol. 1—2. London and Toronto. 458, 486 s. J. M. Dent & Sons, Ltd. Pris 84 s. net.

Graebner, P., Die Parthenocissus-Arten. — Mitteil. d. deutsch. dendrol. Ges., s. 1—10.

Greeves-Carpenter, C. F., The care of ornamental trees: in planting, fertilizing, pruning, tree surgery and spraying. New York. 70 s. The Macmillan Co. Pris 5 s. 6 d. net.

Harada, Jiro, The gardens of Japan. Ed. by *Geoffrey Holme.* London. 180 s. The Studio, Ltd. Pris 7 s. 6 d. net.

Held, Ph., Grosses illustriertes Gartenbuch zur Selbstbelehrung für Gartenbesitzer. 15. Aufl. Berlin. 415 + 16 s. August Schultzes Verlag. Pris inbund. 6: — Rmk.

Henslow, T. Geoffrey W., Garden maintenance. London. 262 s. Dean & Son, Ltd. Pris 15 s. net.

Herberg, Martin, Der Schulgarten. Leipzig. 370 s. Quelle & Meyer. Pris 16: — Rmk.

Heribert-Nilsson, Nils, Salix laurina. Lund. 88 s. (Lunds univ. årsskr. N. F. Avd. 2. Bd. 24:6.)

Hickel, R., Qu'est-ce que le Lauretum? — Revue des eaux et forêts, s. 641—644.

Hoare, A. H., The English grass orchard, and the principles of fruit growing: an account of the cultivation of cherries, apples and plums on the grass orchard principle. London. 227 s. Ernest Benn, Ltd. Pris 32 s. 6 d. net.

Hoemann, R., Forstliche Erfahrungen mit ausländischen Holzarten in der Rheinprovinz. — Mitteil. d. deutsch. dendrol. Ges., s. 313—321.

Holzhausen, Axel, Lättodlade sommarblommor för var mans trädgård samt något om enskilda planteringar inom stadssamhällen. Stockholm. 169 s. Bonnier. Pris 3:75 häft., 5:25 kr. klotbd.

Hort, Arthur F., The unconventional garden. London. 280 s. Edward Arnold & Co. Pris 10 s. 6 d. net.

Hottes, A. C., Book of shrubs. New York. De La Mare. Pris 3:— doll.

Hubert, Ernest H., Relation of forest management to the control of white pine blister rust. — Journ. of forestry, s. 892—898.

Håvelmo, Halvor, Skolehage ved hver skole. Oslo. 46 s. Olaf Norlis forlag. Pris 1:— kr.

Höfker, Neue und seltene Laubgehölze. — Mitteil d. deutsch. dendrol. Ges., s. 281—288.

Ilisch, Walter, Eigenartiges Baumsterben. (Ulmenkrankheit.) — Silva, s. 54—55.

Kay, James and *Anderson, Mark L.,* Douglas fir at home and abroad. — Emp. forestry journ., s. 22—40.

Klougart, N., Gødningslære for Gartneri og Havebrug. København. 143 s. H. Hagerups Forlag. Pris 2:— kr.

Kobro, H., Stauder i park og have. Oslo. 79 s. J. W. Cappelen. Pris 4:25 kr.

Kubart, Bruno, Ueber zwei angebliche, in norddeutscher Freilandkultur gedeihende »Glyptostrobus»-Bäume. — Mitteil d. deutsch. dendrol. Ges., s. 20—30.

Kupffer, K. R., Adoption von Fichtenzweigen durch Kiefernstämme. — Mitteil. d. deutsch. dendrol. Ges., s. 126—135.

Laitakari, Erkki, The root system of pine, Pinus silvestris. Helsingfors 1927. 380 s. (Acta forest. fenn. 33.) Finska Forstsamfundet.

Landau, Paul und *Schneider, Camillo,* Der deutsche Garten: ein Jahrtausend Naturerleben. Berlin. 344 s. (Veröffentlichungen der deutschen Buchgemeinschaft. Bd. 243.) Deutsche Buchgemeinschaft.

Lange, Willy, Gartengestaltung der Neuzeit. Unter Mitwirkung für d. Architekturgarten von Otto Stahn. 6. Aufl. Leipzig. 463 s. (Webers Illustrierte Gartenbibliothek. Bd. 1.) J. J. Weber. Pris 22:— Rmk.

Leutelt, Gustav, Das Buch vom Walde. Reichenberg. 136 s. P. Sollors Nachf. Pris häft. 3:—, inbund. 5:— Rmk.

Liese, I., Holzschutz gegen Pilze im Walde. — Zeitschr. f. Forst- o. Jagdwesen, s. 287—296.

—, Die Rostpilzerkrankungen der Waldbäume. — Mitteil d. deutsch. dendrol. Ges., s. 158—175.

Lind, Gustaf och *Palmgård, Allan*, Den elektriska trädgården. Handledning vid anordnandet av elektrisk jorduppvärmning i drivbänkar... Stockholm. 70 s. Magnus Bergvall. Pris 3: — kr.

Lindner, John, Skogsskötsel. Kortfattade anvisningar för sydvästsvenska förhållanden. Göteborg. 124 s. Förf. förlag. Pris inbund. 2: — kr.

Lindholm, P. W., Skolehaven i Opdragelsens Tjeneste. København. 128 s. J. H. Schultz' Forlag.

Lindman, C. A. M., Vi och våra blommor. En bok om prydnadsväxterna inne och ute. (Ny uppl.) H. 1—10. Stockholm. Wahlström & Widstrand. Pris för häfte 3: — kr.

Mc Laughlin, R. P., Some woods of the Magnolia family. — Journ. of forestry, s. 665—677.

Maléjeff, W., Schema einer natürlichen Klassifikation der Cupressus-Arten. — Mitteil. d. deutsch. dendrol. Ges., s. 57—61.

—, Koniferen-Naturalisation an der kaukasischen Küste des Schwarzen Meeres und der Südküste der Krim. — Mitteil. d. deutsch. dendrol. Ges., s. 62—70.

Marshall, Ottoline, Practical gardening for children. London. 80 s. The Sheldon Press. Pris 1 s. 6 d. net.

Martin, Hubert, The scientific principles of plant protection. London. 316 s. Edward Arnold & Co. Pris 21 s. net.

Maxwell, D. Fyfe, Hardy heaths. — Journ. R. Horticult. soc., London, s. 255—263.

Meter, Ralph A. van, Bush fruit production. New York & London. 123 s. (Farm and garden library.) Orange Judd Publ. Co., Inc., N. Y. Pris 1: 25 doll.

Miles, F. W., Gardening in practice and theory. London. 321 s. Luton, Gibbs, Bamforth & Co. Pris 3 s. 6 d. net.

Millais, J. G., Magnolias. — Journ. R. Horticult. soc., London, s. 318—324.

Moe, Asche, Dates of flowering for native and garden plants at Stavanger. 1897—1926. Oslo. 49 s. (Skrifter utg. av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo.) Jacob Dybwad. Pris 3: — kr.

Morosow, Georgij Fjodorowitsch, Die Lehre vom Walde. Aus dem Russischen übersetzt von *Selma* und *Hans Ruoff* und *Buchholz*. Hrsg. von *Konrad Rubner*. Neudamm. 375 s. Verlag J. Neumann. Pris 21: — Rmk.

Münch, E., Frostgefährdung wintergrüner Gehölze. — Mitteil. d. deutsch. dendrol. Ges., s. 175—184.

—, Klimarassen der Douglasie. — Centralbl. f. d. ges. Forstwesen, s. 254—260.

—, Weitere Untersuchungen über Früh- und Spätfichten. — Zeitschr. f. Forst- u. Jagdwesen, s. 129—177.

Münch, E., Winterschäden an Fichten und andern Gehölze. — Thar. forstl. Jahrb., s. 276—284.

Nakai, T., Une nouvelle systématique des Salicaceés de Coreé. — Bull. de la soc. dendrol. de France, s. 37—51.

Naumann, Johannes, Reisigdeckung. Neudamm. 93 s. J. Neumann. Pris 5:— Rmk.

Neger, F. W., Die Nadelhölzer (Koniferen) und übrigen Gymnospermen. 3. Aufl. durchgeseh. u. ergänzt von E. Münch. Berlin u. Leipzig 1927. 157 s. (Sammlung Göschen. Bd. 355.) Walter de Gruyter & Co. Pris 1:50 Rmk.

Norlind, T., Söderberg, E., och *Andersson, B.*, Allmänt trädgårdslexikon. H. 1—2. Lund. s. 1—192. Klioförlaget, Stockholm.

Palmer, Ray, and *Westell, W. Percival*, Pests of the garden and orchard, farm and forest: a practical guide, with remedial and preventive measures. London. 414 s. Drane's, Ltd. Pris 15 s. net.

Pardé, L., La régénération du chêne rouge d'Amérique dans le domaine des Barres. — Revue des eaux et forêts, s. 567—570.

Plassmann, Eb., Zum Tannensterben in der Eifel. — Zeitschr. f. Forst- u. Jagdwesen, s. 272—283.

Read, D. H. Moutray, The gardener's year book. London. 325 s. Ph. Allan & Co., Ltd. Pris 5 s. net.

Rehder, Alfred and *Wilson, Ernest H.*, Enumeration of the ligneous plants collected by J. F. Rock on the Arnold Arboretum expedition to Northwestern China and Northeastern Tibet. — Journ. of the Arnold Arboretum, s. 4—27, 37—125.

Reuss, H., Wesen, Eigenschaften und wirtschaftliche Bedeutung der Früh- und spätreibenden Fichtenformen. (Eine zeitgemässe Studie.) — Centralbl. f. d. ges. Forstwesen, s. 1—18.

Rockwell, F. F., Evergreens for the small place. New York. 84 s. The Macmillan Co. Pris 4 s. 6 d. net.

—, Rock gardens. New York. 86 s. The Macmillan Co. Pris 4 s. 6 d. net.

Rosendahl, C. O., Betula cordifolia, a well-marked species in the Lake Superior Region. — Journ. of forestry, s. 878—882.

St. Clair-Thompson, G. W., The protection of woodlands: by natural as opposed to artificial methods. London. 223 s. H. F. and G. Witherly. Pris 10 s. 6 d. net.

Sanders, T. W., Popular hardy perennials. Revised by *A. J. Macself*. London. 412 s. W. H. and L. Collingridge. Pris 7 s. 6 d. net.

—, The amateur's greenhouse. 7. ed. London. 442 s. W. H. & L. Collingridge. Pris 7 s. 6 d. net.

Scheidter, Franz, Pflanzengallen und ihre Entstehung. — Mitteil. d. deutsch. dendrol. Ges., s. 146—157.

Sears, Fred C., Fruit-growing projects. New York. 383 s. (Macmillan agricultural project series.) The Macmillan Co. Pris 7 s. 6 d. net.

Siehe, Walter, Dendrologische Wanderungen in Cilicien, II. — Mitteil. d. deutsch. dendrol. Ges., s. 85—92.

Schrepfer, Frank A., Hardy evergreens: a practical handbook on the planting, growth and management of all hardy evergreens... New York and London. 127 s. (Farm and garden library.) Orange Judd Publ. Co., Inc., N. Y. Pris 1:25 doll.

Shelton, L., Beautiful gardens in America. New York. Scribner. Pris 5:— doll.

Snell, Walter H., Blister rust in the Adirondacks. — Journ. of forestry, s. 472—486.

Solheim, Einar, Havestell for skolebarn avpasset for landsbygden. Oslo. 48 s. Rekv. fr. Norsk Skolehageforbund, Sofie Plass 1, Oslo. Pris 0:50 kr.

Sprenger, Carl, Ueber einige Baumarten Griechenlands, I. — Mitteil, d. deutsch. dendrol. Ges., s. 76—85.

Stapp, C., Ueber die Ursache des Ulmensterbens. — Mitteil. d. deutsch. dendrol. Ges., s. 139—146. Erwiderung von *A. Brussoff.* Ibid., s. 292—297.

Starcs, K., Uebersicht über die Arten der Gattung Syringa L. — Mitteil. d. deutsch. dendrol. Ges., s. 31—49.

Steven, H. M., Nursery investigations. London. 181 s. (Forestry commission. Bull. N:o 11.) H. M. Stationery Office. Pris 3 s. 6 d. net.

Thayer, Clark L., Spring flowering bulbs: hardy and desirable materials for use in the home garden. New York and London. 123 s. Orange Judd Publ. Co., Inc., N. Y. (Farm and garden library.) Pris 1:25 doll.

Taylour, Ms Basil (*Harriet Osgood*), Japanese gardens. With 28 pictures in colour by *Walter Tyndale.* London. 220 s. Methuen & Co. Pris 25 s.

Thomae, Kurt, Rosenkultur und Rosenschulbetrieb. Berlin. 110 s. P. Parey. (Gärtnerische Lehrhefte. H. 33.)

Thomas, H. H., Popular gardening annual. London. 58 s. The Amalgamated Press, Ltd. Pris 2 s. 6 d. net.

—, Greenhouse flowers and how to grow them. London. 184 s. Cassel & Co., Ltd. Pris 2 s. 6 d. net.

—, Herbaceous border flowers. London. 184 s. Cassell & Co., Ltd. Pris 2 s. 6 d. net.

Tukey, H. B., The pear and its culture. London & New York. 125 s. Orange Judd Publ. Co., Inc., N. Y. Pris 1:25 doll.

Ullswater, The gardens at Campsea Ashe. — Journ. R. Horticult, soc., London, s. 1—7.

Voigtländer, B., Herbstfärbende Gehölze. — Mitteil. d. deutsch. dendrol. Ges., s. 111—117.

Volz, Emil C., Home flower-growing. New York. 342 s. The Macmillan Co. Pris 15 s. net.

Wallin, F., Kampen mot trädgårdens fiender. Göteborg. 11 s. N. J. Gumpert. Pris 0:75 kr.

Ward, Lock and Co., Gardening: how to gow flowers, fruit and vegetables. London. 128 s. Ward, Lock & Co. Pris 1 s. net.

Waugh, Frank A., Hardy shrubs: a simple handbook of practical information. New York and London. 124 s. Orange Judd Publ. Co., Inc., N. Y. Pris 1:25 doll.

Waveren, G. H. van, Some noteworthy facts about our deciduous trees. — Quart. journ. of forestry, s. 106—110.

Wein, K., Die Geschichte der Syringa persica. Ein Beitrag zur Geschichte der Pflanzeneinführungen. — Mitteil. d. deutsch. dendrol. Ges., s. 245—257.

Weisswange, G., und *Gärtner, G.*, Beitrag zur Kenntnis der Fichtenrassen. — Thar. forstl. Jahrb., s. 65—80.

Wilder, L., Pleasures and problems of a rock garden. New York. Doubleday & Doran. Pris 20:— doll.

Wilson, Ernest H., More aristocrats of the garden. Boston. 288 s. The Stratford Co. Pris 5:— doll.

Wocke, Erich, Die Kulturpraxis der Alpenpflanzen und ihre Verwendung im Steingarten und Alpinum. 2. neubearb. Aufl. Berlin. 326 s. P. Parey. Pris 19:— Rmk.

Woodward, Marcus, How to enjoy garden flowers: the new »Flora Historica». London. 252 s. (People's library.) Hodder & Stoughton, Ltd. Pris 2 s. 6 d. net.

Wright, Walter P., The perfect garden: how to keep it beautiful and fruitful. London. 420 s. The Richards Press, Ltd. Pris 7 s. 6 d. net.

—, Scientific and practical gardening for school and home. London. 218 s. George Allen & Unwin, Ltd. Pris 3 s. 6 d. net.

II. ÅRSBÖCKER, BERÄTTELSER M. M. SAMT TIDSKRIFTER.

Aarbog for Gartneri. Udg. af Alm. Dansk Gartnerforening. Aarg. 10 (1928). København. 132 + 63 s.

Acta Horti Gothoburgensis. Meddelande från Göteborgs botaniska trädgård. Vol. 4 (1928). Göteborg 1929. 309 s.

Allgemeine Forst- und Jagdzeitung. Hrsg. von *H. Weber* und *Chr. Wagner*. Jahrg. 104 (1928). Frankfurt a. M. 448 s.

Anzeiger für Schädlingskunde, zugleich Nachrichtenblatt der deutschen Gesellschaft für angewandte Entomologie e. V. Für Zoologen, Landwirte, Gärtnerei und Mühlenbetriebe. Jahrg. 4 (1928). Berlin. 162 s.

Arkiv för botanik. Utg. av K. Svenska Vetenskapsakademien. Bd. 21: H. 4, 22: 1. Uppsala.

Botaniska notiser. Utg. av Lunds botaniska förening. 1928. Lund. 418 s.

Botanisk Tidsskrift. Udg. av Dansk botanisk Forening. Bd. 40: H. 1—3. København 1927—28. 244 s.

Bulletin de la société dendrologique de France. N:o 65—68. Paris. 109 s.

Centralblatt für das gesamte Forstwesen. Zugleich Organ der staatl. Versuchsanstalt in Mariabrunn. Jahrg. 54 (1928). Wien. 408 s.

Dansk Skovforenings Tidsskrift. Udg. af Dansk Skovforening. Aarg. 13 (1928). København. 488 s.

Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole. Aarsskrift. 1928. København. 237 s.

Den unge Gartner. Udg. af Alm. Dansk Gartnerforening. Red. af *P. Chr. F. Borregaard* og *Alfred M. Danvig*. Aarg. 4 (1928). København. 192 s.

Det forstlige Forsøgsvæsen i Danmark. Bd. 10: H. 1. København. 84 s.

Empire forestry journal. Vol. 7 (1928). London. 316 s.

Fauna och Flora. Årg. 23 (1928). Uppsala och Stockholm. 288 s.

Flora og Fauna. Udg. af Naturhistorisk Forening for Jylland. 1928. Aarhus. 156 s.

Forstlig tidskrift. Organ för Finska Forstföreningen, Privatforstmästareföreningen, Finlands Flottareförening, Föreningen för Forstkultur. Årg. 45 (1928). Helsingfors. 124 s.

Forstwissenschaftliches Centralblatt. Zugleich Zeitschrift für Veröffentlichungen aus dem forstl. Versuchswesens Bayerns. Jahrg. 50 (1928). Berlin. 844 s.

Gartenkunst. Monatsschrift für Gartenkunst u. verwandte Gebiete. Hrsg. von der Deutschen Gesellschaft für Gartenkunst. Jahrg. 41 (1928). Frankfurt a. M. 12 Nr. von c:a 16 s.

Gartenschönheit. Zeitschrift mit Bildern für Garten und Blumenfreund, für Liebhaber und Fachmann. Hrsg. von *Oskar Kühl* in Gemeinschaft mit *Karl Foerster* und *Camillo Schneider*. Jahrg. 8 (1928). Berlin-Westend. 12 H. von c:a 20 s.

Gartner-Tidende. Aarg. 44 (1928). København. 650 s.

Havekunst. Aarg. 9 (1928). Flensburg.

Haven. Medlemsblad for Det kgl. danske Haveselskab, Det jydske Haveselskab, Østifternes Haveselskab. Aarg. 8 (1928). København.

Hedeselskabets Tidsskrift. Udg. av Det danske Hedeselskab. 1928. Viborg. 490 s.

Illustrierte Flora. Fachzeitschrift für den gesamten Gartenbau. Jahrg. 52 (1928). Wien. 287 s.

Illustrierte volkswirtschaftliche Gartenzeitung für Siedlungswesen, für Baum- und Pflanzenschutz, Kleintierzucht und Schädlingsbekämpfung. Jahrg. 4 (1928). Berlin. 24 Nr. von c:a 24 s.

Journal forestier suisse. Organe de la société forestière suisse. Année 79 (1928). Bern. 304 s.

Journal of the Arnold Arboretum. Vol. 9 (1928). Lancaster, Pa. 199 s.

Journal of forestry. Publ. by the Society of American Foresters. Vol. 26 (1928). Washington. 1,076 s.

Journal of the Royal Horticultural Society. Ed. by *F. J. Chittenden*. Vol. 53 (1928). London. 424 + 193 s.

Kungl. Landtbruksakademiens handlingar och tidskrift. Årg. 67 (1928). Stockholm. 913 s.

L'Alpe. Rivista forestale italiana. Année 15 (1928). Firenze. 484 s.
Landtmannen. Tidskrift för landtmän. Årg. 11 (1928). Stockholm. 1,014 s.
Lommebog for Gartnere. Udg. af *J. Jenssen*. Aarg. 19 (1929). København (tr. 1928).
Lustgården. Årsskrift för Föreningen för Dendrologi och Parkvård. Red. av *Nils Sylvén*. Årg. 9 (1928). Stockholm. 177 s.
Meddelanden från Statens Skogsförsöksanstalt. H. 24 (1927—28). Stockholm. 389 s.
Meddelelser fra det norske Skogforsøksvæsen. H. 10 (Bd. 3: H. 1.). Oslo. 216 s.
Meldinger fra Norges Landbrukshøiskole. Bd. 8 (1928). Oslo. 482 s.
Mitteilungen der deutschen dendrologischen Gesellschaft. 1928. Langensalza. 446 s.
Naturen. Illustrert maanedsskrift for populær naturvidenskap, utg. av Bergens museum. Aarg. 52 (1928). Bergen. 384 s.
Naturens Verden. Red. av *O. Paulsen*. Aarg. 12 (1928). København. 480 s.
Nordisk Jordbrugsforskning. Aarg. 10 (1928). H. 1—5. København. 216 s.
Norrlands skogsvårdsförbunds tidskrift. 1928. Stockholm. 466 s.
Norsk Gartnerforenings tidsskrift. Aarg. 18 (1928). Oslo.
Norsk Havetidende. Årg. 44 (1928). Oslo. 182 + Bil. 38 s.
Nyt magazin for naturvidenskaberne. Bd. 66. Oslo. 315 s.
Quarterly journal of forestry. Vol. 22 (1928). London. 332 s.
Revue des eaux et forêts. Tome 66 (1928). Paris. 838 s.
Schweizerische Zeitschrift für Forstwesen. Jahrg. 79 (1928). Bern. 402 s.
Selskabet Havedyrkningens Venners Medlemsskrift. Aarg. 6 (1928). Oslo. 128 s.
Silva. Forstliche Wochenschrift. Jahrg. 16 (1928). Tübingen. 416 s.
Skogbrukeren. Organ for skognæringen. Aarg. 3 (1928). Oslo. 308 s.
Skogeieren. Organ for norsk Skogeierforbund. Aarg. 15 (1928). Oslo. 288 s.
Skogen. Organ för Svenska skogsvårdsföreningen. Årg. 15 (1928). Stockholm. 654 s.
Skogsvännen. Utg. av Norrlands skogsvårdsförbund. 1928. Stockholm. 136 s.
Skogsägaren. Organ för Södra Sveriges Skogsägareföreningar. Årg. 4 (1928). Jönköping. 292 s.
Skogvaktaren. Tidskrift för skogshushållning och jaktvård. Årg. 38 (1928). Stockholm. 400 s.
Svensk botanisk tidskrift. Utg. av Svenska botaniska föreningen. Bd. 22 (1928). Uppsala. 546 s.
Svensk trädgårdstidning. Tidskrift för trädgårdsskötsel. Utg. av Föreningen Konditionerande Trädgårdsmästare i Sverige u. p. a. Årg. 9 (1928). Stockholm. 144 s.

Svenska skogsvårdsföreningens tidskrift. Årg. 26 (1928). Stockholm. 934 s.
Svenska turistföreningens årsskrift. 1928. Stockholm. 358 s.
Svenskt land. Illustrerad tidskrift för jordbruket och dess binäringar. Årg. 12 (1928). Stockholm. 618 s.
Sveriges natur. Svenska naturskyddsföreningens årsskrift. Årg. 19 (1928). Stockholm. 198 s.
Sveriges pomologiska förenings årsskrift. Årg. 29 (1928). Stockholm. 267 s.
Sveriges trädgårdsodling. Årsbok 1928. Utg. av *N. Sonesson.* Stockholm.
Tharandter forstliches Jahrbuch. Bd. 79 (1928). Berlin. 494 s.
The gardeners' chronicle. A weekly illustrated journal of horticulture and allied subjects. Vol. 83—84 (1928). 3 ser. London. 512 s.
The Indian forester. Ed. at Dehra Dun, U. P. Vol. 54 (1928). Allahabad. 696 + 100 s.
The Scottish forestry journal being the transactions of the Royal Scottish arboricultural society. Vol. 42 (1928). Edinburgh. 110 + 38 s.
Tidskrift för Finlands svenska lantmän. 10 (1928). Helsingfors. 398 s.
Tidskrift for skogbruk. Utg. av Det norske skogselskab. Aarg. 36 (1928). Oslo. 600 s.
Trädgårdsbladet. Red. och utg. av Th. Stalheim. Årg. 19 (1928). Uddevalla. 12 h. årl.
Trädgårdens kalender. 1928. Utg. av Cédergren & C:o, Råå, under medverkan av A.-B. Boktryck. Hälsingborg.
Trädgårdsodlaren. Organ för Nylands svenska trädgårdssällskap och Sällskapet Aura trädgårdsvänner. Årg. 22 (1928). Helsingfors. 300 s.
Täppan. Skånska trädgårdsföreningens tidskrift. Årg. 51 (1928). Lund. 212 s.
Viola. Annonsblad för trädgården. Utg. av *Henning Halldor.* 1928. Stockholm. 52 nr årl.
Västmanlands läns trädgårdsförenings årsbok. 1928. Red. av *Anders Follmer.* Västerås. 95 s.
Zeitschrift für Forst- und Jagdwesen. Zugleich Organ für forstliches Versuchswesen. Jahrg. 60 (1928). Berlin. 768 s.
Åker och äng (konstgödsel i Norden). Årg. 9 (1928). Göteborg. 204 sid.

III. UR DEN SKANDINAVISKA TIDSKRIFTSLITTERATUREN 1928.

1. *I svenska tidskrifter.*

Almquist, Emil, Seminarieträdgårdens i Skara samling träd och buskar. — Lustgården, s. 36—48.
Amilon, J. A., Studier över risken vid användning av tallfrö av för orten främmande proveniens. — Norrl. skogsv. tidskr., s. 52—66.

Arne, Per Gunnar, »Ett litet nätt träd». [Bok.] — Skogvakt., s. 170.
Blom, Carl, Om floran i Lurs skärgård. — Acta Horti Goth., s. 285—309.
Bok, Carl, En skogens jätte. [Gran.] — Skogvaktaren, s. 78.
Brandt, G. N., Några ord om anläggningsprinciper. — Täppan, s. 111—113.
Bolin, Iwan, Om besprutning av fruktträd. — Sv. trädgårdstidn., s. 40—41.
Borgvall, Torsten, Växtgeografiska bidrag från Göteborgsområdet samt angränsande delar av Västergötland och Halland. — Acta Horti Goth., s. 173—178.
Claesson, Ester, Den moderna trädgården. — Täppan, s. 4—5, 79—80.
Clemensson, Greta, Något om väggbeklädnad. — Täppan, s. 62—65.
Collinder, Sten P., Ett egendomligt fall av toppskottsregeneration hos gran. — Skogen, s. 564.
Dahl, Carl G., Lista över fruktsorter lämpliga för odling inom olika delar av landet. 4. omarb. uppl. — Sv. pomol. fören. årsskr., s. 1—32.
—, Ett bidrag till astrakanernas historik. — Sv. pomol. fören. årsskr., s. 130—136.
—, Kampen mot fruktträdens fiender. — Sv. land, s. 267—271.
Dybeck, W., Något om sådd och plantering av skog. — Skogen, s. 261—266.
Egerström, B., Defileringsbjörken på Malma hed. — Sv. natur, s. 138—139.
Eneroth, O., Ytterligare bidrag till frågan om tallfröets proveniens. — Skogsv. tidskr., s. 39—65.
Englundh, O., Den äldsta skildringen om den svenska skogen. — Skogen, s. 166—167.
Erikson, Johan, Några exkursionsminnen. — Sv. natur, s. 76—84.
Fellenius, Greta, Skaparevilja och skapareglädje med hänsyn till den egna täppan. — Västm. läns trädgårdsfören. årsb., s. 63—70.
Fries, Harald, Bidrag till kännedomen om floran i Göteborgs och Bohus län. 4. — Acta Horti Goth., s. 145—153.
Gaunitz, Sven, Floristiska uppgifter från Småland. — Bot. not., s. 327—330.
Gréen, John, Ympkvistar och deras förvaring. — Åker o. äng, s. 11.
—, Se upp med hararna i fruktträdgården. — Åker o. äng, s. 27—28.
—, Kunna gnagskador på fruktträd botas? — Åker o. äng, s. 61—63.
—, Rosor. — Åker o. äng, s. 177—180.
Grytzell, Erik, Några erfarenheter om fruktodling. — Sv. pomol. fören. årsskr., s. 205—208.
Halden, Bertil E., Asken (Fraxinus excelsior L.) vid sin svenska nordgräns. — Skogsv. tidskr., s. 846—881.
H[allande]r, Å., Produktion av lövträdsvirke. 3. Björken. 4. Boken. 5. Aspen. — Skogsägaren, s. 34—37, 56—58, 128—130.
—, Plantera lövträd! — Skogsägaren, s. 44—45.
Hanson, H., Till Sveriges trädskötare. — Sv. pomol. fören. årsskr., s. 230—231.
Hanson, Sven, Två intressanta naturområden vid Alingsås. — Sv. natur, s. 160—163.

Heribert Nilsson, Nils, Salicetums vegetation. En tioårig invandringshistoria och naturselektion. — Bot. not., s. 265—285.
—, Salixfrönas fysiologi. — Bot. not., s. 255—264.
Hermelin, Sven, A., Trädgårdarna vid Hellekis och Råbäck. En kritisk beskrivning ur trädgårdsarkitektonisk synpunkt. — Lustgården, s. 1—28.
—, Exkursionen i Kristianstads län den 22—23 september 1928. — Sv. pomol. fören. årsskr., s. 177—204.
—, Olika spruttyper. — Sv. pomol. fören. årsskr., s. 227—229.
—, Jordbrukarens trädgård. I—II. — Sv. land, s. 41.
Hofsten, E. von, Borruds säteri. — Lustgården, s. 29—35.
Hülphers, A., Några ord om Skaraborgs läns träd och buskar. — Lustgården, s. 49—76.
—, Några erfarenheter från en vestgötsk fruktträdgård. — Täppan, s. 11—12.
Janson, Gustaf, Aspsådd. — Skogvakt., s. 101—104.
Jeppson, Elna, Små trädgårdscytisus. — Täppan, s. 116—117.
Johansson, Emil, Om sortkombinationer av fruktträd med hänsyn till blombiologiska förhållanden. — Täppan, s. 153—158.
—, Åtgärder under hösten och vintern för bekämpande av parasiter på fruktträd och bärbuskar. — Täppan, s. 181—183.
—, Sambandet mellan kromosomantal och pollenets beskaffenhet hos fruktträd och några med dessa besläktade arter. — Sv. pomol. fören. årsskr. s. 145—154.
—, Om sortkombinationer i fruktträdgårdar med hänsyn till pollinerings- och fruktsättningsförhållanden. — Sv. pomol. fören. årsskr., s. 219—226.
Johnsson, Pehr, Trädgårdsskötsel i äldre tider. — Sv. trädgårdstidn., s. 52—53, 63—64.
Lagerberg, Torsten, En ovanlig flygsandsbindare. [Rosa rugosa.] — Lustgården, s. 127—128.
Leijonhufvud, A. C:son, Skogar och skogsbruk i Holland. — Skogen, s. 348—352.
Lind, Gustaf, Årsberättelse från Kungl. Lantbruksakademiens Experimentalfälts Trädgårdsavdelning 1927. — Lantbr. akad. handl. och tidskr., s. 134—136.
—, Nya riktlinjer för ekonomisk fruktodling i vårt land. — Sv. pomol. fören. årsskr., s. 65—78.
Lindblom, Axel, Ett nytt sprutredskap för motordrift. — Sv. pomol. fören., s. 109—113.
Lindfors, Jarl, Murrayana-tallen. En snabbväxande tallart, som lämpar sig för framställning av sulfitcellulosa. — Skogen, s. 367—368.
Lindner, John, Märkvärdigare träd i Norra Bohuslän. — Lustgården, s. 118—125.
—, En vacker slöja av häggspinnarmalen. — Lustgården, s. 126.
—, Några bilder från Bohusläns natur. — Sv. natur, s. 28—37.

L[öfving], G., Tankar om hemträdgårdens uppgifter. — Täppan, s. 1—4.
—, Erlandsro. — Täppan, s. 173—175.
Malme, Gust. O., En ny fyndort för gråal i sydvästra Södermanland. — Sv. bot. tidskr., s. 483—484.
Nilsson, Gunnar, »Pontatallen». En naturhistoriskt och folkloristiskt intressant paraply-tall i Västergötland. — Sv. natur, s. 151—153.
Nilsson, O., Åkeröträdet. — Sv. trädgårdstidning, s. 75—76.
Myllenberg, B., Alléplanteringar. — Täppan, s. 202—205.
Nordfors, Georg, A., Björken i nutida svensk skogsskötsel. — Skogen, s. 2—11.
—, En naturstickling av gran. — Skogsvännen, s. 12—14.
—, Fjällskogens och exponerade skogars föryngringsmöjligheter med särskild hänsyn till det producerade fröets grobarhet under extrema klimatförhållanden. — Norrl. skogsv. tidskr., s. 105—163, 222—286.
Nyblom, E., Några uppgifter om björken som skogsträd. — Lantmannen, s. 166—167.
Olsen, Aksel, Rhododendron. — Sv. trädgårdstidn., s. 68—70, 78—81, 136—140.
von Otter, E. och *Schröder, H.*, Ett rötskadat granbestånd. — Skogen, s. 477,
Palmgård, Allan, Några intryck från danska, engelska, holländska och belgiska trädgårdar. — Landtbr. akad. handl. o. tidskr., s. 871—890.
Persson, Karl J., Bin och fruktodling. — Täppan, s. 103—104.
Petrini, Sven, Aspen. — Skogen, s. 328—330.
Pfeiff, G., Några praktiska råd vid skötseln av plantskolor. — Skogen, s. 267—268.
von Post, Adolf, Några reflexioner med anledning av Direktör Linds föredrag om ekonomisk fruktodling vid Pomologiska föreningens vårsammanträde 1928. — Sv. pomol. fören. årsskr., s. 79—85.
Reimer, Charles, Proportionerna mellan de olika fruktträdsslagen och fruktsorterna i fruktodlingar och plantskolor. — Sv. pomol. fören. årsskr., s. 33—41, 86—108.
Ryberg, Olof, Cecidiologiska notiser. — Bot. not., s. 382—388.
von Schönberg, C., Kulturgranen i Sverige. — Skogen, s. 36. Med genmäle av *Th. Jagd.*, s. 36.
Segerström, Ivar, Om sårbehandling av fruktträd. — Täppan, s. 26.
Sernander, Rutger, Trädstympning. — Sv. natur, s. 146—147.
Skottsberg, C., On some arborescent species of Lobelia from tropical Asia. — Acta Horti Goth., s. 1—26.
Sterner, Rikard, Några sociologiska anteckningar rörande bohuslänsk lundvegetation. — Acta Horti Goth., s. 265—283.
Svenska trädgårdar. — Sv. trädgårdstidn.
Götarsvik, av *Eric Hofsjö*. — s. 1—3.
Borås stadspark, av *Gustaf Eriksson*. — s. 13—17.
Rydboholm, av *S. W—g*. — s. 37 —38.
Claestorp, av *John A. Åhlen*. — s. 49—51.
Åkerö, av *O. Nilsson*. — s. 61—62.

Krageholm, av *A. K. L.* — s. 73—75.
Västerås stads planteringar, av *A. K. L.* — s. 85—87.
Ryfors, av *T. S.* — s. 97—99.
Trolle-Ljungby, av *G. P—n.* — s. 109—110.
Venngarn, av *C. W.* — s. 121—123.
Tistad, av *Eric Hofsjö.* — s. 133—135.
Svensson, Ivar And., Lärken. — Skogsägaren, s. 177—184.
Suneson, A. S., Förädlad vildfrukt. — Täppan, s. 117—119.
—, Sten och stenpartier. — Täppan, s. 161—162.
—, Amatörens ymp. — Täppan, s. 179—181.
Sylvén, Nils, På dendrologfärd i norra Västergötland. Föreningens för Dendrologi och Parkvård åttonde sommarexkursion. — Lustgården, s. 77—117.
Teiling, Einar, Kämpaträden vid Åsa gravfält. — Sv. natur, s. 149—151.
Wahlgren, A., Skärmföryngring i sydsvenska skogsbruk. — Skogen, s. 161—166.
Westeson, Hjalmar, Norr om polcirkeln. — Täppan, s. 21—23.
Wiger, Johan, Nya reliktlokaler för hassel i Gästrikland. — Bot. not., s. 396—398.
—, En större lind i det inre av Gästrikland. — Sv. natur, s. 157—158.
Wildte, F., Två fridlysta bokar i Västergötland. — Sv. natur, s. 137—138.
Wistrand, Eric, Några ord om björken. — Skogsägaren, s. 37.
Åhlen, John A., Ett intressant rödpäronspotpourri. — Sv. trädgårdstidn., s. 5—6.
—, Ur Åkerös historia. — Sv. trädgårdstidn., s. 62—63.
—, Åkeröäpplet, Sv. trädgårdstidn., s. 76.

Anonyma uppgifter om märkliga träd och buskar.

»Ebba Brahes lind» vid Ulriksdal. — Sv. natur, s. 156—157.
En jätteek. [Bosjöklostereken.] — Skogen, s. 237.
En jätteek. [Ebbegärde, S:a Kalmar län.] Av E. C—n. — Skogsägaren, s. 189—190.
En naturens nyck. [Tall med vridna grenar.] Av Areld. — Skogsägaren, s. 185.
Kauri-tallen, jätteträdet. — Skogen, s. 377.
Norges största ek. [Birkenes.] — Skogen, s. 477.
Världens nordligaste ek. [Torneå.] — Skogen, s. 433.

Övriga anonyma smånotiser.

Almdöden härjar. — Skogen, s. 356.
Bordeauxvätska för sommaren. — Täppan, s. 93.
Den naturliga trädgården. — Täppan, s. 125—126.
En epidemi hotar almarna i mellersta Europa. — Skogvakt., s. 171.
En ny typ av fruktträdsspruta. — Täppan, s. 136.

En vacker polyantharos. — Täppan, s. 151.
En vacker rosenart. — Täppan, s. 167—168.
Ett provisoriskt skyddat urskogsområde i Hälsingland. — Sv. natur, s. 139.
Formade och klippta buskar. Av Beve. — Täppan, s. 158—159.
Fruktträdsspaljé. Av Kåde. — Täppan, s. 9—11.
Frostfara under blomningen. Av Fruktodlare. — Täppan, s. 68—69.
Gör försök med »fångstträd» för rönnbärsmal. — Täppan, s. 35.
Innanför grinden. Av M. M. — Täppan, s. 176—179.
Litet om gödsling av fruktträd. — Täppan, s. 71—72.
Litet om äldre och nyare syrener. Av O. A. — Täppan, s. 208.
Norra Kvills nationalpark. — Sv. natur, s. 131.
Norska sanningar om fruktträden. — Sv. pomol. fören. årsskr., s. 164—165.
Några goda grupprosor. Av C. E. K. — Täppan, s. 206—207.
När och hur skall man skära ur träden. Av —st.— Täppan, s. 132—133.
Om trädgårdsbyggnader av betong. — Täppan, s. 80—81.
Plantering. Av Fruktodlare. — Täppan, s. 47—48.
Rya skog fridlyst som naturskyddsområde. — Sv. natur, s. 131—132.
Rönnbärsmalen och dess bekämpande. — Täppan, s. 27—29.
Skall man spruta i fruktträdsblomningen? Av L. — Täppan, s. 86.
Trollhassel. Av N. H. — Täppan, s. 39—40.
Trädgårdsmuren som växtplats. Av Hj. L—n. — Täppan, s. 100—102.
Trädgårdsskötseln i Skåne i slutet av 1800-talet. Av O. E. — Täppan, s. 119—121.
»Täckningskultur» för fruktträd. — Sv. pomol. fören. årsskr., s. 168.
»Töfsingsdalens nationalpark». — Skogen, s. 618.
»Vaccinering» av träd. Av Fruktodlare. — Täppan, s. 85—86. Även i Skogen, s. 360.
Viktiga vårbesprutningar. — Täppan, s. 75—76.

Biografier.

† *Gunnar Andersson,* 25/11 1865—5/8 1928. Av H. H[esselma]n. — Skogen, s. 425—426.
—. Sv. moskulturfören. tidskr., s. 350—351.
—. En minnesteckning. Av Otto Gertz. — Bot. not., s. 399—404.
† *Anders Wahlgren,* 15/2 1861—7/11 1928. Av Henrik Hesselman. — Skogen, s. 573—574.
—. En bortgången skogens storman. Av S—r. — Landtmannen, s. 883.

2. *I danska, finländska och norska tidskrifter.*

Ahlberg, Olof, Rönnbärsmalen och dess bekämpande. — Trädgårdsodl., s. 74—80.
Akre, Stein, Løvskogens betydning. — Tidsskr. f. skogbruk, s. 115—128.
—, Råte hos asp. — Skogeieren, s. 91—92.

Andersen, I. P., Vore Herregaardsparkers Bevaring. — Havekunst, s. 3—8.
Andersen, Kjær A., Om vore Frugttræers Bestøvningsforhold. — Gartn.-Tid., s. 210—211.
Andersen, Svend, Danske Vegetationsbilleder. 4. Fussingø Sønderskov. — Flora og Fauna, s. 14—18.
Anker, Ella, Skog på Grønland. — Skogbrukeren, s. 180—181 (efter »Nationen».)
Bertelsen, A., Villa Adriana. — Den unge Gartner, s. 26—27.
—, Tivoli. — Den unge Gartner, s. 44—47.
Borenius, Erik, Skogsvård med beaktande av estetiska synpunkter. — Tidskr. f. Finl. sv. lantmän, s. 316—319.
Bringe, H. T., Lønner det sig å sprøite i frukthagen. — Norsk havetid., s. 42—43.
Dalgas, Chr., Om Angreb af Rodfordærveren (Trametes radiciperda.) — Hedeselsk. Tidsskr., s. 58—61.
—, Om vore Rødgranskove paa Heden og disses Behandling. — Hedeselsk. Tidsskr., s. 103—114.
Danvig, Alfred M., Havebrug i Oldtidens Ægypten. — Hedeselsk. Tidsskr., s. 253—254.
Doblaug, Tora, Fra kjøpmann Platou Murstads hage, Hamar. — Norsk havetid., s. 145—146.
Dreyer, H. V., Skyldes Rødellens Sygelighed Frøets Proveniens. — Dansk Skovforen. Tidsskr., s. 329—376.
Fabricius, O., Gran- Selvsaaninger i Tisvilde Hegn. — Dansk Skovforen. Tidsskr., s. 253—269.
Fenger, P. A., Hæftning av Vedbend [Hedera] paa Beton. — Haven, s. 51—53.
Fich, Christian, Sprøjtevædsker. — Gartn.-Tid., s. 93—96, 156—158, 198—199.
Fjalestad, N., Rotekte eller podede frukttræer. — Norsk havetid., s. 40—42.
Fosland, Sam., Surapaler til grunnstammer. — Norsk havetid., s. 42.
Georgsen, G., Plæneklipperens Konstruktion. — Havekunst, s. 43—45.
—, Vejledning til Valg af Villagrund. — Havekunst, s. 66—68.
—, Det Kgl. danske Haveselskabs Have og dens Betydning for Havekunsten i vor Tid. — Havekunst, s. 109—112.
Gram, Michael, Den nye Frederiksberg Allé. — Gartn.-Tid., s. 395—401.
Gripenberg, R., Vinterskydd av växter i södern. — Trädgårdsodl. s. 82—84.
Grøntved, Johs., Formationsstatistiske Undersøgelser paa nogle danske Overdrev. — Bot. Tidsskr., s. 1—71.
Hansen, Hardy, Sprøjteskade paa Æbletræer. — Gartn.-Tid., s. 20—21.
—, Vore Frugttræers Sommersprøjtning. — Gartn.-Tid., s. 153—154.
—, Praktiske Redskaber til Arbejdet i Frugthaven. — Gartn.-Tid., s. 477—480.
—, De gamle Graastener. — Gartn.-Tid., s. 603—604, 645.
—, Dyrkning af Kirsebær. — Gartn.-Tid., s. 635—636.

Hansen, Lars, Grundstammespørgsmaalet. — Den unge Gartner, s. 7—9.
—, Skadedyr og Svampesygdomme. — Aarbog f. Gartneri, s. 72—96.
Hansen, V., Fremmede Naaletræer i Langesø Skove. — Dansk Skovforen. Tidskr., s. 413—483.
Hansen, Valdemar, Græsplæners Anlæg og Vedligeholdelse. — Gartn.-Tid., s. 313—317, 326—329.
Hanssen, Olaf, Lerketrei paa Sandvik i Nordmøre. — Naturen, s. 93—96.
—, Store Einertre. — Naturen, s. 158—160.
Hauch, L. A., Proveniensforsøg med Eg. 3. — Det forstl. Forsøgsv. i Danmark. Bd. 10, s. 1—30.
Helms, Johs., Kulturforsøg med Fyr paa Silkeborg Skovdistrikt. — Den Kgl. Veter.- og Landbohøjskole, Aarsskr., s. 1—36.
Herring, Paul, Om Farver og Farvemaaling hos Roser. — Garnt.-Tid., s. 667—672.
—, Seks Vildroser. — Haven, s. 145—149.
—, Vildroseskønhed. — Havekunst, s. 69—80.
Hindhamar, H., Et nytt grønnanlegg. — Norsk havetid., s. 7—11.
Holm, Folke, Landevejstræers Behandling. — Danske Skovforen. Tidsskr., s. 1—12.
Horneman, [A.], Læsø's forsvundne Fyrreskove. — Hedeselssk. Tidsskr., s. 46—48.
—, Et rentabelt Plantage. — Hedeselsk. Tidsskr., s. 88—90.
—, Den franske Bjergfyr i Vendsyssel. — Hedeselsk. Tidsskr., s. 424—426.
Ibsen, C. A., Cotoneaster horizontalis. — Gartn.-Tid., s. 143—144.
Irgens, Claus, Bøken paa Vestlandet. — Tidsskr. f. skogbruk, s. 517—518.
Jensen, Evald, Plæneklipperens Indstilling og Brug. — Havekunst, s. 46—47.
J[ensen,] N. P., Eneplanter. — Haven, s. 125.
—, Nogle foraarsblomstrende Prydbuske. — Haven, s. 75.
Jensen, N. P., Havebrug paa Heden. — Haven, s. 2—7.
Jørstad, Ivar, Nord-Norges skogsykdommer. — Tidsskr. f. skogbruk, s. 365—456.
Kaasen, Ivar, Kjempetræer. — Skogeieren, s. 119—120.
Klougart, Poul, Sten og Planter i Haven. — Gartn.-Tid., s. 621—623.
Konradsen, O. Glud, Gamle Ege paa Pederstrup og Christianssæde. — Dansk Skovforen. Tidsskr., s. 222—240.
Kåsa, J. H., Sortering av plantemateriellet i planteskolene. — Tidsskr. f. skogbruk, s. 32—37.
Køster, Fridlev, I. Beretning om Iagttagelsesplantninger af Frugtsorter paa Lolland-Falster. Fra Anlægsaaret 1918 til 1925. — Gartn. Tid., s. 8—9, 17—19.
—, Vore Frugttræers Sommersprøjtning. — Gartn.-Tid., s. 183—184.
Langballe, A., Sjeldent treslag. Picea orientalis. — Skogbrukeren, s. 35.
Lange, Øyvind, Hvor skogen vokser i høide med Galhøpiggen. Et besøk i verdens mindste stat, pyrenæerrepubliken Andorra. — Tidsskr. f. skogbruk, s. 78—84.

Laursen, J. Th. Sommersprøjtning af Frugttræer. — Gartn.-Tid., s. 181—182.
Lie, Haakon, Fænologiske iagttagelser. — Tidsskr. f. skogbruk, s. 85—90.
—, Skog paa Island. — Tidsskr. f. skogbruk, s. 265—270.
Lorenzen, Poul, Furuskoven paa Læsø. — Dansk Skovforen. Tidsskr., s. 93—108.
Lundén, Ossian, Brunakärr koloniträdgård 1918—1928. En tioårs historik över Helsingfors' första koloniträdgård. — Trädgårdsodl., s. 240—245, 259—263, 288—291.
L[undén,] O[ssian,] Den största ornäsbjörken i Finland. — Trädgårdsodl., s. 153—155.
—, Parkrosen Rosa Moyésii. — Trädgårdsodl., s. 253—256. (Efter Poul Herring i »Havekunst»).
Lysbakken, S., Den erhvervsmessige fruktdyrkning, særlig epledyrkningens fremtid her i landet. — Selsk. havedyrkn. venners medl. skr., s. 33—40.
—, Pyrus prunifolia som grunnstamme for epletrær. — Norsk havetid., s. 6—7.
—, Gamle morelltrær i Trøndelag. — Norsk havetid., s. 11—12.
Madsen Pedersen, P., Endnu et Par Ord om Skovfyrren. — Hedeselsk Tidsskr., s. 26—28.
Mawson, Thomas H., En engelsk Millionærhave. — Den unge Gartner, s. 69—73.
Misvær, H., Haugmann. — Selsk. havedyrkn. venners medl.-skr., s. 1—3.
—, Kaupanger. — Selsk. havedyrkn. venners medl. skr., s. 65—67.
Moe, Asche, Blomstringsiagttagelser 1927. — Naturen, s. 311—316.
Mork, Elias, Om tennar. — Tidsskr. f. skogbruk. Bil. t. H. 9. 1928, 41 s.
Nielsen, Otto, Beskjæring av frukttrær. — Norsk havetid., s. 43—46.
Nyggard, Julius, Edelgranen. — Skogbrukeren, s. 261.
Olsen, Aksel, Plantering av alprosor (Rhododendron). — Trädgårdsodl., s. 80—82.
—, Plantning af Alperoser. — Den unge Gartner, s. 58—60.
—, Lonicera pileata. — Selsk. havedyrkn. venners medl.-skr., s. 105—107, Även i Trädgårdsodl., s. 279—281.
Olsson, Paul, Trädgårdskonst. — Trädgårdsodl., s. 47—50.
Olstad, Gustav, Stedegne lokalsorter av frukt i Gudbrandsdalen. — Norsk havetid., s. 18—20.
Oppermann, A., Rødgranens Sundhedspleje. — Hedeselsk. Tidsskr., s. 1—10.
—, Læbælter af Rødgran. — Hedeselsk. Tidsskr., s. 37—44.
—, Sortering af Granplanter. — Hedeselsk. Tidsskr., s. 54—58.
—, Racer af Rødgran. — Hedeselsk. Tidsskr., s. 65—71.
—, Bjergfyrren i Danmark. — Hedeselsk. Tidsskr., s. 121—129.
—, Ædelgran. — Hedeselsk. Tidsskr., s. 154—160.
—, Lærk. — Hedeselsk. Tidsskr., s. 229—245.
—, Østerrigsk Fyr og korsikansk Fyr. — Hedeselsk. Tidsskr., s. 320—326.
—, Strandfyr. — Hedeselsk. Tidsskr., s. 330—333.

Oppermann, A., Hvidgran. — Hedeselsk. Tidsskr., s. 333—337.
—, Den grønne Douglasie. — Hedeselsk. Tidsskr., s. 339—345.
—, Sitkagran. — Hedeselsk. Tidsskr., s. 361—367.
—, Egeskovens Tilbagegang. — Hedeselsk. Tidsskr., s. 385—400.
—, Egeskovens Kamp for Livet. — Hedeselsk. Tidsskr., s. 430—439.
—, Træformer i Bøgeskoven. — Hedeselsk. Tidsskr., s. 461—484.
Oppermann, A., og *Bornebusch, C. H.*, Højskov af Ask. — Det forstl. Forsøgsv. i Danmark. Bd 10, s. 31—84.
Pallesen, L., Arbejdet og Forholdene i Privathaver før og nu. — Gartn.-Tid., s. 213—217, 230—232.
—, Fem Frugtsorter. — Gartn.-Tid., s. 590—592.
—, Frugtavl. — Gartn.-Tid., s. 709—710.
Paludan, Hother, Amerikansk Rosenkultur under Glas. — Gartn. Tid., s. 369—373, 385—388.
Poulsen, Svend, Rosenforædling. — Gartn.-Tid., s. 98—99.
Pedersen, A., Lidt om Formering af Roser. — Gartn.-Tidn., s. 41—42.
Rainio, A. J., Mumiesjuka på fruktträd. — Trädgårdsodl., s. 53—54.
Resvoll-Holmsen, Hanna, Om skoggrænser og spireevne hos frø av fjeldbirk. — Tidsskr. f. skogbruk, s. 196—203.
—, Ørekratt og birkeskog i Gudbrandsdalen. — Skogbrukeren, s. 63—64.
—, Om eneren i skog og mark. — Skogbrukeren, s. 102—103.
Ruden, Ivar, Frisk bark på død furu eller på gammel furustubbe. — Tidsskr. f. skogbruk, s. 519.
Sandberg, L., Parker og Anlæg i Aarhus. — Gartn.-Tid., s. 438—461.
Segerström, Ivar, Om sårbehandling av fruktträd. — Trädgårdsodl., s. 60—61.
Skard, Olav, Øskaugeplet. — Selsk. havedyrkn. venners medl. skr., s. 107—109.
Skard, Torfinn, Fosum park og hage. — Selsk. havedyrkn. venners medl. skr., s. 68—87.
Smith, Johannes, Ny vekkelse til frukttrekultur. — Norsk havetid., s. 81—82.
—, Sørlandets kulturstasjon for hagebruk. — Norsk havetid., s. 147—150.
Springborg, Viggo, En Tur i Palmengarten. — Den unge Gartner, s. 151—152.
Stedje, P., Dobbelt Philip. — Selsk. havedyrkn. venners medl.-skr., s. 98—100.
—, Gjødsling til frukttrær og bærbusker. — Norsk havetid., Bil., s. 14—15.
Steinpokker, Enerens gravskrift. — Skogbrukeren, s. 54.
—, Er eneren et ugangstre. — Skogbrukeren, s. 133—135.
von Strokirch, Einar, Trädgården kring bostaden. — Trädgårdsodl., s. 126—134.

Syrach Larsen, C., Fremmede Naaletræers Indførelse i danske Haver efter 1779. — Den kgl. Veter.- og Landbohøjskole, Aarsskr., s. 91—118.
—, Sjældne Naaletræ̊r i danske Haver., En forstbotanisk Undersøgelse. — Dansk Skovforen. Tidsskr., s. 13—51.
Sørensen, C., Parcelhavens Form. — Haven, s. 17—20.
Sørensen, C. Th., Haven ved Svastika. — Havekunst, s. 97—104.
Tangen, C. G., Hjalmar, Grantyper — granslekter. — Skogbrukeren, s. 186—188, 198—200, 215—216.
Tholle, Johannes, Af Hegnenes Historie. — Gartn.-Tid., s. 337—340, 346—352.
—, Frydenlunds Kgl. Lysthave. — Gartn.-Tid., s. 384—385.
—, Borgmestergaardens Have. — Gartn.-Tid., s. 464—466.
—, Sten og Planter i Haven. — Gartn.-Tid., s. 587—590.
—, Hos Karl Foerster ved Potsdam. — Gartn.-Tid., s. 593—594, Den unge Gartner, s. 148—149.
—, Taksen. — Taxus baccata. — Havekunst, s. 13—17.
—, En Oase i Londons Midte. — Den unge Gartner, s. 131—132.
Thurmann-Moe, P., Sjeldne utenlandske træslag. Parken paa Myren ved Kristiansand. — Skogbrukeren, s. 7—8.
Wad, P., Haver paa Sydfyn. Nogle Iagttagelser. — Haven, s. 54—56.
—, Landhohaven. — Haven, s. 169—173.
—, Vore Landbohaver. — Den unge Gartner, s. 121—124.
Wedege, Holger, Herregaardsgartneri. — Gartn.-Tid., s. 555—558.
Wiinstedt, Knud, Karplantvegetationen paa Brandsø. — Bot. Tidsskr., s. 204—219.
Wilse, Eyvind, Kan vi heve barskoggrensen? Alpine fir (Abies lasiocarpa) og Lodgepole pine (Pinus Murrayana) fremtidens trær i våre fjelldaler? — Tidsskr. f. skogbruk, s. 90—95.
Østergaard, Jens, Om Elmedøden blandt Allétræerne ved de tyske Byer. — Gartn.-Tid., s. 84.
—, Spindemider og Lindetræer. — Gartn.-Tid., s. 624—626.

Anonyma uppgifter om märkliga träd och buskar.

Landets største eik. — Skogbrukeren, s. 218.
Menneskeæder-Træet. — Gartn.-Tid., s. 331—332.

Övriga anonyma smånotiser

Amerikanske Rosen-Nyheder. — Gartn.-Tid., s. 5—6.
Arboretum paa Rosendal. — Tidsskr. f. skogbruk, s. 43.
Asp. (Populus tremula), som rasjonelt drevet treslag i våre skoger. — Skogbrukeren, s. 41.
Aspen som skogtre. Av B. — Skogeieren, s. 47.
Bjerken i skogen. — Skogeieren, s. 79.

Douglasgranen. — Tidsskr. f. skogbruk, s. 557—558.
En Rosen-Nyhed. — Gartn.-Tid., s. 1—5.
Er dyrkning av hasselnøtter lønsom? — Norsk havetid., s. 120.
Et nyt treslag (bjørk) opdaget i Amerika (Betula Guthrici). — Skogbrukeren, s. 42.
Forstplanteskolerne i Halstenbek og Omegn. — Gartn.-Tid., s. 572—574.
Furu med grankvist. — Skogbrukeren, s. 71.
Hagen på Lillehaugen i Asker. — Norsk havetid., s. 125—128.
Mera lönande att odla hasselnötter är att bedriva fruktodling. — Trädgårdsodl., s. 115—116.
Murrayana-furen. — Skogbrukeren, s. 185—186.
Norska sanningar om fruktträden. — Trädgårdsodl., s. 87—88.
Sank kongler kun av gode frøtrær. — Tidsskr., s. 515—516.
Simshaugen, en trøndersk naturpark. — Skogbrukeren, s. 255—256 (efter »Nasjonalbladet»).
Tervueren Arboretum ved Bryssel. — Tidsskr. f. skogbruk, s. 356.
»Täckningskultur» för fruktträd. — Trädgårdsodl., s. 14.
Vakrere gressplener. — Norsk havetid., s. 111—112.
Vilde Roser i Have og Park. Av F. B. — Gartn.-Tid., s. 516—517.

Biografier.

† Professor *Gunnar Andersson.* — Forstl. tidskr., s. 96.
Friherre *Hjalmar Carpelan* 70 år. Av E—g. — Forstl. tidskr., s. 92—96.
Xenophon Willehad Nordling. En trädgårdsodlingens pionier i nordligaste Finland. Av A. A. Parvela. — Trädgårdsodl., s. 162—165.
Æresmedlem af Dansk Gartnerforening, Handelsgartner *N. P. Rasmussen.* * 8 december 1835 — † 28 maj 1928. — Gartn.-Tid., s. 297.

FÖRENINGEN FÖR DENDROLOGI OCH PARKVÅRD.

Styrelseberättelse.

Föreningens för Dendrologi och Parkvård ordinarie årsmöte avhölls under ordförandeskap av professor ROBERT FRIES i Stockholm å Restaurant Gillets stora sal den 19 mars 1928. Ordföranden erinrade om de förluster, Föreningen lidit genom Föreningens hedersledamöters, CHARLES SPRAGUE SARGENT och LUDVIG BEISSNER, sedan senaste årsmöte timade frånfälle.

Styrelsens berättelse för år 1927 lades till handlingarna. Revisionsberättelsen upplästes, och beviljades i överensstämmelse med revisorernas förslag ansvarsfrihet åt styrelsen och skattmästaren för 1927 års förvaltning. I tur avgående styrelseledamöter, herrar K. A. HAGBERG, R. SERNANDER, C. SKOTTSBERG och H. TIGERSCHIÖLD samt grevinnan HARRIET WACHTMEISTER omvaldes; så även de i tur avgående styrelsesuppleanterna, herrar ERNST ANDERSSON och E. HJELM. Till revisorer omvaldes hovblomsterhandlare R. BILLSTRÖM och telegrafkontrollör G. LIDMAN samt till deras suppleant professor H. WITTE. Till föreningens hedersledamöter valdes professor E. W. WILSON (Arnold Arboretum) och doktor CAMILLO KARL SCHNEIDER (Berlin). — Docenten H. SMITH höll ett av talrika skioptikonbilder belyst föredrag: »Bilder ur Kinas växtvärld». — Direktör C. G. DAHL meddelade under förevisande av skioptikonbilder »iakttagelser från ett studiebesök i Arnold Arboretum sommaren 1927».

I samband med årsmötet höll styrelsen sammanträde för behandling av diverse löpande ärenden. Arbetsutskottets förslag till stat för år 1928 godkändes. Med tacksamt erkännande av styrelsemedlemmarnas visade intresse för nyanskaffning av medlemmar i Föreningen uppmanade ordf. till energiskt fortsatt arbete för ökandet av medlemsantalet. Till föreningens representant i bestyrelsen för Allmänna Svenska Trädgårdsutställningen i Stockholm 1930 utsågs ordföranden, professor ROBERT FRIES. Direktör C. G. DAHL redogjorde för det av kyrkogårdskommitterade avgivna utlåtandet (bilaga 1), och uppdrog styrelsen åt arbetsutskottet att å styrelsens vägnar avgiva de skrivelser, vartill kommittéutlåtandet kunde giva anledning. En av sekreteraren på uppdrag av

arbetsutskottet avgiven skrivelse till Skånes Naturskyddsförening i arboretumfrågan (bilaga 2) upplästes. Till styrelsens v. ordf. samt till ledamot i arbetsutskottet omvaldes professor C. SKOTTSBERG.

Arbetsutskottet har under året sammanträtt tvenne gånger. Första sammanträdet hölls i Stockholm den 8 febr. 1928. Med anledning av en från Royal Horticultural Society i London ingången skrivelse om deltagande i den till oktober 1928 i London planerade »International Exhibition of Garden Design and Conference of Garden Planning» beslöt utskottet att för frågans dryftande inbjuda i saken närmare intresserade till sammanträde i Stockholm i samband med föreningens årsmöte. Med anledning av ett till ordf. ingånget meddelande om en av fru IDA DANIELSSON, Ölands Segerstad, anlagd skolträdgård, uttalades önskvärdheten av, att Föreningen ägde möjlighet att för berömliga gärningar på hortikulturens område utdela en plakett eller annan därmed jämförbar hedersbevisning. Åt sekreteraren uppdrogs att till styrelsen för Skånes Naturskyddsförening avlåta en skrivelse med förfrågan, om från Naturskyddsföreningens sida någon åtgärd vore att förvänta för åstadkommande av naturskydd för den av Föreningen för Dendrologi och Parkvård som arboretum tilltänkta Dalby Norrskog (jmf. bil. 2). — Den 18 mars ägde nytt arbetsutskottssammanträde rum i Stockholm. Med anledning av en från rektorn vid Visingsö högre folkskola ingången skrivelse rörande trädstympning vid Kumlaby ödekyrka beslöt utskottet att åt ordf. och sekreteraren giva i uppdrag att å arbetsutskottets vägnar göra ett uttalande i saken (bil. 3). Angående den i större antal exemplar tryckta separatupplagan av arkitekt H. WADSJÖS kyrkogårdsuppsats i 1927 års årsskrift beslöt utskottet, att försäljning av densamma skulle ske i samband med kyrkogårdsutställningen å Skansen i Stockholm våren 1928, och att kvarvarande restupplaga skulle behållas till 1930 års trädgårdsutställning. Frågan om deltagandet i den internationella utställningen för trädgårdskonst i London oktober 1928 beslöt utskottet överlämna till en för ändamålet särskilt tillsatt kommitté, vilken kommitté borde tillsättas vid det genom utskottet anordnade mötet med i saken särskilt intresserade i samband med Föreningens årsmöte. Andra vid sammanträdet dryftade frågor voro Föreningens sommarexkursion, skattmästarens förslag till stat för 1928, kyrkogårdskommitterades skrivelse till Styrelsen samt diverse i samband med 1928 års årsskrift stående frågor.

I anslutning till Föreningens årsmöte avhölls den 19 mars 1928 sammanträde med ledamöter i arbetsutskottet samt medlemmar i Föreningen Sveriges Trädgårdsarkitekter m. fl. för svensk trädgårdskonst intresserade

för dryftande av frågan beträffande Sveriges deltagande i den internationella utställningen för trädgårdskonst i London oktober 1928. Sammanträdet leddes av Föreningens ordförande, professor Robert Fries. I överensstämmelse med arbetsutskottets förslag utsågs en kommitté av representanter för de vid utställningen företrädda intressena, och beslöts att till ordförande i denna kommitté kalla friherre Th. Adelswärd. Övriga ledamöter i kommittén blevo: byrådirektör N. Sonesson (v. ordf. och sammankallande) såsom representant för Kungl. Lantbruksstyrelsen, förste stadsingenjören E. Bülow-Hübe som representant för stadsplaneintresset, arkitekterna H. Ahlberg och H. Wadsjö som representanter för Arkitekturminnesföreningen och kyrkogårdsintresset, direktör M. Hammarberg som representant för stadsplanteringsintresset, direktör E. Cederpalm som representant för Kungl. Järnvägsstyrelsen och Föreningen Sveriges Trädgårdsarkitekter samt trädgårdsarkitekten friherre S. A. Hermelin som representant för Föreningen för Dendrologi och Parkvård och tillika kommitténs sekreterare. Tack vare kommitténs målmedvetna och energiska arbete blev den svenska avdelningen på London-utställningen både omfattande och för landet hedrande. Som bevis härpå må i detta sammanhang anföras följande berömmande uttalanden om den svenska avdelningen i de kända engelska tidskrifterna »The Spectator» och »Country Life» för den 27 oktober 1928. Skribenten i »The Spectator» skriver bl. a.: »Det tyckes mig som om bland alla de representerade länderna intet land så väl förstått själva trädgårdskonstens själ — det enkla, allvarliga samarbetet med naturen — som Sverige. Här finns värdighet och skönhet, variation och lugn. Stenarbetena äro utmärkta, och blommorna tillåtas vandra fritt omkring och se icke ut som om de blevo tuktade och ansade var morgon. — När klippta träd och buskar önskas, placeras de så naturligt infattade i planen, att de icke verka arrangemanger på en utställning. — Även koloniträdgårdarna äro var för sig små förtjusande blomsterträdgårdar med individuell karaktär, och en bakgårds förvandlande till en trädgård var en fröjd att skåda. — En av hemligheterna med den succès, dessa svenska trädgårdar — liksom även de skotska — gjorde, tycktes det mig vara, att den största hänsyn tagits till växternas olika karaktär och egenart.» — »Country Life» anför: »Representativa voro trädgårdskonstutställningarna från Sverige, Amerika, Holland, Tyskland och Frankrike; de svenska, amerikanska och franska voro de ojämförligt mest intressanta. — Sverige framvisade en utsökt samling, såväl retrospektiv som modern. Flera av planritningarna i den historiska avdelningen visade, huru de svenska trädgårdarna i början av adertonde århundradet utvecklats från

en rent fransk stil, med strängt regelbundna linjer, till en mera utpräglad engelsk stil, karakteristisk genom större frihet i anläggningen. — Den engelska stilen tyckes hava fått insteg omkring 1730 och många av trädgårdsplanritningarna, utförda denna tid, visa huvudsakligen en fransk regelbunden trädgård men dessutom en underordnad engelsk trädgård. — Från den engelska perioden har den svenska trädgårdskonsten utvecklats till djärva naturliga linjer, ständigt dragande nytta av den naturliga terrängen. Sådana exempel visa den svenska kronprinsens och andra stora moderna trädgårdar, ävensom offentliga parker, såsom i Stockholm och Malmö. — En intressant samling fotografier visades från Linnés gamla trädgård i Uppsala. Särskilt intressanta voro även fotografierna av svenska statens järnvägars trädgårdar, de små koloni- och villaträdgårdarna samt förslag till moderna kyrkogårdar. De två första visa, vilken utbredd och populär hobby trädgårdsanläggningar blivit i Sverige. Det exempel, som de svenska statsbanorna med trädgårdar vid alla stationer och utmed järnvägarna visat, borde kunna efterföljas i vårt eget land hellre än att lägga an på dessa tävlingar, som för närvarande äro på modet. Ett sådant arbete som det ovan nämnda hjälper otvivelaktigt till att stimulera det allmänna intresset för trädgårdskonst.»

För täckande av de med den internationella trädgårdskonstutställningen i London förenade kostnaderna beviljades Föreningen för Dendrologi och parkvård ett statsanslag av 1,500 kronor.

Den av arbetsutskottet vid sammanträde i Stockholm den 22 mars 1927 tillsatta kommittén för närmare utredande av kyrkogårdsfrågan har under år 1928 slutfört sitt uppdrag och i skrivelse till Föreningens styrelse (bil. 1) framkommit med förslag i ärendet. Med anledning härav ingick Föreningens ordförande å Föreningens vägnar den 17 juni till Konungen med en underdånig skrivelse (bil. 4) med anhållan om ett anslag av statsmedel på 1,000 kronor för anskaffande av material till en genom Föreningens försorg utgiven vägledning i kyrkogårdars anläggning och skötsel, vilken anhållan den 2 november 1928 blivit av Konungen bifallen.

Frågan om anläggandet av en svensk skogsbotanisk trädgård har under 1928 varit föremål för ytterligare utredning. Den 15 mars avlät Föreningens sekreterare på uppdrag av arbetsutskottet en skrivelse till Skånes Naturskyddsförening med förfrågan, om från Naturskyddsföreningens sida någon åtgärd vore att förvänta för åstadkommande av naturskydd för den av Föreningen för Dendrologi och Parkvård som arboretum tilltänkta Dalby Norrskog (jmf. bil. 2). I svarsskrivelse av

den 15 oktober 1928 (bil. 5) hemställer Skånes Naturskyddsförening, att Föreningen för Dendrologi och Parkvård ville taga i övervägande, huruvida icke ett annat område än ovannämnda Dalby Norrskog kunde väljas för anläggande av ifrågavarande skogsbotaniska trädgård.

Föreningens exkursion ägde rum den 17—19 juni per bil med Uppsala som utgångspunkt. Söndagen den 17 juni ägnades åt Uppsala med besök i Linnéträdgården och den nuvarande botaniska trädgården samt åt Linnés Hammarby. Måndagen den 18 juni besöktes Österby bruk, Gimo, Forsmark och Löfsta. Tisdagen den 19 juni besågs Uppsala stadspark, Kungsparken, Vårdsätra naturpark och Kungshamnseken samt de gamla parkanläggningarna vid Noor, Steninge och Rosersberg, där exkursionen upplöstes. En utförlig skildring av exkursionen kommer att lämnas i 1929 års årsskrift.

»Lustgården» 1928, som utkom i början av december månad, räknar 4 + 177 sidor text och 8 försättsplanscher. Av statsmedel har föreningen för årsskriftens utgivande 1928 erhållit 750 kronor.

Föreningens medlemsantal utgjorde den 31 december 1928 532, därav 10 hedersledamöter, 5 stödjande och 30 ständiga ledamöter. — Rörande föreningens ekonomiska ställning den 31 december 1928 hänvisas till den i revisionsberättelsen lämnade räkenskapsöversikten.

Stockholm i mars 1929.

Föreningen för Dendrologi och Parkvård, dess styrelse.

Rob. E. Fries.

Nils Sylvén.

Bilaga 1.

Till

Styrelsen för Föreningen för dendrologi och parkvård.

Sedan undertecknade anmodats att upprätta förslag till åtgärder, genom vilka landets kyrkogårdskultur skulle kunna i viss mån höjas, hava vi efter förda överläggningar enats om att hos Styrelsen framföra några här nedan uppräknade önskemål samt att i sammanhang därmed föreslå, det Styrelsen ville dels hos vederbörande myndigheter göra sådana framställningar, som synas vara ägnade att befrämja lösandet av dessa frågor, dels själv vidtaga erforderliga åtgärder i samma syfte.

a) *Förändring av nu tillämpade system för den offentliga kontrollen av förslag till kyrkogårdsanläggningar.*

Denna kontroll utövas f. n. av länsstyrelserna. Det kan emellertid starkt ifrågasättas, om denna anordning är för en sakkunnig granskning av frågorna lämplig.

Frågan om anläggning och skötsel av kyrkogårdar måste nämligen bedömas ur såväl praktisk-arkitektonisk som trädgårdsteknisk synpunkt. Den myndighet, som skall omhänderhava handläggningen av kyrkogårdsärenden, bör därför äga tillgång till största möjliga sakkunskap inom dessa områden. Endast undantagsvis kan detta vara fallet med länsstyrelserna. Detsamma gäller givetvis även om domkapitlen.

Den myndighet, som f. n. äger största förutsättningarna att handha ifrågavarande granskning, torde utan tvivel vara Byggnadsstyrelsen, som också under åren närmast före 1924 handhade kyrkogårdsärendena. När dessa ärenden 1923 överflyttades till länsstyrelsen, betraktades också åtgärden som ett provisorium. För den allmänna uppryckningen av kyrkogårdskulturen, som numera är ett alltmer omfattande önskemål, har denna anordning helt naturligt icke visat sig vara lycklig.

Ett återförande av kyrkogårdsärendena till Byggnadsstyrelsen måste därför anses vara ett viktigt led i strävandena till en förbättrad kyrkogårdskultur. Även om Byggnadsstyrelsens arbetskrafter därvid ev. skulle behöva utökas med ytterligare någon speciell fackman, bleve detta betydligt mera ekonomiskt och effektivt än att förse länsstyrelserna med erforderlig kompetens på området.

Med ett återinsättande av Byggnadsstyrelsen som högsta granskande myndighet på området skulle också undvikas, att — som nu understundom är fallet — länsarkitekterna bliva såväl förslagsställare som förslagsgranskare, vilket under vissa förhållanden kan medföra olägenheter.

b) *Utgivandet genom Föreningen för dendrologi och parkvård av en »Vägledning i kyrkogårdars anläggning och skötsel».*

En sådan bok torde i sin mån genom de värsta felens förhindrande bidraga till en bättre tingens ordning. I denna vägledning borde bl. a. inryckas vissa allmänna anvisningar rörande planering, markens beskaffenhet, gravarnas djup, gravvårdstyper, plantering, inhägnad, brunnar, avskrädesplats m. m. Där bör även understrykas behovet av orienteringsplan över de enskilda gravarna samt lämnas förslag på formulär för gravkontrakt m. m. Lämpligt vore även att i vägledningen låta avtrycka de i den svenska kyrkolagen och på andra håll förekommande bestämmelser om kyrkogårdarna.

c) *Konsulentverksamheten.* En sådan verksamhet bör så rekryteras och ordnas, att den kan vara en hjälp till kyrkogårdskulturens höjande.

Detta kan tänkas ske genom ett utvecklande av trädgårdskonsulentinstitutionen eller, om och när så kan visa sig möjligt, tillsättande av stiftsträdgårdsmästare.

Då frågan om inrättandet av en trädgårdshögskola inom en snar framtid torde komma att stå på dagordningen, borde utsikterna för en ändamålsenlig specialutbildning för befattningshavarna i fråga vara de bästa möjliga. Stiftsträdgårdsmästarnes arbetsuppgifter skulle omfatta icke allenast kyrkogårdarna — ev. nyanläggning samt vård och skötsel — utan även skolträdgårdar och prästgårdsträdgårdar. Skolträdgårdar, som förut oftast blott och bart varit boställsträdgårdar, borde i långt högre grad än förut ställas i den pedagogiska trädgårdsskötselns tjänst. Då de nuvarande prästlönerna mången gång omöjligt räcka till för skötseln av de ofta stort anlagda prästgårdsträdgårdarna, vore det ej mer än rimligt, att genom stiftsträdgårdsmästarna möjlighet bereddes även prästgårdsinnehavarne att få i möjligaste mån kostnadsfri anvisning vid skötseln av och ev. omändring och nyanläggningar inom prästgårdsträdgården. Genom stiftsträdgårdsmästarens försorg borde också — om möjligt inom varje kontrakt — en liten modell eller mönsterkyrkogård anläggas med ett mindre antal gravar med för området särskilt lämpat växtmaterial etc.; speciellt för norra Sverige skulle detta f. n. vara av stor betydelse. Genom besök vid kyrkogårdarna utövas av stiftsträdgårdsmästaren nödig kontroll över utförandet av vederbörande myndighets beslut angående kyrkogårdarnas anläggning och skötsel. Ett viktigt led i stiftsträdgårdsmästarens arbete skulle även vara den upplysningsverksamhet, han genom föredrag (vid stifts- och kontraktsmöten etc.) bör utöva.

d) *Kyrkogårdsvaktmästarna.* Vid större kyrkogårdar borde såsom kyrkovaktmästare anställas trädgårdsmästare eller i trädgårdsskötsel erfarna personer.

Alnarp, Stockholm och Svalöf den 1 mars 1928.

Carl G. Dahl. *Else Dahl.* *R. Hjort.*

N. Sylvén. *H. Wadsjö.*

Bil. 2.

Till

Skånes Naturskyddsförening,

Lund.

Sedan Föreningen för Dendrologi och Parkvård givit offentlighet åt sina planer på anläggandet av en svensk skogsbotanisk trädgård i Dalby Norrskog, har i tidningspressen röster höjts emot planerna i fråga och uttalats det önskemålet, att Dalby Norrskog borde som naturpark för all framtid bevaras som den eutrofa ekskog, den åtminstone å vissa områden företräder. Då Föreningen för Dendrologi och Parkvård vid valet av plats för sin tilltänkta skogsbotaniska trädgård stannat inför Dalby Norrskog, har detta dikterats av Norrskogs-områdets växlande och för en arboretum-anläggning synnerligen väl lämpade markbeskaffenhet, vilken också tydligt avtecknar sig i skogsbeståndens växlingar. Ekskog av olika typ, alkärr, askbestånd, törnsnår och ekbackemark förekomma i Dalby Norrskog i intim blandning. I den tilltänkta skogsbotaniska trädgården skulle provbitar av de naturliga växtsamhällena i orört och för framtiden naturskyddat skick alltid utgöra en ej oväsentlig del i anläggningen. Härigenom hade vi tänkt oss de även av vår förening varmt omhuldade naturskyddsintressena väl tillgodosedda. I den anläggning, vi i Dalby Norrskog eftersträva, ville vi rent av se natur och kultur i möjligaste mån samverkande. Med den vård och tillsyn, vi med nödvändighet måste utöva över vår skogsbotaniska trädgård, skulle den heller aldrig kunna bliva till skada eller förfång för den relativt avlägsna Dalby Söderskog.

Då en skogsbotanisk trädgård, sådan som den av Föreningen för Dendrologi och Parkvård tilltänkta, för att kunna fylla sin uppgift med nödvändighet från första början måste omfattas av naturvännernas intresse, ha vi, innan vi vidtaga några vidare åtgärder för våra planers förverkligande, härmed velat vända oss till Skånes Naturskyddsförening med anhållan om ett uttalande i saken och med en förfrågan, om från Naturskyddsföreningens sida några åtgärder komma att vidtagas för ett absolut naturskyddande av Dalby Norrskog. Minst av allt vilja vi framstå som motståndare till sakligt grundade naturskyddsintressen. Då en arboretumanläggning alltid tager lång tid i anspråk, och därför varje år som går, måste anses vara en förspilld dyrbar tid, vore vi Skånes Naturskyddsförening synnerligen tacksamma för ett uttalande snarast möjligt.

Svalöf den 15 mars 1928.

N. Sylvén.
Sekreterare i Föreningen för Dendrologi och Parkvård.

Bil. 3.

Till Herr Rektor Aug. Eckerberg,
Visingsö.

Sedan Föreningens för Dendrologi och Parkvård arbetsutskott vid sammanträde i Stockholm den 18 mars 1928 granskat av Eder företedda handlingar rörande avsågning av almar, som inrama Kumlaby ödekyrka på Visingsö, får utskottet anföra följande.

Enär park- och skogsträd, planterade kring kyrkogårdar, utefter vägar och andra allmänna platser, i främsta rummet torde avse att bilda estetiska inslag i landskapet eller att försköna byggnaders närmaste omgivning, får det anses vara ett allmänt intresse tillse, att dylika trädbestånd behandlas och skötas så, att de icke blott få åsyftad estetisk verkan utan även ur trädgårdssynpunkt kunna tjäna allmänheten till förebild.

Vid planteringar av ovan nämnt slag är det ganska naturligt, att unga träd planteras tätt, för att man så snart som möjligt skall erhålla största möjliga mängd grönska. När emellertid träden vuxit till och nått sådan storlek, att kronorna börja växa in i varandra, blir följden förr eller senare den, att träden komma att giva allt för stark skugga och så småningom förlora sitt karakteristiska utseende. Vill man då förebygga de olägenheter, som givetvis härvid kunna uppstå, är den främst ur estetisk synpunkt ändamålsenligaste åtgärden att helt röja undan en del av de för tätt stående träden, för att de kvarvarande skola utvecklas så mycket bättre. I de allra flesta fall kan så stark kapning av äldre träd, såsom skett vid Kumlaby, icke vara att förorda, dels emedan träden därigenom förlora det för trädslaget karakteristiska växtsättet, dels emedan stympade äldre träd på grund av splittring av veden och andra svåra sårnader i regel utsättas för sjukdomsangrepp, som inom längre eller kortare tid kunna förinta träden.

Skulle fall förekomma, då träd kasta för stark, icke önskvärd skugga, som beträffande boningshus kan ur hygienisk synpunkt vara till förfång, är det sålunda vanligen bäst att bortgallra några av de för tätt stående träden. Genom sakkunnig måttlig beskärning av trädkronorna, helst om dylikt arbete utföres successivt under ett antal år, kunna dock i vissa fall tillräckliga resultat vinnas.

Vad nu närmast angår redan verkställda åtgärder beträffande kapning av träd vid Kumlaby kyrka, har utskottet icke kunnat bedöma frågan annat än på grundval av företedda handlingar och fotografiska avbildningar. Då emellertid Föreningen för Dendrologi och Parkvård har till uppgift, bl. a., att vidga intresset för anläggning, vård och försköning av svenska parker och trädgårdar och på den grund även upptagit frågan

om åtgärder rörande kyrkogårdskulturen, finner sig föreningens arbetsutskott böra framhålla vikten av, att inga åtgärder i avsikt att omgestalta kyrkogårdar eller att undanröja gamla trädbestånd eller genom radikala ingripanden förändra trädbestånds karaktär sker utan ingående prövning i samråd med erfarna fackmän samt att verkställandet av beslutade åtgärder sker på fullt sakkunnigt sätt.

Stockholm den 18 mars 1928.

För Föreningens för Dendrologi och Parkvård arbetsutskott

ROB. E. FRIES.

N. Sylvén.

Bil. 4.

Till

KONUNGEN.

Föreningen för Dendrologi och parkvård har redan tidigt på sitt arbetsprogram upptagit frågan om våra kyrkogårdars skötsel och de åtgärder, som kunna anses erforderliga för höjandet av vår svenska kyrkogårdskultur. Sedan en kommitté blivit tillsatt för kyrkogårdsfrågornas närmare behandling, har denna den första mars innevarande år till föreningens styrelse ingått med förslag till önskvärda åtgärders vidtagande. För realiserandet av de i förslaget framlagda, behjärtansvärda synpunkterna erfordras med nödvändighet särskilda medel. En punkt i förslaget, som framför andra kräver omedelbart beaktande, är »utgivandet genom Föreningen för dendrologi och parkvård av en vägledning i kyrkogårdars anläggning och skötsel». Då föreningen saknar egna medel att bekosta denna för kyrkogårdsfrågans lyckliga lösning så betydelsefulla handbok, får föreningen härmed i underdånighet anhålla om nådigt anslag för densammas utgivande.

En handbok rörande kyrkogårdars anläggning och skötsel har allt hitintills saknats i vårt land. För varje år, som gått, har behovet av en dylik gjort sig allt mera gällande. Bristen på en vägledande handbok har medfört, att en hel del missgrepp blivit begångna och allt fortfarande begås på grund av den allmänt rådande obekantskapen med hithörande frågor. Om en populärt avfattad handbok förelegat, hade säkerligen våra kyrkogårdar nu befunnit sig i ett värdigare skick, än vad nu tyvärr mångenstädes är fallet. I den tilltänkta handboken skulle bl. a. inryckas vissa allmänna anvisningar rörande kyrkogårdars planering och dränering etc., ett framhållande av markbeskaffenhetens betydelse, bestämmelser

rörande gravarnas djup, förslag till gravvårdstyper, plantering, inhägnad, brunnar, avskrädesplatser m. m. Understrykas borde även här behovet av en orienteringsplan över de enskilda gravarna samt förslag lämnas på formulär för gravkontrakt o. d. Av vikt vore även att i handboken få inryckta de i den svenska kyrkolagen och i andra lagrum förekommande bestämmelserna om våra kyrkogårdar.

Då materialanskaffningen för en dylik handbok med nödvändighet medför stora kostnader, ser Föreningen sig nödsakad att hos Eders Kungl. Maj:t i underdånighet anhålla

om ett anslag av statsmedel på ett tusen (1,000) kronor.

Stockholm den 19 juni 1928.

För föreningen för dendrologi och parkvård:

ROB. E. FRIES.

Nils Sylvén.

Bil. 5.

Till Sekreteraren i Föreningen för Dendrologi och parkvård,
Herr Filosofie Doktor N. Sylvén,
Svalöv.

Sedan Ni i skrivelse till Skånes Naturskyddsförening anhållit om Föreningens yttrande rörande en av Föreningen för Dendrologi och Parkvård påtänkt plan att anlägga en svensk skogsbotanisk trädgård i Dalby Norreskog, får Skånes Naturskyddsförening härmed meddela, att dess arbetsutskott behandlat denna Eder skrivelse och, efter att ha tagit närmare kännedom om föreliggande ärende och för detta ändamål även inhämtat utlåtande av professorerna S. Murbeck och Th. Fries, beslutit hemställa, att Föreningen för Dendrologi och Parkvård ville taga i övervägande, huruvida icke ett annat område än ovannämnda Dalby Norreskog kunde väljas för anläggande av ifrågavarande skogsbotaniska trädgård. Föreningen anser, att de bägge områdena av Dalby hage — dels den såsom nationalpark avsatta Söderskogen, dels även Norreskogen — böra för all framtid bevaras i sitt naturliga skick, och beder att för motiverande av sin ställning till denna fråga få framhålla följande.

Dalby hage — Söderskogen jämte Norreskogen — utgör en enhet, som enligt det ursprungliga förslag, som framkom för områdets skyddande, skulle skyddas i sin helhet. Dalby hage bildar ett intressant övergångsområde å sydvästsluttningen av en utlöpare från Romeleåsen, och berggrunden växlar inom olika delar av densamma. Även moräntäckets mäk-

tighet är olika, större i Söderskogen än i Norreskogen, där den i vissa delar uppgår till endast ett par meter. En mängd problem rörande Söderskogen få därför sin lösning först vid en jämförelse med förhållandena i Norreskogen. Mellan dessa hagens båda områden finnas bestämda och iögonenfallande skillnader, vilka förklaras genom de skilda markförhållandena. Medan i Söderskogen finnes en fet, kalkrik lera, är marken i Norreskogen en kalkfattig, järnhaltig och grusig morän med lokal utfällning av myrmalm. I Norreskogen är terrängen mera kuperad än i Söderskogen.

Bland de stora olikheterna mellan Söder- och Norreskogens vegetation må här endast nämnas, att skogsbeståndet i Norreskogen är mera öppet och lövängsartat, utan spontan bok, med sparsammare förekomst av alm och ask, men med rikliga inslag av björk och asp. Inom Norreskogen uppträda ett antal växter, som saknas i Söderskogen, däribland Pulsatilla, Chamaenerion angustifolium, Juniperus communis, Rhinanthus och vissa andra mesotrofer, samt bland oligotrofer t. ex. Vaccinium myrtillus, V. uliginosum, Calluna vulgaris, Viola palustris, Arnica montana och Thymus serpyllum.

Hand i hand med dessa olikheter i floran går även bestämda olikheter beträffande faunan i Söder- och Norreskogen.

Dalby hage har länge utgjort ett viktigt studieobjokt för Lunds universitet, liksom t. ex. Fiby urskog för Uppsala universitet. Då Norreskogen bildar ett betydelsefullt och för lösande av vissa frågor oumbärligt komplement till Söderskogen, anser Skånes Naturskyddsförening, att Norreskogen bör såsom sådan bevaras och att delar av densamma ej böra förändras genom anläggande av en skogsbotanisk trädgård därstädes.

Lund den 15 oktober 1928.

Å Skånes Naturskyddsförenings och dess arbetsutskotts vägnar:

Hans Wallengren.

Revisionsberättelse för 1928.

Undertecknade av Föreningen för Dendrologi och Parkvård utsedda revisorer av 1928 års förvaltning och räkenskaper, få härmed efter fullgjort uppdrag avgiva följande revisionsberättelse.

För revisionen hava varit tillgängliga 1928 års kassabok jämte verifikationer, vederbörligen attesterade, samt föreningens och styrelsens protokoll för samma år.

Föreningens ekonomiska ställning den 31 december 1928 framgår av följande sammandrag.

Ingående behållning:

Kontant i kassan	323: 66	
Å postgirokonto 1607	84: 14	
I bank innestående	694: 62	1,102: 42

Inkomster:

Årsavgifter av årsbetalande ledamöter	4,870: —	
Avgifter av ständiga och stödjande ledamöter	300: —	
Räntor	423: 87	
Försålda årsskrifter	73: 80	
Utdebiterat porto	148: 80	
Annonser	167: 50	
Statsbidrag	500: —	
Statsbidrag till Londonutställningen	1,500: —	7,983: 97
	Kronor	9,086: 39

Utgifter:

Årsskriftens tryckning jämte honorar	4,462: 95	
Sammanträden	409: 20	
Exkursionen	80: 75	
Porto, telefon och telegram	694: 63	
Arvoden	1,100: —	
Skrivmaterialier m. m.	124: 73	
Annonsprovision	62: 50	
Londonutställningen	1,500: —	
Diverse utgifter, hyra m. m.	293: 65	8,728: 41

Utgående behållning:

Kontant i kassan	19: 21	
Å postgirokonto 1607	266: 57	
I bank innestående	72: 20	357: 98
	Kronor	9,086: 39

Tillgångar och skulder den 31 december 1928.

Tillgångar:

Lager av Lustgården	2,000: —	
Fordran å statsbidrag	750: —	
Kontant i kassan	19: 21	
Å postgirokonto 1607	266: 57	
I bank innestående	72: 20	3,107: 98

Ständiga ledamöters fond:

Göteborgs stads 7 % obligationer av år 1921	4,000: —	
Svenska stadshypotekskassans 5 % obl. av 1915	1,000: —	
Svenska statens 5 % obligationer av år 1914	1,000: —	
I bank innestående	1,600: —	7,600: —
	Kronor	10,707: 98

Skulder:

Obetalda räkningar till:		
Nya Tryckeribolaget	1,738: 95	
Malmö gråfiska anstalt	403: 72	2,142: 67
Tillgångar utöver skulder		8,565: 31
	Kronor	10,707: 98

Intyg från Svenska Handelsbanken om förvaring där av ovanstående obligationer samt sparkasseböcker i samma bank med ovan angivna innestående belopp hava företetts.

Då revisionen icke givit anledning till anmärkning mot räkenskaper eller förvaltning, få vi tillstyrka, att styrelsen och kassaförvaltaren beviljas full och tacksam ansvarsfrihet för år 1928.

Lidingö den 15 mars 1928.

Rudolf Billström. *Gösta Lidman.*

FÖRENINGENS FÖR DENDROLOGI OCH PARKVÅRD STYRELSE 1929.

FRIES, ROB. E., Professor, Stockholm, *ordf.*
SKOTTSBERG, C., Professor, Göteborg, *v. ordf.*
SYLVÉN, N., Fil. D:r, Svalöv, *sekreterare* och *redaktör* för årsskriften.

CEDERPALM, E., Direktör, Stockholm.
COYET, HENRIETTE, Friherrinna, Torup, Bara.
DAHL, C. G., Direktör, Alnarp, Åkarp.
HAGBERG, K. A., Redaktör, Stockholm.
HAMMARBERG, M., Stadsträdgårdsmästare, Stockholm.
LINDERS, SVEN, Domänintendent, Staffanstorp.
RHEDIN, M. W., Bruksägare, Göteborg.
SEDERHOLM, G., Landshövding, Nyköping.
SERNANDER, R., Professor, Uppsala.
SONESSON, N., Byrådirektör, Stockholm.
TIGERSCHIÖLD, H., Kansliråd, Stockholm.
WACHTMEISTER, HARRIET, Grevinna, Kulla-Gunnarstorp.

Suppleanter:

ANDERSSON, ERNST, Skogschef, Ockelbo.
HESSELMAN, H., Professor, Djursholm.
HJELM, E., Direktör, Göteborg.
HJORT, R., Byggnadsråd, Stockholm.
HÜLPHERS, A., Trädgårdskonsulent, Skövde.
LAGERBERG, T., Professor, Mörby.
LINDSTRÖM, ELLEN, Fru, Djursholm.

Arbetsutskott:

FRIES, ROB. E., Professor, Stockholm, *ordf.*
DAHL, C. G., Direktör, Alnarp, Åkarp.
HERMELIN, SVEN A., Friherre, Stockholm, *skattmästare.*
SKOTTSBERG, C., Professor, Göteborg.
SONESSON, N., Byrådirektör, Stockholm.
SYLVÉN, N., Fil. D:r, Svalöv, *sekreterare* och *redaktör* för årsskriften.

Revisorer:

Hovblomsterhandlaren R. BILLSTRÖM, Lidingö, och telegrafkontrollören G. LIDMAN, Lidingö.
Suppleant: Professor H. WITTE, Stocksund.

ARTFÖRTECKNING.

Nedanstående förteckning upptager allenast i det föregående omnämnda träd och buskar. * vid angiven sida betecknar, att avbildning förekommer.

Abies alba 151.
Acer campestre (naverlönn) 121, 143.
Acer dasycarpum 165.
Acer platanoides (lönn) pl. 2*, 92, 113, 121, 131, 132, 139, 143, 144*, 151, 154, 156, 159, 161, 169, 209.
Acer pseudoplatanus (sykomorlönn) 121.
Actinidia Kolomicta 162.
Aesculus hippocastanum (hästkastanj, kastanj) 95, 121, 148.
Ailanthus glandulosa 206.
Almar 206.
Alnus glutinosa (al, klibbal) pl. 1*, 88, 112, 129, 130, 150*, 151, 156, 209.
Alnus glutinosa × incana 112.
Alnus incana (gråal) 111, 112, 139, 209.
Amelanchier canadensis 117—118.
Amelanchier spicata 118.
Ampelopsis Veitchii 143.
Andromeda polifolia (rosling) 125.
Apel 113.
Aprikos 33.
Arctostaphylos uva ursi (mjölon) 125.
Berberis 232.
Berberis vulgaris (berberis, surtorn) 114, 131, 139.
Betula alba (björk) 111—112.
Betula nana (dvärgbjörk) 112, 139.
Betula pubescens (glasbjörk) 129.
Betula verrucosa (masurbjörk, hängbjörk) 129, 152, 156, 199.
Betula [verrucosa] arbuscula 129.
Betula verrucosa dalecarlia (ornäsbjörk) 129.
Betula [verrucosa] Sellandii 129.
Björk 69, 129, 130, 131, 152, 154, 197*, 198*, 199, 209, 219.
Björnbär 138.
Buxbom 11, 22, 58, 182.
Calluna vulgaris (ljung) 125.
Caragana arborescens (sibirisk ärtbuske) 121, 148.
Caragana frutescens 148.
Carpinus betulus (avenbok, vitbok) 112, 135, 146, 209.
Citron 33.
Cornus alba 124.
Cornus sanguinea (benkornell) 217.
Corylus avellana (hassel) 110, 111, 113, 131, 136, 156, 194*, 199, 200.
Cotoneaster integerrima 114, 139.
Cotoneaster melanocarpa 114—115, 138.
Cratægus (hagtorn) 131, 139, 155, 203.

Cratægus calycina 117, 138.
Cratægus curvisepala (spetshagtorn) 116, 139.
Cratægus monogyna (trubbhagtorn) 116, 117, 138.
Cratægus oxyacantha (rundhagtorn 116, 138.
Cratægus Palmstruchii 117, 138.
Daphne mezereum (tibast) 121.
Ek 61.
Empetrum nigrum (kråkris) 125.
En 28, 37.
Evonymus europæa (benved) 121, 148.
Fagus silvatica (bok) 100, 112, 135—136, 162, 209.
Fikonträd 46.
Fraxinus excelsior (ask) 123, 124, 130, 131, 132, 134, 139, 142, 143, 144, 148, 151, 154, 156, 161, 167, 192*, 193*, 209.
Fraxinus excelsior monophylla 165.
Fraxinus excelsior pendula (hängask) 192*—193*.
Genista tinctoria (färgginst) 120.
Ginkgo biloba 206.
Gran 13, 28, 30, 98.
Gran, dichotyp, 196.
Gran, kam-, 196.
Gran, matt-, 196.
Gran, plan-, 196.
Hedera helix (murgröna) 122—123, 138, 218.
Hippophaë rhamnoides (havtorn) 122, 128, 136, 137*, 138.
Hägg-, blod-, 120.
Juglans regia (valnötsträd) 200, 217.
Juniperus communis (en, enbuske) 108, 127*, 128.
Juniperus communis suecica (träden) 127*, 128.
Krusbär 89.
Körsbär 33.
Lagerbärsträd 46.
Larix (lärk) 209.
Larix decidua (europeisk lärk, vanlig lärk) 108, 146.
Larix sibirica (sibirisk lärk) 108.
Ledum palustre (skvattram) 125.
Ligustrum vulgare (liguster) 218.
Lind 28, 61, 80, 113, 151, 155, 172*, 173, 176.
Lonicera caprifolium (vanlig kaprifol) 125.
Lonicera coerulea (blåtry) 125.
Lonicera periclymenum (skogskaprifol) 124, 218.
Lonicera symphoricarpus (snöbärsbuske) 125.
Lonicera tatarica 148.
Lonicera xylosteum (bentry) 124, 131, 219.
Lycium barbarum (bocktörne) 124.
Mandel 33.
Mullbär 33, 46.
Myrica gale (pors) 111, 125.
Paullownia tomentosa 206.
Persika 33.
Philadelphus coronarius 148.
Picea 209.
Picea abies (gran) 108, 125, 130, 131, 145, 156, 166, 209.
Picea abies columnarius (pelargran) 195, 196*.
Picea abies globosa (klotgran) 128, 195*.
Picea abies pendula (tårgran) 195, 196*.
Picea abies tabuliformis (bordgran) 128.
Picea abies viminalis (slokgran) 126, 166, 195*, 196.
Picea abies virgata (ormgran) 126, 167, 196.
Pinus 209.
Pinus montana (bergtall) 107.

Pinus silvestris (tall) 66, 92, 93*, 107, 125, 130, 144, 146, 165*, 166, 209, 214, 219.
Pinus silvestris condensata (busktall) 126*, 128.
Pinus silvestris globosa (klottall) 128.
Pinus silvestris plicata (paraplytall) 128.
Pion, träd-, 224.
Platauer 206.
Pomerans 31, 33.
Popplar 99, 113.
Populus alba (silverpoppel) 108, 170.
Populus alba × tremula (gråpoppel) 108.
Populus balsamifera (balsampoppel) 108.
Populus laurifolia (lagerpoppel) 156, 175.
Populus nigra (svartpoppel) 156, 158.
Populus tremula (asp) 108, 129, 152, 209.
Populus tremula f. 191*—192.
Populus tremula villosa 129.
Prunus avium (fågelbär, fågelbärsträd, fågelkörs) 120, 138, 217.
Prunus cerasus (körsbär) 120.
Prunus domestica (plommon) 120.
Prunus insititia (krikon) 120.
Prunus mahaleb (veichsel) 120, 148.
Prunus padus (hägg) 120, 128, 219.
Prunus spinosa (slån, slånbuske) 106, 119, 120, 131, 134, 139.
Pseudotsuga 209.
Pyrus baccata 148.
Pyrus communis (päron) 115—116, 138.
Pyrus malus *pumila 115.
Pyrus malus *silvestris (vildapel) 115, 139.
Päron 113, 220, 221.
Quercus robur (ek) 87*, 88, 89—92, 105—106, 112, 113, 131, 132, 133, 139, 152, 156, 168, 171, 207, 209.
Quercus robur fastigiata (pyramidek) 163*, 165.
Quercus sessiliflora (vinterek) 217.
Rhamnus cathartica (getapel) 121, 128, 139.
Rhamnus frangula (brakved) 121, 132.
Rhododendron 232.
Ribes alpinum (måbär) 114, 131, 156.
Ribes domesticum = vulgare.
Ribes grossularia (krusbärsbuske) 114, 191.
Ribes nigrum (svarta vinbär) 114, 138.
Ribes petræum 114.
Ribes pubescens 114.
Ribes rubrum (röda vinbär) 114.
Ribes vulgare 114.
Robinia pseudacacia (robinia) 200.
Rosa canina 118, 139.
Rosa cinnamomea 118, 139.
Rosa lucida 120.
Rosa lutea 120.
Rosa pimpinellifolia 119—120.
Rosa pomifera 120.
Rosa rubiginosa 119, 138.
Rosa rubrifolia 120.
Rosa rugosa 120.
Rosa villosa 118.
Rosor 155, 221—222.
Rubus cæsius × idæus 118.
Rubus idæus (hallon) 89, 118.
Rubus idæus v. anomalus 118.
Rubus idæus f. chlorocarpus 118.
Rubus idæus × nemorosus 118.
Rubus idæus × saxatilis 118.
Rubus nemorosus 118.
Rubus plicatus 118.

Rubus pruinosus 118.
Rubus sulcatus 118.
Rubus thyrsanthus 118.
Rubus Wahlbergii 118.
Ruta 217.
Salix acutifolia 110.
Salix alba (vitpil) 110.
Salix aurita 108.
Salix caprea (sälg) 108, 156.
Salix caprea × viminalis 110.
Salix cinerascens 109.
Salix cinerea 108.
Salix cinerea × purpurea 110.
Salix depressa = S. livida.
Salix elegantissima 164.
Salix fragilis (knäckepil) 92, 94*, 109.
Salix hastata 108.
Salix lapponum (lappvide) 108, 109, 139.
Salix livida 108, 139.
Salix nigricans 108.
Salix pentandra (jolster) 108, 216.
Salix phylicifolia 109.
Salix purpurea 110.
Salix repens 108.
Salix repens × rosmarinifolia 109.
Salix rosmarinifolia 109, 138.
Salix triandra (mandelpil) 108, 139.
Salix triandra × viminalis 110.
Salix undulata = S. triandra × viminalis.
Salix vagans = S. livida.
Salix viminalis 110.
Sambucus nigra (vanlig fläder) 124, 138, 148.
Sambucus racemosa (druvfläder) 124.
Sarothamnus scoparius (harris) 120.
Schersmin 156.
Sequoia gigantea 145.
Silvergran 170, 209.
Snöbollsbuske 124.
Solanum dulcamara (besksöta) 124, 219.
Sorbus aria (vitoxel) 116, 138, 218.
Sorbus aucuparia (rönn) 89, 113, 114, 116, 156, 219.
Sorbus aucuparia × fennica 116.
Sorbus aucuparia × suecica 116.
Sorbus fennica (rönnoxel) 116, 137.
Sorbus suecica (oxel) 116, 117, 134, 135*, 137.
Spiræa salicifolia (häckspiréa) 114.
Syrén 156, 225—230.
Syringa Adamiana = S. tomentella.
Syringa affinis = S. Giraldi.
Syringa afghanica 230.
Syringa amurensis 226, 230.
Syringa buxifolia 230.
Syringa chinensis 155, 226.
Syringa emodi 225, 226.
Syringa Fauriei 230.
Syringa Giraldi 226.
Syringa Giraldiana 228.
Syringa hyacinthiflora 226.
Syringa japonica 226.
Syringa Josikaea 227.
Syringa Julianae 228.
Syringa Kamarowii 227.
Syringa Meyeri 228, 229.
Syringa microphylla 229.
Syringa oblata 226, 229.
Syringa oblata × vulgaris = S. hyacinthiflora.
Syringa pebinensis 230.
Syringa persica 230.
Syringa persica × vulgaris 124, 226.
Syringa pinetorum 228.
Syringa pinnatifida 230.
Syringa Potanini 228.
Syringa pubescens 229.
Syringa reflexa 227.
Syringa rugulosa 228.
Syringa Sweginzowii 228.

Syringa tomentella 226, 227.
Syringa Wardii 228, 229.
Syringa velutina 228.
Syringa villosa 227.
Syringa Wilsonii = S. tomentella.
Syringa Wolfi 227.
Syringa vulgaris (syrén) 124, 225, 229.
Syringa yunnanensis 227.
Taxus baccata (idgran) 98, 106, 107, 128, 137—138, 139, 207, 216.
Thuja occidentalis 108, 152*, 153*, 156.
Tilia cordata (lind, vanlig lind) 121, 131, 132, 134, 139, 161, 209, 214.
Tilia platyphylla (bohuslind) 121.
Tilia vulgaris (parklind, holländsk lind) pl. 6*, 95, 97, 98, 121, 150, 170.
Ulmus 207.
Ulmus foliacea (lundalm) 113.
Ulmus glabra (alm, vanlig alm, skogsalm) 95*, 96, 112, 131, 132, 133*, 134, 139, 142, 143, 144, 148, 154, 155, 156, 159, 161, 162, 166, 167, 209.
Ulmus lævis (vresalm) 113.
Ulmus montana = U. glabra.
Ulmus scabra = U. glabra.
Vaccinium myrtillus (blåbär) 125.
Vaccinium oxycoccus (tranbär) 125.
Vaccinium uliginosum (odon) 125.
Vaccinium vitis idæa (lingon) 125.
Viburnum opulus (olvon) 124.
Vide 132.
Vinbär, vita, 114.
Vinca minor 148.
Viscum album (mistel) 113, 138, 217.
Vitbok 38.
Äpplen 220, 221.

Spruta Edra fruktträd på vintern

FRUKTTRÄDSKARBOLINEUM

CARBOKRIMP

dödar alla skadeinsekters ägg, rekommenderas och föredrages av alla fruktodlare.

Garanti

för vatteninnehåll, viscositet och fullvikt.

Fås överallt

En gros:

A/B CARBOKRIMP,

Vestergade 17, Köpenhamn K.

Carbokrimp tillhandahålles av Tekniska Fabriken Jofur, Box 468, Stockholm.

A-B. C. F. LANDSBERG

PÅARP

rekommenderar sina specialodlingar av perenna blomsterväxter.

Begär katalog.

Alnarps Trädgårdar, Alnarp, Åkarp.

Förutom ett rikligt fruktträdssortiment och alla vanliga plantskolealster tillhandahållas nyare, mindre vanliga träd, buskar och perenna växter.

ERIK LÄCK

RÖNNINGE

Fleråriga (perenna) blomsterväxter i rikt sortiment från mina omfattande specialodlingar. Rosor, park- och prydnadsbuskar, fruktträd och bärbuskar.

Katalog på begäran gratis. Tel. Rönninge 130.

ADELSNÄS TRÄDGÅRDAR

ÅTVIDABERG

Rekommenderar sina välkända odlingar av trädskolealster och perenna växter. Stora förråd av barrväxter.

Priskurant sändes på begäran.

STENSBORGS TRÄDSKOLOR

KARLSTAD

Rikhaltigt sortiment av all slags trädskolealster.

Vår illustr. katalog sändes gratis.

Carbosol

är marknadens mest koncentrerade frukträdskarbolineum —
Vattenlöslig — Effektiv — Svensk tillverkning.
Garanteras innehålla högst 4 % vatten.

A.-B. JOH. OHLSSONS TEKN. FABRIK

Tel. Kh. 98 11 STOCKHOLM 1. Tel. Kh. 98 12

M. P. Andersen Jönköping.

Alla slag av plantskoleartiklar samt fjällväxter.

Begär katalog.

OGRÄS UTROTAS

med KLOREX

på Vägar, Gårdsplaner och Dikeskanter

Medlemmar!

Ännu finnes ett begränsat antal exemplar
av hittills utkomna särskilt innehållsrika och vackra årsböcker av

LUSTGÅRDEN

1920, 1921, 1922, 1923, 1924 och 1925 à 6 kr.
1926 och 1927 à 10 kr.
1928 och 1929 à 12 kr.

FÖRENINGEN FÖR DENDROLOGI OCH PARKVÅRD

Vanadisvägen 43, Stockholm Va.

Tel. 844 33

1885 **1930**

FRÖ AV ENDAST PRIMA KVALITET.

Blomsterlökar, Bambu- & Furukäppar, Raffiabast, Bärkartonger, Besprutnings- & Rökmedel, Trädgårdsredskap, m. m.

Kataloger gratis o. franco.

Svensons Fröhandel

Kungl. Hovleverantör.

Huvudaffär:
STOCKHOLM: Lilla Nygatan 13
Telefon: Kontoret: 98 & Norr 153 01; Butiken: Norr 1078.

Filialer:

Stockholm: Sveavägen 34–36 TELEFON: 8292 & Norr 9785

Uppsala: Vaksalagatan 9 TELEFON: 5198

Frö och allt för trädgården

Gräsfrö, Blomsterlökar, Rosor, Trädgårdsredskap m. m.

Rikhaltig katalog.

A.-B. Nordiska *Mäster Samuelsg. 45*

NF

Fröhandeln *Stockholm C.*

SIEVERTS

utföra materiel och anläggningar för elektrisk jorduppvärmning i

VÄXTHUS,
DRIVBÄNKAR,
FRILAND.

Är Ni intresserad, skriv till oss.

Siverts Kabelverk, Sundbyberg.

Sven A. Hermelin

Konsulterande Trädgårdsarkitekt

MODERATA PRISER

Vanadisvägen 43, Stockholm. Tel. Va. 844 33

Sveriges Pomologiska Förening

utgiver följande kvartalsvis utkommande skrifter:

Sveriges Pomologiska Förenings Årsskrift (c:a 300 sidor per år) tillsändes samtliga medlemmar. Årsavgif 5: — kr.

Fruktodlaren, tidskrift för frukt- och köksväxtodling (c:a 100 sidor per år). Prenumerationspris 1 kr. per år.

Dessutom tillhandahållas nedanstående ströskrifter:

1. Handledning i beskärning av fruktträd av CARL G. DAHL. Ny, omarbetad upplaga 1927. Pris 1 kr.
2. Handledning i besprutning av fruktträd och bärbuskar av CARL G. DAHL. Ny, omarbetad upplaga 1927. Pris 25 öre.
3. Fruktens behandling vid skörd och förvaring av CARL G. DAHL och NILS SONESSON. Pris 25 öre.
4. Lista över fruktsorter av CARL G. DAHL. Fjärde upplagan 1928. Pris 75 öre.
5. Regler för sortering och packning av frukt. Reviderade 1926. Pris 25 öre.
6. Sortkombinationer i fruktträdgårdar med hänsyn till pollinerings- och fruktsättningsförhållanden av EMIL JOHANSSON. Pris 25 öre. (Rekvirerad tillsammans med nr 4, gratis.)
7. Frukters och bärs användning i hushållet. Pris 25 öre.

Sveriges Pomologiska Förenings byrå,

Vanadisvägen 43, Stockholm Va.

Tel. 844 33.

FÖRBÄTTRAD JORD

ÖKAD AVKASTNING

LUCKRA UPP JORDEN

kring de gamla träden, så att dessa få bättre näring. — Skaffa undan stubbar och tag upp planteringsgropar vid nyplantering med tillhjälp av

SÄKERHETSSPRÄNGÄMNET

NITROLIT

ELLER

STUBB-BOMBER

LÄTTHANTERLIGT — OFARLIGT

BILLIGT

FÅR SÄNDAS SÅSOM VANLIGT GODS

REKVIRERA VÅR HANDBOK,

SOM ERHÅLLES GRATIS OCH FRANCO

JOFUROL-PREPARATEN

APHICID, NICOTOXIN, JOFUROL, JOFUROLBLAD, JOFUROLPAPPER, JOFUROLRÖKPULVER

äro de bästa och billigaste medlen mot skadeinsekter på växter.

Om bekämpande av svårartat uppträdande av barrlöss på ädelgranar skriver direktör Carl G. Dahl i Svenskt Land bl. a. följande:

"Då de nämnda skadedjuren säkerligen uppträda på många håll inom landet och en var trädgårdsvän väl bör vara angelägen om att skydda sina vackra ädelgranar mot följderna av barrlössens angrepp, bör meddelas, att ett så vitt man kan finna både ofarligt och på samma gång mycket effektivt medel finnes, som i jämförelsevis större skala kommit till användning inom Alnarps trädgårdars plantskolor, nämligen det nikotinhaltiga preparatet **nikotoxin.**"

Bruksanvisning och prislista sändes på begäran.

Extrapris vid behov av större kvantitet, då offert torde infordras direkt från fabriken.

Tekniska Fabriken JOFUR.

Namnanrop: WILHELM BECKER **Postbox 227** **STOCKHOLM**

Dr Goodwins

Kamerabilder

i de rikt illustrerade, av Albert Bonnier förlagda trädgårdsböckerna

Täppan som sommarnöje ..... **Kr. 9: 50**

Dr. Goodwins Lilla katekes för den som kring sitt hem vill odla blommor ..... **Kr. 3: 50**

ha av nordiska och utländska fackmän ansetts förebildliga. De äro kända genom växtkataloger, illustrerade tidskrifter och Dendrologföreningens trädgårdskonstutställning i London 1928. — Honorar kr. 20 per motiv, inberäknad en 24 × 30-bild; rabatt vid större uppdrag, som torde lämnas i mycket god tid för att under den lämpliga årstiden hinnas med, skriftligt till adress Saltsjöbaden, i telefon till Stockholm Norr 33 37

Marmorn

ingår som en nödvändig beståndsdel i den klassiska trädgården.

Åt den moderna trädgården förlänar den en gedigenhet och en elegans, som ej uppnås med något annat material. Tack vare vår marmors prisbillighet kan efter 200 års bortovaro marmorn återinträda i sin rätta miljö — trädgården. Råa, oregelbundna plattor för gångar m. m. samt bearbetade plattor för avtäckning av murar och balustrader etc., ävensom konstnärligt behandlade pjäser av allehanda slag i de förnämliga materialen:

Grön Gropptorpsmarmor
Vit Ekebergsmarmor

från

Gropptorps Marmor A.-B.

KATRINEHOLM.

Ramlösa Plantskola

HÄLSINGBORG

Affären grundad 1839

Areal 110 tunnland

Stora förråd och rikhaltiga sortiment av fruktträd, bärbuskar, park- och alléträd, prydnadsbuskar, rosor, häckväxter, perenna växter m. m.

Katalog sändes på begäran

För köksväxt- och fruktodlingen

har en utökad användning av kvävegödselmedel sin allra största ekonomiska betydelse.

Pröva i år

den finkorniga, lättlösliga och snabbt verkande

KALKSALPETER IG

15,5 % kväve, ca 28 % kalk, motsvarande ca 50 % kolsyrad kalk

Resultatet blir överraskande.

Pris 12 kronor

NYA TRYCKERIBOLAGET, STOCKHOLM 1929

Reviderad - Apn